

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZİ

SİYASAL İKTİDARIN MEŞRULAŞTIRILMASINDA
POLİTİK SEMBOLLER:
TEK PARTİ DÖNEMİ (1923-1938)

FATMA GÖKÇEN ÇETİN

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

MAYIS 2019

**SİYASAL İKTİDARIN MEŞRULAŞTIRILMASINDA POLİTİK
SEMBOLLER: TEK PARTİ DÖNEMİ (1923-1938)**

Fatma Gökçen ÇETİN

DOKTORA TEZİ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

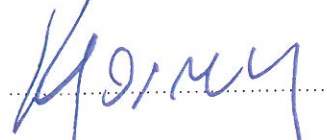
**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MAYIS 2019

Fatma Gökçen ÇETİN tarafından hazırlanan “Siyasal İktidarın Meşrulaştırılmasında Politik Semboller: Tek Parti Dönemi(1923-1938)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

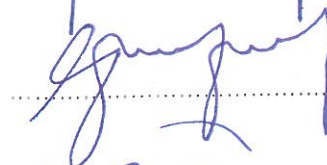
Danışman: Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi AHBV Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

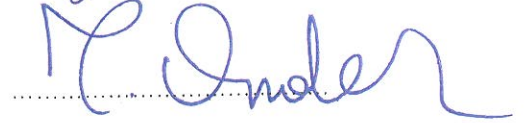
Başkan : Prof.Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi AHBV Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

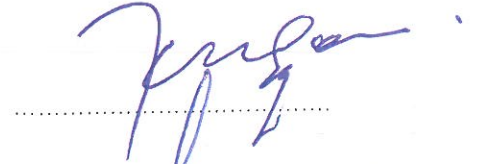
Üye : Doç.Dr. Tuncay ÖNDER

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi AHBV Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

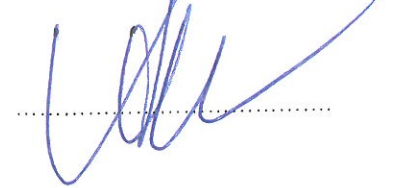
Üye : Prof. Dr. Orçun İMGA

Polis Akademisi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç.Dr. Ayşe KAVUNCU

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi , Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 27.05.2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen AYIKOĞLU ZAİF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Fatma Gökçen ÇETİN

27.05.2019

SIYASAL İKTİDARIN MEŞRULAŞTIRILMASINDA POLİTİK SEMBOLLER: TEK
PARTİ DÖNEMİ (1923-1938)

(Doktora Tezi)

Fatma Gökçen ÇETİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mayıs 2019

ÖZET

Bu çalışma siyasal iktidarın meşruiyetini politik semboller aracılığıyla nasıl sağladığını Türkiye Cumhuriyeti kuruluş ve kurumsallaşma süreci içinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kişi kültü, milli bayramlar, ulusal dil, heykel ve kaideler Cumhuriyetin erken dönemlerinden itibaren belirlenen ve kullanılan başlıca sembollerdir. Erken Cumhuriyet döneminden itibaren inşa edilen politik sembollerin, iktidarın meşruiyetini sağlamadaki işlevi üzerine kurgulanan analizde temel varsayım politik sembollerin ilk işlevinin Weber'in kavram haritasında belirtilen rıza yaratma sürecini harekete geçirdiğidir. Dönemin resmi yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne yönelik içerik analizi ile 1923 yılından (1934 yılından itibaren Ulus) 1938 yılı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar uzanan zaman aralığında rızanın yaratılması sürecinde politik sembollerin ele alınış biçimleri açığa çıkarılmıştır. Gazeteye yönelik inceleme ile amaçlanan; milli bayram olarak ilan edilen günler olan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları; Latin Harflerinin Kabulü, Türkçeleştirme ve öz Türkçe çalışmalarını içeren haber ve köşe yazılarının analizi ile Tek Parti döneminin sembolik inşasını anlaşılır kılmaktır.

Bilim Kodu : 113204
Anahtar Kelimeler : Politik Sembol, Kült, Atatürk Heykelleri, Milli Bayramlar, Dil Devrimi, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, Ulus Gazetesi.
Sayfa Adedi : 232
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

POLITICAL SYMBOLS IN LEGITIMIZING POLITICAL POWER: SINGLE
PARTY PERIOD (1923-1938)

(Ph. D. Thesis)

Fatma Gökçen ÇETİN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

May 2019

ABSTRACT

This study aims to analyse how political power ensures its legitimacy via political symbols in the process of institutionalization and foundation of the Republic of Turkey. Cult of personality, national holidays, the national language, statues and pedestals are the major symbols used since the foundation of the Republic of Turkey. The basic assumption in the analysis constructed on the function of the political symbols, which are built since the early republic era, in the legitimisation of power is the first function of the political symbols stirs the process of compliance that is indicated in Weber's concept map. With the analysis of the formal press of the era, Hakimiyet-i Milliye until 1934 and Ulus after 1934, approaching methods to political symbols in the process of compliance between the years 1923 and 1938 are explained. With the analysis toward the newspapers, celebrations of the national days – 30 August Victory Day, 19 May Youth & Sports Day, 23 April National Sovereignty & Children's Day, 29 October Republic Day –, news and columns that involve the actions aimed on pure Turkish movement and Turkey's alphabet revolution are analysed, and it is aimed to make the symbolic foundation of the One – party period of the Republic of Turkey easier to understand.

Science Code : 113204
Key Words : Political Symbol, Cult, Statues of Atatürk, National Fests,
Language Revolution, Hâkimiyet-i Milliye Journal, Ulus Journal
Page Number : 232
Supervisor : Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

TEŞEKKÜR

Akademik çalışmalarımın bir sonucu ve gelecek çalışmalarımın başlangıcı olan doktora tezim, lisans bitirme tezimle kıvılcımlanan bir serüvenin ürünü. Bu serüvende yanımda olan herkese teşekkür ediyorum. Ama ilk teşekkürüm kendisiyle politik sembol çalışma isteğimi geri çevirmeyen ve sabırla tezin sistematığının zihnimde olgunlaşmasına büyük katkı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Kemal Görmez'e. Lisansüstü eğitimimin başlangıcından itibaren kendisinden aldığım tüm dersler, okuttuğu ve önerdiği tüm kaynaklar ve varlığı için ne kadar teşekkür etsem az. Öte yandan tez izleme komitemde yer alan değerli hocam Doç. Dr. Tuncay Önder'le çalışmak büyük bir şanstı. Cumhuriyet dönemi ve Atatürk yazını oldukça zengin bir literatür ve bu zenginliğin içinde kaybolmamı engelledi; yönetime dair görüş ve önerileriyle tez önemli ilerlemeler kaydetti. Yine tez izleme komitemde yer alan değerli hocam Prof. Dr. Orçun İmga, Ankara'nın kamusal mekanlarının inşası ve dönüşümü noktasında önemli katkılar sağladı. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Politik sembollere dair ilgim Uludağ Üniversitesi'nde politik sembol konulu bitirme tezimin danışmanı hocam Prof. Dr. Süleyman Seyfi Öğün ile başladı. Sohbetlerimiz esnasında Eliade'den bahsederken kullandığı tılsımlı dil, bitmek bilmeyen bir merakı ve heyecanı da bugünlere taşıdı. Sanırım ve dilerim ki son bulmayacak. Öte yandan değerli akademisyenleri tanıma imkânı bulduğum İstanbul Üniversitesi'nden kıymetli hocam Prof. Dr. Gülay Günlük Şenesen'e akademik hayatıma tuttuğu ışık, verdiği destek ve cesaret için minnettarım.

Son teşekkürüm aileme ve dostlarıma. Tez konum vesilesiyle buluştuğumuz ortak noktada değerli katkılarını esirgemeyen sevgili babam Prof. Dr. İsmet Çetin'e; sabır ve anlayışları için kardeşlerim Burak ve Gökben'e, tezi defalarca gözden geçirirken öneri ve eleştirileriyle tezime biçim veren dostlarıma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	xi
ÇİZELGELER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1. İKTİDARIN GÖRÜNÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA POLİTİK SEMBOL- MEŞRUIYET İLİŞKİSİ

1.1. Kavramsal Çerçeve: Siyasal İktidar, Meşruiyet, Sembol ve Politik Sembol ...	7
1.1.1. Siyasal İktidar	7
1.1.2. Siyasal İktidarın Meşruiyeti	10
1.1.3. Sembol ve Politik Sembol	15
1.2. Tek Parti Döneminde Siyasal İktidarın Meşruiyet Temelleri.....	20
1.2.1. Resmi İdeolojinin İnşası: 1923-1931.....	20
1.2.2. Resmi İdeolojinin Kurumsallaşması: 1930’lu Yıllarda CHP ve Kemalizm	23

BÖLÜM 2. İDEOLOJİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİNDE POLİTİK SEMBOLLER

2.1. Bir Kişi Kültü Olarak Atatürk	33
2.1.1. Kült ve Kişi Kültü Kavramlarının İncelenmesi.....	34
2.1.2. İmgeden Külte Atatürk	37
2.1.2.1. Kültün inşası: 1923-1930	38
2.1.2.2. Kültün Kurumsallaşması: 1930’lu yıllar.....	45
2.2. Kamusal Sembolizmin Tezahürleri: Başkent Ankara.....	50

2.2.1. Başkent Ankara'nın Sembolik İnşası: Mimaride Dönüşüm ve Ankara Heykelleri	55
2.2.1.1. Ankara'da Mimari Dönüşüm ve İmar Uygulamaları.....	57
2.2.1.2. Atatürk Anıtları.....	72
2.3. Resmi Bayram ve Tören Kutlamaları	80
2.3.1. Törenlerin İcadı	80
2.3.2. Resmi Bayram ve Tören Kutlamalarının Sembolizmi	84
2.3.2.1. 23 Nisan ve Hâkimiyet-i Milliye Bayramı.....	84
2.3.2.2. 30 Ağustos Zafer Bayramı	87
2.3.2.3. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	93
2.3.2.4. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı.....	96
2.4. “Vatandaş! Türkçe Konuş”: Ulusal Kimliğin İnşasında Bir Sembol Olarak Dil	100
2.4.1. Harf İnkılâbına Hazırlık.....	102
2.4.2. Yeni Harflerin Tatbiki ve Millet Mektepleri	105

BÖLÜM 3.

TEK PARTİ DÖNEMİNİN SEMBOLİK MEŞRUIYETİ: HÂKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNE YÖNELİK BİR İNCELEME

3.1. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin İçerik Analizi	111
3.1.1. Dönem Basını İçinde Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin Yeri.....	111
3.1.2. Araştırmanın Önemi, Amacı ve Varsayımları.....	116
3.1.3. Araştırmanın Yöntemi	117
3.1.4. Literatür Taraması	119
3.2. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Yansıyan Politik Sembollerin İçerik Analizi ile Yorumlanması.....	121
3.2.1. Resmi Bayram ve Tören Kutlama Haberlerinin Analizi	121
3.2.2. 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı.....	122
3.2.2.1. 1923-1928: Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı	124
3.2.2.2. “Gürbüz Çocuk Müsabakası” ve 23 Nisan	128

3.2.2.3. Çocuk Haftası.....	131
3.2.3. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı.....	134
3.2.3.1. İlk Bayram Kutlamasında Osmanlı'nın Mirası.....	137
3.2.3.2. İlk Resmi Bayram Kutlaması: 29 Ekim 1925.....	139
3.2.3.3. 29 Ekim 1926-29 Ekim 1933: Toplumsal Dönüşüm.....	142
3.2.3.4. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları: 29 Ekim 1933.....	149
3.2.4. 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı	156
3.2.4.1. İdman Bayramı'nı Yeniden İcadı Olarak 19 Mayıs.....	157
3.2.4.2. “Gülbüz ve Yavuz Evlatlar”: 19 Mayıs 1934-1938.....	159
3.2.5. Ordu Günü: 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı.....	167
3.2.5.1. 30 Ağustos 1924-1925: Dumlupınar Meydan Muharebesinin Yıldönümü.....	168
3.2.5.2. 30 Ağustos 1926- 1932: Ordu Günü.....	172
3.2.5.3. “Seni Kurtaran Kahramanı Unutma Vatandaş”: Zaferin 10.Yılı Kutlamaları	178
3.2.6. Harf Devrimi ve Türkçeleştirmeye Dair Haberlerin Analizi.....	181
3.2.6.1. Devrime Hazırlık Dönemi: Alfabe ve Dil Heyeti	182
3.2.6.2. Yeni Harflerin Tatbiki ve Millet Mektepleri	186
3.2.6.3. Dilin Antropolojisi: Dil Kurultaylarında Öz Türkçe Çalışmaları	188
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	197
Kaynaklar	205
EKLER.....	217
Ek 1. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Altıncı Bap	218
Ek 2. Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, Altıncı Kısım.	221
Ek 3. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Cumhuriyet'in 9.Yılı	222
Ek 4. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Cumhuriyet'in 10.yılı	223
Ek 5. Cumhuriyet'in İlanının 10.Yıl Dönümü Kutlama Kanunu	224
Ek 6. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde 30 Ağustos 1926.....	225
Ek 7. Ulus Gazetesi'nde Türkçe Karşılıklar Kılavuzu	226

Ek 8. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Atatürk Soyadı	227
Ek 9. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde İnönü Soyadı	228
Ek 10.Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin İsim Değişikliği.....	229
ÖZGEÇMİŞ.....	231

RESİMLER LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. Hakimiyet-i Milliye, 29 Ekim 1926.....	44
Resim 2.2. Birinci Meclis Binası, Ulus.....	54
Resim 2.3. Jansen Planı, 1932.....	59
Resim 2.4. İkinci Meclis Binası,1930	62
Resim 2.5. Ankara Palas Oteli, Ankara.	63
Resim 2.6. Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası, 1930	63
Resim 2.7. Türk Ocağı Binası 1930.....	64
Resim 2.8. Etnografya Müzesi, 1940’lar.	64
Resim 2.9. İş Bankası Binası, 1948.	65
Resim 2.10. Atatürk Bulvarı, Ankara 1940’lar.....	68
Resim 2.11. Ulus Meydanı, Ankara 1930’lar.	70
Resim 2.12. Kızılay Meydanı, Ankara 1940’lar.	72
Resim 2.13. Canonica’nın At Üzerinde Atatürk Heykeli, Ankara 1930.	74
Resim 2.14. Ulus Anıtı, Ulus 1930’lar	75
Resim 2.15. Sıhhiye Zafer Analı Atatürk Anıtı, Ankara, 1930’lar.....	78
Resim 2.16. Güvenlik Anıtı, Ankara 1940’lar	79
Resim 2.17. Güvenlik Anıtı, Ankara 1940’lar	79
Resim 2.18. Millet Mektepleri Açılıyor.....	107
Resim 3.1. Hakimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1923.....	125
Resim 3.2 Hakimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1927.....	130
Resim 3.3. Hakimiyet-i Milliye, 29 Nisan 1929.....	132
Resim 3.4. Hakimiyeti Milliye, 29 İlkteşrin 1933	150
Resim 3.5. Ulus, 19 Mayıs 1934	160

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı Kutlamalarında Kullanılan Kelimeler ve Haber Başlıkları.....	124
Çizelge 3.2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarında Kullanılan Kelime ve Haber Başlıkları	136
Çizelge 3.3. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamalarında Kullanılan Kelime ve Haber Başlıkları.....	157
Çizelge 3.4. 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamalarında Kullanılan Kelime ve Haber Başlıkları.....	168
Çizelge 3.5. Harf İnkılabı Hazırlık ve Uygulama Aşamasında Kullanılan Kelime ve Haber Başlıkları	182
Çizelge 3.6. Türkçeleştirme Çalışmalarına Dair Haberlerde Kullanılan Kelimeler ve Haber Başlıkları.....	189

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz	Bakınız
CA	Cumhurbaşkanlığı Arşivi
CHP/F	Cumhuriyet Halk Partisi/Fırkası
Çev	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
S.	Sayı
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Vd.	Ve diğerleri
Vol.	Volume
Yay.	Yayınevi/Yayınları

GİRİŞ

Belli bir topluluğa ait insanların anlayabildiği bir dil olarak tanımlanabilecek sembol, kişi ya da topluluğun tarihsel, toplumsal ve ruhsal durumuna dair anlamlar içermektedir. Bir nesnenin, nesneliğinin dışında, onun salt nesne olmasından daha etkili ve derin bir anlam içeren semboller, ilkel toplumlarda “kendisiyle doğal bir ilişki aracılığı kurulamayan, izafi olarak bilinemeyen ve açık bir biçimde tüm mahiyetiyle isimlendirilemeyen; aşkın ve içkinliğinden dolayı ifade edilemeyen ve betimlenemeyen bir hakikati temsil eden diyagramlar” (Durand, 1998: 9) olarak tanımlanırken, aşkın ve içkinliği nedeniyle kutsal olanla ilişkisinin de korunduğu günümüzde işlevleri çeşitlilik kazanmıştır. Semboller insanların ait oldukları topluluk ya da vatandaşı olduğu devletlere dair de anlamlar içermektedir. Bayrak, ulusal marş, anıt ve heykel, lider, resmi bayram ve resmi dil gibi politik sembollerin yanında yeme içme alışkanlıkları ve kıyafet tercihleri gibi semboller bir ulusa ya da bir topluluğa aidiyeti içeren, bu aidiyeti de bir kimlik altında tanımlayabilen göstergeler ve işaretler bütünüdür. Bu çalışma politik sembollerini siyasal iktidar ve iktidara tabi olanlar arasındaki araçsallığı ile ele alarak, yöneten- yönetilen ya da emreden-itaat eden ilişkisinde nasıl bir işleve sahip olduğunu anlaşılır kılmayı amaçlamıştır. Söz konusu ilişkisellik Türkiye Cumhuriyeti Tek Parti Dönemi’nde yeni bir ulus-devletin, yeni bir rejimin ve yeni bir ideolojinin kuruluş ve kurumsallaşma sürecini kapsamaktadır. Siyasal iktidarın sembolleri nasıl kullandığı, onlardan nasıl faydalandığı ve politik sembollerin toplumsal rıza yaratma sürecine katkısı Weber’in siyasal iktidar ve iktidarın meşruiyet kaynaklarına dair yaptığı tasnif çerçevesinde tartışılmıştır.

Gücün kullanımının özel bir halini ihtiva eden iktidar, tahakküm kurabildiği ölçüde egemen, egemen olabildiği ölçüde de meşru bir güçtür (Weber, 2012a:163). Dolayısıyla meşru iktidar, toplumsal rızayı yaratabilmiş ve o topluma çeşitli şekillerde egemen olabilmıştır. Siyasal iktidarın tanımına dair yapılan tartışmalarda, ideolojik yaklaşımlardaki farklılıklara rağmen odak “rıza” yaratma süreçleriyle ilgilidir. Dolayısıyla bu çalışmada toplumun rızası ile iktidarın meşruluk iddiası arasında zorunlu bir ilişki kurulduğu düşünülmektedir.

Siyasal iktidar meşruiyetin kaynağını, rıza yaratma süreçlerini harekete geçiren gelenekler, kişiler ya da kanunlar olarak belirleyebilir. Bu kaynaklar kendiliğinden harekete geçebildiği gibi, yasal düzenlemelerle kasıtlı olarak yaratılabilir. Modern ulus-

devletler meşruiyetlerini genellikle yasalarla sağlarken, gelenekten ve karizmatik liderlerden faydalanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun altı yüzyıl boyunca hüküm sürdüğü topraklarda Ulusal Kurtuluş Savaşı neticesinde yükselen Türkiye Cumhuriyeti sultani geleneği bir meşruiyet kaynağı olarak değerlendirmiştir. Osmanlı tebaasının birer vatandaş olarak yeni iktidara gösterdiği rıza, Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun hanedan ve halifelik makamı ile milli mücadele dönemindeki çetin ama dikkatli mücadelesi ile birleşmiştir. Bir kahramanlık destanını paylaşan, ortak acılarla ortak bir duygudaşlık bağının varlığı iktidarın ve özellikle Mustafa Kemal'in otoritesinin kabulünü kolaylaştırmıştır. Fakat gelenekten radikal bir kopuş mecburidir. Weber, meşruiyetin yasal kaynakları sonucunda ortaya çıkan yasal otorite tiplerinde geleneksel otorite ile yasal otoritenin bir arada var olamayacağını iddia etmektedir. Bu iddia, 1923-1932 yılları arasında birbiri ardına çıkarılan, topyekûn devrim olarak nitelenen yasal düzenlemelerde vücut bulmuştur. Sultanizmden bu radikal kopuş birçok kanun ve bir dizi yasak ile gerçekleşmiştir. Öte yandan Mustafa Kemal Atatürk'ün bir kahraman olarak yüceltilen ve kutsiyet atfedilen sıfatlarla karizmatik bir otorite niteliği ile rıza yaratma sürecine katkısı doğrudandır. Bu arka plan çalışmanın birinci bölümünde genel hatları ile irdelenirken Cumhuriyetin kuruluşu ve kurumsallaşma sürecinin, Weber'in meşruiyet tipolojisinin bir panoramasını sunduğu düşünülmektedir. Meşruiyetin kaynakları belirlendikten sonra bu kaynakları harekete geçiren semboller analiz edilmiştir.

Tek Parti döneminde bir ulusun ortak bir tarih anlatısını paylaştığını hatırlatan ve bir/birlik olmayı telkin eden politik semboller üzerinden meşruiyetin sürdürülmesi söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bedeni ve fikirleri ile oluşan "Atatürk kültü"; kahramanlık destanının, mücadelenin ve zaferin canlandırıldığı, şiirlerle, marşlarla ve devlet ricalinin nutuklarıyla bezeli "resmi bayram ve tören kutlamaları"; kutlamalar dışında kamusal mekanlara sabitlenen ve aynı amaçla mücadeleyi ve zaferi vücuda getiren "anıt ve heykeller"; Osmanlı imparatorluğundan kopuş sürecinde yönetim ayrılığının ve devrimin idealize ettiği yaşam biçimini sembolize eden başkent "Ankara" ve aynı dilde yazabilen ve konuşabilen vatandaşların birliğinin kaynağı olan "resmi dil" çalışmada belirlenen politik sembollerdir. Bu politik sembollerin gündelik yaşamda nasıl bir etkiye sahip olduğu ve iktidar tarafından nasıl bir dil ve üslup ile aktarıldığı dönemin resmi yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü, yukarda sıralanan politik sembolleri işlevleri ile birlikte analiz etmektedir. Öncelikle iktidarların meşruiyetlerini sağlamak için icat ettiği politik bir sembol olan lider kültü ya da kişi kültünün işlevine açıklık getirilmiştir. Kişi kültü, Tanrı veya benzeri bir varlığı ve bu varlığa duyulan bağlılığı ifade biçimlerini ihtiva etmektedir. Yirminci yüzyıl ulus-devletlerinde yükselen milliyetçiliğin etkisiyle, ulus inşa sürecinde ulusun etrafında kenetlendiği karizmatik liderler yaratılmış ve birçoğu yüceleştirilerek kütleleşmiştir. Kişi kültünün en belirgin özelliği liderin insan ve doğa-üstü özellikler atfedilerek efsaneleştirilmesi ve bununla mitolojik bir nitelik kazanmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk de yaşadığı dönem boyunca ve günümüze dek varlığı sürdürülen imgesi ile bir ideolojik aygıt olan basın faaliyetleri eşliğinde kütleleşmiştir. Aydınların şiir ve hikâyelerinde, kamusal mekânlara yerleştirilen anıt ve heykellerde, vekillerin resmi ideolojinin resmi basın organı işlevi gören gazetelerinde işledikleri Atatürk imgesi, toplumda yayılan bazı efsanelerle birleşerek doğaüstü niteliklere sahip bir kahraman yaratılmasına katkıda bulunmuştur.

Mekânda üretilen iktidarın yansımaları Ankara'nın meydanları, anıt ve heykelleri ile toplumsal yaşamın dönüşümü noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda başkent Ankara Cumhuriyet'in sembolik özelliklerini içinde barındıran semboller bütünü ihtiva etmektedir. Bozdoğan'ın "devrime biçim vermek" (Bozdoğan 2015: 71) olarak ifade ettiği, Ankara'nın ve Ankara'da devrimin sembollerinin ortaya çıkışı bu bağlamda değerlendirilmektedir. Anadolu'nun ortasında küçük bir yerleşim yerinin yeni cumhuriyetin başkenti olmasının kentsel ölçekteki hedefini Tekeli "örnek bir kent inşa ederek modern ve çağdaş bir yaşama ortamı oluşturmak, bu yeni kentsel mekânda geliştirilecek yeni sosyal normlar ile Anadolu'nun kentleşmesine öncülük etmek ve daha da önemlisi cumhuriyetin başarılarını bu yeni "Başkent"te sembolize etmek"(Tekeli, 1984: 41) olarak ifade etmektedir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi Ankara'nın kentleşmesine bağlıdır. Bu yolla gerçekleştirilecek kültürel dönüşümle çağdaşlaşma projesi de başarıya ulaşmış olacaktır. Bu bağlamda ikinci bölümde ele alınan sembollerden biri olan Ankara'nın sembolizmi esasen kamusal sembolizmin tezahürlerini Cumhuriyet projesinin mekândaki yansımaları ile açığa çıkarmaktadır.

Milli bayram ve tören kutlamalarının ihtiva ettiği törensel sembolizm, söz konusu sembole eşlik eden ritüel ve ilgili pratiklerle anlaşılır hale gelmektedir. Tören ve bayram kutlamaları üzerinden üretilen ve pekiştirilen ideoloji, Cumhuriyet'in kuruluş ve

kurumsallaşması boyunca belirlenen hedef kitleye aşılanmıştır. Yeni rejimin ilk milli bayram kutlaması olan 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ile başlayan bayram ve tören kutlamaları sırasıyla 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ile ideolojinin kurumsallaşmasını sağlayan ritüelleri içermiştir. Söz konusu ritüeller icra edilirken, geçmişe yapılan göndermeler Millî Mücadele Dönemi'ni ve kuruluş ideolojisine yön veren fikir akımlarından beslenmiş; İmparatorluğun İslami vurgusuna yer verilmemiştir. Türk toplumunu Osmanlı ve Ortadoğu'nun İslami geleneklerinden koparma ve Batıya yönlendirme amacıyla dinsel simgelerin üzerine giderek toplumsal yaşamı laikleştirmek için başlatılan modernleşme (Zürcher; 2014: 276, 279) sürecinde bu bayramların sembolik özelliklerini ve modern ulus devletlerin "olması gerekenleri"ni törensel sembolizmde görmek mümkündür. 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarının hedefi Türk Devrimi'nin taşıyıcıları olan gelecek nesillerdir. Çocuk ve gençler üzerinden kurgulanan kutlamalarla ideolojinin aşılması sürecinde önemli bir yol kat edilmiştir. Bu bayramların törensel sembolizmi çocuk ve genç nüfus politikasına yönelik bir anlam da ihtiva eder ve Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrası, Anadolu topraklarında yaşanan nüfus azlığı çocuk ve gençler üzerinden sağlıklı bir neslin nasıl yaratılacağına dair söylemleri içinde barındıran bir araçsallığa sahiptir. Toplumsal hafızanın canlı tutulması yönünde kutlanan 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı kutlamalarının törensel sembolizmi tarih anlatısına dayalıdır. Bu anlatı, merkezinde kahraman Türk askerini Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları ile vücuda getirir. Böylelikle kişiler üzerinden hem bir yüceleştirme barındırır hem de toplumu olası herhangi bir savaşa karşı teyakkuza tutar. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Osmanlı İmparatorluğu'ndan radikal bir kopuşu sembolize etmesi bakımından önem taşımaktadır. Diğer bayram ve tören kutlamaları da bir kopuş sergilemekle beraber doğrudan toplumsal dönüşüme müdahale eden, yaşam tarzını belirleyen, İmparatorluğu öfke ile tarihe gömen sembolik mesajları topluma yayması bakımından diğerlerinden ayrılır. Bu minvalde Cumhuriyetin kuruluş gerekçelerini her yıl yeniden üreten 29 Ekim'ler rejimin kurumsallaşmasını sağlamıştır.

Çalışmada analiz edilen son sembol milli dildir. Kökten bir değişimi ihtiva eden Dil Devrimi, Latin harflerine dayalı Türkçe öğretimi ile başlatılan seferberlikle beraber Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan kültürel unsurların tasfiyesiyle gerçekleştirilmiştir. Devrimin enstrümanları olan Millet Mektepleri ve sonrasında açılan İlk Tahsil Mektepleri ideolojik hegemonyanın yaratıldığı mekânlar olmaları bakımından

önem taşımaktadır. Aynı dili konuşan bir ulusun yaratılmasından hemen sonra dilin Arapça ve Farsça öğelerden arındırılarak başlatılan öz Türkçeleştirme çalışmaları, 1931-1936 döneminin en etkili kültürel dönüşüm politikalarını içeren milli bir kimliğin inşa sürecini beraberinde getirmiştir. 1920'li yıllarda, önce hukuk alanında temel düzenlemelere gidilmiş ve sıra kültür öğelerine geldiğinde ise mesele yeni devletin yurttaşlarını dönüştürmek olmuştur. Ulus devletin kurumsal yapıları ana hatları ile ortaya çıkmış ancak yurttaş inşa etmek ayrı bir uğraş haline gelmiştir. Kültür kodları genellikle geniş bir zaman dilimine yayılmakta ancak köklü dönüşümlere gidilmediği takdirde tüm kazanımların gerileme ihtimali bulunmaktadır. Bu tür kaygılarla Tanzimat'tan beri tartışılan alfabe sorunu nihayet masaya yatırılmıştır. Takrir-i Sükûn Kanunu ertesini yönetim artık daha kararlı davranabilmiştir. Kültür devrimi diye nitelendirilebilecek bir sürecin ilk halkasını Latin harflerine geçiş oluşturmuştur. Alfabe düzenlemelerinde önce takvim konusunda bir adım atılmıştır. Hicri ve Rumi takvim bırakılarak Miladi takvime geçilmiştir. Keza ezani vakit diye bilinen günü beş namaz vaktine bölen zaman dilimi bırakılmış; yirmi dört saatlik alafranga saat zevali vakit benimsenmiştir. Latin harflerine geçiş çok daha köklü bir yapı değişikliği gerektirmiştir (Toprak, 2012: 419). Bu yapı değişikliği Anadolu'nun birçok il, ilçe ve köyünün açık dersliklere dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Dil seferberliği ile başlayan ve hızını 1932 yılına kadar sürdüren kurumsallaşma, eğitim-öğretim sisteminde yakalanan ivme ile rutinleşmiş ve yönünü dilin antropolojik çalışmalarına çevirmiştir.

Çalışmada kullanılan sembollerin dönem boyunca iletmediği mesajların, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi üzerinden yapılan içerik analizi ile ortaya konmasıyla çalışma tamamlanmıştır. Bu analiz, resmî ideolojinin aydın ve bürokratları tarafından neşredilen yazıların arkasındaki anlamı açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel varsayımı politik sembollerin işlevinin rıza yaratma sürecini harekete geçirdiği ve böylelikle siyasal iktidarın meşruiyetini sağladığı; siyasal iktidarın rıza yaratma sürecinde iknayı ideolojinin aygıtları eliyle kolaylaştırdığıdır. Bu bağlamda 1923 yılı ile 1938 yılları arasındaki 16 yıla ait Hâkimiyet-i Milliye ve Ulus Gazeteleri tüm nüshaları ile incelenmiş, çalışmada belirlenen politik semboller olan tören kutlamaları, Harf devrimi ile dilde Türkçeleştirme çalışmalarına dair gazeteler seçilmiştir. Araştırma uzun bir zaman aralığına ait gazete analizini içerdiğinden ilk sayfalar ve ilk sayfalardaki haber metinleri ve köşe yazılarının yönlendirdiği devam niteliğindeki haber metinleri ve köşe yazıları veri olarak kabul edilmiştir. 118 haber metni ve köşe yazısı taranmış; 87'si değerlendirilmiştir. Cumhuriyet dönemi gazete ve dergileri üzerine içerik analizi yöntemiyle yapılan

alışmalar, araştırmada temel başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Bu çalışmaların başlıcaları, 1969yılında gelenekçi ve modern milliyetçiliğin nasıl tezahür ettiğini araştıran şerif Mardin'in Ülkü Dergisi üzerine yaptığı "Siyasi Fikir Tarihi alışmalarında Muhteva Analizi" ile İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in 1984 yılında kaleme aldıkları "Türkiye'de Bir Aydın Hareketi: Kadro" isimli çalışmalardır.

Politik sembolleri konu alan Türkçe literatürdeki başlıca çalışmalardan biri *Ayinden Törene: Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri* ile Sibel Özbudun'a aittir. Devletsiz toplumlarda ayine içkin anlamın koruduğu kutsallıkla birlikte modern ulus devlet inşasında nasıl dönüştüğünü antropolojik bir yaklaşımla açıklayan çalışma tezin önemli bir başvuru kaynağını oluşturmuştur. Öte yandan Selim Deringil'in yöneten ile yönetilen arasındaki simgesel diyalogu sağlamada politik sembollerin işlevini tartıştığı *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji* isimli eseri bu çalışmanın yol göstericileri arasındadır. Aylin Tekiner'in *Atatürk Heykelleri* isimli eseri ve son dönem politik sembol çalışmalarından biri olan Demo Ahmet Aslan'ın *Cumhuriyet'in Törenselle Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar* isimli doktora tezi, çalışmanın yöntemi konusunda önemli bir katkı sağlamıştır.

Yabancı literatürde politik sembol çalışmalarından biri olan, kişi kültü çalışmalarına kaynaklık eden ve Mustafa Kemal'in de bir kült olarak analizini içeren Anita Pish'in *The Personality Cult of Stalin in Soviet Posters* isimli eseri ve James Scott'ın *Decoding Subaltern Politics: Ideology, disguise and resistance in agrarian politics* isimli eseri sembollerin özellikle de dil çalışmalarının toplumun görünürlüğünü nasıl yarattığının anlaşılmasında temel başvuru kaynağı niteliği taşımıştır.

BÖLÜM 1.

İKTİDARIN GÖRÜNÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA POLİTİK SEMBOL- MEŞRUIYET İLİŞKİSİ

1.1. Kavramsal Çerçeve: Siyasal İktidar, Meşruiyet, Sembol ve Politik Sembol

1.1.1. Siyasal İktidar

Modern iktidar düşüncesinin kaynakları Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes'a kadar uzanmaktadır. Machiavelli iktidarı bir araç olarak kabul ederken¹; Hobbes, iktidarı egemenlik kavramında cisimleşen bir hegemonya olarak görmektedir². Hobbes'un izinde Weber, iktidarı egemen otorite; dolayısıyla da rıza ve zor ile açıklamaktadır. Bir kişi veya grubun başka bir kişi ve gruplar üzerinde kendi isteğini yaptırabilme gücü olarak tanımlanabilecek (Akal: 1991: 39) iktidar kavramı tam da bu anlamıyla iki ya da ikiden fazla kişi arasındaki bir ilişkiye işaret etmektedir. Burada iktidar birisi üzerindeki iktidardır ve bu iktidarın gerçekten mevcut olabilmesi için, boyun eğenin sadece zihinsel temsilleri düzeyinde bile olsa, etkili bir ilişkinin cereyan ediyor olması ya da en azından inşa edilmiş olması gerekir (Braud, 2017: 88). İktidarı büyük bir ölçüde farklı çıkarlara sahip aktörler arasındaki ilişkilerle açıklayan davranışsalci yaklaşım, iktidarın bireylerin elinde biriktiğini varsaymaktadır (Şengül, 2015: 47).

Weber'de iktidar kavramı güç (macht) ile özdeşir, gücün kullanımının spesifik bir halidir ve egemenlikle ilişkilidir. O'na göre güç sosyal bir ilişki içerisindeki bir aktörün, olasılığın dayandığı temele bakılmaksızın, herhangi bir direnişe karşın kendi iradesini uygulama olasılığı olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2012:163). Güç bu haliyle biçimsizdir, her türlü sosyal ilişkide insanın iradesini dayatması olarak her yerde karşımıza çıkabilir.

¹Bkz. Niccolo Machiavelli (2005), Prens, (Çev: Harun Mutluay), Bordo Siyah Yayınları, İstanbul. S.22-23: "...kendini kabul ettirmek ve tebaasına hâkim olmak isteyen iktidar, kötüyü dahi amaca yönelik olarak kullanabilme yeteneğini göstermelidir..."

²Bkz. Leslie Lipson (1997), Siyasetin Temel Sorunları, (Çev: Figen Yavuz), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s.47, 165-166: Hobbes'un 1640'larda yazmaya başladığı Leviathan adlı eserinde, insanlar saldırılara karşı kendilerini korumak için doğal tutkuları ile hareket ederler. Korku bu güdülerin en kuvvetlisidir. Tamamıyla esiri oldukları şüphe ve güvensizlik sebebiyle bir araya gelemezler. Güvenliği yalnızlıkta ya da karşılarındakine saldırmakta ararlar. Bunun sonucunda insanın insanla savaşı devam eder... Yabancıların istilasına karşı onları koruyabilecek ve birbirlerine zarar vermelerini engelleyebilecek şey ellerindeki tüm iktidarı ve iradelerini tek bir iradeye, farklı seslerin çokluğunu tek bir iradeye dönüştürebilecek olan tek bir insana ya da insanların oluşturduğu tek bir meclise bahşetmeleridir. Egemen güç artık, Ölümsüz Tanrı'nın kişiliğini taşıyan Ölümlü Tanrı'dır. O egemen devlettir ve onun üstünde bir güç yoktur.

Bu nedenle gücün iktidar olarak izahı Weber'in egemenlik anlayışının da izahını zorunlu kılar. Egemenlik, güç gibi biçimsiz değildir, kesin olmalıdır ve bir emre itaat edilmesi olasılığını ifade eder. Dolayısıyla iktidar egemenlikle ilgilidir, her tür güç ile değil. Bu noktada egemenlik, gönüllü bir boyun eğiş ve itaat anlamına gelmektedir. Egemenlik, normalde kayda değer sayıda kişiye hâkim olan bir kadro ya da özel bir grup gerektirir. Bu kadronun varlığına bağlı egemenlik, emirlere itaati alışkanlık vasıtasıyla ortaya çıkar. Bu alışkanlık, emirlere itiraz etmeyen ve direnmeyen bir kitlenin itaatine özgüdür. Yönetici kadro tarafından fiziksel güç tehdidi ve uygulamasıyla egemenliğini koruyup sürdürebildiği kadarıyla siyasi bir nitelik kazanır. Sürekli eylemlere sahip zorlayıcı bir siyasi örgüt, idari kadrosu düzenini icra etmede fiziksel gücün meşru kullanımının tekeli üzerindeki hak iddiasını başarılı şekilde sürdürdüğü kadarıyla bir iktidardır. Bu noktada iktidar, fiziksel güç ve rızaya dayanan siyasal iktidardır(Weber, 2012a: 163-164, 331).

İktidarın farkı çıkarlara sahip aktörler arasındaki ilişkide bireylerin elinde toplandığı iddiasında bulunan davranışsalci yaklaşımın önemli isimlerinden Robert Dahl, Weber'in iktidar anlayışını sürdürmektedir. O'na göre, iktidar başkalarının tercihleri doğrultusunda itaatin üretimidir³. Dahl, "A, B'nin başka koşullarda yapmayacağı bir şeyi B'ye yaptırabileceği ölçüde B üzerinde iktidar sahibidir" derken bu noktada bir iktidar ilişkisinden bahseder ve bu ilişkide Dahl'ın iktidar anlayışı "davranışa" odaklanarak; "nüfuz" u ikame eder. İktidarın bu boyutunda kimlerin kararlara katıldığı, kimlerin faydalandığı, kimlerin kaybettiği ve kimlerin karar aldığı önemlidir. Bu haliyle Dahl, söz konusu kişi ya da grupların davranışlarını gözlemleyerek başarı ya da başarısızlık olarak nitelendirilebilecek sonuçların çıkarılabileceği davranışlar üzerinden karar alma süreçlerine odaklanmıştır (Lukes, 2016:30-36). Dahl böyle bir iktidar anlayışında iktidarın görünür yüzünü ortaya koyar. Bu iktidarın ilk boyutudur. Peter Bachrach ve Morton Baratz, Dahl'ın tek boyutlu iktidar görüşünü eleştirerek iktidarın iki yüzü olduğunu iddia ederler. İlki hâlihazırda ele aldığımız yüzüdür. Burada iktidar tamamen somut kararlarda veya doğrudan bu kararların alınmasına dayalı faaliyette tezahür eder. Bir kişi veya grup gerek bilinçli gerekse bilinçdışı bir şekilde politika konusundaki çatışmaların kamuoyuna durulmasına yönelik engeller yarattığı veya pekiştirdiği ölçüde iktidar sahibidir. Statükoyu savunanların iktidarı kullanıp

³Bkz. Andrew Heywood (2014), *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev: Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, 6.b, İstanbul, s.149: Üç boyutlu gücün ilk yüzünün tarihi Thomas Hobbes'a kadar uzanır: Güç, failin mefulün davranışlarını etkileme kabiliyetidir.

kullanmadıkları ve eğer kullanıyorlarsa nasıl kullandıkları ve bunun siyasi süreç ve sistem içindeki diğer aktörler üzerindeki etkilerinin neler olabileceğini saptamak burada önemlidir. Bu boyut, iktidarın ikinci yüzüdür ve esasen gündem belirlemeye işaret eder (Lukes, 2016: 44; Şengül, 2015:43). Bachrach ve Bartz iktidar terimini iki farklı anlamıyla kullanır. Birincisi, iktidar A'nın B üzerinde kurduğu bütün başarılı kontrol biçimleridir. İkincisi iktidarı bu kontrol biçimlerinde yaptırım tehdidiyle sağlanan başarıdır (Lukes, 2016: 36-38).Lukes, iktidarın bu açık ve örtülü boyutunu bir adım ileri taşımış ve gizli boyutunu da eklemiştir. İktidarın açık yüz açıklanmış politik tercihleri; örtülü yüzü gündeme getirilmeyen politik tercihleri konu alırken; üçüncü boyut ya da gizli yüzü de politik tercihler ile gerçek çıkarlar arasındaki ilişkilerle ilgilenmektedir. Lukes'e göre iktidar aynı zamanda insanların zihinlerine kendi iyiliklerine olmayan çıkarları aşılama yeteneği ile de ölçülür. Yani iktidar ilişkisine katılanlar kendi çıkarlarına olmayan durumları öyle değilmiş gibi algılar ve bilinç kontrol edilebilir bir şeye dönüşür. Dolayısıyla, A, B'yi, B'nin çıkarına aykırı bir şekilde etkilediğinde, B üzerinde iktidar kullanmış olmaktadır (Lukes, 2016: 59-60).Dolayısıyla davranışsalci yaklaşım iktidarı nüfuz ve kontrol süreçleriyle açıklarken Weber'in iktidar-egemenlik ilişkisine yerleştirdiği zor-rıza kavramlarına paralellik göstermektedir. Weber, zor ve rıza olarak tanımladığı iktidarı, disipline edilmiş, emirleri kabul eden bir topluluk üzerinde sürdürülebilir bir otoriteden bahsetmektedir.

İktidara dair yaklaşımlarda açıkça görünmektedir ki tahakküm kuran ve itaat edenler arasında kontrol, itaat, rıza, disiplin ve nüfuz gibi süreçler çeşitli biçimlerde vardır. Marksizm ve daha açık haliyle neo-marksizmde de iktidar benzer süreçler sonucunda inşa edilmektedir. “İktidarı sınıfsal yapı ile açıklayan Marksist yaklaşımda kapitalist toplumda iktidar ilişkilerinin merkezinde mülkiyet ve üzerinde yükselen sınıf ilişkileri vardır. Sınıf iktidarı üretim ve birikim süreçlerinde girdiği ilişkiden doğduğu ölçüde sınıfsal nitelik taşımaktadır” (Şengül, 2015: 44). Üretim tarzı ve biçimine dayalı söz konusu sınıfsal yapı olarak ikiye ayrılır: Toplumun küçük bir bölümünü oluşturan kapitalistler ile büyük çoğunluğunu oluşturan proleterler. Kapitalistlerin üretim araçlarının sahibi olarak, yaşamlarını emekleriyle kazanan proleter yayı sömürsü sınıf ilişkisinin temelini oluşturmaktadır (Orum&Dale, 2016: 26; Giddens, 2008: 345-347). Sömürü ilişkisi sonucunda üretim araçlarına hâkim olan sınıf, aynı zamanda entelektüel güce sahiptir. Bu güç zihinsel üretim araçlarının kontrolünü de ihtiva etmektedir. Dolayısıyla ideoloji,

egemen sınıfın hakimiyetindedir (Heywood 2006: 58). Marx'ın ideoloji kavramını hegemonya kavramı ile anlaşılır kılan Gramsci'ye göre, modern kapitalist toplumlarda hâkim sınıfın egemenliğin yalnızca tahakkümle sürdürülemez. Egemen sınıf, uzlaşmaz sınıflar üzerinde baskı ya da zor ile tahakküm kurar; ittifak kurduğu yandaşlarına da önderlik eder. Böylece zorlama ve rıza iç içe geçerken, egemen sınıfın ideolojik üstünlüğü, kendiliğinden rızaya dayalı oydaşma süreçleri üzerinde etkili olur (Yetiş, 2015: 88). Bu noktada hegemonya iktidarın tabi olanlar üzerindeki zora dayalı egemenliği yanında, rızaya dayalı olarak da egemenliği elde etmesi olarak tanımlanabilir. Bu noktada ideoloji, esas olarak insanları örgütleyen ve insanların üzerinde harekete geçecekleri, durumlarının bilincine erecekleri, bir tür mücadele alanı yaratır ve hegemonya oluşturmada bir aygıt işlevi görür (Gramsci, 1997: 79). Devletin ideolojik aygıtları üzerinde de egemenlik kuramayan bir iktidar varlığını sürdüremez. Ancak ideolojik aygıtlarla yaratılan hegemonya ile ideoloji egemen ideoloji olabilir. Böylece egemen sınıf iktidarını sağlamlaştırmaktadır (Althusser, 1994:72-75,23).

Siyasal iktidara dair yukarıdaki tartışmaların odağı “rıza”ya dayanmaktadır. Her siyasal iktidar toplumsal rızaya dayandığı ölçüde egemendir ve ancak bu haliyle gücü meşru bir nitelik taşır. Bu bağlamda söz konusu meşruiyet kavramı çalışmanın bir sonraki bölümünde Weber'in meşruiyete dair yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır.

1.1.2. Siyasal İktidarın Meşruiyeti

Meşruiyet, şer'i ve şariat sözcükleriyle olan semantik ilişkisi neticesinde , şer'i olan, şeriata uygun olan anlamına gelmektedir. Bu tanımdaki gibi dini hükümlere uygunluk anlamıyla sınırlı olmayan kavram; bir karar, bir tasarruf veya bir kurumun meşruiyeti söz konusu olduğunda, kararı veren ve bu karara muhatap olanlar, herhangi bir tasarrufun kapsamına girenler arasındaki uygunluk ya da razı olma halidir (Oktay, 2014: 16).

Meşruiyet genel bir ifadeyle politik bir sisteme, devlete veya hükümete itaat edip etmemek, bir teoriyi benimseyip benimsememek gerektiğini belirleyen durum; bir iktidar sahibinin veya kural sisteminin haklı olması, siyasi iktidarın halkın rızasına ve onayına dayanması durumu olarak tanımlanabilir. Hem toplum ve hem de siyasal iktidarın karşılıklı bir rızaya dayalı olarak var olmasını mümkün kılan bir zımni üst sözleşme veya politik iktidarın yasalarının haklı olduğu, yurttaşların siyasal iktidara itaatinin rızaya dayandığı,

iktidarın emir ve eylemlerinin toplumla uyumlu, sonuçlarının faydalı ve başarılı, amacının adil olduğu bir siyasal düzenleme meşrudur (Cevizci, 2013:1088).

Weber, sosyal bir ilişkiyi içeren eylemin sosyal bir düzenin varlığına olan inançla yönlendirilebileceğini, eylemin ancak bu şekilde yönlendirilebilirse geçerli yani meşru olabileceğini ifade eder. Bir düzenin meşruiyetine olan inanç, rasyonel temellere, geleneksel temellere ve karizmatik temellerle gerekçelendirilir (Weber, 2012a: 139). Rasyonel temeller, yasalaştırılmış kuralların ve bu tür kurallara göre otorite konumuna yükselmiş olanların emirler yayınlama hakkının yasallığına olan inançtır. Geleneksel temeller, geleneklerin kutsallığına duyulan yerleşmiş inanca ve onların altında uygulanan otoritenin meşruluğuna dayanır. Karizmatik temeller ise, bir aktörün ve onun tarafından buyrulan ya da ortaya çıkartılan normatif kalıpların ya da düzenin istisnai kutsallığına, kahramanlığına ya da örnek gösterilen karakterine bağlılığa dayalıdır (Weber, 2012a: 334-335). Meşruluk iddialarının geçerliliğinin dayandığı söz konusu temeller, otoritenin egemenliğinin haklı gerekçeleridir. Haklı bir gerekçenin varlığı siyasal iktidarın varlığının devamı için elzemdir. Benzer bir yaklaşımla haklı gerekçe Ferrarotti’de “ilk gaye” olarak tanımlanmaktadır. O’na göre meşruiyet halkın egemenliğine dayanan ve halkı çepeçevre saracak bir ilke arayışıdır. Böylece meşruiyet, bireylerin normatif bir ilke etrafında otoritenin haklılığına duydukları inancı ifade etmektedir (Ferrarotti, 1987: 21-23). Lipset de Ferrarotti gibi inanç temelli bir yaklaşımla meşruiyeti mevcut siyasi kurumların toplum için en uygun kurumlar olduğuna ilişkin bir inanç yaratma ve sürdürme kapasitesi olarak tanımlamaktadır (Lipset, 1986:59).

Weber’in söz konusu inancın toplumsal rızayı üretmek suretiyle nasıl oluştuğu ve neye dayandığını açıklarken kullandığı gerekçelerle oluşan meşru egemenliğin temellerine dair yaptığı üçlü tasnif, üç otorite biçimine denk düşmektedir. Karizmatik, geleneksel ve yasal-ussal otorite şeklinde yaptığı tasnif aslında toplumdaki meşruiyet biçimleri arasında kat’i ayrımlar gözetmez. Her biri belirli ölçülerde de olsa topluma nüfuz etmiştir. Siyasi liderlerin karizması, geleneksel kabullerin meşruiyet algılamaları üzerinde devam eden etkisi ve hukuki usullerin belirleyiciliği Weber’in sınıflandırmasındaki tüm meşruiyet tiplerinin aynı toplum yapısı içerisinde şu ya da bu ölçüde geçerli olduğunu gösterir. Fakat bu sınıflandırma yine Weberyen anlamda meşruiyet konusunda ideal tiplerle işaret eder. Dolayısıyla bu üç meşruiyet biçimi içerisinde hukuki-akli meşruiyet, etkin bir biçimde işleyen bürokrasi ve hukuk sistemiyle, parlamentolara dayalı temsil sistemiyle, din

yerine bilimin nihai belirleyiciliğine yaptığı referansla, modern devletin meşruiyet temelini oluşturur (Okumuş, 2000:117).

Otorite, eğer asırlık kuralların ve yetkilerin kutsallığına dayanarak, onun için meşruluk talep ediliyorsa ve ona inanılıyorsa geleneksel olarak adlandırılmaktadır. Egemen olan efendiler, geleneksel kurallara göre atanır ve onlara geleneksel statüleri nedeniyle itaat edilir. Otoriteyi uygulayan kişi amir değildir, ama kişisel bir efendidir; yönetim kadrosu çoğunlukla memurlardan değil, kişisel hizmetlilerden oluşur ve yönetilenler bir ortaklığın üyeleri değil ya geleneksel yoldaşları ya da tebaadır (Weber, 2012a: 346). Geleneksel otoritenin kaynağını ve bireylerin ona itaatini sağlayan kuralların temelini yani meşruiyetini ise, toplumun gelenekleri, inançları ve kutsalları oluşturmaktadır. Bunlar, genelde yazılı olmayan, içsel olarak bireyleri bağlayıcı kurallardır. Kurallara itaat konusunda ise toplumda tam bir anlayış birliği vardır ve meşruiyet de bu birlikten kaynaklanmaktadır (Weber, 2005: 375-377). Geleneksel iktidar tipolojisinde iktidara itaat etmemek, aynı zamanda kutsala karşı çıkmak anlamına da geldiğinden her zaman mutlak bir itaat söz konusudur. Bu mutlaklık sadece gelenekten kaynaklanan güç ile açıklanamaz; gücün krallık, beylik, monarşi, aristokrasi gibi yapılarla kurumsallaşmasına dayalıdır (Çetin, 2016: 105). Geleneksel egemenliğin en temel türlerinden biri olan patriyarkalizm, bir grup içerisinde belirli bir miras kuralıyla belirlenmiş özel bir bireyin yönetimde bulunduğu durumdur. Patriyarkalizmin temel niteliği, üyelerin egemenlik efendinin doğuştan geleneksel hakkı olsa bile, bunun kesinlikle tüm üyelerinin çıkarlarının ortak hakkı olarak uygulanmak zorunda olduğu inancıdır. Efendi emirlerini zorla kabul ettirmek adına bir düzeneği olmadığı için, ona boyun eğenlerin rızasına dayalı egemenliği katı biçimde gelenekle sınırlıdır. Üyelerin rızası, efendiye yöneliktir. Patriyarkalizmin en uç hali olan sultanizm, bir efendinin salt kişisel araçları olan bir yönetim ve askeri güç geliştirdiğinde doğma eğilimindedir. Sadece o zaman grup üyeleri tebaa sayılır (Weber, 2012a: 351, 2012b: 385). Osmanlı Sultanı'nın hükmetme yetkisi patriyarkalizmin en uç durumu olan sultanizmdir. Otoritenin kişisel takdire bağımlı işlediği özel bir durumu teşkil etmektedir. Weber'in ifade ettiği gibi Osmanlılar'ın Aleaddin Keykubat'a bağlanan bir soyağacı çıkararak Selçuk'un meşru mirasçısı olma ve Kayı Boyu'ndan gelmeleri nedeniyle Oğuz halklarına hükmetme hakkına sahip olma iddiasını taşımışlardır (Yosmaoğlu, 1996: 507). Sultani gelenek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında

Mustafa Kemal Atatürk'ün karizmatik bir lider olarak kabulünde önemli bir dayanak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karizmatik otorite, tek bir kişinin olağanüstü, doğaüstü, insanüstü ya da en azından özellikle istisnai güçler ve niteliklerle donatılmış niteliklerine duyulan bağlılıkla ilgilidir. Bu nitelikler sıradan insan için ulaşılabılır değildir ama ilahi kökenli ya da örnek olarak görülürler. Bu temele dayalı birey lider sayılır. İlkel koşullarda bu özel niteliğin sihirli güçlere dayalı olduğu düşünülmüştür; bu niteliğe peygamberler, yasal bilgelikle ünlenmiş olan kişiler, avdaki liderler, savaştaki kahramanlar sahip olabilirdi. Önemli olan tek şey bireyin karizmatik otoriteye tabi olanlar, takipçileri ya da müritleri tarafından gerçekte nasıl görüldüğüdür. Karizmatik otoritenin geçerliliği için belirleyici olan otoriteye tabi olanlar tarafından kabuldür. Bu onay özgürce verilir ve kanıt olarak kabul edilen bir şey başlangıçta her zaman bir mucize tarafından garanti altına alınır. Fakat karizmanın gerçek olduğu yerde, meşruluk iddiasının temeli bu değildir. Bu temel, karizmatik otoritenin gerçekliğini onaylamak ve ona göre davranmanın ona bağlı olanların görevi olduğu anlayışıdır. Bu lidere tamamen kişisel bir bağlılığı ihtiva etmektedir. Saf formu içerisinde karizmatik otorite, günlük rutin yapıya özellikle yabancı bir karaktere sahiptir. Doğrudan ilgili sosyal ilişkiler tam anlamıyla kişiseldir, karizmatik kişisel özelliklerin geçerliliğine ve uygulamasına dayanır. Karizmatik otorite durağan kalamaz ya gelenekselleşir ya rasyonelleşir ya da her ikisinin karışımı olur. Durağan kalamamasının sebebi, müritleri ya da takipçilerinin devamlılığı ya da yönetim kadrosunun karizmanın devamını sağlayarak ulaşacakları menfaatleridir. Karizma devam ettikçe hem müritler hem yönetim kadrosu sağlam bir sosyal konum elde etmiş olur (Weber, 2012a: 362-366). Stalin, Mao Zedong, Adolf Hitler, Napolyon Bonapart, Maximilian, Sezar Augustus ve Büyük İskender gibi karizmatik liderler olağanüstü düzensizliklerden sonra ortaya çıkan, kaos, kargaşa ya da savaş gibi bir düzensizlikten sonra statüsü ve otoritesi müritleri tarafından devam ettirilen, hatta tanrı benzeri imgesinin kasıtlı yaratıldığı kişilerdir (Pisch, 2016: 53). Günümüze dek ünlerinin devam etmesinde karizmanın sağlayacağı menfaatle sosyal konumu korunan takipçilerinin varlığı etkilidir. Mustafa Kemal Atatürk de karizmatik bir lider olarak, sultani geleneğin de katkısı ile sahip olduğu mirası, takipçileri tarafından yaratılan, gelenekselleşen ve daha sonra rasyonelleşen bir otorite ile meşruiyetini sağlamıştır.

Karizmatik otoritenin antitezi olan, meşruiyetin üçüncü kaynağı yasal otoritedir. Özel olarak akıl ile çözümlenebilir kurallara bağlı olma anlamında rasyoneldir. İtaat, yasal

olarak kurulmuş kişiler üstü düzene yöneliktir. Bu, emirlerin biçimsel yasallığı ve sadece makamın otoritesi kapsamında, makamın otoritesini ona göre uygulayan kişilere uzanır. Yasal otoritenin uygulanmasının en saf tipi, bürokratik bir yönetim kadrosudur (Weber, 2012a: 364). Katı bir emir komuta hiyerarşisine sahip bu örgütlenme biçimi devleti de kucaklamakta ve bunun temelinde bilgi yoluyla kurulan tahakküm yer almaktadır. Bu emir-komuta hiyerarşisi içinde emretme yetkisine sahip olan kişiler, bu kurallar bütününe göre iktidar olurlar, onların sınırları içinde yetkilerini kullanır ve yine bu kurallara göre iktidardan uzaklaşırlar. Dolayısıyla iktidarın, hukuka uygun olarak oluştuğu ve onun sınırlarını aşmadığı inancı, bu otorite tipinin meşruluğunun kaynağıdır (Weber, 2005: 379).

Özellikle modern toplumlarda siyasal iktidarın meşruiyeti yasal temellere dayanmaktadır. Hukuk evrensel ve gayrişahsî yönetim enstrümanıdır ve geniş ölçekli toplumların işleyişine büyük avantaj sağlar. Weber'e göre modern demokratik toplumlar doğaları gereği belirli yada özel, yerel yada ulusal temellerden ziyade evrensel temellere dayanmak zorundadırlar. Ancak hukuk bundan daha derin bir anlama sahiptir. Modern devletlerin hem resmi yetkililerinin hem de yurttaşlarının yönetiminin doğasına ilişkin hemfikir olmaya yönelik bir anlaşmayı yapabilecekleri koşulları hukuk yaratır (Orum&Dale, 2016: 60-61).

Weber'in meşruiyet tiplerine dair yaptığı tasnif, yukarıda belirtildiği gibi birbirini takip eden, yer yer bir karşımı ihtiva eden otorite tiplerine dayalıdır. Bu çalışmada sözkonusu sentez ve devamlılık ihtiva eden otorite tiplerine dayalı olarak Tek Parti dönemi iktidarının meşruiyetini nasıl sağladığı ilerleyen bölümlerde analiz edilmiştir. Modern ulus devletlerin evrensel temellere dayandığı hukuk ve gayrişahsi yönetime geçişte Türkiye Cumhuriyeti, bürokratik yönetimle birlikte emir-komuta hiyerarşisi içinde emretme yetkisine sahip olan kişilerce, bu kurallar bütününe göre iktidarın sahibi olmuş ve hukuk kuralları içinde emretme yetkilerini kullanarak meşruiyetlerini sağlamışlardır.

Weber'e göre modern devletlerde egemenlik çok farklı formlarda ortaya çıkabilir. Bunun nedeni egemenliğin sosyal eylemin en önemli unsurlarından biri olmasıdır. Örneğin der Weber, "otoritenin emriyle siyasal bir bütünün resmi dili olarak belirlenen dile sahip olmak suretiyle söz konusu topluluğun gelişmesi" de egemenliğin herhangi bir formudur (Weber, 2012a: 307). Öte yandan sadece ortak bir dil değil, ortak din, ortak gelenekler ya da siyasal hatıraları paylaşan insanlara ait güçlü bir siyasal topluluk fikriyle ilişkili özel

türden bir duyguya işaret eden ulus-devletlerde, bu güç ne kadar vurgulanırsa ulus ve devlet arasındaki bağ o kadar yakın görünmektedir. Siyasal bir topluluğun paylaştığı duygusal kültür, bayrak ve kahramanlık destanı gibi semboller topluluğun gücünü arttırmaktadır (Weber, 2012a: 520-522). Semboller, sembolik eylemle tekrarlandıkça kendisini aşan, yani sembolün kendisinden çok daha büyük bir etkiyle Weber'in “kalıplaştırma” olarak ifade ettiği homojenliği, aynılığı ya da benzerliği yaratmaktadır (Weber, 2012a:528). Çalışmanın sonraki bölümü söz konusu sembollerin birer araç olarak siyasal bir topluluk üzerinde otoriteyi meşrulaştırıcı bir etkiyi nasıl yarattığını analiz etmektedir.

1.1.3. Sembol ve Politik Sembol

Etimolojik köken incelemelerinde sembol, IV.yüzyılda Latince’de Symbolum, sonraları Sembole, Symbol ve Simbolo olarak kullanılmıştır (Tokat, 2004: 9). Sembolün tarihsel sürecine yönelik başka bir incelemede ise bu terimin Antik Yunan toplumuyla ilişkili olduğu, Grekçe’de “Sumbolien” olarak yer aldığı;Türkçe’de “toptan atmak” ya da“birleştirmek” anlamı taşıdığı belirtilmiştir. (Aydın, 2005: 682). Öte yandan kavramla ilgili mihenk taşı oluşturabilecek bir tanım Augustinus tarafından yapılmış;o sembolü, hakikatin tezahürü olarak tanımlamıştır (Özcan, 2005: 20).Augustinus hakikatin ancak sembollerle ortaya çıkabileceği ve böylelikle görülebilir bir hal alacağını “Göstergeler Teorisi” ile açıklamaktadır. “Hakikatin tüm eşyaya, tarihe, kosmosa, kısaca şuraya buraya yayıldığı her yerde tezahür eden tecellisi birer göstergedir ve bu göstergeler semboller biçiminde somutlaşmıştır” (Özcan, 2005: 20). Durand hakikatin tezahürü olarak ele aldığı sembolün Orta çağ Hristiyan ilahiyatı ve Antikitedeki tanımında aşkınlığı ve içkinliği vurgulamıştır. Ona göre semboller “kendisiyle doğal bir ilişki aracılığı kurulamayan, izafi olarak bilinmeyen ve açık bir biçimde tüm mahiyetiyle isimlendiremediğimiz ve aşkın ve içkinliğinden dolayı ifade edilemeyen ve betimlenemeyen bir hakikati temsil eden diyagramlardır” (Durand, 1998: 9).

Kavramı, “işaret” olarak ele alan Cevizci, “bir nesne, bir düşünce ya da bir fikrin yerini tutan, bir düşünceyi ya da bir kavramı belirten gözle görülür ve anlamı bilinir bir işaret; bir anlam, nitelik, soyutlama, nesneyi göstermek, onu ifade etmek için kullanılan sözcük, işaret ya da mimik” (Cevizci, 2000: 840) olarak tanımlamaktadır. Fakat sembolün işaret gibi somut bir nesne ile gösterilemeyeceği etrafında yoğunlaşan din sosyolojisi

çalışmaları ve sözlüklerinde sembol, kutsalın bir tezahürü olarak çok daha soyut göstergelerin anlamlarını açıklamak için kullanılan “şey” olarak ele alınmıştır. Bu literatürde salt işaret olarak tanımlanamayacak olan sembol, nesnelerin anlamlandırılmasında bir araçtır. “Açıklanamazın ifade biçimidir” (Kılıç, 1995: 56); açıklanamayan bu şeyleri, “onunla ilişkisi nisbetinde görülebilir bir şekilde tasvir eden şeylerdir” (Benton’dan aktaran Atasağun, 2000: 181).

Sembolün Antikitede ve Ortaçağ Hristiyan İlahiyatı çalışmalarında kullanıldığı anlamından moderniteye doğru, içeriğin daha dünyevi bir hal aldığı görülmektedir. Bu anlamda modern sembol kavramsallaştırmaları da önem taşımaktadır. Çünkü bu haliyle sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda aşkın ilkelerden insanın insan ve toplumla; insanın toplum ve iktidarla ilişkisini de açıklayabilen bir kavram haline gelmiştir. Kardaş, sembollerin toplumsal süreçlerle kurduğu ilişkiyi ele almıştır. Ona göre sembol, “bir kültür ortamında belli bir duygu, eylem veya tutumu gösteren bir unsur, bir deyim, bir sistem, bir nesne veya bir ferttir. Sembol, bilinen bir şekil ile onun sembolleştirdiği nesne arasında tabii ve itibari olmayan benzetmeye dayanan bir tekabül fikrini gerekli kılar. Bir başka ifadeyle sembol, bir nesneye veya ruhi bir unsura eklenen hissedilir bir tasavvurdur” (Kardaş, 1980: 417).

20.yüzyılın önemli matematikçi ve filozofu Alfred North Whitehead sembollerin nasıl anlamlandırıldığı ve insan zihninin sembolleri nasıl ürettiğini deneyim ile açıklamıştır. Deneyimin tümü karşısında deneyimin birer parçası olan teamüller, duygular, inançlar ve bilinç ortaya çıktığında insan zihni sembolik olarak çalışmaktadır (Whitehead, 1958: 109). Bu insan zihninin bir parçasında sembollerin üretildiği anlamına gelmekle birlikte Whitehead bu sembolik halin sembolik anlamla ilişkisine vurgu yapmaktadır. Önce semboller sonra da anlamları kurulur ve sembolik anlam ortaya çıkar. Sembolik anlam doğal olana yapay bir katkıda bulunur. Sembol ve anlam arasındaki ilişki böylece kurulur. Sembollerle algı ile ortaya çıkan çeşitli his, niyet ve algılar başka isimler altında yeniden üretilir. Whitehead’ın deneyim vurgusu Eliade’de de önemlidir. Deneyim herhangi bir sembolün pekiştirdiği kutsallığın anlamı ile ilgilidir. Sembolleri “bozulmuş değişkeler” olarak tanımlayan Eliade, sembollerin ilkel toplumlarda olduğu kadar gelişmiş toplumlarda da tartışılmaz bir işlev üstlenerek; bir nesneyi ya da bir eylemi, kutsal olmayan bir deneyimin gözünde, bu eylemin ya da bu nesnenin olmayacağı bir şeye dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Eliade, sembolün önemli özelliklerinden birinin, ortaya koyduğu

anlamların eşzamanlı oluşuna vurgu yapar. Bu yüzden sembol, belli bir topluluğa ait kişilerin anlayabildiği bir dildir. Bu dil sembolü taşıyan kimsenin toplumsal sınıfını, tarihsel ve ruhsal durumunu ve toplumla ve kozmosla ilişkilerini aynı düzeyde ifade eder. Kısacası insanların üzerinde taşıdığı semboller, insanı bir yandan kozmosla öte yandan ait olduğu toplulukla uzlaştırır; bu topluluktan herhangi biri yalnızca simgelere bakarak bu kişinin asıl kimliğini kavrar (Eliade, 2014: 420-428). Her şey tek bir amaca yöneliktir: parçanın yani kozmostaki ve toplum içindeki insanın, sınırlarının kaldırılması ve bunun daha geniş bir birlikle toplumla ya da evrenle bütünleşmesidir (Eliade, 2014: 628). Semboller, hayatın bütününde birleştirici bir işlev görür. Tüm yaşam deneyimlerinde sembol, kutsal olmayan nesnelerde de onları olduklarından farklı bir şeye dönüştürerek bu nesnelerin de kutsallığını değerliliğini sürdürür. Sembol haline gelen bir nesne bütünle örtüşmek ister. Simge tüm seviyeleri ve tüm düzlemleri özümseyerek bir düzlemden ötekine, bir koşuldan öbürüne geçişi sağlar, ama bunları birbiriyle harmanlamaz. Bütünle örtüşme isteği, bütünü bir sisteme dâhil etme eğilimi, çok yönlülüğü tek bir duruma indirgeyerek onu alabildiğince saydamlaştırma çabası olarak görülmelidir (Eliade, 2014: 428).

Sembollerin temel özellikleri; yansıtıcı olması, işaret ederken gizleyen bir özelliğe de sahip olması, izleyiciyi düşünsel etkinliğe çağırması, temsil ettiği soyut ve aşkın değerlerin anımsanmasını, anlaşılmasını, paylaşılmasını sağlayan anahtar rolünün bulunması, belli bilgi ve anlayışı, aşına olmayanların bilincinden gizleyip ve aşına olanlara açması, sezginin ve keşfin anahtarı olması ve arketipleri gösterdiği gibi onları yeniden üretmesidir (Ersoy, 2000: 12). Eliade, sembolün, başka hiçbir ifadenin ortaya koyamayacağı kutsal ya da kozmolojik bir gerçekliği ortaya koyduğu için önemli olduğunu ifade eder. Bir şeye değer kazandıran onu kutsallaştıran sembolün kendisidir. Sembol insanın sürekli olarak kutsalla dayanışma içinde bulunmasını sağlar. Bir sembol, sizin onu anladığınızla ya da anlayamadığınızla ilgilenmez, her tür değişime karşın sürekliliğini sağlar ve bir kere gözden kaybolrsa bile, binlerce yıl önce kaybolan ama sonra yeniden keşfedilen tarihöncesi semboller gibi, özünü sürekli korumaya devam eder (Eliade, 2014: 424-426).

Sembollerin, iktidarın birer aygıtı olarak kullanımının kökleri tarımsal devrim ve yerleşikliğe geçişe kadar uzanmaktadır. Yerleşikliğe geçişle birlikte ortaya çıkan nüfus baskısı daha üst hiyerarşik bir toplumsal örgütlenişi yaratmıştır. Tarım, insanlığa besin maddeleri üzerinde o güne dek olmadığı kertede bir denetleme olanağı, toplumsal

işbölümünün kurumsallaşması, artı-ürün, artı-ürünün yarattığı istikrarlı bir boş zamandan yararlanabilen yeni toplumsal katmanların oluşması, toplumlar-arası farklılaşma, bu farklılaşmanın yarattığı toplumlararası ilişkilerin karmaşıklaşması ve tüm bu süreçlerin katkısıyla yöneten-yönetilen ikileminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu ikilemde semboller iktidara meşruluk sağlama işlevi üstlenmiş, iktidarın kaynaklarını vurgulayan birer aygıt halini almıştır (Özbudun, 1997: 11-12; 57). Esasen gücün meşrulaştırılması için sembolün araçsallaştırılmasıyla politik semboller, yönetilenler arasında bir iletişim aracına dönüşerek, kimlik yaratmaya ve bu yolla ideolojinin ve kültürün aktarımına hizmet etmektedir (Aydoğan, 2018: 28). Siyasal iktidarın meşruluğunun kurumsallaşması, bir ucunda zorun diğer ucundaysa ideolojinin yer aldığı ve her topluğunun devletleşme sürecinde kendi özgün dinamikleri çerçevesinde işleyen karmaşık ve çok yönlü dayatma ve ikna sürecidir. Meşruluğun toplumun tümü üzerindeki en önemli kaynaklarından biri, politik sembollere de yansıyan ideolojidir. İdeoloji sembollere yansıdığı gibi, hukuksal yapılanış, yaşam tarzları, seküler yazın, seküler örf ve adetler gibi pek çok dışavurum alanı bulur kendine (Özbudun, 1997: 61).

Modern devlet, devletin ve ulusun inşası sürecinde, sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan nüfusun tümünü kucaklarken aynı zamanda onu birçok bakımdan hak ve özgürlüklerle donatır ama aynı zamanda onları bu hak ve özgürlüklerini kullanırken kontrol eder. Bu kontrol sadece kanun ve düzenlemelerin ya da zorlamaların etkisi ile değil çoğu zaman politik semboller ve geleneklerle sağlanır. Anderson'ın hayali, Hobbawm'ın icat edilmiş oldukları iddiaları ile ulusların, kimliklerin ve geleneklerin her iki durumda da yeniden ve yeniden üretilmeleri sürecinde politik semboller bir siyasal iktidar için elzemdir. Çünkü ulusun homojen olabilme kabiliyeti, siyasal iktidarın nüfuz edebilme gücü ile mümkün olmaktadır (Sarıbay ve Öğün, 1998: 105) Dolayısıyla iktidarının meşruluğunu sağlamak ve bu meşruluğa süreklilik kazandırmak isteyen iktidarlar bir gelenek icat edip, o geleneği tarihsel bir akış içinde yinelemek aynı zamanda ulustan alınan onayı da yinelemek zorundadır.

Türkkahraman'a göre politik semboller esasen her sosyal sistemin ortak sembolik sistemler içerdiğini ve düşünce, davranış ve sosyal normların belirginleşmesini sağlar. Amerikan bayrağında, Amerikan toplumunun gücünü simgeleyen atmaca; İngilizlerin resmi devlet arması üzerinde yer alan ve gücü temsil eden aslan gibi devletlerin sembol olarak kullandığı her bir nesne, onların kültür, inanç, tarih ve değerleri ile ilgilidir ve hitap

ettiği toplumlarda duygu ve değerleri açıklar (Türkkahraman, 2000: 74-75). Politik semboller, bir yandan toplumun dünyayı anlamlandırmasını kolaylaştıran diğer yandan da toplumun diğer üyeleriyle ortak olarak paylaştığı anlamları ifade eden zihinsel kurgulardır. Türkkahraman'ın da belirttiği gibi bayrak, ulusal marş, yakaya takılan rozet, saç sakal stili, giyim tarzı, çeşitli jestler, belirli renkler, bazı kavramlar, hem herkesin bildiği bazı bilgileri özetleyen hem bireyi karşısındaki kişiye siyasal, kültürel, dinsel inanç ve kimliğini konuşmadan anlatan hem de ortak değer ve duyguları tekrar tekrar paylaştırarak pekiştiren sembollerdir. Toplamların sembolleri kendilerine özgüdür; her toplumun semboller yumağı, o toplum üyeleri için anlamlıdır. Bir sembole bireye kendini ve değerlerini paylaştığı grubu çağrıştırıyorsa diğer bir ifade ile “ben kimim ?” sorusunun cevabını oluşturuyorsa o zaman bireyin o sembole bağlılığı ideolojik bir boyut kazanmıştır. Burada ideoloji, sembolik bir kurgulamadır. Bu öyle bir kurgulamadır ki bireyin diğer bazı kişilerle paylaşmış olduğu değerleri ifade etmekte ve aktarmaktadır (Örs, 2013: 31-32). Theodor Hanf, özellikle kimlik oluşturmada sembollerin işlevlerini düzenlilik içinde kavramamızı sağlayacak olan bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre semboller, bizlere hangi topluluğun parçası olduğumuzu kavratır; diğer topluluklara göre farklılıklarımızı belirginleştirir. Bu gibi semboller sayesinde bir topluluk diğerleri üzerinde egemenlik kurabilir. Farklı gruplardan gelen kişileri asimile edebilir. Söz konusu iki keskin uygulamanın yanı sıra yine benzer sembollerle bir topluluğun içinde yer alan alt topluluklar arasındaki farklılıklar tanınabilir. Ve farklılık içinde eşit muamelelere dayalı olarak birlikte yaşamak mümkün hale gelebilir(Hanf'tan akt Sarıbay ve Ögün. 1998: 112).

Politik semboller, Hobsbawm ve Ranger'a göre icat edilmiş geleneklerden biridir ve başka birçok geleneği içinde barındırır. Onlara göre icat edilmiş gelenek;

“Alenen ya da zımnı kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşlamaya çalışan bir pratikler kümesi anlamında düşünülmelidir. Aslında mümkün olan her yerde bu pratikler hemen kendilerine uygun düşen bir tarihsel geçmişle süreklilik oluşturmaya girişirler. Tanımları gereği geçmişle bağları koparan devrimler ve ilerici hareketler kendilerine özgü bir geçmişe sahiptirler. Yine belli bir tarihsel geçmiş referanslar bulunmakla birlikte “icat edilmiş” geleneklerin özgüllüğü, bu sürekliliğin büyük ölçüde yapay ve uydurma olmasında yatar. Kısacası yeni durumlara uyarlanmış eski

durumları akla getiren formlara bürünmüş ya da yarı zoraki tekrarlarla kendi geçmişlerini oluşturarak bugün de karşılığını bulan geleneklerdir bunlar” (Hobsbawm ve Ranger, 2013: 2-3).

Hemen her ulusun sahip olduğu politik semboller, doğrudan ifade ettiği şeylerin dışında anlam ve işlevlere sahiptirler. Örneğin, ünlü sosyolog Edward Shils, İngiltere’de yapılan taç giyme törenlerinin insanları birleştiren ve politik farklılıkların altını çizen moral değerlerin sembolik bir ifadesi olduğunu ileri sürmüştür. Birnbaum, tam tersine aynı olgunun İngiltere’deki alt ve orta sınıf değerlerinin uzlaşması olduğunu ve sınıfsal farklılıkları örten bir sembolik etkiye sahip olduğunu iddia etmiştir. Steven Lukes ise politik nitelikli törenlerin otoriter doğasına dikkat çekmekte ve bunun yaygınlığının, politik kültürdeki otoriter eğilimleri sembolleştirdiğini belirtmektedir (Sarıbay ve Ögün, 1998: 111). Dolayısıyla var olan politik semboller kimi zaman farklı şekillerde okunabilir ve farklı reflekslere, tepkilere yol açabilir. GÜdülen amacın yansıması her zaman iktidarın meşruiyeti ile ilişkili olmayabilir.

1.2. Tek Parti Döneminde Siyasal İktidarın Meşruiyet Temelleri

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye Cumhuriyeti’nde siyasal iktidarın kurulması ve kurumsallaşması süreci ele alınmıştır. Cumhuriyet, bir tek parti yönetimi olarak doğmamış, “Kuva-yı Milliye ruhunu” temsil eden Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin “demokratik ve çoğulcu” yapısı süreç içinde Tek Parti iktidarına dönüşmüştür (Koçak, 2018: 127). Dolayısıyla iktidar önce, Osmanlı İmparatorluğu’ndan radikal bir kopuşla Padişah’ın kişiliğinden ayrı bir devlet ve egemenliğin Sultan’a değil millete ait olduğu bir yapı inşa etmek mecburiyetinde kalmıştır (Heper, 2012:92). İşte bu yapı, resmî ideolojinin de temel taşlarını oluşturan inşa sürecinde tesis edilmiştir. 1923-1931 yılları arasındaki tüm yasal düzenlemeler ve bürokratik yapılanma ile Tek Parti iktidarının kurumsallaşma dönemindeki gelişmeler tek parti iktidarının meşruiyet temelleri çerçevesinde genel hatları ile ele alınmıştır.

1.2.1. Resmi İdeolojinin İnşası: 1923-1931

Cumhuriyetin ilanı 1919’da başlayan milli mücadele ile birlikte adım adım inşa edilmekte olan yeni bir devletin ve bu devleti yönetecek olan yeni bir iktidar bloğunun

kurumsallaşmasıdır. Bu iktidar bloğunun başlıca unsurları Osmanlı İmparatorluğu'nda on dokuzuncu yüzyılda hızlanan kapitalistleşme sürecinin ortaya çıkardığı ticaret burjuvazisi, büyük toprak sahipleri ve yeni tipte bir aydın bürokrat kesimdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun on dokuzuncu yüzyıl ortalarında yarı sömürge niteliği taşıyan yapısı nedeniyle, yirminci yüzyıla doğru çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşan bir ticaret burjuvazisi ve toprakta özel mülkiyetin gelişmesi ile de bir toprak sahipleri sınıfı ortaya çıkmıştı. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan aydın hareketi ise bir yandan dağılmakta olan devleti kurtarmaya bir yandan da batıcı ve pozitivist ideolojilerin etkisinde kalkınabilmenin yollarını aramıştır. Yirminci yüzyıla birlikte çok uluslu imparatorluğun dağılmasının engellenemeyeceği anlaşıncı söz konusu ideolojik çerçeveye Türkçülük eklenmiştir ve böylelikle İttihat ve Terakki bir milli iktisat siyaseti izleme ve milli bir burjuvazi yaratmak için çeşitli politikalar geliştirmiştir. 1923'te kurulan Cumhuriyet bu minvalde Müslüman-Türk kimliğine dayalı kapitalist bir ulus-devlet yaratma projesinin hem çıkış noktası hem de sonucudur. Tek parti iktidarının temel hedefi bu siyasal yukardan devrimi toplumsal devrime dönüştürmektir. Bunun için de Osmanlı'dan kalan kapitalizm öncesi toplumsal ilişkilerin hızla tasfiyesine girişilmiş; siyaset, ekonomi, ideoloji, kültür, eğitim ve hukuk gibi alanlar kapitalist bir toplumsal yapının gerektirdiği biçimde yeniden düzenlenmiştir (Şener, 2016: 203).

İnalcık, “*topyekûn bir ihtilal*” olarak nitelediği devrimin, Batı'yı hayat felsefesi ile ve onun tüm sembolleri ve değer-hükümleriyle benimsediğini ifade eder. Dünya görüşünde değişiklik, topyekûn değişme; işte bu kelimelerde Atatürk'ün radikal devrimci modernleşme fikri ifadesini bulmaktadır. Amaç, Türk toplum düzenini, sosyal ilişkileri, maddi ve manevi medeniyeti, Batı medeniyeti tipine çevirmek, radikal bir sosyal değişimi, inkılabı gerçekleştirmektir. Modernleşme, Atatürk tarafından asrileşme, muasır medeniyet seviyesine erişme veya garplılaşma terimleriyle ifade edilmiştir (İnalcık, 2004: 101). Bu amaçların hayata geçirilmesi sürecinde öncelikle milli mücadelenin başlangıcından Cumhuriyet'in ilanına kadar halk arasında ulusçu bir tutunum bilincinin yaygın olmaması nedeniyle İslami dayanışmadan yararlanılmıştır. Siyasal iktidarın meşruiyetinin bu geleneksel kaynağının muhafazası 1928 yılına dek sürmüştür. Cumhuriyetin ilk aylarında halifelik hemen kaldırılmamıştır. 1924 yılının mart ayında halifeliğin ilgasını takiben hanedan üyeleri yurt dışına sürülmüş, eğitim ve yargıdaki din kurumları yasaklanmıştır. Fakat 1924 Anayasası'ndaki Türkiye Devleti'nin dini, “din-i İslam'dır” hükmü 1928 yılında

yapılan Anayasa değişikliğine dek korunmuştur (Tunçay, 2011: 92). Niyazi Berkes'in *kutsallaşmış geleneğin boyunduruğundan kurtulma* olarak tanımlayarak çağdaşlaşma ile özdeşleştirdiği laikleşme adımları, 1937'de CHP'nin ilkelerinin anayasaya girmesine kadar devam etmiştir. Laikleşme adımları, 1925 başlarındaki Şeyh Sait Ayaklanması üzerine çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yarattığı hava altında yapılan şapka ve giyim kuşam devrimleri, tekke ve zaviyeler ile türbelerin seddi dolayısıyla tarikatların yasaklanması, Milat başlangıçlı uluslararası takvimin ve alafranga saatin kabulü ve son olarak 1926 yılında çeviri yasalarla hukuk devriminin yapılması (Tunçay, 2011: 92). 1928'de Arap rakamlarının batıda kabul edilen biçimleri alınmış, hemen ardından geçmişle ilişkilerin koparılmasını amaçlayan en etkili reform olan yazı devrimi gerçekleştirilmiştir. Yazı devrimini Cumhuriyetin ilk on yılında dil üzerinden denenen İslamiyet'i Türkleştirme hareketleri bağlamında değerlendirmek gerekmektedir (Tunçay, 2011: 94). Türkçe namaz kıldırma denemeleri, hutbe ve mevlit okumaları ve son olarak 1932-1950 yılları arasında ezanın Türkçe okunması bu minvalde dil-din ilişkisinin toplumu dönüştüren bir araç olarak nasıl kurgulandığını ve bu kurguda dilin araçsallığı önemlidir. Latin harflerine dayalı olarak 1929 yılında açılan ve 1936 yılına dek faaliyetlerine devam eden Millet Mektepleri, 1931 yılında eğitim sisteminin kurumsallaşmasıyla birlikte ilk tahsil mekteplerinin açılmasıyla ve günümüzün eğitim sisteminin de çekirdeğini ihtiva eden yapılar aracılığıyla eğitim, ideolojinin bir propaganda aracı halini almıştır.

Siyasal iktidar meşruiyetini, arka arkaya çıkarılan yasalarla pekiştirmiştir. Bu yasalar, yasaklar içermesi bakımından birer baskı aygıtı olarak işlev görmüştür. Toplumsal hayatı, gündelik ilişkilere sirayet eden geleneksel pratiklerden arındırmak suretiyle dönüştürmek 1920'li yılların ikinci yarısının temel karakteristiğini oluşturmaktadır. "Burjuva toplumunun üst yapısını hazırlayan, kapitalist bir toplum için gerekli olan mülkiyet biçimlerini hukuku, siyasal kurumları ve ideolojiyi yasal bir zemine yerleştiren 1924 Anayasası, merkezîyetçi bir yönetim sistemine ve Türk milliyetçiliğine dayanmıştır. Azınlıklara tanınan herhangi bir hak söz konusu değildir ve Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı bulunan herkes Türk kabul edilmiştir" (Şener, 2016: 240).

Cumhuriyet Halk Fırkası 1923 yılında resmen kurulmasına rağmen Tek Parti rejiminin başlangıcı Bora'nın ifadesiyle 1925'te Şeyh Sait Ayaklanması üzerine Takrir-i Sükûn Kanun'un çıkarılması ile başlamıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

kapatılmış, İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve basın baskı altına alınmıştır. 1926'da Mustafa Kemal'i hedef alan İzmir suikastının önlenmesi ile beraber eski ittihatçılara yönelik tutuklama ve idamlarla birlikte iktidar otoriter eğilimlerini arttırmıştır (Bora, 2017: 143). Partinin kurulması ve ideolojinin taşıyıcısı olarak kurumsallaşması sürecine de katkıda bulunacak muhalefetin bastırılmasına yönelik bu girişimlerle birlikte 1929 yılına dek, inkılapların yerleşmesi, toplumsal yaşamda pratiğe dönüşebilecek bir nitelik kazanması sağlanmıştır.

Karizmatik bir lider olarak Mustafa Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşından zaferle çıkan Başkumandan sıfatıyla İstanbul hükümeti ile 1927 yılına kadar süren mücadeleden tek adam olarak çıkmış, milletvekili seçimleri ile kendine daha bağlı bir meclis oluşturmuş, Halk Fırkasını kurmuş, Ankara'yı başkent ilan etmiş, Cumhuriyeti ilan etmiş, hilafeti kaldırmış, medreseleri kapatmış, muhalif paşaların ordu ile ilişkisini kesip orduyu güvenli hale getirerek İstiklal Mahkemeleri ve Takrir-i Sükûn kanunu aracılığı ile muhalif basını susturmuş, muhalif Terakkiperver Fırkayı kapatarak ve İzmir suikastında etkin paşaları etkisiz hale getirerek 1927'de her şeye hâkim tek adam olarak *Nutuk*'unu okuyarak, tüm başarılarının bilançosunu gözler önünde sermiştir. (Ünder, 2011: 141-142, Ortaylı, 2018: 320). Bu nitelikleriyle yüceleştirilen Mustafa Kemal, dönemin ve ideolojinin birer aygıtı olan gazete ve dergilerinde sıklıkla vekil ve aydınlar tarafından kaleme alınmıştır. Dahası, 1931 yılında kurumsallaşan parti ve tanımlanabilir bir nitelik kazanan ideoloji, Mustafa Kemal üzerinden üretilmiştir. Bilinçli bir üretimi ihtiva eden bu süreç Mustafa Kemal'in vefatından sonra dahi devam etmiştir.

1.2.2. Resmi İdeolojinin Kurumsallaşması: 1930'lu Yıllarda CHP ve Kemalizm

Kemalizm, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, imparatorluğun düşüşü sürecinde ortaya çıkan düşünce akımlarına; özellikle bu akımların savunucularının düşüncelerine kök salar. Kültürel kodların ayrılmazlığı; politik unsurların devamlılığı ile sıkı bir ilişki içinde olan Kemalizm'i, dolayısıyla yeni bir devletin ideolojisi olarak adlandırmanın yanı sıra; dönüşen devletin ideolojisidir. Oran, ideolojinin meşruluk kaynağının dönüştüğüne, bu kaynağın aşkınlıktan arındırılma aşamasında yüce sadakat odağının değiştirildiğine dikkat çekerek; Türkiye'nin, Kemalist "yukarıdan devrim"le birlikte feodalizmden ulusal kapitalizme evrildiğini, bunun sonucunda tutunum ideolojisinin değiştiğini ve İslam'ın "Tanrı" olarak "belirlediği yüce sadakat odağı" nın yerini milliyetçi ideolojinin "ulus"

kavramına bıraktığını vurgulamaktadır (Oran, 1999: 133). Heper, Türklerin yeni devleti olarak nitelendirdiği Cumhuriyeti, heterojen bir toplumsal yapı içinde, 1950’li yıllara kadar her an bölünebilme ihtimaline karşı tek parti yönetiminin savunulduğu yeni bir devlet olarak, fakat Atatürk’ün hayatı boyunca varolmuş değil, onun meydana getirmeye çalıştığı bir devlet olarak tanımlamaktadır (Heper, 2012: 90-91).

Jön Türkler, İttihat ve Terakki Partisi ile 1908 inkılâbının ardından iktidara geldiğinde, aralarında Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarının mensupları yer almıştır. Başlangıçta açık olarak savundukları Osmanlıcılık olmakla birlikte zaman zaman partinin politik söyleminde İslamcı temalara da yer verilmiştir. Fakat Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkçülük partinin içinde ağırlık kazanmış ve diğer seçenekleri tasfiye edilmiştir. Öte yandan İttihat ve Terakki Partisi’nin politikaları arasında zaman zaman milliyetçi bir unsur ile karşılaşmaktadır. Milli bir burjuvazi yaratılması girişimleri ve yabancı malların bojkot edilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. İttihat ve Terakki Partisi’nin resmi ideolojisinin yönünü radikal bir Türk milliyetçiliğine çevirmesi Balkan Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde gerçekleşmiştir. İttihat ve Terakkinin üç liderinden etkili temsilcisi olan Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı esnasında pan-turanist ekseninde politik militarist uygulamayı hayata geçirmeye çalışmıştır(Öğün, 2000: 126). Bu ittihatçı kadrolar ve turanizm, Cumhuriyet’in kurulduğu ilk yıllarda tasfiye edilmişve Öğün’e göre Kemalizm, “anti-turanizm’in adeta bir nirengi noktasını oluşturmuştur”(Öğün,2000:127).²³ Nisan 1920’de Ankara’da toplanan Büyük Millet Meclisi,daha çok Mustafa Kemal Paşa’nın isteği ile Nisan 1923’te seçimlerin yenilenmesine karar vererek dağılmıştır.Meclisin ulusal kurtuluşu sağlamak görevini başarıyla tamamlamıştır. Mustafa Kemal’in seçimlerden bir beklentisi Birinci Meclis’te İkinci Grubu oluşturan muhalif mebusların bir daha seçilmemesidir. Yeni Türkiye’yi inşa ederken atılacak adımların önünde engel istememesi nedeniyle yalnızca bir gruptan isimlerin seçilebilmeleri için yoğun çaba harcamıştır.¹⁵ Nisan 1923’te çıkarılan Hıyanet-i Vataniye kanunu ile eski ittihatçıların seçime girmeleri engellenmiş ve böylelikle ittihatçıların tasfiyesi gerçekleşmiştir (Şener, 2016: 234).

Turancılığın önemli isimleri, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura, Kemalist harekete katılmış ve Anadolu temelli, misak-ı milli sınırları dâhilindeki yapılanmaya destek vermişlerdir. Kurtuluş savaşı sırasında milli sınırlar içinde bir olabilme İslam ile ilişkisinden ve bu anlamda Türk olmak-Müslüman olmak arasında kurulan

bağdan arındırılmaya çalışılmıştır. Savaş sırasında ortaya çıkan Anadolu Milliyetçiler, Türk-İslam sentezi ile kurulu bir hayalden beslenerek, radikal bir biçimde saflarını belli emiş olsalar da; Kemalizm'in Anadoluçuluğu gibi resmi bir ideoloji ile uzlaşmamışlardır. Bu uzlaşmazlıklardan biri Fuad Köprülü'nün Anadolu sınırları içindeki Türk İslam kültürü ile bağdaşık bir tarih tezi ile ortaya çıkmıştır. Bunun karşılığında Atatürk, güneş-dil teorisini barındıran bir tarih kurgusu ile Turancılığı yeniden hayata geçirmiştir (Öğün, 2000: 130-131). Bu eksenle İnalçık, Köprülü ekolü olarak nitelendirdiği Fuat Köprülü'nün Türk-İslam sentezi çalışmalarını bir dönem Ziya Gökalp ile gerçekleştirdiğini belirterek, Gökalp'in medeniyet ve hars ayrımının bu çalışmalardan beslendiğinin altını çizmektedir (İnalçık, 2014: 86). Dolayısıyla, imparatorluğun düşüşünü engelleme ile başlayan fikri mücadeleler, kurucu bir ideolojiye dönüşürken içinde kimi zaman İslam, kimi zaman coğrafya, kimi zaman etnisite ile bir homojenlik yaratma yoluna gitmiştir. Bu anlamda Kemalizm'in, toplumun kültürel kodları dâhilinde birbiriyle ilişkili fikir akımları ile bazen birlikte geliştiği, bazen onların karşısında yükseldiği, bazen de bir sentezle ilerlediği görülmektedir. Fikri mücadeleler aydın-bürokratların ideolojinin yayılması sürecindeki çabalarını da içermiştir.

Kemalizm, resmi ve kurucu bir iktidar ideolojisi olarak, bir ulus hayaliyle, verili bir toprak üzerinde, Müslüman olmanın dışında, tüm mistik değişkenlerden bağımsız kurgu, modern bir düşünce sistemi, dolayısıyla modern bir yaşam tarzıdır. İdeolojinin zamana ve mekâna bağlı değişen politik açılımları, bu ideolojinin kesintisiz yorumuna da kaynaklık eder. Bu, ideolojilerin yaşayan düşünceler, tüm olușlara politik tavır almaya yarayan farklı yorumlara göre esnekliğinin derecesine göre değişir ve Türkiye'de hala Kemalizm, her açıdan her dönemde farklı farklı okunabilir. Toplumu yeniden inşa etme çabasıyla Kemalizm, her bir yandan tahakküm kurma ve modern yaşamı öğretme telakkisine sahip olmak suretiyle, bağımsız bir ulus-devletin meşruluk gerekçelerini yeniden sıralamaktadır. Bunlar, devletin varlığına, milletin itaatine ya da rızasına dayalı, kimi zaman zorlayıcı çoğu zaman tartışma içermeyen ilkelere dayanmaktadır.

Genellikle “izm”ler birkaç ülkeyi, kıtayı etkisi altına alan bir hayat tarzı ve düşünce biçimini barındırır; oysa Kemalizm'in tek bir ülke ve tek bir coğrafyayı kapsamaması, uluslaşma ve devletleşme projesinde resmi bir çerçeve kazanması çoğu ana akım ideolojiden onu farklı kılar. Dolayısıyla Kemalizm'i yukarıdaki fikri zeminden bağımsız düşünemeyecek kadar coğrafyaya bağımlı, değişkenlerine göre biçimlenen bir düşünce

sistemi olarak tanımlanabilir. Bu değişkenler, Kemalist ilkelerin de kapsadığı toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılardır. İdeolojinin dimağındaki ilkeler ile Kemalizm, ilkelerin bu yapılara göre tanımlandığı varsayılırsa, kendine has bir düşünce dizgesidir. Zürcher, bu bağlamda Kemalizm'i siyasi pozisyonu net olmayan bir akım olarak tarif eder, ona göre Kemalizm'in sistemli bir ideolojisi yoktur; pek çok farklı görüşün referans alabileceği söylemler Kemalizm üzerinden üretilebilir (Zürcher, 2009: 89).

Kemalizm'in tarihsel aralığı Yeğen'e göre, 1927 tarihinde Nutuk'un CHF Kongresi'nde okunması ile başlatılabilir ve parti-devlet bütünleşmesi ve Kemalizm'in altı okunun temel prensipler haline getirilmesi ile birlikte bitirilebilir (Yeğen, 2002: 56). Birtek ise 1932'den itibaren yükseldiğini iddia ettiği Kemalizm'in 1946'dan sonra çökmeye başladığını ve 1950'de bu çöküşün tamamlandığını ifade etmektedir (Birtek, 1995: 156). Beriş, Atatürk bizatihi kendisinin Kemalizm'in ideolojikleştirilmesine karşı çıktığını, Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olduğu yıllarda kurumsallaşma adına adımlar atıldığını ve İnönü döneminde ise otoriter yönetim ilkelerinin kalıcı kılınmaya çalışıldığını belirtmiştir (Beriş, 2009: 16). Demirel ise, bu ideolojinin 1920'lerden başlayarak süreklilik gösterdiğini ve 1930'lu yıllarda ise işlenerek kristalleştiğini ve O'na göre 1920'lerden beri egemen olan Kemalist ilkelere Kemalizm prensipleri olarak niteleyebilmek için 1930'lu yılları beklemek gerektiğini vurgulamıştır (Demirel, 2002: 128). Köker, 1930'lardan sonra Mustafa Kemal'in o güne kadar kişisel düşüncesi olan fikirlerin sistemleştirilmeye başladığını ve "bir ideoloji olarak nesnel bir varlık kazandığını" ifade etmektedir (Köker, 2010: 14).

Resmi kaynaklarda "Kemalizm" in başlangıç tarihi Kemalizm'in temel ilkelerin yani altı okunun CHP tüzüğüne girdiği 10 Mayıs 1931 tarihli CHF'nin Büyük Kongresi olarak kabul edilmektedir. Halkçılık, devletçilik, laiklik, milliyetçilik, inkılâpçılık ve cumhuriyetçilik olan bu ilkeler rejimin siyasi karakterini belirlemek üzere ilk kez burada tanımlanmış; 1935 yılı parti kurultayında ise bu ilkelerin Kemalizm'in prensipleri olduğu belirtilmiştir (Demirel, 1995: 768). Bu kurultayda Kemalizm'in de tanımı yapılmıştır:

"Kemalizm nedir? Görüyorum ki birçok yerlerde Kemalizm'in ne olduğunu bilenler yoktur. Hatta parti arkadaşlarımız arasında partimizin, Türkün amentüsü sayarak onu okumuş, hazmetmiş ve ona göre hareketi kendisine prensip ittihaz etmiş olanlar azdır. Mateessüf arkadaşlar, bunun üzerine hiç kitap yazılmamıştır. Onu

yazan da Tekin Alp isminde bir Musevi vatandaşımızdır. Kemalizm yalnız siyasi bir revaç değil aynı zamanda siyasi, içtimai bir felsefedir. Bu felsefeyi değil yalnız memleketimizde, bütün dünyaya ilan etmek mecburiyetindeyiz” (Demirel, 1995: 766).

Atatürk’ün ölümünün ardından Kemalizm’e dair tanımlamalar, nitelemeler artmış, CHP’nin beşinci kurultayında, Kemalizm’in bir ideal olmadığı, tahakkuk ettirilmiş bir takım realitelerden oluştuğu ifade edilmiş, burada, “Siyasi, iktisadi, içtimai, zirai velhasıl bir milletin bütün siyasi faaliyetine giren şeyler bu Kemalizm’in içindedir”(Demirel, 2002: 129) denmiştir. Demirel, Kemalizm in özü saydığı tanımında, döneme ve Kemalizm’in demokrasi ile ilişkisindeki açmaza değinmiştir:

“19.yy pozitivizminden önemli ölçüde etkilenen Kemalizm “güçlü ve merkezi devleti yücelten seçkinci bir içeriğe sahiptir; tarihsel ilerleme anlayışı otoriterdir ve demokratik olmayan özellikler taşımaktadır... İdeolojisinin sunumu, kurumsallaşması, halkın uyumuna ve türdeşliğine dair inancı ve meslek kuruları arasında öngördüğü dayanışma gerekliliği açısından solidarist korporatisttir. Bütün bunlar Kemalizm’in özünü oluşturmaktadır” (Demirel, 1995: 768).

Demokrasi ile ilişkisi bakımından Kemalizm, bu noktada sorunlu ve karmaşıktır. Otoriter eğilimi, ideolojinin demokrasi ile açmazının bir yönünü oluşturur. Özellikle dönem şartları altında otoriter nitelik bir reaksiyon niteliğindedir. Karpat, “hükümet, birey hak ve özgürlükleri üzerindeki tehditlerin geçici olduğunun farkındadır... Bu kısıtlamaların temel gerekçeleri ortadan kaldırıldığında, devamının da meşru temelleri ortadan kalkacaktır” (Karpat’tan aktaran Özçetin, 2010: 170) ifadeleriyle konjonktürün geçici yansımalarının otoriter reaksiyonlara neden olduğunu iddia etmektedir. Fakat dahası, özellikle Recep Peker’in, bireysel özgürlüklerin kısıtlanması, sınıfların reddi ve çok partili sistemin zararlarına dair vurguları o dönemde dahi faşistçe bir tutum olarak yorumlanmıştır (Özçetin, 2010:170).

Türdeş toplum iddiası, Türk olarak tanımlanan toplumun tekliği ve eşsizliği, dinin önerilen düzene uygun rasyonalitesi, Cumhuriyetin Türk toplumunun doğasına uygunluğu gibi Kemalizm’in mitsel teorilerini tanımlayan temalar(Çelik, 2002: 89) Kemalizm’in “altı oku”nda ifade edilmiştir.Esasen Kemalizm’in en önemli ilkesi olan halkçılık üzerinden

tüm bu ilkeleri okumak mümkündür. Halkçılık bir yandan millet iradesine büyük anlamlar yüklerken diğer yandan halkı, rejimin devamı için tehlike olarak gördüğünden kökten değiştirmeye çabalar. Muasır medeniyet düzeyine erişmek isteyen kurucu kadro,cumhuriyeti ilan edip, dini denetim altına alarak, giyim, kuşam ve alfabe gibi yeniliklerle, geçmişle bağları koparıp, Osmanlı mirasını bu anlamda reddederek gerçekleştirmeyi tercih etmiş ve geleneklerden boşalan yeri batı rasyonalizmi ile doldurmayı amaçlamıştır. Özellikle 1930 yılından itibaren, mitsel bir uzam olarak ortaya çıkan Kemalizm, laik ve modern bir Türk kimliğini ve yeni bir düzen arayışını temsil etmiştir. Bu düzenin kurulması için birbirine benzeyen, çatışmayan bir toplum yaratmak esastır. Bu toplum türdeş olmalıdır. Bununla birlikte, resmi-kurucu ideoloji olarak Kemalizm'in inşası yeni bir toplum ve bunun gereği olarak yeni bir vatan, yeni bir kimlik ve bu yaratılmış ulus için yeni bir tarih bakışıyla ortaya çıkmış ve böylece bir süre sonra alternatifi olmayan evrensel bir düzen iddiası taşımaya başlamıştır (Çelik, 2002: 75).

Kemalist ideoloji, 1931 yılında parti kongresinde benimsenen ve 1937 yılında anayasal bir zemine kavuşan "Altı Ok" ile anlam kazanmıştır. "Altı Ok" olarak adlandırılan ilkeler; Cumhuriyetçilik, Laiklik, Milliyetçilik, İnkılâpçılık, Halkçılık ve Devletçiliktir.

Cumhuriyetçilik, yönetim biçimi olarak millet egemenliğine dayalı olan cumhuriyetin yaşam tarzı olarak benimsenmesini ihtiva eder. Bu nedenle halkçılık ve milliyetçilik ilkeneye sıkı sıkıya bağlıdır. Halkçılık ilkesine göre millet, irade ve hâkimiyetin kaynağıdır. Özellikle 1930'lardan itibaren toplumsal yaşamın tümünü saran halkçılık ilkesi ile sınıfsız bir toplum kurulmaya çalışılmakta, sınıf mücadelesi reddedilmekte ve devlet bu yönde hukuki düzenlemeler yapmaktadır. Tunçay halkçılık ilkesinin, “eşitlikçi ve özgürlükçü bir ilke olarak geliştirilmemesini” ifade ederek bu ilkenin ulusçulukla sınırlandırıldığını iddia eder (Tunçay, 1999: 215). Atatürk'e göre yurttaş olmanın koşulu devlete karşı “seçimlere katılmak, askerlik yapmak ve vergi vermek” gibi ödevlerini yerine getirmektir (Beriş, 2009: 48). Öyleyse ödevlerini yerine getirmek suretiyle vatandaş olunan bir toplumda “halkın ne olması gerektiğine” devlet karar vermektedir. Başka bir ifadeyle yeni rejim, toplumdaki heterojenliği, sınıf çatışmalarını “halkçılık” ilkesi ile bertaraf etmeye çalışırken, ilke Ziya Gökalp'in korporatist düşüncesine dayanır. Parti programlarında da sıklıkla “klas”, aile ve cemaat ayrımının yapılmayacağı; halktan her yurttaşın halkçı olduğu vurgusu yapılır.Özbudun, halkçılığı, Osmanlının homojen olmayan tebaasını türdeşleştirme ve türdeşliği bir seçkin kadroyla yapabilme ilkesi olarak

değerlendirir (Özbudun, 1997: 63). Dolayısıyla ulusun homojenliği “halkçılık” ilkesi ile sağlanmıştır. Osmanlı tebaasından Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığına geçerken yukarıda açıklanan bir dizi tasfiye süreci içinde Osmanlı Devleti’nin “ümme”i değil, Batı’nın biricik modern “halk”ı yaratılmıştır. Milliyetçilik, bu doğrultuda, ümmetten ulusa geçerken, coğrafyaya bağlılık, savaşlarla elde edilen zaferlerle oluşan vatanseverlik ile halkçılığa, laiklikle eklemlenmiştir. Kimlik yaratmak, “Türk Milleti” ifadeleriyle türdeş bir ulusu yaratmayı amaçlamıştır. Yıldız’a göre milliyetçilik Osmanlı devletin küllerinden doğan Kemalist cumhuriyetin resmi akidesi ve referans ideolojisi ve Türkün yeni amentüsüdür (Yıldız, 2002:106). Köker, milliyetçilik ilkesinin iki ögesine dikkat çekmektedir. İlki, dış ilişkilerle ilgilidir. Türk milletinin, çağdaş milletler topluluğunun eşit haklara sahip bir üyesi olduğunu, çağdaş uluslarla uyum içinde ilerleme yolunda yürüdüğünü ve “yurtta sulh cihanda sulh” düsturunun tam olarak bu milliyetçilik anlayışını ortaya koyduğunu belirtmektedir (Köker, 2016:158). İkincisi, içe dönük milliyetçilik anlayışdır. Bu anlayış milleti, yukarda belirttiğimiz gibi dinsel sembollerle bezeli ümmetten ayırmaktadır. Bu millet, terakki ve inkişaf yolunda bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte ilerlemelidir. Diğer bir deyişle, Kemalist milliyetçilik, düzen içinde ilerleme formülünün benimsendiğini, düzenin milli bütünlük fikriyle temellendiğini, bütünlüğün ise muasır medeniyet seviyesine ulaştırılmaya çalışıldığını ifade etmektedir (Köker, 2016: 160-162).

Laiklik ilkesi inkılapçılığın temelini oluşturan devrimleri ihtiva etmektedir. Tahayyül edilen muasır medeniyet seviyesi inkılapçılığın da hedefini oluşturmaktadır. Bu bakımdan laikliğin inşası önem arz etmektedir. 1922 yılında Saltanatın ve 1924 yılında Halifeliğin kaldırılmasının hemen ardından, 1924 yılında devlet işlerinin dine uygunluğunu denetleyen ve vakıfları yönetmek suretiyle dini vakıfların da açtığı okul, hastane, camii, mescitleri de yöneten Şeriye ve Evkaf Vekilliği kaldırılmış ve bu vekillik başbakanlığa bağlı hale getirilerek, Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Bu vekilliğin gün Tevhidi Tedrisat Kanunu da çıkarılmış ve bu kanunla dinsel eğitim yapan okul ve medreseleri de kapsayacak şekilde eğitim öğretim kurumları birleştirilerek Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlanmışlardır (Mumcu, 1983: 135-138). Hemen arkasından tekke ve zaviyelerin kapatılması kararı ile bu kurumların yürüttüğü eğitim- öğretim faaliyetleri devletin kontrolüne geçmiştir.

Tevhidi Tedrisat Kanunu ile “medreseler kapatılmış ve Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri açılmıştır(bu okullar 1930 yılından 1949 yılına kadar kademeli olarak kapatılmıştır). Dini eğitim 1949 yılına kadar az sayıdaki kuran kurslarında verilmiştir. Diğer taraftan Medeni Kanun ile de toplumsal hayattan dini kuralların çıkarılması gereği vurgulanmıştır” (Kuru, 2011: 217-218). Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla çeşitli mezheplere ait dini unvanların kullanılması yasaklanmış, Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı cami ve imamlar dışında her tür mekân ve pozisyon yasadışı hale gelmiştir. Sonuç olarak dini kurumların hukuki, siyasi ve eğitim alanından tasfiye edilmesi suretiyle mekânlar ve pozisyonlar düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerden sonra 1937 yılında laiklik, devleti tanımlayan bir ilke olarak anayasadaki yerini almıştır. “Laiklik anlayışı, dinin devlet elinde olmasını değil din ve devletin birbirinden bağımsız olmasını ifade eder. Laik sistemin korunmasında dinin kontrolü söz konusudur”(Toprak, 2007: 381). Atatürk’ün “baskıcı olanı ortadan kaldırma”, “inanla inandığı arasına bir kuvvetin girmemesi” ve “dinin cahil ve kaba softanın elinde bulunmasındansa devletin denetiminde olması” gibi söylemlerle düzenlemelerin laik sistemin ve devletin bütünlüğünün korunmasındaki önemine dikkat çekilmiştir. Kemalist laiklik anlayışı Fransa’nın laiklik anlayışı gibi, “din devlet ilişkilerine belirli bir çerçeve kazandıran fonksiyonel bir hukuk ilkesinin ötesinde, devletin kimliğini tanımlayan resmi bir ideolojidir. Hem Fransız hem Türk anayasalarında devletin kimliği “laik” olarak tanımlanmaktadır” (Kuru, 2011; 15). Her iki ülkede de laiklik anlayışıyla atılan adımlar kamusal alanı düzenlemiştir. ABD’ de ise laiklik anayasada geçmemekte, anayasada bir dinin özgürce yaşanmasının yasaklanması hakkında kanun çıkarılamayacağı belirtilmektedir. ABD’nin ideal bir toplumu kapsamayan laiklik anlayışı bireysel haklarla ilgili ele alınmaktadır ve kamusal alanda dinin toplumdaki rolüne karşı değildir (Kuru, 2011: 16 ve Erdoğan, 2000:121). Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında laikleşme çabalarıyla dinin devlet işlerinden ayrılması; dinin siyasetten, eğitimden ve hukuktan tasfiye edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu süreçte amaç, kutsal olanın egemenliğini “ulus”a devretmektir ve bu süreç sivil bir din yaratmayı gerekli kılmıştır. Laiklik ile siyasal iktidar,şariat kurallarıyla yüzyıllar boyu yönetilen Osmanlı toplumunu yeniden inşa etmiş, kurumları, mekânları ve pozisyonları düzenlemiştir. Kutsallıkla ilgili tüm ibareler devletin niteliklerinden çıkarılırken ve toplum laiklik anlayışının işlerliğini sağlayacak şekilde dönüştürülürken hiçbir şahsa da kutsallık payesi verilmemiştir.1922 yılında Saltanatın ve 1924 yılında Halifeliğin kaldırılmasının hemen ardından, 1924 yılında devlet işlerinin dine uygunluğunu denetleyen ve vakıfları yönetmek suretiyle dini

vakıfların da açtığı okul, hastane, camii, mescitleri de yöneten Şeriye ve Evkaf Vekilliği kaldırılmış ve bu vekillik başbakanlığa bağlı hale getirilerek, Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Bu vekilliğin gün Tevhidi Tedrisat Kanunu da çıkarılmış ve bu kanunla dinsel eğitim yapan okul ve medreseleri de kapsayacak şekilde eğitim öğretim kurumları birleştirilerek Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmışlardır (Mumcu, 1983: 135-138). Tevhidi Tedrisat Kanunu ile “medreseler kapatılmış ve Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri açılmıştır (bu okullar 1930 yılından 1949 yılına kadar kademeli olarak kapatılmıştır). Dini eğitim 1949 yılına kadar az sayıdaki kuran kurslarında verilmiştir. Diğer taraftan Medeni Kanun ile de toplumsal hayattan dini kuralların çıkarılması gereği vurgulanmıştır” (Kuru, 2011: 217-218). Dinin tasfiyesi sürecinde Ögün'ün işaret ettiği gibi, Kemalist ilkeler ve Atatürk'ün; İslamı ve mistisizmi vurgulayan tüm düşüncelerin karşısında radikal bir biçimde yer almıştır; çünkü o, özlemini duyduğu modernleşme projesinin bu anlamda zarar göreceğinden endişe etmiştir (Ögün, 2000: 132).

Son olarak ele alınan devletçilik, devlet güdümünde ekonomiyi düzenlemektir. Bu düzenleme 1930 yılından itibaren gerçekleşmiştir. Zira Boratav 1929 Büyük Buhrana kadarki dönemi açık ekonomi koşullarında yeniden inşa dönemi olarak adlandırır (Boratav, 2014: 49). 1923-1930 yeniden inşa dönemi, barış ortamına dönüş koşulları içinde milli gelirden sağlanan hızlı reel gelir artışlarının tüm sosyal sınıf ve tabakalara yayıldığı bir dönem oluşturmaktadır. Yukarıdan devrim koşullarında meşruiyet sorunlarının ciddi ölçüde yaşanmama sebeplerinden biri hızlı ve yaygın büyüme sürecidir. 1930'lu yıllarda korumacı-devletçi iktisat politikalarının başarılı sonuçlar doğurduğuna dikkat çeken Boratav, büyük buhran döneminde, içe kapalı, devlet eliyle bir sanayileşme hamlesinin dönem şartlarına göre olumlu kazanımlar olduğunu vurgulamaktadır (Boratav, 2014: 57-59). Devletçilik, esasen Jön Türkler'den aktarılan bir fikri temele sahiptir. Dolayısıyla Jön Türkler döneminden kaynaklanan iktisadi düşünce ve eylemler bu noktada önem arz etmektedir. Türk sermayesiyle kurulan ilk şirketlerin ve bankanın kurulması bu döneme uzanır. Bu girişimlerin kökeninde ulusal ekonomi geliştirme düşüncesi yatar. Bu düşüncenin uygulanmaya başlamasıyla ulusal kapitalist ekonominin temelleri atılmış, ileride gelişecek olan devletçiliğin ilk belirtileri görülmüştür. Bir yanda iktisadi devlet bürokrasinin diğer alanlardaki öncü rolü uzamış diğer yanda belirli grupların elindeki sermaye birikimini sağlamak suretiyle ulusal burjuvazinin büyümesine vesile olmuştur. Jön

Türklerin ulusal iktisat politikası, iktisadi bağımsızlığı siyasi bağımsızlığın temeli sayan Kemalizm'in habercisi niteliğindedir. Devlet seçkinlerinin sivil topluma egemen olmalarını öngören fakat aynı zamanda da diyalektik bir süreç içinde burjuvazinin güçlendirilmesini de içeren devletçilik ilkesine dayanan ulusal ekonomi anlayışı 1946'lara kadar Kemalist rejimin direğini teşkil etmiştir (Kazancıgil, 2014: 204). CHP'nin 1931 tarihli programında devletçilik "Ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde- bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alakadar etmek mühim esaslarımızdandır" (Köker, 2010: 134-135). 1935 yılı programında ise devletçilik, konservecilikten, balıkçılığa kadar devlet müdahaleciliğine vurgu yapan ayrıntılı maddelerle tanımlanır (Beriş, 2009: 124). Demirel, Kemalist devletçiliğin, ekonomik kalkınmayı merkeze alarak özel mülkiyeti esas kabul eden, milletin genel çıkarları doğrultusunda devlet işletmeciliğini çözüm olarak gören, "özel sektöre birinci dereceden önem veren karma bir kapitalist sistem olarak devletçiliği tanımlarken Kemalizm'in devletçilik anlayışının daha farklı olduğunu altını çizer. Ona göre bu devletçilik, bireylerin özel teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeyin yapılmadığını göz önünde tutarak memleket iktisadını devletin eline almaktır (Demirel, 1995: 770).

BÖLÜM 2.

İDEOLOJİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİNDE POLİTİK SEMBOLLER

Politik sembollerin işlevlerinin ele alındığı bu bölümde öncelikle iktidarların, meşruiyetlerini sağlamak için icat ettiği politik bir sembol olarak lider kültü ya da kişi kültürünün işlevine açıklık getirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk kültürünü, inşa(1923-1930) ve kurumsallaşma dönemi(1930'lar) içinde ele alarak, kişi kültürünün iktidarın meşruiyetini sağlamadaki işlevi analiz edilmiştir. Analizin önemli bir bölümü Başkent Ankara'dır. Mekânda üretilen iktidarın yansımaları Ankara'nın meydanları, anıt ve heykelleri ile toplumsal yaşamın dönüşümü noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Başkent Ankara Cumhuriyet'in sembolik özelliklerini içinde barındıran semboller bütünü ihtiva etmektedir. Ankara'nın sembolizmi kamusal sembolizmin tezahürlerini Cumhuriyet projesinin mekândaki yansımaları ile açığa çıkarmaktadır.

Ele alınan sembollerden Başkent Ankara ve Ankara'da kamusal mekânlara yerleştirilen Atatürk heykel ve kaidelerinden oluşan anıtlar ile mimari dönüşüm analiz edilmiş; yeni bir mekân inşasında ihtiyaç duyulan bu heykel ve kaidelerin; değişen mimari yaklaşımın resmî ideoloji ile ilişkisi irdelenmiş ve mekânın yeniden inşasında kullanılan ve yaratılan sembollerle iletilen politik mesajlar çözümlenmiştir.

Çözümlemeden sonra milli bayram ve tören kutlamaları ele alınmıştır. Milli bayram ve tören kutlamalarının ihtiva ettiği törensel sembolizm, söz konusu sembole eşlik eden ayin ve ilgili pratiklerle açıklanmıştır. Tören ve bayram kutlamaları üzerinden üretilen ve pekiştirilen ideoloji, Cumhuriyet'in kuruluş ve kurumsallaşması boyunca belirlenen hedef kitleye aşılanmıştır. Bu aşılama dilde birliğin sağlanma çalışmaları ile hız kazanmıştır.

2.1. Bir Kişi Kültü Olarak Atatürk

İktidarların, meşruiyetlerini sağlamak için icat ettiği politik bir sembol olarak lider kültü ya da kişi kültürü, Tanrı veya benzeri bir varlığı ve bu varlığa duyulan bağlılığı ifade biçimlerini ihtiva etmektedir. Yirminci yüzyıl ulus-devletlerinde yükselen milliyetçiliğin etkisiyle ulus inşa sürecinde, ulusun etrafında kenetlendiği karizmatik liderler yaratılmış ve birçoğu yüceleştirilerek kültleşmiştir. Kişi kültürünün en belirgin özelliği liderin insan ve doğa-üstü özellikler atfedilerek efsaneleştirilmesi ve bununla mitolojik bir nitelik

kazanmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk de yaşadığı dönem boyunca ve günümüze dek varlığı sürdürülen imgesi ile ideolojinin birer aygıtı olan aydınlar, seçkinler ve basın eşliğinde kütleleşmiştir. Aydınların şiir ve hikâyelerinde, kamusal mekânlara yerleştirilen anıt ve heykellerde, vekillerin resmî ideolojinin basın organı işlevi gören gazetelerde işledikleri Atatürk imgesi, toplumda yayılan bazı efsanelerle birleşerek doğaüstü niteliklere sahip bir kahraman yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Bu minvalde, Mustafa Kemal Atatürk kültürünü, inşa(1923-1930) ve kurumsallaşma dönemi(1930'lar) içinde ele alarak, bir sembol olarak kişi kültürünün iktidarın meşruiyetini sağlamadaki işlevi analiz edilmektedir.

2.1.1. Kült ve Kişi Kültü Kavramlarının İncelenmesi

Kült, Antik Roma döneminde dini ritüellerle birlikte kullanılırken, Aydınlanma ve Fransız Devrimi sonrasında seküler referansla birleşip değişime uğramıştır. Bu değişimle 19. yüzyılın ilk yarısında “kült” modern Avrupa dillerinde “kişilik” terimiyle birleşmiş ve çok geçmeden Rus dilinde, Stalin'in ölümünden kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştır. Kişi kültürüne verilen kesin tanım, tarihsel, döneme ve yazarın disipline ve oryantasyonuna göre biraz değişmektedir. Genel olarak, kişi kültürü olarak sıralayabileceğimiz liderlerin en tanınmış örnekleri Stalin, Mao Zedong, Adolf Hitler, Napolyon Bonapart, Robespierre, Sezar Augustus ve Büyük İskender'dir(Pisch, 2016: 50-52). Bu kültür örneklerindeki kişiler olağanüstü düzensizliklerden sonra ortaya çıkan kültürlerdir. Bu minvalde kişi kültürü, kişinin kaos, kargaşa ya da savaş gibi bir düzensizlikten sonra statüsünün ve otoritesinin yapay yükselişi, tanrı benzeri imgesinin kasıtlı yaratımı ya da belirli bir kişiye atfedilen belirli anlamları ifade eden ve ritüelleştiren sembolik eylemlerin ve metinlerin bir toplamı olarak tanımlanabilir (Pisch, 2016: 53).

Stalin'in ölümünden sonra 1950'li yıllarda Stalin diktatörlüğünün analizi çalışmalarında kullanılmaya başlanan ve günümüze dek siyaset biliminde popüler bir kavram halini alan kavram, Stalin diktatörlüğü ile ilgili çalışmalarda ele alındığı için dikta rejimi ile insan hakları ihlali arasındaki ilişkide sıklıkla kullanılmış ve bu yüzden olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Fakat esasen, “modern politikada, demokratik olmayan rejimlerde, liderin idealize edilmiş görüntüsüne kitle iletişim araçları yardımıyla adeta tapınma yaratmak için kullanılan” (Lu&Sobolova, 2014: 1) kavram diktatörlükle ilişkilendirilemeyecek bir “fenomeni” (Pisch, 2016: 50) anlatmaktadır. Hunter, kavramın

bir diktatörden ya da liderden çok daha fazlasını ihtiva ettiğini belirterek diktatör-kült ilişkiselliğindeki olumsuzluğa karşı çıkar (Hunter, 2012: 2). Ona göre lider, resmi konumunun önemli bir hal almasıyla kütleleşebilir ve kült yaratıldığında hangi konumda olduğu önemini yitirebilir. Zira kişi kültü, ulusal bir kahramanlığı anlatır fakat kişi aslında “kahraman” özelliği sergilemez. Çünkü günlük dilde kullanılan kahraman semantik olarak incelendiğinde, siyasi bir güç ya da otorite ile ilişki barındırmamaktadır. Dolayısıyla kült söz konusu olduğunda rejimlerle doğrudan bir ilişki kurulamaz (Hunter, 2012: 3). Rees, kişi kültü kavramını Antik Yunan ve Roma’da kişisel gücün meşrulaştırılması olarak tanımlarken, modern demokratik sistemlerde de kişi kültürünün var olabileceğini belirtir, yalnız bu sistemlerde bazı açılardan kişi kültürlerine benzerlik gösterebilecek imgelerin var olduğunu ifade etmektedir. O’na göre, esasen demokratik olmayan devletlerde kişi kültü daha iyi tanımlanabilir. Çünkü bu devletlerde, siyasi ve sosyal koşullar bir kültürün yaratılması ve sürdürülebilir kılınmasına yönelik ortamı hızla geliştirebilmektedir (Rees, 2004: 7). Öte yandan Ünder, kültürün diktatörlerle neden daha sık yan yana geldiğini açıklarken daha ılımlıdır. O’na göre siyaset kuramı alanında monarşi ve diktatörlük gibi demokratik olmayan yönetim biçimlerinin yürümesi için olağanüstü ya da büyük insanlara gereksinim duyulduğundan, bu rejimlerde iktidarda bulunan ya da iktidara aday olan kişilerin sıradan insanları yönetmeye hakları olduğunu göstermek için onları, sıradan insandan daha üstün, tanrılara daha yakın bir konuma çıkarmak gelenekselleşmiş bir uygulamadır. Bu rejimlerin siyaset kuramları genellikle büyük adamın aşkın ve içkin güçleri temsil ettiğine ya da bu güçlerle özdeş olduğuna dayalıdır (Ünder, 2011: 139).

Kişi kültü ile ilgili yapılan çalışmalarda teorik çerçeve genellikle Weber’in karizmatik otorite kavramı ile çizilmektedir. Kavramın barındırdığı “kutsallık”, teorik çerçevede geçerli bir başlangıç oluşturabilmektedir. Öte yandan Glyptis karizmatik liderin, idealize edilme sürecinin daha kolay olduğunu vurgular (Glyptis, 2008: 357). Böylelikle kütleleşme de başlamış olur.

Weber, insanın insan üzerindeki tahakkümünde şiddetin meşru kullanımına dayalı olarak tanımladığı devletin varlığının sürdürülebilirliğinin sağlanması için, yönetilenlerin teslimiyetini yaratan yani “rıza”yı yaratan şeyin, insanların belirli bir sistemde meşru bir düzenin varlığına ilişkin inancı gibi içsel gerekçelerin varlığına ihtiyaç duyulduğunu ifade eder (Lane, 1984: 207). Bu noktada geleneksel, yasal ve karizmatik temellere dayalı meşru otorite tipolojisi içinde kişi kültürüne kaynaklık eden karizmatik otorite kavramını Weber,

olağanüstü kişi olarak nitelendirmekte ve doğaüstü, insanüstü, ya da en azından özellikle istisnai güçler ya da niteliklerle donatılmış bir otorite olarak tanımlamaktadır (Weber, 2012a: 362). Burada karizmanın geçerliliği için belirleyici olan, otoritenin sahibi liderin ne olduğu değil, karizmatik otoriteye tabi olanlar tarafından nasıl kabul edildiğidir. Bu bakımdan kişi kültürünün kurulması, bir liderin kendi kuralının meşruluğunu sağlamak için “karizma üretmeye” yönelik bir algı yaratma girişimini temsil eder. Temsilde, kitle iletişim araçlarının manipülasyonu ile liderin birçok başarısı ve nadiren de olsa başarısızlıkları kamuoyuna sunulmaktadır (Lu& Soboleva, 2014: 4).

Karizmatik özelliklere sahip bir liderin varlığı kültürün yaratılması sürecinde tek başına yeterli değildir. Liderin bu özelliklerinin kabulü ve bu özelliklere dayalı ortaya çıkan meşruiyetinin sürdürülebilmesi için Tucker’ın ifade ettiği gibi “karizmatik kişiliğin etrafında kümelenen ve otoritesini kabul eden bir topluluğun oluşması(Tucker 1968: 739) gerekmektedir. Otoriteye rıza gösteren yönetilenlerle birlikte kültür kurumsallaşmaya başlamaktadır. Kurumsallaşma, kültürün kütleleşme sürecinin son aşamasıdır ve bu sağlanamazsa; kültür liderin ölümünden önce bile çökebilir. Kurumsallaşabilmiş bir kültürün pratikleri, yönetilenlerle sürekli tekrarlanmakta ve liderin otoritesi yeniden onaylanarak üretilmektedir. Bu, aynı zamanda iktidarın da yeniden üretilmesi anlamına gelmektedir ki, kültür liderin dönüştüğü bir fenomene, kültür iktidarı; iktidar kültürü yeniden ve yeniden üretmektedir (Görmez ve Çetin; 2018: 51).

Modern devletlerde kişi kültürünün neden ortaya çıktığı ya da toplumların kültüre neden ihtiyaç duyduğu sorusu karizmatik lider-kült ilişkisini daha anlaşılır kılmaktadır. Kişi kültürünün “geleneksel kültür unsuru” olduğunu iddia edenlerin yanı sıra; kişi kültürlerinin zayıf kurumlara, yapısal faktörlere ve devlet içindeki toplumsal sorunlara yanıt olarak oluştuğunu ileri sürenler de bulunmaktadır (Hunter, 2012: 4). Lenin’in ölümü ile Komünist Parti Genel Sekreteri olarak artan nüfuzu ve iç savaşta elde ettiği başarılar, Ekim Devrimi’ndeki rolü ile Sovyet ekonomisinin iyileştirilmesine ilişkin başarılarıyla Stalin; Kore Savaşı’ndan Kuzey Kore’nin kurulmasıyla bağımsız bir devletin lideri olarak çıkan Mao gibi kişi kültürü örneklerinin bir kaos, savaş ve devrimden sonra ortaya çıktığı görülmektedir.

2.1.2. İmgeden Külte Atatürk

Bir kült olarak Mustafa Kemal Atatürk Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu olan karizmatik bir lider olarak kültleşmiştir (Hunter,2012: 5-8). Glyptis, Atatürk kültünü Stalinist kültten ayırır. O'na göre, Stalinist kült gibi yukardan dayatılmayan Atatürk kültü, Türkiye'nin milli gurur ve büyüklüğünün sembolü; bir zaferin öyküsüdür. Atatürk kültü, Stalinist kültün aksine halk tarafından benimsenir ve yeniden üretilir (Glytips, 2008: 357-358).

Atatürk, 1919'dan sonra hayattayken her zaman,öldükten sonra da neredeyse her zaman Türkiye'de siyasal ideolojik ve kültürel yaşamın merkezinde olmuştur. O, Türkler için *Kurtarıcı, Kurucu, Ata ve Baş Öğretmen*'dir. Adı, *Büyük, Ulu, Yüce, Eşsiz, Ölümsüz* gibi sıfatlar ile birlikte anılmıştır. Türkiye'de kamusal yaşam Atatürk'le dolu bir ortamda geçmektedir: paralarda, devlet dairelerinde, okullarda, sınıflarda ve iş yerlerinde O'nun resmi; meydanlarda O'nun heykelleri veya büstleri yer almaktadır. Geçtiği yerler, kaldığı mekânlar ayrıcalıklı hale gelmiş; sözleri düstur olarak pek çok yere yazılmıştır. Adı, pek çok cadde ve meydana, kurum ve kuruluşa verilmiştir. Kabri, heykelleri ve büstleri resmi törenlerin merkezindedir. Ulusal bayramlar bir bakıma O'nu anmak için bir fırsattır ve inkılaplarına bağlı vatandaşlar yetiştirmek eğitimin her kademesinde başlıca amaçlardan biridir. Yaşamımızda böylesine merkezi bir yer tutan Atatürk, ortalama insanın kafasındaki imgesel doğrularla abartmaların bir karışımıdır. Bu imgeye göre Atatürk, üstün yetenekli bir lider ve kahraman olarak doğmuştur. Uzak görüşlü ve yanılmaz bir dâhidir. 1919'dan sonra yeni Türkiye'yi hemen hemen tek başına ve neredeyse hiç yoktan bir mucize ile var etmiştir. Mütareke günlerinde İstanbul'da 1938'e kadar yapacaklarını planlamış, uygulamak için Samsun'a çıkmış, kongreleri ve meclisi toplamış, bir ordu yaratmış, yok denecek kadar kıt kaynaklarla ülkeyi düşman işgalinden kurtarmış ve ardından kurtuluşu pekiştirmek ve çağdaş batılı bir ulus yaratmak için Cumhuriyeti ilan etmiş, devrimleri yaratmış izlenmesi gereken ilkeleri ve yolu göstererek bu dünyadan ayrılmıştır(Ünder, 2011: 138). İşte böylesine bir yüceltmenin anlamı esasen, “ şu ya da bu biçimde tek tek sıradan insanların üstünde yer alan gizemli, aşkın veya içkin bir güçle ilişkilendirerek veya özdeşleştirerek sıradan insanların üstünde bir yere çıkarmak, onu aşırı bir sevgi saygı ve bağlılık duymaktır. Aşkın güç bir tanrı olabilir; içkin güç ise tarihte ve doğada kendini açığa vuran Hegelci anlamda bir *dünya tini*, romantik ulusçuluğun örneğin Herder'in halk/ulus tinidedikleri şey ya da doğada kendini açığa vuran bir erek olabilir. Yüceltilen kişinin bu

tür güçlere sahip olduğuna inanılan yanılmazlık, mutlak güç ve mutlak bilgi sahibi olma, yasa ve kural koyma, düzen verme, ölümsüzlük, kusursuzluk, kötülerden intikam alma gibi özelliklere sahip olduğu veya bu güçlerin iradesini gerçekleştirdiği varsayılır. Bunların yanında yüceltmede yüceltilen kişinin onu sıradan insanlara yaklaştıran yönleri geri plana itilir veya bu yönleri aşkın ve içkin güçlerle ilişkisinin bir göstergesi olarak yorumlanır. Yüceltme, gerçekliği insan doğasına siyasete ve tarihe ilişkin açık veya belirsiz bir metafiziği varsayar. Yüceltmenin olabilmesi için tek tanrıci veya çok tanrıci metafizik görüşlerde olduğu gibi maddi âlemin ötesinde bir tanrının veya doğa ve toplum gibi kolektivitelerde, onları oluşturan tek tek bireyli aşan ve genellikle tanrı olarak yorumlanan erek,dünya tını, ulus tını,kolektif bilinç gibi içkin bir güç olduğunun var sayılması gerekir.Carlyle gibi kuramcılar,ilahi iradenin bir dışavurumu ya da dünya veya ulus tınının açılımı olarak görürler ve bu iradenin ya da dinin belirli kişiler aracılığıyla (peygamberler, kahramanlar) kendini gerçekleştirdiğini varsayarlar” (Ünder, 2011:139). Carlyle, lideri yüceleştiren, devleştiren ve adeta bir kahramanmışçasına tapınmayı yönetilenlerin vazifesi olarak değerlendiren anlayışıyla 20.yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa’yı etkisi altına alan faşist akımları etkilemiştir(Daldal, 1998: 6). O’na göre “insanın şimdiye dek kurmuş olduğu tüm gelenekler, düzenler, mezhepler, toplumlar batsa bile kahramana tapınma kalıcılığını koruyacaktır... O, duman ve toz bulutları ve tüm ani yıkım ve yangınlar arasında bir kutup yıldızı gibi parlayacaktır” (Daldal, 1998: 6).

Atatürk imgesinin kişi kültüne dönüşüm süreci, kültün inşasıyla başlatılabilir. Kültleşmenin derinleştiği ve somutlaşıp kamusal yaşamın her alanında yerini aldığı dönem 1930’lara rastlamaktadır. Aynı zamanda bu dönem, kültün felsefi arka planını da ortaya koymaktadır.

2.1.2.1. Kültün inşası: 1923-1930

1919 öncesinde özellikle Anafartalar Cephesi’nde başarılı bir komutan olarak öne çıkan Mustafa Kemal, henüz bir kahraman olarak nitelendirilemez; sadece başarılı bir askerdir. Mayıs 1919’dan sonra ise Kurtuluş Savaşı’ndan bir kahraman olarak çıkan, Heyet-i Temsiliye’nin Reisi, TBMM Reisi ve Başkomutandır. Bu süreçle birlikte kültün “olağanüstü insan”ına denk düşebilecek bir karizma yaratılmıştır. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra İstanbul Hükümeti ile 1927 yılına dek süren mücadele kült inşasında, Mustafa Kemal’e muhalefet edenlere karşı geliştirilen destek hayatı bir önem taşır. 1908’liler

kuşığı olarak adlandırabileceğimiz Ziya Gökalp'in de içinde bulunduğu kurucu kadro ve destekçileri, bir yandan kendi eserlerinde bir yandan ideolojinin resmi gazetelerinde kaleme aldıkları ile yazıları ile Mustafa Kemal'in kahramanlığını perçinlerler. Ziya Gökalp'in 1922 yılında Mustafa Kemal'e hitaben kaleme aldığı İstida şiiri ile vurgulan Kahraman, Kurtaran, millete Babalık edip; yol gösteren gibi sıfatlarla donatması ve bu yolla Atatürk'e böylesine anlam dolu bir misyon yüklemesi kült inşası sürecinde önemli bir yapı taşıdır (Ziya Gökalp, 1976: 117; 121-123):

İSTİDA

Gazi Paşa Hazretleri'ne;
Bu yurt mahrum düzenlikten, umrandan
Köylülerin nasibi yok irfandan;
Ey kurtaran bizi zalim Yunan'dan!
Kurtar bizi daha birçok düşmandan!
Medeniyet, gerçi bize uzaktır;
Mefkûremiz güneş kadar uzaktır;
Bütün millet yükselmeye müştaktır;
Kurtar bizi cehaletten, noksandan!
Harpte nasıl ün aldıysa her nefer,
Tezgâhta da sanatına versin fer...
Kazanalım her hünerde bir zafer;
Kurtar bizi iktisadi buhrandan!
Sen dâhisin buna çoktan inandık,
Mefkûresiz rehberlerden pek yandık,
Garpta, şarklı yaşamaktan usandık,
Kurtar bizi bu karanlık zindandan!
Göster şimdi ilmi, harsı hedefler
Âlim, şair, kumandan da hep asker,
Her şey olur, yalnız iste, emir ver,
Kurtar bizi meskenetten, hirmandan!
Sürümüzde bir kurt çoban kalmasın,
Tepemizde gizli düşman kalmasın,
Düşmanların dostu hakan kalmasın,
Kurtar bizi bu yaldızlı yilandan!
Abdülhamid gerçi kızıl sultandı,
Buna nisbet yine o bir insandı,
Çok masumlar fetvasına inandı,
Kurtar bizi artık kara sultandan!

İKİNCİ İSTİDA

Gazi Paşa Hazretleri'ne;
 Sen deyinde sulhten sonra isterim,
 Herkes gibi bir fert olmak, hür olmak,
 Hepimize doğdu büyük bir vehim:
 Gerçekten mi bu kıyamet kopacak!
 Yeniden mi başlayacak felaket?
 Düşecek mi yine derde memleket?
 Hayır, asla, Yoktur buna bir imkân:
 Fert olamaz bir milletin beşiri,
 Hürdür belki mefkûresiz bir insan,
 Hür olamaz vasîfenin esiri...
 Kimse yarım bırakamaz bir işi,
 Eserinin borçlusudur her kişi...
 Gazi Paşa, gerçi fazla yoruldun,
 İhtimal ki rahata da muhtaçsın,
 Lakin Türk'ün tılsımını sen buldun,
 İksir gibi bu millete ilaçsın...
 Türk çocuktur yaşayamaz babasız,
 Karanlıkta, kılavuzsuz, lambasız...
 Artık çiftlik değil bu hür memleket,
 Malikâne yazılamaz taşında,
 Kahramanlar soyu olan bu millet,
 Arslanları görmek ister başında...
 Tehlikeli anda ona kim medet
 Eylemişse odur ancak mutemet...
 Tepesinde kahramanlar olunca,
 Bu memleket dail gitmiş ileri...
 İlk sıraya haris fertler dolunca
 Pahlı kalmış kalbindeki cevheri...
 Bu milletin hali olur pek yaman,
 Kılavuzu olmazsa bir kahraman...

*Gazi Paşa! Ulu Tanrı aşkına,
 Elinden bu mülkü çürük bırakma!
 Acı, kurtardığın yurdun halkına
 Öksüz gibi boynu bükük bırakma!
 Mektebinde onu okut çalıştır...
 Yavaş yavaş halkçılığa alıştır...
 Neticeden anlaşılır isabet:
 Yoktur senin gibi Türk'ü anlayan,
 Bilen ancak yapabilir hizmet,
 Sensin asrı bilen, mülkü anlayan...
 Bu milletin sen turmazsan elinden,
 Yanlış yola gidebilir cehlinden
 Sen yalnız bir büyük insan değilsin;
 Sende saklı nice meçhul kuvvetler,
 Yalnız dahi ve kahraman değilsin,
 Hep sendedir bize mevhup Nusretler
 Türk feyzinin kaynağısın, taş, durma!
 İçten gelen hamleleri durdurma!
 Tekâmülün zembereği dehadır,
 Talihimiz sende etmiş tecelli,
 Bizi mev'ud terakkiye ulaştır:
 Bu da senin vazifendir besbelli...
 Türk harsını Garp'ten ödünç alamaz;
 Nurlanırken cihan, nursuz kalamaz...*

İstanbul hükümeti ve yanlıları ile 1927'ye dek süren mücadeleden Mustafa Kemal tek adam olarak çıkar. Milletvekili seçimleri ile kendine daha bağlı bir meclis oluşturur, Halk Fırkası'nı kurar, Ankara'yı başkent yapar, Cumhuriyeti ilan eder, hilafeti kaldırır, medreseleri kapatır, muhalif paşaların ordu ile ilişkisini kesip orduyu güvenli hale getirerek İstiklal Mahkemeleri ve Takrir-i Sükûn kanunu aracılığı ile muhalif basını susturarak, muhalif Terakkiperver Fırka'yı kapatarak ve İzmir suikastında etkin paşaları etkisiz hale getirerek 1927'de her şeye hâkim tek adam olarak *Nutuk*'unu okur. *Nutuk*'un okunma tarihi olan 15-20 Ekim 1927 sıralanan gelişmeler göz önünde tutulduğunda tesadüf olarak değerlendirilemez (Ünder, 2011: 141-142, Ortaylı, 2018: 320). *Nutuk*, bir kahramanının

kendi dilinden “İmparatorluğun Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşadığı çöküş ve Anadolu’daki direniş savaşının, bu savaşın başladığı Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde milletvekillerine naklettiği”(Ortaylı, 2018: 322)bir hesaplaşmadır. Bu minvalde, dönemin Atatürk imgesi, karizması ile resmi bir boyut kazanmıştır. Tarih yazımında Nutuk, Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi tarihi için önemli bir hatırat niteliğindedir ve tarih kitapları böyle bir veri ışığında Cumhuriyet kuşaklarının kafasındaki Zafer'in ve devrimlerin tek belirleyicisi Atatürk imgesini şekillendirerek yeniden üretecektir (Ünder, 2011: 143).

Öte yandan 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu’nun kültleşme sürecine katkısı doğrudandır. Zira kanunun çıkarılma gerekçesi Mustafa Kemal imgesi ve hedeflerini tam olarak gerçekleştirebilme yolunda alınan bir karar olarak değerlendirilmelidir. Ankara hükümeti, devrimleri gerçekleştirmeye başladığında İstanbul basını yeniliklere karşı eleştiriye başlamış, özellikle saltanatın kaldırılmasıyla birlikte hilafet yanlısı muhalif basın tarafından yoğun bir destek görmüştür (Kabacalı, 1990: 110). Bu destek, Ahmet Cevdet, Hüseyin Cahit, Lütü Fikri gibi gazetecilerin yargılanması ile durdurulmaya çalışılmıştır (Aybars, 1995: 239). Mustafa Kemal’in bizzat inkılaplar konusunda destek istediği ve Hüseyin Cahit (Tanin), Ahmet Emin(Vatan), Hüseyin Şükrü(Tercüman-ı Hakikat) ve Necmettin Sami(Akşam) gibi basının önde gelen isimlerini Ocak 1924’te yaptığı toplantıya davet etmiş, inkılapların ve yeni Türk Devleti’nin ilkelerini açıklamıştır (Aybars, 1995: 366). Muhalif basını dizginleme sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurulmasıyla basın, iktidarı destekleyenler ve muhalif partiyi destekleyenler şeklinde iki kutba ayrılmıştır (Zürcher, 1995: 198).

1925 yılında Şeyh Said İsyanı’nın patlak vermesiyle hükümet Mart 1925’te Takrir-i Sükûn Kanununu çıkararak, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun tanıdığı basın özgürlüğüne rağmen, basına birtakım sınırlamalar getirilmiş, İstiklal Mahkemeleri bu kanuna dayanarak birçok gazeteyi süresiz kapatmıştır (Aybars, 1990: 331). Bu süreçte resmi bir yayın organı gibi faaliyet gösteren, hatta 1919 yılında Milli Mücadelenin başlangıcında Mustafa Kemal’in ilk yazısını bizzat kendisinin yazdığı Hâkimiyet-i Milliye, hükümetin ve CHP’nin görüşlerini yansıtmıştır (Topuz, 1973: 153-154).

Hâkimiyet-i Milliye, Mustafa Kemal’in başkumandanlığında Dumlupınar’da zaferle sonuçlanan Büyük Taarruz’u her 30 Ağustos’ta; Cumhuriyet’in ilanını izleyen her 29

Ekim’de; Büyük Millet Meclisi’nin açılışını izleyen her 23 Nisan’da, bugünlerin anlamını vurgulayan yazıların kaleme alındığı birer hatırlatma ve yüceltme örnekleri olarak karşımıza çıkar. Bu yazılar aynı zamanda Mustafa Kemal’i uzunca bir süre Gazi Paşa Hazretleri olarak takdim eder ve gazetenin baş sayfasını çoğunlukla Gazi Paşa Hazretleri’nin resimlerine ayırır.

Resim 2.1. Hâkimiyet-i Milliye, 29 Ekim 1926, s.1

Resim, Hâkimiyet-i Milliye’de kenarları kırmızı beyaz motiflerle süslenmiş Gazi Paşa’yı, “Çok sevgili Reis-i Cumhuriyetimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri” olarak tanıtmış ve Mustafa Kemal’e kutsiyet atfeden sıfatlar birbiri ardına sıralanmıştır:

Genç Cumhûriyetimiz en cezrî inkılâpları ve çok çetin mücâdeleleri muvaffakiyetle başardıktan sonra bugün dört yaşına giriyor. Cumhûriyetimizin bu üç sene içindeki mu‘cizevî muvaffakiyetini Büyük Gâzîmizin, dâhî mürşidimizin aydınlatdığı yolda tereddütsüz ve pervâsız olarak yürümeye medyûnuz. Necîb Türk milleti kendi bünyesine en muvâfık olan şekl-i idâreyi kabûl ve i‘lân ettiği mukaddes

günün mes'ûd yıldönümünü ne kadar meserret ve heyecânla tes'îd etse haklıdır; yaşasın Cumhûriyetimiz ve onun Büyük Reîsi Gâzî Mustafa Kemal! (Hâkimiyet-i Milliye, 29 Ekim 1926: 1).

2.1.2.2. Kültün Kurumsallaşması: 1930'lu yıllar

Karizma, kültün inşası için ne kadar elzem bir katkıda bulunuyorsa, kültün kurumsallaşması içinde karizmanın günlük hayata sızdırılması da aynı ölçüde elzemdir. Günlük hayata sızdırılma ve bu yolla kültün kurumsallaşması Weber'in karizmanın rutinleşmesi olarak açıkladığı süreçte söz konusu kurumsallaşma gerçekleşmektedir. Weber'e göre karizmanın rutinleşmesi, olağanüstü olayların neden olduğu ortak heyecandan kahramanlığa teslim doğar. Bu tek başına, liderin kendisinin ve takipçilerinin, onun karizmasına olan inancın azalmadığı, tutarlı ve etkili olduğu sonucunu garanti etmek için yeterlidir. Karizmatik olarak idare edilen bir grubu günlük hayatın dışına taşıyan gelgit gündelik rutinlerin kanalına geri akar, en azından karizmatik egemenliğin saf formu küçülecek ve bir kuruma dönüşecektir; o zaman ya adeta makineleşecek ya da yerini sezilemez bir şekilde başka yapılar alacaktır ve somut bir tarihsel yapının sade bir parçası haline gelecek şekilde en farklı formlarda onlarla birleşecektir. Bunun nedeni, karizmayı ve karizmatik lütfu olağanüstü zamanlara ve kişilere ait eşsiz, geçici bir tanrı vergisi olmaktan günlük hayatın sürekli bir mülküne dönüştürmek arzusu. Bu durum, lider ve takipçileri tarafından çoğunlukla istenir. Rutinleşme karizmatik yapının doğasını değiştirir. Bir savaş liderinin karizmatik takipçileri bir devlet, bir peygamberin, sanatçının, filozofun, ahlaki ya da bilimsel yenilikçinin karizmatik topluluğu bir kilise, mezhep, akademi ya da okul haline gelebilir ve belli kültürel ülküleri benimseyen karizmatik bir partiye ya da sadece gazete ve mecmuaların kadrosuna dönüşebilir. Her halükârda, karizma bundan sonra günlük hayatın koşullarına ve ona egemen olan güçlere maruz kalır (Weber, 2012b: 485-486). Kültleşme sürecinin sistematik bir şekilde ve dinsel terimlerle kutsiyet içererek rutinleşmesi 1930'lu yıllar ve özellikle tek parti dönemi boyunca gerçekleşmiştir.

1923-1927 dönemindeki iktidar mücadelesi, daha sonra Takrir-i Sükûn Kanunu ile basının kontrol altına alınmasından sonra 1930'lar ideolojinin CHP eliyle kurumsallaşması ve "Şeflik Kuramı"nın uygulamada karşılığını bulduğu yıllardır. Atatürk kültünün inşa süreci sultani gelenekten de beslenerek tamamlanmıştır. Daldal'a göre kült inşasında sultani geleneğin katkısı ilktir. Bu gelenekle birlikte Türkiye'de bir kişi kültünün ve ebedi

şef anlayışının yerleşmesine olanak verecek bir siyasal gelenek hali hazırda mevcuttur. Bu temel Mustafa Kemal kültürünün kolayca inşa edilebileceği bir temeli oluşturmuştur (Daldal, 1998: 7). İmparatorluğun okullarında her gün Padişahım çok yaşa diyerek zıll-ullah (Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi) sayılan padişahı ululayan, başlarında bir baba figürü görmeye alışan kurucu kadro, saltanatın ve hilafetin kaldırılması ile ortadan kalkan padişah-baba figürünün ve bazıları da onun gölgesi olduğu Tanrı'nın yerine Mustafa Kemal'i koymuştur. Bu yüceltmede belki daha önemli rol oynayan etmen kurucu kadronun dinsel kültürüdür. Onlar, İslami sembollerin merkezi bir yer tuttuğu bir ortamda yetişmişlerdir Mustafa Kemal de dâhil olmak üzere hemen hepsi çocukluğunda dinsel bir eğitim almış namaz kılmanın mecburi olduğu okullarda okumuşlardır (Ünder, 2011: 146). Yeni devletin gerektirdikleri karşısında aşkın ilkelerin tasfiye süreciyle birlikte İslam ve İslami sembollerin yerini ulusçuluk ve Kemalizm almıştır. Esasen bir sivil din olarak laikliğin gerekleri ile homojen bir ulus yaratmak Türkçülükle kurgulanmıştır. Türkçülük aynı zamanda laik bir Türkçülüktür. Mustafa Kemal, Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar yapılanları ve yapmayı tasarladığı yenilikleri meşrulaştırmak için sık sık başvurduğu yenilikçi İslami söyleme son vermiş Cumhuriyetin ilanına kadar birbirine karşıt şeyler olarak görülmeyen dini ile milli 1924'ten sonra karşı karşıya koymuştur. Eski düzenden, inançlardan ve sembollerden uzaklaşma veya kopuş Mustafa Kemal'in Ruşen Eşref'e 1929'da söylediği gibi “manevi potansiyelimizin bataryalarında bir boşluk meydana getirmiştir” bunu bir yandan zihinlerdeki kavramsal ve sembolik formların içeriklerinin kalkması olduğu için varlıksal diğer yandan bu içerikler inanç konusu olduğu için psikolojik boşluk olarak anlaşılabilir. Kurucu kadro boşalan formları yeni içeriklerle dolduracak ve bu içerikleri inanç meselesi haline getirecektir. Psikolojik boşluğun ya da inanç boşluğunun doldurulması ise Mustafa Kemal'in başlıca uğraşlarından biri olacaktır manevi gücü takviye için o bilinçli olarak bir yandan tarih ve dil tezleri ile ulusçuluğa yeni bir kapsam ve derinlik katmaya; diğer yandan İslam'ı millileştirmeye ve rejimle ile bağdaşır hale getirmeye çalışacaktır (Ünder, 2011: 146-148).

Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in vefatından hemen sonra kaleme alıp, 1946 yılında yayımladığı “Atatürk” adlı monografisinde, Kurtuluş Savaşı öncesindeki umutsuzluğun karşısında Nietzsche'nin üstün insanı gibi bir kahraman aramış; bu kahramanı Atatürk olarak nitelemiş ve bu kahraman etrafında ülkenin siyasi bir panoramasını sunmuştur. Yakup Kadri, milli bir kahramana olan özlemini Ziya Gökalp'in “İstida” şiirine de atıflarda bulunarak ve onun “Tanzimat Osmanlıcılığı ile Ahmet Vefik Paşa arasında sallanan

milliyetçiliği” (Karaosmanoğlu, 2004: 21) olarak nitelediği şuurunu eleştirerek ifade etmiş, esasen Atatürk’ün kahramanlığına olan inancının Harbiye Mektebinden çıktığı günden başlayıp, hiç tükenmediğini, Ziya Gökalp metaforu ile açıklamıştır. Yakup Kadri, milli kahraman olarak nitelendirdiği Mustafa Kemal’in devlet adamlığı ve inkılâpçılığını dinsel öğelerle vurgulayarak, ona bir kutsiyet atfetmiştir. “Türk milletinin kurtarıcısı, Türk cemiyetinin kurucusu ve bir Türk inkılâpçısı Mustafa Kemal hakkında- gerek yaşarken ve gerek öldükten sonra...” (Karaosmanoğlu, 2004: 35). “...bütün bunlar sayesinde ne yiğit bir asker, ne dahi bir kumandan, ne tam bir inkılâpçı ve ne kadar realist bir devlet adamı olduğunu biliyoruz. Gene bu vesikalardan aldığımız intiba ve insanlık tarihinin umumi kıymet ölçülerine göre inanıyoruz ki o, yiğitlerin en yiğidi, dâhilerin en dâhisi, inkılâpçıların en inkılâpçısı ve devlet adamlarının en mükemmeli idi”(Karaosmanoğlu, 2004: 35-36). “ Harp dehalarından bahsedilirken daima en belirli bir örnek olarak ileriye sürülen Napolyon Bonapart’ın askeri hayatının birçok zaferlerle dolu olduğu kadar bir sürü mağlubiyetlerle de yüklü bulunduğunu bilmeyen kimse yoktur. Buna karşı tarih Mustafa Kemal’in tek bir mağlubiyetini, tek bir hatasını kaydetmemektedir. Devlet kurucusu ve siyaset eri olarak ise Fransız İmparatoru, birinci Türk Cumhuriyeti Reisi yanında bedbaht bir cücedir. İnkılâpçılık sahasına gelince onu gene eşsiz bir şahsiyet olarak telakki etmek ısrarında(zorunda) kalıyoruz. Birçok ecnebi müellifler Mustafa Kemal ile Lenin arasında bir paralel yapmak istemişlerdir. Hiç şüphesiz ki Lenin büyük bir ihtilalciydi; fakat Lenin, Mustafa Kemal gibi kendi ideolojisini kendisi bulmuş, kendi taktiğini kendisi tahsis etmiş, yıktığı kadar ve yıktığından fazlasını yapmış bir ihtilalci değildir” (Karaosmanoğlu, 2004: 36). “...Mustafa Kemal’in şahsiyetindeki büyüklük vasfı tamamı ile belirilmiş; onun yüksek ve emsalsiz kahraman siması gözlerimiz önünde en sentetik tarihini bulmuş olacak mıdır? Onu pek yakından tanımak şerefine erenlerle beraber benim de şüphe ve tereddüte düştüğüm nokta budur” (Karaosmanoğlu, 2004:37). “...eski masallarda ejderlerle dövüşen kahramanların kudret ve yiğitlik derecelerinin de bu ejderlerin boyuna ve enine göre tayin edildiğini düşünecek olursak *büyük adam* tarifini yapmak için alıştığımız bu usulün ilmi olmaktan ne kadar uzak bulunduğunu derhal takdir ederiz. Bu usul gayri ilmi olduğu kadar insafsız ve haksızdır da zira nice büyük adamlar vardır ki meydana koydukları eserlerin ve yaptıkları işlerin paye ve mahiyeti ancak muayyen bir devrin telakkilerine tabidir. Hele sanat ve fikir sahasında bu telakkiler o kadar çok değişir ki bugün azametine hayran olduğumuz bir şahsiyeti yarın –küçük bulmazsak bile- ihmal etmek mecburiyetinde kalırız. Birçok tarihi kahramanların kıymetleri bu yüzden muttasıl (sürekli) tadillere uğrayıp durmaktadır. Peygamberler- ne diyoruz?- Tanrılar bile bu imtihanlardan

kurtulamadılar”(Karaosmanoğlu, 2004: 37).”...eğer Mustafa Kemal Sakarya Harbinden sonra hatta daha evvel, bir serseri kurşunla vurulup ölmüş olsaydı onun adını Türk Milleti alelade kumandanlar arasında mı yâd edecekti? Hayır. O bizim nazarımızda bir mübarek şehit mertebesine erecekti ve kanının aktığı noktadan taptaze bir milli enerji kaynağı fışkıracaktı. Zira o hepimiz için mukaddes olan bir maksat yolunda ilk adımı atmış, millete muhtaç olduğu hamleyi vermiş ve milli kurtuluş cehdinin ateşini damarlarımıza geçirmiş bulunuyordu. Büyük alman filozofu Nietzsche *übermensch*e’in- yani insandan üstün insanın- tarifini yaparken, bize ne yalnız Siegfrid’i ne de yalnız Herkül’ü misal olarak gösteriyor; sadece, *übermensch*e; tehlikeli bir surette yaşayan insandır diyor. Buna göre insandan üstün insan, hem bir Herkül, hem de bir Promete olabilir. Nitekim Mustafa Kemal, genç Mustafa Kemal, harbiye mektebinden çıktığı günden Dumlupınar zaferini kazandığı güne kadar hep o asi martır tanrının çektiği azaplar ve ıstıraplar içinde yaşamıştır. Çürümüş ve karanlık bir cemiyetin taaffünleri(leş gibi kokuları), arasında daha ilk adımlarını atmaya başladığı andan itibaren tehlike onun yegâne arkadaşıydı. Tıpkı promete gibi yüreğinin üstünde bir milleti kurtarmak risaletinin-görev, peygamberlik anlamını taşıdığı için görev bu açıdan anlamlıdır- ilahi ihtirası, fakat ayaklarında esaretin, çaresizliğin ağır prangaları olduğu halde, Türkiye denilen o zindanı aydınlatacak yıldırım ışığını, çetin bahtın elinden kapmak için yola çıkmış bulunuyordu (Karaosmanoğlu,2004: 38-39). Tunçay, bu tür gözlemlerin tek parti döneminin ilk yarısına ait duygu ve düşünceleri içeren gerçekçi gözlemler olduğunu belirtmekte ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında 1928 yılında yayınlanan(Turkey Today) ilk yabancı kitaplardan birini kaleme almış ilk İngiliz kadın yazar Grace Ellison, bir okul müfettişi ile yaptığı konuşmayı şöyle aktarmaktadır:

- Bizim Peygamberimiz Gazi’dir; Arabistanlı zat ile işimiz bitti, Muhammed’in dini Arabistan için gayet iyiydi; ama bize göre değil.
- Fakat sizin hiçbir inancınız yok mu?
- Var. Gazi’ye, ilme, ülkemin geleceğine ve kendime inanıyorum.
- Ya tanrı?
- Tanrı hakkında kim ne bilebilir ki? İlim vardır, İyinin ve kötünün gücü vardır, geri kalanı hakkında ise hiç kimse kesin bir şey bilemez” (Tunçay, 2015: 332-333).

Ellison’un müfettiş ile yaptığı konuşma ile Ziya Gökalp ve Yakup Kadri’nin Mustafa Kemal’e yüklediği anlam arasındaki ilişki; Mustafa Kemal’in Peygamber ya da Tanrı

yerine konularak, son derece kutsal sıfatların yakıştırılmasıyla yaratılan bir kültleştirme sürecini anlatıyor olmalarıdır. Bu süreçte Cumhuriyet aydınları ve CHP vekilleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun dinsel bağlar ile örülü geleneksel yapısının tasfiyesi sonucunda toplumun rızasını alabilmek için laikleşmenin yarattığı dinsel boşluğu ulusçulukla aşmaya çalışır (Tunçay, 2017: 334)Ulusçuluğun bir din olarak ortaya konması süreci yine Mustafa Kemal'i kültleştirme ve Kemalizm'in doktrinleşmesini içerir.

Yakup Kadri'nin de Ziya Gökalp'in de gençlik yılları Yakup Kadri'nin ifadesiyle bir *milli kahramanı* Gökalp'in deyişiyle *sürü toplayacak bir çobana* hasretle geçer. Kimi ulusu siyasi ve askeri aşağılanmalardan kurtaracak, kimi dini kurtaracak, kimi zihniyette, toplumsal ve siyasi kurumlarda inkılap yapacak, kimi de bunların tümünü yapacak bir kurtarıcı beklemektedir. Bu kuşak aşağılayıcı Balkan Savaşı yenilgisini, Birinci Dünya Savaşı yenilgisini, Mütarekeyi, *kara günü*, Anadolu'nun işgalini, Sevr dayatmasını görür, Âdem mezarının kenarında ateşle imtihandan geçer. Gerçekten de Osmanlı Devleti'nin bütün orduları dağılmış, bütün kaleleri zaptedilmiş ve bütün tersanelerine girilmiş ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiştir. 1908 kuşağı kötü gidişe son verecek mucizeler yaratacak bir kurtarıcı, bir kahraman ararlar ve öne çıkan kişiler de kahramanı alametleri olup olmadığına bakarlar (Ünder, 2011: 140).

Düşmanları alt eden, Milli Mücadele'nin lideri olarak Gazi Mustafa Kemal, yeni rejime şüphe ile bakanların bile saydığı, en azından kuvveti takdir edilen bir şahsiyettir. İçinden geçilen badirelerin, alınan yenilgilerin özdeşleştirildiği, eski adamlar ile alakası kurulmayan bir lider olmuştur. Modern ulus-devlet inşasına girişen yeni rejimin elindeki rıza üretim kaynaklarının kıtlığında, Atatürk imgesine yatırım yapmak, Cumhuriyet değerlerini Atatürk imgesi üzerinden meşrulaştırmak mantıklı bir stratejidir. Mustafa Kemal de bunun farkında olarak zatının kültleştirilmesine milli bir misyon yüklemiş olsa gerekir. Ayrıca çoğu İttihatçılıktan gelen Cumhuriyetin kurucu elitini komitenin çok liderli yapısını bir zaaf kaynağı olduğuna ikna etmek zor olmamıştır. 1917'de Çanakkale'de Yarbay rütbesi ile mevzi taktik düzeyde gösterdiği başarıların, liderlik strateji düzeyine taşınarak; savaşın esas kahramanı olarak yüceltilmesi de o zamandan beri bu büyüünün parçasıdır. Mustafa Kemal aldığı Atatürk soyadı ile milletin töresinin kurucusu ve taşıyıcısı, Türklerin vasisi ve velisi olmuştur. CHP'nin 1938 kongresinde millet, atası etrafında toplanmış halk olarak tanımlanmıştır” (Bora, 2017: 121-123).

2.2. Kamusal Sembolizmin Tezahürleri: Başkent Ankara

“Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Devletçi, Laik ve Devrimcidir. Devlet dili Türkçe’dir. Başkent Ankara’dır.”⁴(Teşkilatı Esasiye Kanunu,1937:2m).

Tankut Ankara’yı, doğulu bir dünyadan çıkıp akılcı bir dünyaya yönelmek istenen yönetim merkezi olarak tanımlamış, bu kentten beklenenin sadece bir simge olmak değil yenedünya anlayışının tüm işlevlerini yerine getirebilecek ve ona uygun yaşam biçimini yansıtacak bir Başkent olmak olduğunu belirtmiştir (Tankut, 1988: 93). Bu nedenle de yeni başkentin, mevcut tarihsel ve organik gelişmeyi bünyesinde taşıyan eski Ankara'dan bağımsız olarak kurulması zorunludur. 1924 yılında benimsenen bu görüş kent bilimsel ya da teknik bir yoruma dayanmaktan çok siyasal bir belirlemedir. Buna uyumla Başkent’in kuruluş programının ana hatlarının hatta bazı detay verilerinin zamanın siyasal ve yönetsel mekanizmalarından kaynaklanması gerekmiştir. Hatta bu programlara göre hazırlanan planlar arasında en uygununun seçiminde de mantıksal olarak aynı yönetsel mekanizmalar etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilk yılları yeni Türkiye'nin kuruluşunu yönlendiren aydınların ağır bastığı dönemdir. İlgi alanlarında uzmanlaşma belirginliği, özellikle teknik dallardaki uzmanlık bilinci o sırada yeni oluşmaktadır(Tankut, 1988: 93).

1923-1927 yılları arasında Ankara'nın yoğun bir yapılaşmaya sahne olduğunu düşünebiliriz. Yapılaşma çoğunlukla eski kentin boş arsalarında ya da eski kentin dış kenarlarında yer almaktadır. Bu dönemde yeni ve eski yerleşmeyi bütünleştirerek geleceğin Ankara’sının büyümesini belirleyecek bir genel yönlendirici çerçeve yoktur. Mevcut altyapı ise değil yeni mahalleler eski Ankara için de çok yetersizdir. Bu sebeple yapı -sokak ilişkileri, yapıların diğer yapılarla görsel etkileşimi, dolu-boş mekân oranları düzenlenemediğinden kentin büyümesi 1927 yılının sonuna kadar çok rastgele ve endişe verici bir karmaşaya dönmüştür. Endişenin kaynağı yeni gelişmelerin bir kent bütününe tamamlanamayacağı korkusundan öte Başkentin kentsel işlevselliği ve görüntüsü ile modern bir kente dönüşemeyeceği korkusudur. Bu yılların 1923-1927 yapılarını yorumlayan mimarlık tarihçileri dönemi “Birinci Ulusal Mimari’nin etkisi altında olduğunu savunmaktadırlar(Tankut, 1988: 93-94).

⁴ Maddenin ilk şekli, “Türkiye Devletinin dini, dinî İslâmdır: Resmi dili Türkçedir; makkarı Ankara şehridir.” İlk değişiklik 10/04/1928 tarihinde yapılarak, “Türkiye Devletinin resmi dili Türkçedir; makkarı Ankara şehridir” halini almıştır. Son değişiklik ise 5/12/1937 tarihinde yapılan yukarıdaki halidir.

1924 Anayasası'nda 1937 yılında yapılan değişiklik ile yukardaki halini alan ikinci madde, Kemalist ilkeler ışığında Türk Devleti'nin ideolojisini Cumhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi ve Devrimci olarak tanımlamaktadır. Öte yandan Türk Devleti'nin kültürel çevresini resmi dilin Türkçe olduğunu ilan ederek çizer ve Başkent Ankara olduğunu belirterek mekânsal bir tercih ile kanun maddesini birbirine bağlı gelişen üç birleşenle inşa eder. Tankut, “Kemalist ilkelerin, özellikle ulusçuluk ilkesinin, kültürel altyapısının Türk dili; ilkelerin gerçekleşmesi için yaratılacak mekânın Başkent Ankara olduğunu; izlenen ulusçuluk politikasının Türk dili konuşan Türk kültürü ile yetişen ve Türk ülküsünü benimseyen her vatanda, hangi din ve kökenden olursa olsun Türk'tür savını benimsediğini” (Tankut, 1988: 94) belirtmektedir.

23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılışı ve Ankara'nın Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın yönetim merkezi haline gelmesinin ardından 1921 yılında Cumhuriyet'in ilk Anayasası'nın Millet Meclisi'nde kabulü ve 13 Ekim 1923 tarihine Cumhuriyet'in başkentinin ilanı ile Anadolu'da kültürel, sosyal, ekonomik ve özellikle siyasal bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm, yönetimin Osmanlı İmparatorluğu dâhil üç büyük imparatorluğa başkentlik yapan İstanbul'dan tasfiyesi sonucunda ortaya çıkan eski ile yeni arasındaki bir çatışmayı ve yeni rejimin mekânsal inşa sürecini ihtiva etmektedir.

Gazi Paşa, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'un işgal kuvvetlerinin her türlü etki ve denetimine açık oluşu nedeniyle başkentlik fonksiyonlarını yerine getiremeyişi üzerinde durmuş; İstanbul'un Anadolu'ya egemen değil, bağlı olmak zorunda olduğunu vurgulayan yazışmalarla kolordu komutanları ile görüşmelerde bulunmuştur (Atatürk, 2017: 40). Bu nedenle başkent İstanbul dışındaki bir Anadolu şehri olacağına dair planlar yapılmıştır. Öncelikle Meclis-i Mebusan'ın toplanacağı yer kararlaştırılırken “meclisin İstanbul'da değil, Anadolu'da toplanması gerektiğini Erzurum Kongresi'nin başladığı gün olan 23 Temmuz 1919'da Sivas'ta bulunan Refet Bey'e gönderdiği şifreli telgrafta bildirmiş” (Atatürk, 2016: 41) Ankara'da toplanma kararını da 27 Aralık 1919'da Temsil Heyeti adına almış ve duyurmuştur:

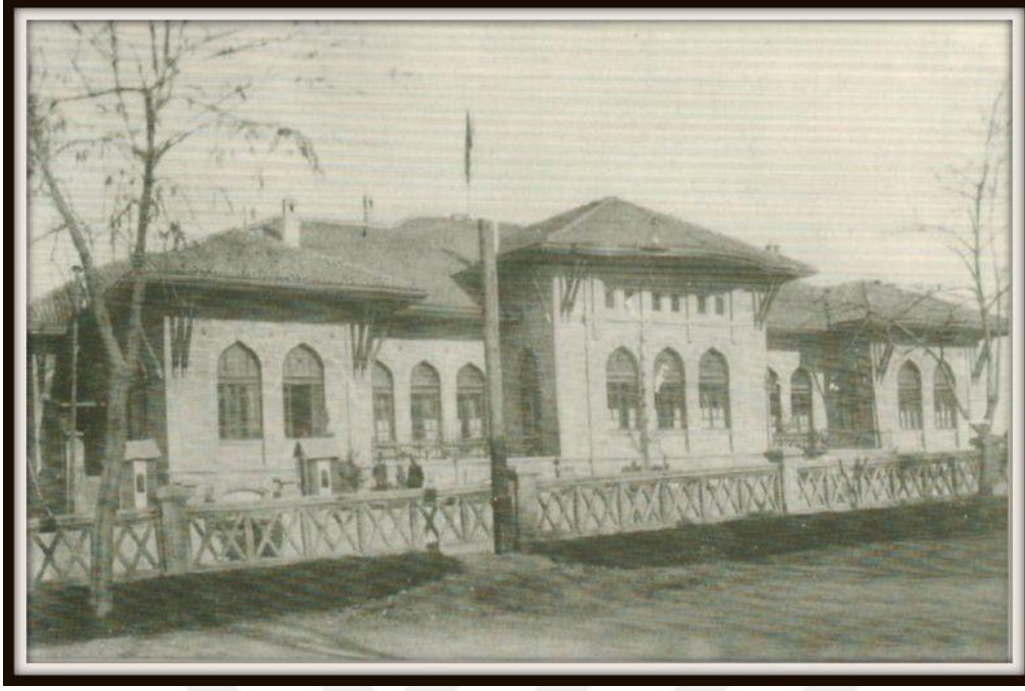
“Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya hareket eden Temsil Heyeti, bütün yol boyunca ve Ankara'da, büyük ulusumuzun çok sıcak ve içten gelen vatanseverce gösterileri eşliğinde, bugün şehre ulaştı. Ulusumuzun gösterdiği bu birlik ve

kararlılık örneği, ülkemizin geleceğine güven hakkındaki inançları sarsılmaz bir şekilde destekleyici niteliktedir. Şimdilik Temsil Heyeti merkezi Ankara'dadır" (Atatürk: 2017: 254).

İstanbul hükümeti, İstanbul dışında bir Anadolu şehrinde toplanmanın uygun olmadığı yönündeki görüşünü Bahriye Nazırı Salih Paşa ile bildirmiş, İstanbul böyle bir kararın başkentlik fonksiyonlarını Anadolu'ya devretmek anlamını taşıdığını görerek meclisin İstanbul'da toplanması için direnmiştir (Atatürk, 2017: 188).

Görüş ayrılıkları sadece İstanbul Hükümeti ile de yaşanmamıştır. Kazım Karabekir'in 3 Ekim 1919'da yolladığı telgraf ile "Kuvayi Milliye'yi temsil eden yüksek heyetin, değil Ankara'ya hatta Sivas'ın batısına geçmemesi fikrindeyim. Çünkü Doğu vilayetlerinin Kuvay-i Milliyesi demek olan bu heyetin bütün bütün uzaklaşması dolayısıyla bu vilayetlerin teşkilatsız kalmasına yol açacağı"(Atatürk, 2017: 254) yönündeki görüşüne karşılık, Mustafa Kemal "Temsil Heyeti'nin Doğu vilayetlerinden ziyade Batı vilayetlerine ve İstanbul'a yakın bulunmasını gerektiren ve haklı gösteren mantıklı nedenler elbette çoktu. Evvela batı ve güney batı vilayetlerimizden fiilen düşman eline geçmiş olanlar vardı. Bu illerimize giren düşman karşısında sağlam savunma cepheleri korumak ve onların kuvvetlendirilmesi gerekti. Hâlbuki Doğu vilayetlerimizde böyle feci bir vaziyet yoktu. Kesin olarak yakın bir fiili tehlike görünmüyordu. Fakat İzmir cephelerinde türlü yöntemde komutanlıklar türlü nitelikte kuvvetler ve türlü türlü olumsuz kaynaklardan türlü zararlı tesirler vardı. Bu bakımdan uyulacak yol ve yöntem şudur ki, işleri bütünüyle yönetip yürütme sorumluluğu yüklenenler en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye mümkün olduğunca yakın bulunurlar. Ankara bu koşulları üzerinde toplayan bir noktaydı. Herhalde cephelerle ilgileneceğiz diye Balıkesir'e, Nazilli'ye ve yahut Afyonkarahisar'a gitmiyorduk. Fakat cephelere ve İstanbul'a demiryolu ile bağlı ve genel durumu yönetme bakımından Sivas ile hiçbir ayrılığı olmayan Ankara'ya gelecektik. Millet Meclisi'nin İstanbul'da toplanmasını zorunlu görüldükten sonra ise Ankara'ya gelmenin ne derece lüzumlu ve faydalı sayılmak lazım geldiğini izaha lüzum görmem"(Atatürk, 2017: 254-255) cevabı ile Temsil Heyeti'nin merkez olarak Ankara'yı seçmesinde en önemli gerekçenin cephelere ve özellikle Ege cephesine yakınlık olduğu görülmektedir. Diğer gerekçe ise İstanbul'a yakınlıktır.

27 Aralık 1920 den itibaren Ankara, gayri resmi olarak fakat gittikçe daha geniş şekilde başkentlik fonksiyonlarını yüklenmiştir. Bütün askeri ve mülki idare Ankara'dan yönetilmiş, Ankara, bakanlara ve sadrazama buyruklar vermiştir. Politik yönden de Ankara meclisteki çoğunluk partisinin merkezi şeklinde davranmıştır. İstanbul'a giden mebuslar Ankara'ya uğrayıp yönerge almışlardır. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un fiilen işgali ile tahminlere uygun olarak meclis çalışamaz duruma getirilmiştir. İtilaf kuvvetlerinin bu zorbalık denemesi başkentlik fonksiyonlarının tüm olarak Ankara'ya geçmesine yol açmıştır İşgal haberi alınır alınmaz temsilciler kurulu ulusa, Osmanlı İmparatorluğu'nun altı yüz yıllık hayat ve egemenliğine son verildi denilmekte; Ankara'nın sadece geçici bir başkentlik fonksiyonunu yüklendiğini değil aynı zamanda Türk ulusuna dayanan yeni bir devletin temeli atıldığına işaret edilmiştir İstanbul'un işgalinden üç gün sonra 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal Ankara'da olağanüstü yetkili bir meclisin, ulusun işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacağını duyurmuştur. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin toplanması ile ve 20 Ocak 1921 tarihli ilk Anayasanın kabulü ile Ankara töresel bakımdan da başkent olmuş bulunmaktadır. Ancak bu durumun Türk ulusunca, İstanbul'da ve yabancı ülkelerce tanınması için 1923'e kadar süren üç yıllık bir mücadele gerekmiştir. İşgal kuvvetlerine karşı kazanılan zaferler, yapılan ateşkes ve barış antlaşmaları Mart 1921'deki Londra Konferansı'na Ankara'nın da daveti, içerideki ayaklanmaların bastırılması, İstanbul ile yapılan dolaylı dolaysız temaslar bu mücadelenin farklı yönlerini oluşturmaktadır (Akçura, 1971: 58).

Resim 2.2 Birinci Meclis Binası, Ulus (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 87).

Bu üç yıllık mücadelede en önemli adım saltanatın kaldırılmasıdır. Kurtuluş Savaşı sırasında otorite iddiasında bulunan iki merkezin, yani İstanbul Hükümeti ve Ankara'da kurulan meclis arasındaki gerilim, dönemin Sadrazamı Tevfik Paşa'nın, İstanbul ve Ankara hükümetlerinin barış görüşmelerine birlikte katılmalarını istemesi üzerine doruk noktasına ulaşmıştır. İstanbul hükümetinin bu girişimi meclisin 1 Kasım 1922 günü saltanatı kaldırma kararı ile yanıtlanmıştır(Koçak, 1997: 93-102). Yine de saltanatın kaldırılması iki merkezin iktidar çatışmasını ortadan kaldırmamıştır. Saltanatın kaldırılmasından sonra, Vahdettin'in ülkeyi terk etmesinin ardından Abdülmecit'in sadece halife olarak göreve getirildiği ilan edilmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve devletin diğer organları da Ankara'da çalışmaya devam etmiştir. Ankara hükümeti işgal altındaki İstanbul'a bir temsilci göndermekle yetinmiştir. Böylece yaklaşık bir yıl gibi bir süre, yeni bir karar alınmadığı için devletin resmî başkenti İstanbul, fiili başkenti de Ankara olarak devam etmiştir. Bu dönemde İstanbul'daki eski görevliler ve matbuatının üyelerinin bir kısmı İstanbul'da yaşamayı sürdürmüş, her şeyin yeniden İstanbul'a dönmesini ve devletin İstanbul'dan yönetilmesini savunmuşlardır. İstanbul'un Ankara'ya karşı bu tavrı, Ankara'da büyük bir memnuniyetsizlik yaratmıştır. Ankara'nın 13 Ekim 1923'de resmen

başkent olarak ilan edilmesinden⁵ sonra da, Gazi Paşa'ya muhalefet edenler İstanbul'u desteklemeye devam etmişlerdir (Öngider, 2003: 65-66). Hatta Gazi Paşa, 1919-1927 yılları arasında İstanbul'a hiç gitmemiş ve sadece boğazdan geçerek Karadeniz'e ulaşabileceği rotalar organize edilmiştir (Elmacı, 1998: 17). Devletin rejiminin belirlenmesinden önce Ankara'nın başkent ilan edilmesi, gerek Gazi Paşa gerek İsmet Paşa tarafından acil bir mesele olarak ele alınmıştır, başkent in Ankara olarak duyurulması ve bu konuda acele edilmesinde ülke içinde ve dışında var olan İstanbul merkezli muhalefet in önüne geçilmesi amaçlanmıştır (İnönü, 1987: 166-167). Dolayısıyla siyasal bir eylem olarak da kabul edilen Ankara'nın başkent ilan ı ile iktidar ın bir simgesi vazifesi görerek Ankara, iktidar ın kamusal alanda tezahürlerini içermiştir.

2.2.1. Başkent Ankara'nın Sembolik İnşası: Mimaride Dönüşüm ve Ankara Heykelleri

Mekânda üretilen iktidar ın yansımaları Ankara'nın meydanları, anıt ve heykelleri ile toplumsal yaşam ın dönüşümü noktasında ortaya çıkmaktadır. Anadolu'nun ortasında küçük bir yerleşim yerinin yeni Cumhuriyet'in başkenti olmasını kentsel ölçekteki hedefini Tekeli “örnek bir kent inşa ederek modern ve çağdaş bir yaşama ortam ı oluşturmak bu yeni kentsel mekânda geliştirilecek yeni sosyal normlar ile Anadolu'nun kentleşmesine öncülük etmek ve daha da önemlisi cumhuriyetin başarılarını bu yeni “Başkent”te sembolize etmek”(Tekeli, 1984: 41)olarak ifade etmektedir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi Ankara'nın kentleşmesine bağlıdır bu yolla gerçekleştirilecek kültürel dönüşümle çağdaşlaşma projesi de başarıya ulaşmış olacaktır.

Cumhuriyeti'nin köktenci bir çağdaşlaşma projesini uygulamaya koyması tarihte hem bir kopuş hem de bir süreklilik olarak görülebilir. Bu bir kopuştur çünkü çok yönlü bir çağdaşlaşma projesi uygulamasına girilmiştir; bir sürekliliktir çünkü bir yandan Türkiye'de yaşayanların zengin kültürel birikimi üzerine oturmuştur öte yandan bir ölçüde de olsa bu projenin uygulanması ondokuzuncu yüzyıl ın ikinci yarısından itibaren başlamış bulunmaktadır. Cumhuriyetin modernite projesi bu birikimini ve tarihsel bağlam ın izlerini taşımaktadır. Böyle bir bakış açısı içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kentsel gelişme deneyi beş döneme ayrılarak incelenebilir. Birinci dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya

⁵ İsmet İnönü'nün kanun teklifi ile kabul edilen madde “Türkiye Devleti'nin makarrı idaresi Ankara şehridir”

kapitalizmine eklemelenmesi, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreyi kapsayan sıkılğan modernite dönemidir. İkinci dönem, cumhuriyetin başlangıcından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar uzanan süreyi kapsamaktadır. Tek partili bir siyasal rejim içinde kentleşme hızının düşük olduğu bu dönemde köktenci bir modernite projesini yaşama geçirmeye çalışırken kentsel gelişmeyi düzenlemek için yeni bir yasal ve kurumsal çerçeve oluşturulmuştur. Bir başka deyişle kentsel gelişme için modernist bir meşruiyet çerçevesi kurulmuştur. Üçüncü dönem İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960 yılına kadar gitmektedir. Bu dönemde popülist bir modernite projesinin uygulanmakta olduğu söylenebilir(Tekeli, 1998:1-2). Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'nin modernleşme projesinin ve bunun içinde mekân organizasyonu anlamı önemli bir nitelik değişimi geçirmiş ve yeni tutum sıkılğan piyasa mekanizması ile gerçekleşen difüzyonist bir çağdaşlaşmaya razı gelmemiştir. Özellikle 1926 sonrasında Ziya Gökalp çizgisinin sentezi olan modernite yaklaşımı terk edilmiş, köktenci bir çağdaşlaşma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım belki de en iyi ifadesini batıya rağmen batılılaşma ibaresinde bulmuştur. Türkiye gibi imparatorluğun çözülmesiyle oluşan ulus devletler Avrupa ülkelerinde yaşanan uluslaşma sürecinden farklı bir durumla karşılaşmıştır. Avrupa'da küçük alanlardaki feodal kimlikler aşıl原因 bir ulusal kimliğin oluşturulmasıyla daha büyük bir mekânsal alanda bütünlük sağlanmıştır. Oysa bir İmparatorluğun çözülmesi ile ya da halk anlaşması ile oluşan ulus devletlerde bütünlüşme değil parçalanma söz konusudur. Bu türden oluşumlarda devleti kuranlarca bir misyon anlayışı içinde, ulus bilinci yaratılarak ve ulus inşası gerçekleştirilecektir. Bu misyon Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştiren kadrolarca tek partili bir Cumhuriyet rejimi içinde yerine getirirken Cumhuriyet mekânsal düzenleme stratejilerine önemli bir yer vermiştir. Bu stratejileri iki farklı düzeyde değerlendirmek gerekir Bunlardan birincisi ülke mekânının bir ulus-devlet mekânında dönüştürülmesidir. İkincisi ise kentlerin modernitenin yeri halinde düzenlenmesidir(Tekeli, 1998: 4). İzlenen mekânsal stratejilerin üç önemli ögesinin olduğu söylenebilir. Birincisi ve en önemlisi üç imparatorluğa başkentlik yapmış İstanbul'un bırakılarak Ankara'nın başkent ilan edilmesidir. İstanbul, ülkenin dış dünya ile en sıkı eklemelenmiş, bir bakıma en çok katılmış kesimdir. İstanbul'un bırakılmış olması yeni ya da gerçek bir çağdaşlaşma modelinin aranmakta olması ile yakından ilişkilidir. Bu tür ulusalcı bir çağdaşlaşma örneğinin kozmopolitleşmiş İstanbul'da gerçekleştirilemeyeceği düşünüldüğünden Ankara'da yaratılmasına çalışılmaktadır. Anadolu'nun ortasında yozlaştırıcı etkilerden uzak, gerçekten aydınlanmış bir ulus devletin başkenti yaratılacaktır. İkincisi, ülkeyi demir ağlarla örnek oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun demiryolu sistemi ülkenin iç

pazarının bütünlüğünü sağlamaktan çok, ülke Kenan değişik bölgelerine etkisi altında bulunduğu dış gücün ekonomi ile bütünleştirilmesine yönelik biçimde geliştirilmiştir. Birbirleriyle işbirliği yapmak istemeyen yabancı şirketler eliyle geliştiği için birbirinden kopuk hatlar halindedir. Cumhuriyet Dönemi bir yandan yeni hatlar açarak öte yandan yabancı şirketler evindeki hatları devletleştirerek, Ankara merkezli bir demiryolu şebekesi oluşturmuştur. Bu şebeke hem iç pazarın bütünlüğünü sağlamış hem de ülkeyi baştanbaşa sararak Başkent Ankara'nın vatanı üzerindeki denetimini güçlendirmiştir. İzlenen stratejinin üçüncü ögesi ise 1929 Büyük Buhran sonrasında gelişen devletçilik politikası sonucu uygulanmaya başlayan sanayi planlarında yapılması öngörülen fabrikaların yerlerini demiryolu güzergâhı üzerindeki küçük Anadolu kentleri olarak seçilmesidir (Tekeli, 1998: 5).

2.2.1.1. Ankara'da Mimari Dönüşüm ve İmar Uygulamaları

Ankara'nın bir başkent olarak çağdaş yaşam kalıplarıyla inşa edilmesiyle kurulacak modern kent esasen araçsal bir niteliğe sahiptir (Tekeli, 1998: 6; Tekiner, 2014:30). Bu anlamda başkent Ankara, imar planları ve Milli Mimari akımı sonucunda ortaya çıkan tüm yapılarıyla, Cumhuriyetin, Atatürk'ün ve modern ulus-devletin ve dolayısıyla iktidarın yeniden üretildiği bir mekân olarak okunmalıdır. İmar planları ve Milli Mimari üslubu uygulamalarından önceki Ankara'yı özetleyen Sey, Cumhuriyet döneminde mimarlık ve yapı üretimindeki gelişmeleri incelerken iki noktanın önemli görüldüğünü ifade etmektedir. Bunlardan birincisi Cumhuriyetin özellikle ilk yıllarındaki oluşumların birçoğunun başlangıcının Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma sürecine dayandığı; İkincisinin ise mimarlık uygulamalarının ülkenin politik ekonomik ve toplumsal durumunun bir yansıması olduğudur. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1840'larda başlayan ekonomik ve toplumsal dönüşüm birçok alanda olduğu gibi yapı üretim alanında önemli değişikliklere yol açmış, gelişen ulaşım olanakları, banliyöleşme, merkezi iş alanlarının oluşumu, arazi kullanımında yeni kalıpların kullanılmaya başlanması gibi kentlerde ortaya çıkan sorunlara çözüm bulabilmek için kurumsal ve yasal yeniliklere başvurulmuştur (Sey, 1998: 25). 1923'te Cumhuriyet kurulduğunda mimarlık uygulamaları ve yapı üretimi açısından zengin bir kültür mirası, gelişmemiş bir inşaat sanayi, yetersiz sayıda mimar ve teknik elemanlarla bir ülke devralınmıştır. Azınlıklara mensup mimarların büyük bir kesimi savaş sonrasında ülkeyi terk etmiş ve savaş yıllarında yüksekokullarda aksayan eğitim nedeniyle yeni mezun verilmemiştir. Genç devletin gerçekleştirilmesi gereken çok

işi olmasına karşın elindeki kaynaklar yetersizdir. Böyle bir ortamda tüm ülkeyi kapsayan bütüncül bir imar hareketine öncelik verilememiş ancak rejim bir prestij projesi olması sebebiyle de Ankara'nın imar konusu ertelenmemiştir. Devletin çalışabilmesi için gerekli olan kamu yapıları İstanbul'daki Sanayi Nefise Mektebi hocaları tarafından ve milli mimarlık akımı ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Sey, 1998: 26).

İmar konusunda yasal ve kurumsal düzenlemeler ile yeni yerleşim alanları yaratmak için büyük ölçekli kamulaştırmalara gidilmiş, kullanım ve yoğunluk bölgesi yönteminden yararlanılarak kent büyüklüğü denetlenmek istenmiş kentsel gelişmenin akçal kaynağını sağlamak üzere 1926'da Emlak ve Eytam Bankası, diğer kentlerin planlama faaliyetlerini denetlemek üzere de 1928'de Ankara Şehr-i İmar Müdürlüğü kurulmuştur. 1928'de İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Ankara İmar Müdürlüğü yalnızca Ankara'nın değil bütün kentlerin imar planlarını onaylamak ile görevlendirilmiş bir anlamda bütün belediyeler üzerinde vesayet denetimi uygulama yetkisine sahip olmuştur. Müdürlüğün Ankara belediyesine bağlanması ancak 1937'de gerçekleşmiştir. Böylesi bir örgütlenme biçiminin yalnızca Türkiye için değil dünya içinde tek olduğunu belirtmek gerekir (Keleş ve Duru, 2008: 27-31).

1928 yılında 1351 sayılı yasayla kurulan “Ankara Şehr-i İmar Müdürlüğü” Ankara'nın imarı konusundaki en önemli yasal düzenlemedir. “Müdürlük doğrudan Dâhiliye Vekâletine bağlanmış ve Ankara'nın yaratılması merkezi yönetimin görevlerinden biri halini almıştır. Cumhuriyet'in başkenti Ankara için geliştirilen bu örgüt modeli dünyada ilk örneklerindendir. Ankara İmar Müdürlüğü tarafından imar planının yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla beş yıllık imar programı hazırlanması ile plan ve programın Bakanlar Kurulu tarafından onaylanması, plan değişikliklerinin aynı usulle yapılacağı ve Müdürlüğün karar organının (İmar İdare Heyeti) bakanlık temsilcilerinden tayinle oluşturulması konusuna düzenlemeler yapılmıştır (Altaban, 1998: 44). Yasal ve örgütsel yapı kurulduktan sonraki aşama Ankara için kapsamlı bir imar planı elde edilmesidir. Davetli bir yarışma sonucu 1927 yılında üç yabancı plancının teklifleri arasından Berlin plancısı Hermann Jansen'in Ankara'nın imar planını yapması kararlaştırılmıştır. 1932'de Bakanlar Kurulu tarafından Jansen planı onaylanmış ve uygulamaya konulmuştur (Yavuz, 1981: 26).

Resim 2.3 Jansen Planı, 1932(Yavuz, 1981: 26).

Ülkenin bu ilk modern kent planlaması deneyimi Türkiye kentlerinin gelişiminde gözlenen bütün olumlu ve olumsuz yönlerinin ortaya çıktığı bir girişimdir. Jansen Planı, düzenli kentsel gelişmenin gerçekleştirilmesine yönelik çabaları göstermesi açısından olumlu bir girişim; arsa vurgunculuğunu, imar rantlarını gündeme getirmesi açısından ise olumsuz bir deneyim olarak anılacaktır. Planın uygulama süreci bir yandan modern bir kent yaratma istencini, kentsel gelişmeyi denetim altına alma isteğini ortaya koymuş; bir yandan da kent topraklarının kamuya kazandırılması, özel kurumlar oluşturulması gibi yeni yöntemler ülkeye kazandırmıştır. Bu yılların Ankara'nın kentsel alandaki olumsuz örnekleri aslında Jansen planının uygulanmasında karşılaşılan güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Kentsel gelişmenin alacağı yol kestirilememiş, gelişmeler geriden izlenmiş, rant elde etme beklentisiyle plana sık sık müdahale edilmiştir. Uygulamada çekilen sıkıntılar kısa sürede gecekondulaşmaya imar vurgunculuğuna ve başta kiralar olmak üzere kent yaşamının pahalılaşmasına yol açmıştır. Ankara imar planının altındaki imzayı silebilirsiniz sözleri ile sonuçlanan bu gelişmeler Türkiye'nin ilk defa yaşadığı ve etkileri bugüne de yansıyan bir deneyim olarak kayıtlara geçmiştir. Ankara'nın kentleşmesindeki bir başka etkinin batılı yaşam biçimini kentli davranış kalıplarını

benimsetme çabalarında aramak gerekir. Balolar düzenlenmesi, yemekler verilmesi gibi yalnızca belli kesimlerin katılabileceği etkinlikleri dışarıda bırakırsak; burada en çok yararlanılan yöntem baskı ile de olsa kentsel düzenin işleyişini tam olarak sağlamak olmuştur. Ankara'nın bu işlevinin baş aktörü 1929-1946 yılları arasında 17 yıl boyunca vali ve belediye başkanlığını yürüten Nevzat Tandoğan'dır. Tek parti döneminde yerel yönetimler ve Ankara dendiğinde akla gelen ilk isim olan Tandoğan kendine özgü otoriter bir yönetim biçimi ile rejimin gereklerini yaşama geçirmeye ve kentsel düzeni sağlamaya çalışmıştır. Yolların temiz tutulmasından, kuyruklara girilmesine değin pek çok kentli davranışı Tandoğan'ın baskıcı yönetim biçimiyle Ankaralı yurttaşlara benimsetmeye çalışılmıştır. Bütün kentlerimizde “çimlere basmayınız”, buraya park etmeyiniz” biçimindeki yasaklayıcı uyarıların kökeninin Tandoğan'a değin gittiğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Bugün, kent yöneticilerinin olumsuz davranışlarının ilk örneklerini sergilemekten geri durmayan Tandoğan, kentin planlı gelişmesine olumsuz olarak etkide bulunmuş, plan kurallarına aykırı hareket etmiş, bir takım yargı kararlarını uygulamamış, devlet önderlerinin güvenliğini sağlamak için yurttaşların yaşamlarına olumsuz müdahalelerde bulunmuştur (Keleş ve Duru, 2008: 32-33). Bu planlı dönemin olumlu ve olumsuz etkileri dönemin mimari yaklaşımıyla da ilişkilidir. “Erken Cumhuriyet dönemi ve Cumhuriyet'in ilanından İkinci Dünya Savaşı'na uzanan tarih aralığı diğer birçok alanda olduğu gibi Türkiye mimarlığında da bir kuruluş ve kurumsallaşma dönemine işaret etmektedir. Yüzyıllar boyunca çok uluslu bir imparatorluk düzeni olarak yaşamış olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ulus-devlete ve cumhuriyete geçiş radikal bir değişimi ihtiva etmiştir. Bu evrenin mimarlığı da kendi içsel dinamiklerinden çok dönüşümün paradigması tarafından belirlenmiştir. Bir yandan toplumsal tarihe ve yapı değişikliklerine kaçınılmaz bir bağımlılığı bir yandan da modernist dünya ve kavramlaştırma modelleriyle şaşırtıcı denk düşümleri vardır. Mimarlığın toplumsal yapıya bağımlılığı kuşkusuz mutlak bir determinizm değildir yeni gereksinimleri ve yeni araçları değerlendirerek biçimler için düşünceler oluşturan ama onları determinist bir tarzda belirlemeyen, dolaylı ve örtük bir bağımlılıktır. Geçerli bir mimarlık ideolojisi ve anlamlı kavramlaştırma yolları ile özgül bir söylem ve bir biçim sözlüğü oluşturur. Bir kuruluş ve kurumsallaşma dönemi olarak erken Cumhuriyet mimarlığında bu özgül söylem ve biçim sözlüğünün kendisi kadar bunun oluşumu toplumsal zemini ve kavramlaştırma yolları da önemlidir. Çünkü söylem ve biçim kendi çevriminde alındığında bir düşünsel kurgu olarak öngörülmüş, planlanmış ve denetlenmiş, resmi, akademik nitelikli profesyonel mimarının sahip olduğu nitelikleri tanımlamaktadır. Bunun dışındaki fiziksel çevre oluşumlarını örneğin marjinal veya

anonim yapımları hatta metropol dışı gerçekleştirmelerle ilgilenmez. Oysa bu oluşumlar vardır ve dönemin özelliklerini belirleme açısından göz ardı edilemezler”(Batur, 1998: 209).

Uzun süren ve yenilgiyle biten Birinci Dünya Savaşı'ndan ve önceki savaşılarından ve son derece zor koşullarda kazanılmış Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk yıllar doğal olarak yıkıntıların onarımı ve yeniden kuruluş çalışmalarıyla geçmiştir. Harap olmuş bir ülkeye, çökmüş bir ekonomi ve yorgun bir halkla gerçekleştirilmek durumundaki bu çalışmalar o günün ekonomik koşullarında önemli sayılacak ödeneklerle desteklenmiştir. Hükümetin bayındırlık politikası konuya ağırlık tanımak ve en azından savaşın izlerini silmek yönündedir. Bütçede bayındırlık alanına yüzde 15'e varan, oldukça yüksek oranlarda ödenek ayrılmaktadır. Ayrıca 1923-1926 döneminde tarımsal üretimin artışına bağlı olarak oldukça hızlı bir düzelme yaşanmıştır. 1920'li yılların yapım programı tümüyle zorunlu ve fonksiyonel yatırımlara öncelik vermektedir. Programın öğeleri, altyapı tesislerinin millileştirme, ulaşım ağının geliştirilmesi gibi mühendislik yatırımlarına eşlik eden hizmet yapılarının savaş geçirmiş Anadolu kentlerinin onarımı ve küçük ölçekli hizmet ve prestij yapılarının yapımı ile Ankara'nın başkent olarak bayındırma ve kuruluş girişimleri ve Misak-ı Milli sınırları dışında kalmış yörelerden gelen göçmenlerin iskânı olarak sıralanabilir. Gereksinimlerin ivedi ve zorunlu olmasına karşın ilk yıllarda ancak mütevazı bir gerçekleştirme sağlanabilmiştir. Parasal sorunlara ek olarak İmparatorluktan devralınan yapı sanayi birkaç kereste, çimento ve tuğla fabrikasından ibarettir. Nispeten basit bir üretim olan tuğla ve kiremit de bile iç üretim piyasanın ihtiyacının ancak üçte birini karşılamaktadır. Yapı alanı bütünüyle ithal malzemeyi açık ve bağlıdır. Savaş sonrasındaki ilk beş yıl içinde Ankara'dakiler dışında önemli bir yapım etkinliği yatırımdan söz edilememektedir (Batur,1998: 209-210). 1923-1928 evresinin İstanbul İzmir Konya gibi kentlerde görülen ama asıl Ankara'da yoğunlaşan az sayıdaki yapım etkinliğinin başlıca örnekleri, Resim 2.2.3'te İkinci Meclis Binası(1924), Resim 2.2.4.'te Ankara Palas Oteli(1926), Resim 2.2.5'te Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası(1927), Resim 2.2.6'da Türk Ocağı Binası(1930), 2.2.7'de Etnografya Müzesi(1928) ve Resim 2.2.8'de İş Bankası Binası(1929)'dır.

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan teşkilatlanma devresinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak milli kültür kaynakları ile halk kültürünü incelemek ve korumak amacıyla bir kültür müdürlüğü kurulmuş ve bu Kültür Müdürlüğü bünyesinde devrin fikir adamlarından

oluşan sürekli bir kültür komisyonu oluşturulmuştur. Türkiye'de milli karakteri ve milli tarihi yaşatmak üzere bir Etnografya Müzesi kurma fikri bu Kültür Müdürlüğü zamanında ortaya koymuş ve hazırlıklara başlanmıştır. Müzenin inşaatı 1926 yılında tamamlanmış 1927 yılında da Atatürk'ün at üzerinde büyük bir bronz heykeli yaptırılmıştır. 1938 Kasım ayında müzenin iç avlusu geçici kabri tahsis edilinceye kadar da açık kalmıştır. 1938-1953 yılları arasında ise müze Atatürk'ün naaşını muhafaza etmiştir (Fırat, 1998: 21-23).

Resim 2.4 İkinci Meclis Binası,1930(Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi,1994: 46)

Resim 2.5 Ankara Palas Oteli, Ankara (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 32).

Resim 2.6 Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası, 1930(Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 86).

Resim 2.7 Türk Ocağı Binası 1930(Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 143)

Resim 2.8 Etnografya Müzesi, 1940'lar (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 142).

Resim 2.9 İş Bankası Binası, 1948 (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994:48).

Bu binaların çoğu büyük yapılardır ve çoğunda yeni yapım teknikleri ve yeni malzeme kullanılmıştır. Pek çoğunda çağdaş donatı vardır ve tümü milli mimari üslubunun tasarımı biçim özelliklerini taşır genellikle simetrik ve aksiyal kitle düzenlemeleri ve planları vardır kullanılan şemalar kitle ve mekânlardaki ölçü ve oranlar ve kompozisyon kuralları bakımından Avrupa neo-klasizmine paralel bir yapı gösterirler; kolon, başlık, kemerler, kapı, pencere gibi strüktürel veya strüktürel olmayan mimari öğelerde ve dekorasyonun tasarım ve motiflerinde ve cephe düzenlemelerinde Selçuklu, Osmanlı ve İslam mimarlığından seçilmiş ve alınmış çizgi ve biçimler vardır. Bu yapıların müellifi olan mimarlar Cumhuriyet öncesi dönemin tanınmış ve yetenekleri kabul edilen Mimar Vedat ve Kemalettin Beyler gibi önemli isimleridir. Üslup ve yaklaşım açısından aralarında kişisel ayrımları olsa da tüm tasarımlarda Milli Mimari üslubunun ana çizgisi belirgindir (Batur, 1998: 211-212). Dönemin, Milli Mimari Rönesansı olarak adlandırılan bu akım Arseven'in ifadesiyle, "Meşrutiyeti müteakip, Ziya Gökalp'in neşriyatı tesiriyle başlayan milliyetçilik cereyanı, sanata ve bilhassa mimariye sirayet etmiş ve bazı Türk mimarları gözlerini eski dini ve klasik eserlere çevirerek, aynen kopya ve tatbik suretiyle bir milli mimari vücuda getirmek istemişlerdi" (Arseven, 1959: 432-436) olarak özetlenebilir. Dönemin mimarlarının amaçları, batılı akımların uygulanmasıyla tarihe karışan klasik sanatı ve milli mimariyi ortaya çıkartmak ve yükseltmektir (Arseven,

1959: 438). Türkçülüğün mimaride de ifade bulmasıyla ortaya çıkan ve 1908-1930 yılları arasındaki, yaklaşık yirmi iki yıllık süreyi kapsayan Birinci Ulusal Mimarlık dönemi, mimarlıkta Batılılaşma eğilimine ilk ciddi tepkilerin gösterildiği, mimarinin yabancı etkilerden ve yabancı mimarlardan arıtılmasına çaba harcandığı bir süreç olarak dikkat çekmiş ancak, bütün bu çabalara rağmen yine de mimarlık alanındaki Türkçülük çabaları yüzeysel kalmıştır. Batı kökenli Neo-rönesans yapı kütleleri üzerine klasik dönem Osmanlı mimarlığından seçilen elemanların yerleştirilmesiyle ulusal mimarlık akımı oluşturulmaya çalışılmıştır (Yavuz, 1981: 21-23). Bu dönem yapılarının genel özellikleri; Batılı örneklerle koşut bir biçimde, simetrik ve aksiyal kitle düzenleme anlayışı ve plan şemalarının varlığı; kullanılan şemalar, mekânların ölçü ve oranları, cephe düzenlemeleri ve kompozisyon kuralları açısından Avrupa neo-klasizmine paralel bir yapı göstermeleri, dini işlevli yapıların dışında tüm bina türlerinin, özellikle ön cepheleri, neo-rönesans mimarisinin kurallarına uygun, sürekli taş kuşaklarla üç bölüme ayrılır: Her bölüm kendi içinde bir bütün olarak düzenlenir ve değişik pencere formları uygulamaları görülmektedir (Yavuz, 1981: 55-56).

İmparatorluğun feodal kurumlarının tasfiyesi 1923-1927 yılları arasında hızlı bir operasyon biçiminde gerçekleştirilmiş ve yerine ulusal bir devlet yapısının ve cumhuriyetçi kurumların getirilmesine girişilmiştir. Kültürel, ideolojik, siyasi ve ekonomik alanda alınan bir dizi kararla, rejimin kimliğini tanımlama ve yapısal kuruluşunu gerçekleştirme yönünde önemli mesafeler alınmıştır. Artık genç Cumhuriyetin toplumsal gelişme hedeflerini daha açık olarak aradığı ve belirlemeye çalıştığı bir evreye girilmiştir. Slogan olarak özetlendiği biçimiyle “çağdaş uygarlık düzeyine erişmek” herkes tarafından benimsenmesi öngörülen hedeftir. Cumhuriyet Dönemi mimarlığı da bu hedef doğrultusundaki kurumsallaşmanın bir parçası olarak kendi etkinlik alanında özgül düşünce ve uygulamalar ve örgütlenmelerle biçimlenmiştir. O dönem mimarlarının büyük bir tutku ve özveri ile katıldıkları bir yapılanma gerçekleştirilmiş ve Cumhuriyet’in kurumsallaşması ile Cumhuriyet mimarlığının kuruluş ve kurumsallaşması iç içe ve özdeş bir hal almıştır. Bu dönemde mimarlığı ve daha geniş bir kapsamda bayındırlık ve çevre düzenleme etkinliklerini iki olgu belirlemiştir. Birincisi kuruluş ve devrim aşamalarının ideolojik çerçevesi; ikincisi de devletçi ekonomi ve sanayi yatırım girişimleridir. Aydınlanmacı ve pozitivist düşünce kaynaklarından etkilenmeler taşıyan devrim ilkeleri yeni Türk toplumuna yenilik, akılcılık, işlev, yarar, nesnellik, bilime ve ilerlemenin determinizmine inanç gibi düşünce normları ve kavramları getirmiştir. Bu norm ve kavramların Batı dünyasındaki mimarlık

çevrelerinin mücadele ve tartışma konusu olan akademizm ve tarihi seçmeciliğe karşı çıkarak rasyonalist/fonksiyonalist kavramlar sistematığıne oturan modern mimarlığın öncülerinin düşünceleri ile yakınlığı ilginç ve tarihi bir denk düşümdür. Savaşın ağır ekonomik yükü altında geçen ilk yıllardan sonra görelî bir rahatlama duyulmuş, kamu inşaat harcamaları 1927-1930 arasında oran ve gerçek değer olarak yükselmiştir. 30'lu yıllar 1929 Büyük Buhranın sarsıcı etkileri ile başlamaktadır. Gelişmiş ülkelerin bile müdahaleci politikalara yöneldiği bu yıllarda, koşulların akışı içinde ve kaçınılmaz biçimde devletçi bir politikaya yönelinmiştir. 1930'lu yılların ekonomi politikası hızlı sanayileşme gerçekleştirmek ve dünya bunalımının etkilerini karşılamak üzere, yalnız korumacı ve düzenleyici değil; fakat geniş ölçüde yatırımcı bir içeriktedir. 1927 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu ve 1931 yılında hazırlanmasına başlanıp, 1934 yılında yürürlüğe giren ve tümüyle uygulanan Birinci Beş Yıllık Plan ile gerçekleştirilen sanayi yatırımları yalnız ekonominin sıhhileştirilmesini değil; fakat aynı zamanda feodal yapıların çözülmesini kolaylaştıran daha çağdaş düşünceleri besleyen bir ortamı tüm hazırlıksızlığına ve yetersizliğine rağmen mayalanmıştır. İşte Cumhuriyet mimarlığının kuruluşunu bu ekonomik model içinde ve çağdaş düşünce normlarını ve kavramlarını kendisi için yeniden üretmiş bir ideoloji bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. Düzenli bir kent yaşamının vereceği çağdaş toplum görünümü Cumhuriyet yöneticilerinin önde gelen amaçlarından biri 1930- 1935 yılları arasında artarda çıkarılan yasalarla Türkiye kentlerini yeniden örgütlenmesinde girişilmiştir. 1930 yılında çıkartılan 1580 sayılı Belediye Kanunu ve yine aynı yıl çıkartılan 1593 sayılı Umum-i Hıfzıssıhha Kanunu, 1933 yılında çıkartılan 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu ve yine aynı yıl çıkartılan 2033 sayılı Belediye Bankası Kuruluş Kanunu ile 1935 yılında çıkartılan 2763 Sayılı Belediyeler İmar Heyetinin Kuruluşuna İlişkin Kanun (Tekeli, 1998: 6-10) dur. Bu yasal düzenlemeler kentlerin durağan yapıda ve kentleşme hızının çok düşük olduğu bir evrede yürürlüğe girmiştir ve uzun yıllar yeterliliğini korumuştur. Belediyelere geniş yükümlülükler ve bazı ekonomik ve yasal olanaklar getiren bu düzenlemeler program düzeyinde ise etkili bir merkezi denetimi ön görmüştür. Buna bağlı olarak büyüklüklerine göre bazı farklar içerse de bu dönem belediyelerinin etkinlikleri sonunda bir tip program ve uygulama oluşturmuştur. Tip programın incelenmesi, bunlarda temel güdülerin Cumhuriyet rejiminin simgelemesi “Medeni Ülke” kentlerinin yaşam biçiminin kurulması, kentte sağlık koşullarının iyileştirilmesi, belediye gelinin arttırılması olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Büyük küçük tüm kentlerde görülen bu döneme özgü simge yapılar ve çevre düzenleme formülasyonu vardır. Görünümünü 50'li yıllara kadar koruyan bu

formülasyonun da düzenlemesi büyük kentlerde kentin anayolu Gazi Bulvarı üzerinde yer alan Cumhuriyet Meydanı ve bu meydana dikilen Atatürk heykelinden oluşmaktadır(Batur, 1998: 215). Ankara bu formülasyonun ilk ve önemli örneğini oluşturmaktadır. “Ulus’tan başlayan, Atatürk Bulvarı adıyla Kızılay’a ve Çankaya’ya doğru ilerleyen şekil 2.2.9’da işaret edilen güzergâh tam anlamıyla bir Cumhuriyet yoludur ve bu yol üzerinde yer alan yapılar Cumhuriyetin çeşitli alanlarda geçirdiği değişimleri yansıtmaktadır”(Bayraktar, 2013: 21).

Resim 2.10 Atatürk Bulvarı, Ankara 1940’lar (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 183)

Kasabalarda belediye binalarının bahçelerine geometrik düzenli tarhlarla çevrili küçük alana dikilen Atatürk büstü formülasyonun küçük ölçeklisidir. Bir diğer simge yapı belediye binasıdır. Özellikle küçük belediyelerin çevrelerine örnek olarak belediye binaları yaptırmaları özendirilmiş, bu binaların resimleri “Belediyecilik Dergisi”nde yayımlanmıştır. Geniş yeşil alan düzenlemeleri, parklar ve belediye fidanlıkları çevre düzenleme açısından en olumlu ve çağdaş uygulamalar olmuştur. Kentlere çağdaş bir görünüm vermek amacıyla girişilen uygulamalarda elektrifikasyon ve su getirmeden sonra en çok önem verilen çalışmalarından biri de yol açma işleri olmuştur. Kentlerin eski görünümünü değiştirmek için kaplamalı ve kaldırımlı yol yapılması bu dönemde başlatılmıştır. İki yanı ağaçlandırılmış kaldırım ve parke döşeli geniş yollar Belediye

Başkanlarının en övündükleri uygulamaları olmuş hatta giderek yol açma bayındırma ile eş anlamda sayılmaya başlanmıştır (Batur, 1998: 216).

Mekânı toplumsal dönüşümün hem ideolojik bir aracı hem de fiziksel ortamı olarak ele alan bu yaklaşımla özellikle başkent Ankara ve diğer kentler, bir yandan düzgün işleyen, kontrollü ve belirli noktalara odaklanmış bir görüntüye kavuşturulurken, bir yandan da kentte yaşayanların bu görüntüye uygun davranmaya başlayacakları varsayılmıştır. Bulvarlar, kamusal mekânlar, anıtlar ve bunları çevreleyen kurumsal yapılar böyle bir kent anlayışının ürünleri olarak ortaya çıkmışlardır (Erendil ve Ulusoy, 2004: 228-230).

1923-1930 yılları arasında yukarıda sıraladığımız mimari yapılar ve bu yapıların özellikleriyle birlikte Cumhuriyetin ilk dönemini kapsayan zaman aralığı ideolojinin toplumda yaygınlaştırılmaya çalışıldığı bir dönemdir. İdeolojinin yaygınlaşma sürecinin başlangıcı esasen Jansen Planı'na da veri niteliği taşıyan 1924-1925 yıllarında Ankara'nın bürokratik merkezini, bu merkezde bulunanların konut ihtiyacını karşılayan konutları ve meydanları da planlayan "Lörcher Planı" dır. Bu planla ilgili çok sınırlı bir bilgiye sahip olduğunu belirten Tankut, planı bir esasen "Yenişehir Planı" olarak anmaktadır.

Bu dönemde resim 2.2.9'da işaret edilen Ulus Meydanı, başkent bürokratik ve politik merkezidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ulus; aydınlar, sanatçılar ve özellikle politikacılar tarafından yoğun olarak kullanılan bir merkez haline gelmiştir. Cumhuriyet öncesinde ise Valiliğin, Erkek Öğretmen Okulu'nun ve Karaoğlan Çarşısı'nın yer aldığı geleneksel bir merkez görünümünde olan Ulus'ta Taşhan Meydanı kamusal mekân olarak önem kazanmıştır. Taşhan Meydanı'nı tarifleyen ilk yapı 1880 yılında inşa edilmiş olan Erkek Öğretmen Okulu'dur. Meydana adını veren Taşhan binası ise 1888 yılında inşa edilmiştir. 1892 yılında kente demir yolunun gelmesiyle Taşhan Meydanı, istasyon ile ilişkisi nedeniyle batılılaşan bir imparatorluk imgesi oluşturan kamusal bir anlam kazanmıştır. 1920 yılında İttihat Terakki binasının yapılması ve Birinci Meclis'in bu binada açılmasıyla meydanın imgesi değişmiştir. Türk kimliği meydan aracılığı ile anımlanmış, meydan mekânsal olarak da güçlü bir tanım kazanmıştır. Savaş yıllarında Erkek Öğretmen Okulu, Ankara dışından gelen vekillerin yatakhane; Taşhan hastane olarak kullanılmış; Valilik binası ise bakanlıklara hizmet vermiştir. Çeşitli protesto

eylemlerine, yürüyüşlere, toplantılara sahne olan Taşhan Meydanı Millî Mücadele merkezi olarak yeni bir kamusal anlama sahip olmuştur (Bayraktar: 2013: 20-23).

1923 sonrası Lörcher Planı'nda tanımlanmasının ardından Taşhan Meydanı düzenlenerek Hâkimiyet'i Milliye Meydanı adıyla törenlerin ve kutlamaların yapıldığı bir Cumhuriyet Meydanı kimliğine bürünmüştür. Meydana yönelik ilk planlı müdahalenin 1926 yılında Zafer Anıtı'nın meydana yerleştirilmesi ile yaşanmıştır. Bu müdahale sonrasında Hâkimiyet-i Milliye Meydanı, Millet Meydanı adını almış, kamusal mekân-anıt birlikteliğini esas alan yeni kentsel programın önemli bir uygulama örneği olan anıt, meydanı tanımlamış ve meydanın en belirleyici ögesi haline gelmiştir (Saner, 2007: 42-45).

Resim 2.11 Ulus Meydanı, Ankara 1930'lar (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 48).

Bürokratik ve politik bir merkez kimliğine bürünen Ulus, bu haliyle yeni Ankaralılar ve eski Ankaralıları için resmi kullanımlı bir mekân niteliği kazanmıştır. O dönemde İstasyon, Meclis-Taşhan ilişkisi büyük bir öneme sahiptir. 1924 yılında ikinci meclisin açılması ve süreç içinde Taşhan'ın Palas Otele dönüşmesiyle bu önem istasyon ikinci meclis-Taşhan Palas Otel ilişkisiyle sürmüştür. 1928 yılında Ankara Palas'ın açılmasıyla İstasyon-İkinci Meclis ve Ankara Palas ilişkisi önem kazanmıştır. İstasyon Caddesi kentin en prestijli alanı haline gelmiştir. Ulus Meydanı'ndan kullanımını doğrudan etkileyen bu gelişim İstasyon çevresini merkez yapmayı hedefleyen Lörcher planını öngörülerine uygun

olarak gerçekleşmiştir. Zafer Anıtı'nın meydana yerleştirilmesinden sonra Hâkimiyet-i Milliye Meydanı, Millet Meydanı adını almış kamusal mekân-anıt birlikteliğini esas alan yeni kentsel programın önemli bir uygulama örneği ne oluşturmuştur(Saner, 2007: 40-43). 1929 yılında İş Bankası binasının Ulus'ta inşa edilmesiyle meydanın tanımını güçlendirerek çevresindeki yapılarla anlam bütünlüğüne kavuşmasını sağlamış ve cumhuriyetin kurumsal yapısının mekânı olma sürecini başlatmıştır (Bayraktar, 2013: 24).

Latin harflerinin kabulü ile birçok kelimenin Türkçeleştirilmesi ve yeni bir kavram olarak “Ulus” adının benimsenmesi ile 1930 yılında Millet Meydanı resmen Ulus Meydanı adını almıştır. 1935 yılında Taşhan'ın yıkılması ve yıkılan binanın yerine 1937 yılında Sümerbank binasının yapılması ile Ulus Meydanı adı ile özdeyiş biçimde cumhuriyetin kurumsal inşa sürecinde büyük bir önem taşımaya başlamıştır. Bu dönemde bürokratik ve politik merkez özelliklerini koruyan Ulus, meydanla ilişkili olarak açılan sinemalar ve şehir bahçesi ile kültürel bir merkeze dönüşmüştür. Devletçilik politikalarının bir sonucu olarak kurulan bankaların genel müdürlüklerini inşa etmek için bulvarın Ulus Meydanı ile ilişkilenen kısmını seçmeleri ile Ulus, aynı zamanda bir finans merkezi olmuştur. Öte yandan daha çok üst gelir grubunun alışveriş yaptığı balık pazarı ve belediye dükkânları sitesi gibi yapılar olsun ticari merkez olarak önem kazanması sağlamıştır Ulusu tek merkez olarak benimseyen Jansen planı kentin yeni yönetim merkezinin Yenişehir'e taşırken ticari işleri Ulus'a bırakmış, planda en önemli kentsel açık bunlardan birisi olarak kabul edilen Ulus Meydanı'nın çevresinde geçen hareketli ticari yaşamın devam etmesi öngörülmüştür. Ulusun farklılaşan bu merkez özellikleri Ulus Meydanı'nın bu dönemde yeni Ankaralılar ve eski Ankaralılar için tören ve kutlama amaçlı resmi kullanımlı bir merkez olma özelliğini zayıflamasına ve sivil kullanımlar için önemli bir mekân haline gelmesine yol açmıştır(Bayraktar, 2013: 25).

1935 yılından itibaren Kızılay bakanlık binalarının inşasıyla bir merkez olarak önem kazanmaya başlamış, Ankaralıların sosyalleşme mekânları olarak kullanımı arttırmıştır. Bakanlık binalarının yapısıyla beraber, konut sayısı artmış ve Çankaya tepesine doğru uzanmıştır. Mekânın çeşitli amaçlarla kullanılması ve nüfusun bu alanda yoğunlaşmasıyla Kızılay, bulvar ve parkları ile birlikte politik, bürokratik ve kültürel bir merkez halini almaya başlamıştır.

Resim 2.12 Kızılay Meydanı, Ankara 1940'lar(Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 198).

2.2.1.2. Atatürk Anıtları

Atatürk anıtları, Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra kamusal mekânlara, özellikle tören kutlamalarının yapıldığı meydanlara ve kente hâkim noktalara yerleştirilmiştir. Amaç, anıtın anlamına uygun bir biçimde tarihi izleyenlerin zihninde canlandırmak ve Atatürk bedeni üzerinden Atatürk'ü, kazanılan zaferleri, devrimleri, Cumhuriyet'i, tek parti ideolojisini geleceğe aktarmaktır. Türkiye'ye cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkiye'ye giren anıtlar, heykel ve kaideden oluşmaktadır. Kaideler, tarihi anlatmaları bakımından önem taşıırken, heykeller Atatürk bedeni üzerinden iktidarı ve ideolojiyi açığa çıkarmaktadır.

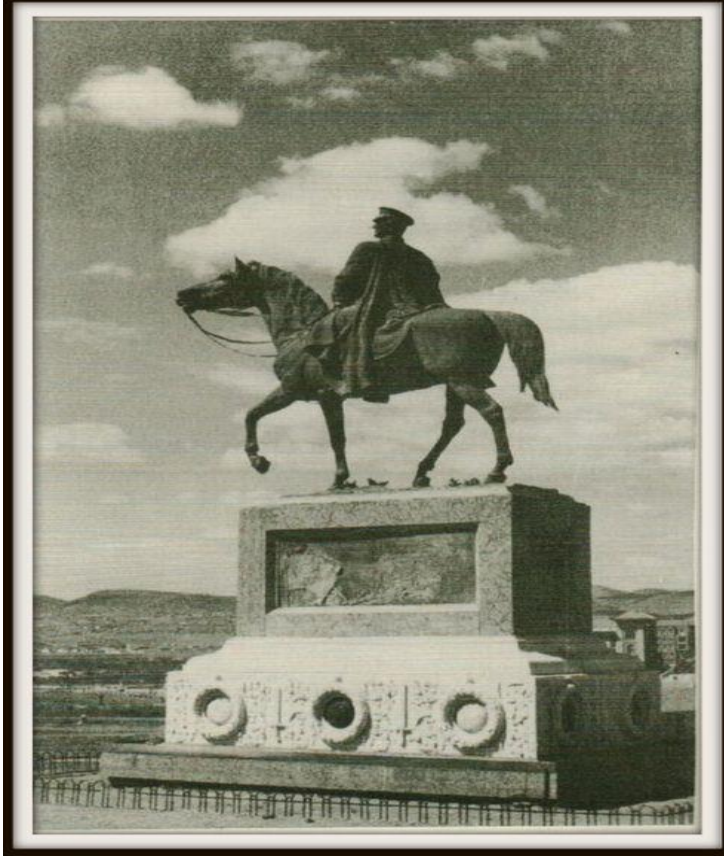
Atatürk anıtları, iktidarın birer sembolü olmalarının yanında, heykel sanatı ve mimarideki yeni yaklaşımların Avrupa'dan yabancı sanatçılar ile birlikte ithal edildiği bir süreci de anlatmaktadır.

Rönesansın etkisi ile ortaçağın skolastik düşünce sisteminin katılığına muhalif sanatçılar kendi imzalarıyla, malzemenin dinsel temalar olduğu eserler üretmekten kurtulmuşlar (Turani, 1997: 55); devlet adamları ve kahramanları tasvir eden atlı heykeller yaratmışlardır. Dünyada ilk kez hükümdarların atlı heykelleri Roma Dönemi'nde yapılmış

ve açık alanda sergilenmiştir. Gotik Dönem’de heykel, yapının içinde ve cephelerinde yer alan nişlerde görülmüştür. Bu dönemde mezar heykelciliği de gelişmiştir. Rönesans Dönemi’nde heykel, meydanların merkezinde, bina girişlerinde, kimi zaman da mimari ile bütünleşik olarak görülmüştür. Özellikle katedrallerde dini figürleri konu edinen heykellere bolca yer verilmiştir. Atlı kahraman heykeli geleneği bu dönemde de devam etmiştir (Turani, 1997: 102). Barok sanatı ile birlikte düşen ışığa göre bir hareket kazanabilen ve izleyiciyi çevresinde dolaşmaya zorlayan heykeller ya da mimari yapılar ortaya çıkmıştır. Özellikle sarayların iç ve dış cephelerindeki oymalar, merdiven başlarındaki ya da bahçeler ile kent meydanlarında karşımıza çıkan binalar ve heykeller üzerinde bu yaklaşımın izleri görülebilir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997: 195). Heykellerin üzeri kabartmalardan oluşan kaidelerle birlikte bir bütün olarak algılanabilecek anıtlar Yunan heykel sanatına özgü bir nitelik taşımaktadır. Anıtsal heykelcilik ve mimari gelişimin etkisi ile kentsel mekânın dönüşümünde ortaya çıkan her bir yapı erken cumhuriyet döneminde iktidarın çizdiği sınırlar içinde ifadesini bulmaktadır. Avrupa’da 20.yüzyıla kadar varlığını sürdüren atlı heykeller bulundukları mekânlarda otoriteyi görünür kılmıştır. Türkiye’de tek parti dönemi boyunca Atatürk’ün asker üniformalı ve atlı heykeli dönemin heykel tipolojisini de anlatmaktadır (Burke, 2003: 85). Aksel “bazen ikinci derecede bir sanat eserinin birinci derecede bir inkılap eseri olabileceğini; onun için eserlerin yalnız sanat bakımından değil memleketin dünü bugünü ve yarını anlatması bakımından rollerinin ehemmiyetli”(Aksel, 1943:25) olduğunu belirtmiştir. Tekiner bunun nedenini ülkede sanata ivme kazandıracak güçlü bir burjuva sınıfının olmamasına ve bu nedenle sanat alıcısı olarak devletin mesenlik görevi üstlenmesinde aramaktadır (Tekiner,2014: 85). “Ancak devletin sanat üzerindeki nüfuzunda anıtlara müdahalesi resim sanatına göre çok daha fazladır. Dönem resimlerine bakıldığında temalar sadece devrim ideolojisi ve önderleri ile sınırlanmazken anıtlar sadece bu temayı takip eder. Tek parti dönemi resmine bakıldığında ve dünyadaki örneklerle karşılaştırıldığında sanatçıların üslup ve konu bakımından devletin doğrudan bir yönlendirmesine ya da direktifine tabi olduğu söylenemez. Devletin sanatçılara koyduğu sınır, eserlerin devrim ideolojisine herhangi bir eleştiri getirmemesidir; oysaki anıtlarda bu türden bir seçenek söz konusu değildir. Tema Atatürk ile sınırlandırılır ve devrim ideolojisi önderin bedeni üzerinden temsil edilir” (Tekiner, 2014: 85).

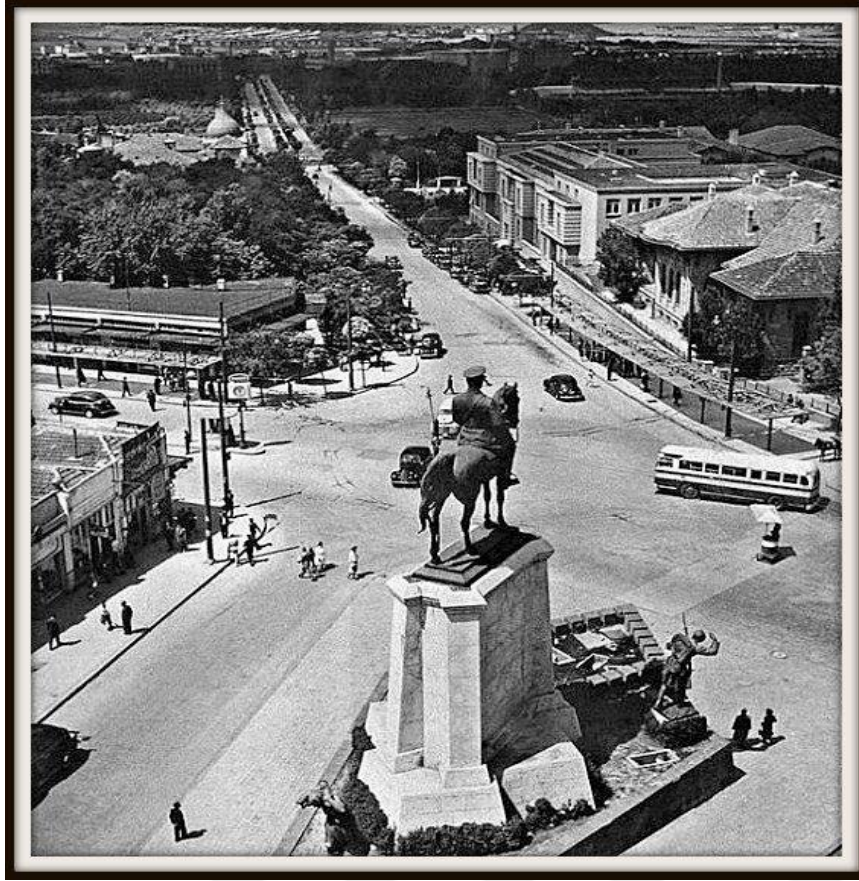
Atatürk anıtları da sanat eserleri olmalarının yanında Atatürk’ü geçmişle olan bağı, kahramanca çıkılan savaşlarla koparmış bir kahraman olarak tasvir etmekte ve bu noktada Atatürk’ün tek adam vurgusu ön plana çıkmaktadır. Fakat aynı zamanda anıtların bir

ulusun da kurtuluş mücadelesini anlattığı, üzerlerine yerleştirilmiş kaidelerden açıkça okunabilir.

Resim 2.13 Canonica'nın At Üzerinde Atatürk Heykeli, Ankara 1930 (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 145).

Heykel ile birlikte bu kaidelerin Ankara'daki ilk örneği Resim 2.2.12'de işaret edilen Cumhuriyetin ilk müze binası Etnografya Müzesi önünde, Eski Türk Ocağı Merkez Binası'nın çaprazında yer alan, İtalyan heykeltıraş Canonica tarafından yapılmış, 29 Ekim 1927 yılında açılışı gerçekleştirilen Atlı Atatürk Anıtı'dır. At üzerindeki Atatürk, Ankara'ya ve cumhuriyetin sembolik yapılarına tepeden bakmaktadır. Atatürk'ün pelerini, atın dizginlerini kontrol edişi ve kaidedeki rölyeflerde zafer çelenkleri içinde savaşın, askerlerin ve köylülerin tasviri Atatürk önderliğinde kazanılan zaferin, nasıl bir mücadeleyi barındırdığını anlatmaktadır. Esasen bu anıt-ideoloji ilişkisi en açık biçimde Ulus Zafer Anıtı'nın inşa sürecinde görülmektedir.

Resim 2.14 Ulu Anıtı, Ulu 1930'lar (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 51)

O dönemdeki adıyla Zafer Abidesi(Resim 2.2.13) Yeni Gün gazetesi sahibi Yunus Nadi'nin kişisel çabaları ve Ankaralıların parasal katkılarıyla yaptırılmıştır. Bu amaçla, bir yarışma düzenlenmesine karar verilmiş ve yarışma şartnamesi hazırlanmıştır. Şartname ile yarışmaya katılacak sanatçılardan Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle ve bağımsızlıkla çıkan bir milleti büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa ile tasvir etmeleri istenmiştir. Yeni Gün gazetesinde yayımlanan şartname:

“...esas olarak, halkın yüce zaferinin ruhunu, bu mücadelede önderlik etmiş olan büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğinde canlandırmalıdır. Bu bağlamda anıt, gelecek nesillerin atalarının bir zamanlar Türkiye'nin bağımsızlığı için verdikleri mücadeleyi açık ve net olarak algılayabilecekleri biçimde tasarlanmalıdır. Bu nedenle öncelikle Kurtuluş Savaşı'nın yüce ruhunun temsilcisi ve bu mücadelenin kaynağı milli duyguların imgesi olan Mustafa Kemal Paşa'yı tasvir eden bir anıtın gerçekleştirilmesi önerilmektedir. ...Kaide üzerinde betimlenecek kabartmalar ve levhalarda milli mücadele ruhunu ifade etmelidirler... Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi, tarihteki tüm mazlum

milletlerin savaşımıları gibi son derece çetin ve zorlu şartlarda cereyan etmiş, insanüstü çabalar sonucu zaferle sonuçlanmıştı. Türk halkı karşısında manevi düşman olarak tüm Avrupalı güçleri, maddi düşman olarak da cihan harbinden hiçbir zarar görmemiş, taze, güçlü Yunan ordularını görmekteydi. Bu ordunun Anadolu'ya girişi müttefik devletlerce destekleniyor ve İzmir'e çıkarma yapmasına olanak sağlanıyordu... Bu büyük güçlerin karşısında Türk milletinin durumu ne idi? Düşmanlar tarafından kuşatılmış, altı yüz yıl boyunca merkezi örgütlenmeden yoksun kalmış, silahları ve askeri teçhizatı alınmış, parasız bir devlet... Bunlara rağmen Kurtuluş Savaşı kahramanı Mustafa Kemal'in çevresinde kenetlenmiş olan Anadolu Türkleri, insanüstü bir cesaretle üç yıl boyunca bütün güçleriyle her türlü engele karşı, durmaksızın mücadele verdiler. Sonunda unutulmaz, tarihte eşine az rastlanır bir zafer kazandılar ve Yunan ordularını bozguna uğratarak birkaç gün içinde mazlum bir toplumun ellerine geçirilmek istenen esaret zincirini kırmış oldular... Türk halkı iki cephede savaşıyordu: dışarıda Avrupalı müttefikler ve Yunanlılara karşı politik ve askeri mücadele; içeride ise kendi geçmişinden gelen tiranlık ve istibdada karşı verilen mücadele. Vatansever Anadolu halkı tüm bu güçlüklerin üstesinden geldi, mucizeler gerçekleştirdi ve şimdi zaferini pekiştirmek, sosyal refahı ve ekonomisinin yeniden yapılanmasını sağlamak için yeniden fethettiği bu topraklarda sessiz ve yoğun bir çalışmaya girdi... Mustafa Kemal Paşa'nın bu çift yönlü savaşın bu çift yönlü savaşın mücadelecisi ruhunu kişiliğinde barındırdığı söylenebilir. Bu politik ve askeri zaferlerin önderinin başarısının en önemli kaynağı şu prensip olmuştur: Anadolu köylüsü Türkiye'nin gerçek sahibidir. Milli kahramanımız, orta boylu, dengeli ve güvenli bir duruşa sahip, açık mavi gözlü olup, geniş bir alnı ve sempatik bir havası vardır. Ünlü bir savaş adamının güçlü ve yaratıcı ruhuna sahip olmakla beraber, davranışlarında dünyanın en mükemmel adamına yakışmayacak olan kibir ve gururdan eser yoktur. Nezaket, sadelik, ahenk ve doğallık O'nun tarzının temel özelliklerini oluşturur" (Benli, 2000: 131-134) kurtuluşu ve mücadeleyi ve aynı zamanda ideolojiyi Atatürk bedeni üzerinden sembolize etmeyi amaçlamıştır. Yarışmayı Heinrich Krippel kazanmış ve Kasım 1927'de heykelin açılışı gerçekleştirilmiştir. Açılış Başbakan İsmet İnönü ile askeri ve mülki erkân eşliğinde gerçekleşmiştir. Yeni Gün gazetesinin katkısı dolayısıyla Yeni Gün Anıtı olarak da bilinen anıtın kaidesi üzerinde Sakarya isimli atın üzerindeki mareşel üniformasını giyinmiş Mustafa Kemal Atatürk, önünde iki asker ve tam arkasında obüs mermisi taşıyan bir kadın bulunur. Kaidenin üzerinde bulunan kabartma ve yazılarda Başkumandan Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözleri yer almaktadır:

“Türk milleti, muzaffer istihlas ve istiklal cidalini ve muazzam asri inkılaplarını, en manidar bir remz ile en iyi ifade edebilecek şekli, yukarki hakiki timsalde bulur. 1927”

Anıtın ön cephesinde,

“Artık badema, sinei millete bir ferdi mücahit olarak çalışacağım. 8 Temmuz 1919, Erzurum”

Kaidenin sağında,

“Düşman ordusunu vatanın harimi ismetinde boğarak, behemahal naili halas ve istiklal olacağız. 6 Ağustos 1919”

Kaidenin solunda ise,

“*Düşmanın anasına aslıyesi imha edilmiştir. Ordular ilk hedefiniz Akdeniz, ileri. 1 Eylül 1922*” yer almaktadır. Ayrıca kaidenin sağında Ergenekon Destanı’nı simgeleyen iki kurt başı bulunmaktadır.

Anıttaki kabartmalar, şartnamede istenen her şeyi yansıtmıştır. Anıtın sol tarafındaki kabartmalarda Türk askerleri, düşmanı alt ederken, Mustafa Kemal Atatürk Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile birlikte Başkomutanlık Meydan Muharebesi tasvir edilmiştir. Anıtın arkasında mermi taşıyan fedakâr Türk kadını ya da anneyi tasvir etmekte ve güneş sembolleri ile zafer çelenklerine dair kabartmalar, Atatürk’ü ve kurtuluşu taçlandırmaktadır.

Ankara’nın üçüncü anıtı, yine açılışına Başbakan İsmet İnönü ile askeri ve mülki erkânın katıldığı Zafer Alanı Anıtı’dır. Anıt (resim 2.2.14), Sıhhiye meydanında, Çankaya ile Ulus’u birbirine bağlayan Atatürk bulvarı üzerinde yer almaktadır. Anıtı diğer iki anıttan ayıran temel fark, “imge-simge, gösterge-görselleşme öğelerinin yoğunluk derecesindeki düşüklüktür”(Tekiner, 2014: 87). Atatürk, ayakta kılıcını iki eliyle tutarken, çevresi zafer çelenkleriyle kaplı bir şekilde zafer alanında yerini almıştır. “Dünyadaki totaliter döneme ait anıt örnekleriyle benzerlik gösteren anıta ilişkin önemli bir özellik mekânsal tercihle ilgilidir. Zafer Alanı’nda yer almasıyla, kazanılan zaferi daimi kılma ve

aşkın özneyi bu zaferin doğrudan taşıyıcısı olarak görme eğilimini yansıtmaktadır” (Tekiner, 2014: 88).

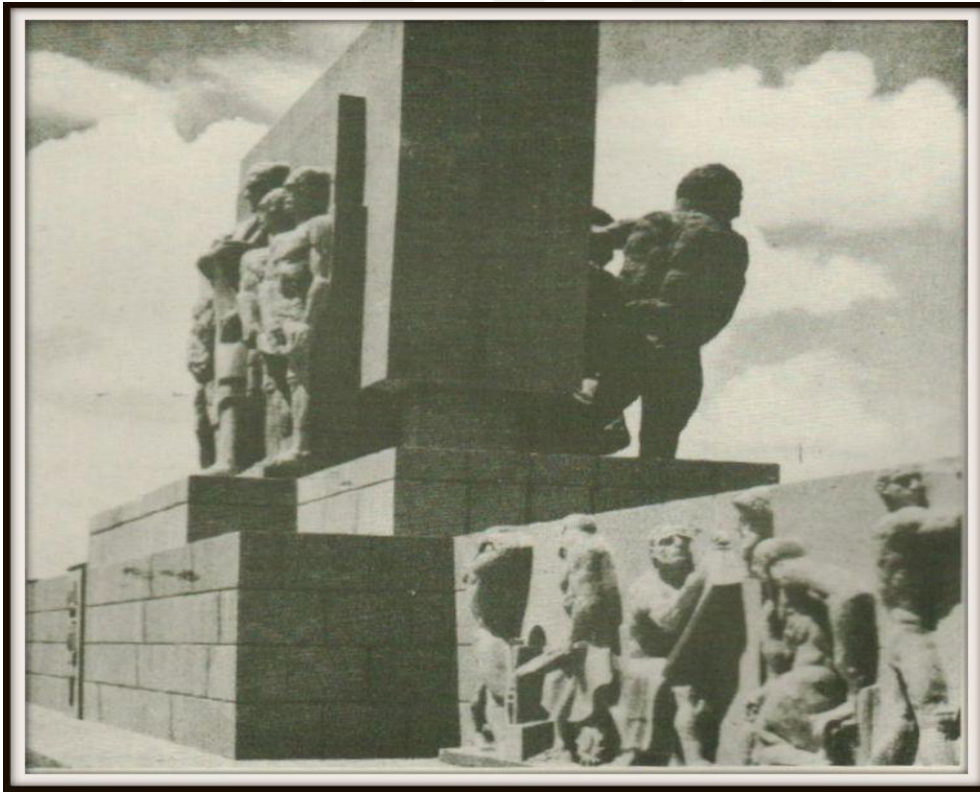
Resim 2.15 Sıhhiye Zafer Anıtı Atatürk Anıtı, Ankara, 1930’lar (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 178)

Bu üç anıttan sonra Ankara’ya 1934 yılına kadar anıt dikilmemiştir. 1934 yılında Güvenlik Anıtı(Resim 2.2.14, Resim 2.2.15) Kızılay Meydanı’ndaki yerini almıştır. Anıtın ön yüzünde:

Kemal Atatürk T.Cumhurreisi, İsmet İnönü Başbakan, Şükrü Kaya İçişleri Bakanı, Nevzat Tandoğan Ankara İlbayı ve Uraybaşkanı iken Türk Mülleti’nin jandarma ve polisine sevgisi ve hoşnutluğunu göstermek için vilayetlerin yardımıyla yapılmıştır” ifadeleri yer almaktadır.

Resim 2.16 Güvenlik Anıtı, Ankara 1940'lar (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994: 199).

Resim 2.17 Güvenlik Anıtı, Ankara 1940'lar (Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 1994:199).

Anıtı, diğer anıtlardan farklı kılan, kaide üzerindeki taş kabartmaların abartılı insan bedenlerini tasvir etmeleridir. Bu güçlü, kaslı ve iri beden tasvirleri Bozdoğan'a göre milliyetçi dönemi yansıtır(Bozdoğan, 2002: 305). Dünyada ve Türkiye'deki siyasal

konjonktürün okunması açısından Güvenlik Anıtı'nın önemi büyüktür. Diktatörlük ve tek parti rejimlerinin yarattığı sanat anlayışı ile mukayese ederek güvenlik Anıtı'nın da yoğun biçimde Nazi üslubunun izlerini taşıdığını söylemekte beis yoktur. Antik Yunan anlayışının abartılı bir örneğini temsil eden anıtta, öykündüğü biçimden farklı olarak, figürlerde klasik anatomiye aşan bir abartı, Aryan Irk'ın temsil edildiği bir anatomik yapı, savaşçı duruş, sert ifadeler ve keskin hatlar dikkat çekmektedir(Tekiner, 2014: 128).

Anıttaki rölyef kabartmalar, diğer anıtlardaki temayı korumuştur. Yine bu anıtta da köylü ve çiftçi, yaşlı ve genç tasvirleri bulunmaktadır. Yaşlı ve genç savaşçı tasvirlerinde, Tekiner'in de ifade ettiği gibi elindeki tüfeği düşürmek üzere olan yaşlı savaşçı Osmanlı İmparatorluğu'nu; kendinden emin bir şekilde tüfeğini yaşlı savaşçıdan bir adım önde duran genç savaşçı da Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmektedir(Tekiner, 2014: 132). 1923'ten itibaren Çocuk Haftası olarak kutlanan 23 Nisan-27 Nisan boyunca, "Gürbüz Çocuk Müsabakası" düzenlenmiş, genç, yavuz, dinamik ve güçlü gençlerin yetiştirilmesi özendirilmiştir. İzlenen bu politika doğrultusunda Bozdoğan, Türkiye'de bu anlamda sağlam bir kültür ve sağlık kültürünün inşa edildiğini (Bozdoğan, 2002: 91) dolayısıyla anıttaki devasa heykellerin bu politikanın bir yansıması olduğunu belirtmektedir. Öte yandan, kaidede yazılı "Türk, Öğün, Çalış, Güven" ifadesi, topluma bir mesaj vermekte, sert yüz ifadeleri ve devasa bedenleri ile heykeller, güçlü toplumu tasvir etmektedir.

Güvenlik anıtı, Zafer Anıtı'nın törenlerin mekânı olma özelliğini bölüşmüştür. Milli Bayram kutlamalarında fener alaylarının geçiş güzergâhında yeralan Güvenlik Anıtı, sadece söz konusu resmi törenlerin bir ritüeli değil aynı zamanda örneğin Polis Enstitüsü mezuniyet töreni örneğinde olduğu gibi, resmi okulların kendi kuruluş ya da mezuniyet törenlerinde de kullanılan bir mekân olma özelliği sergilemiştir (İmga, 2017:173-176).

2.3. Resmi Bayram ve Tören Kutlamaları

2.3.1. Törenlerin İcadı

Siyasal iktidarın meşruluğunun kurumsallaşması, bir ucunda zorun diğer ucundaysa ideolojinin yer aldığı ve her topluluğun devletleşme sürecinde kendi özgün dinamikleri çerçevesinde işleyen karmaşık ve çok yönlü dayatma ve ikna sürecidir. Meşruluğun toplumun tümü üzerindeki en önemli kaynaklarından biri, politik sembolere de yansıyan

ideolojidir. İdeoloji sembollere yansıdığı gibi, hukuksal yapılanış, yaşam tarzları, seküler yazın, seküler örf ve adetler gibi pek çok dışavurum alanı bulur kendine. Ancak törenin toplumsal tarihi yeni bir düzlemde yeniden örgütlenme, bir bakıma yeniden üretme özelliklerinin toplumu ve toplumsal değerler sistemine yanılsatıcı da olsa bir süreklilik sağlama özelliği, törenleri siyasal iktidarın paydalanmasında eşsiz bir araç kılmaktadır. Yöneticinin törenlerle yeniden yorumlanması yoluyla kutsallaştırılması yöneticinin iktidarını toplumun tümünün gözünde doğal ve meşru kılmaktadır (Özbudun, 1997: 61).

Özbudun, günümüzün neredeyse 50.000 yıl öncesine değin işlerliğini sürdüren fakat siyasal iktidarın kurumsallaşmadığı ya da henüz tanınmadığı bir dönemde yönetici konumundakilere toplumsal meşruluk sağlama amacı için yararlanılan bir araç olarak ayin (törenden önceki hali ile), köken ve anlam bakımından doğaüstü olarak algılanan güçleri, toplumsal birimin varlığını koruma ve sürdürmesi için gerekli koşulların oluşması ve istikrara kavuşması çerçevesinde etkilemeye yönelik, kalıplaşmış, tekrarlanan davranışlar bütünü olarak tanımlamakta ve simgesellik, standartlaştırılmışlık, tekrarlayıcılık, pratik sonuca yönelik olmayış, değişime kapalılık ya da çok yavaş değişme, kendiliğindenliğe çok sınırlı yer veriş, kutsal addedilenle bağıntılı olmak, kutsal olanın müdahalesini sağlamaya girişmek gibi özelliklere haiz olduğunu vurgulamaktadır (Özbudun, 1997: 14-19).

Durkheim da benzer bir yaklaşımla töreni dinsel pratiklerle ilişkilendirerek; kişinin kutsal nesneler huzurunda nasıl davranacağını belirleyen davranış kuralları olarak tanımlamaktadır. O'na göre;

“Toplum bizde kutsallık duygusu yaratır. Hem kendini kabul ettiren bir buyruk hem de bireylerden nitelik olarak üstün, saygı, bağlılık ve hayranlık isteyen bir gerçekliktir. Toplum aynı zamanda inançların ortaya çıkmasına da yardımcı olur, çünkü birbirine yakın, birlikte yaşayan insanlar şenlik kaynaşması içinde kutsal olanı yaratma yeteneğine sahiptirler” (Aron, 2000: 283-284).

Durkheim'da kutsal, toplumun kendini yüceltmesi, kendine tapınması anlamına gelir işte bu nedenle törenler; insanların duygusal yüklü karşılıklı bağımlılıklarını, toplumsal düzenlemelerini oluşturmaktadır. Törenler bir bakıma insanların, bireyler ve gruplar arasındaki toplumsal olarak onaylanmış uygun ilişkiler sistemini simgeleştirmektedir.

Öte yandan törenlerin; tekrarlama ve canlandırma gibi iki önemli işleve sahip olduğuna işaret eden Assman, törenlerin bir düzen çerçevesinde, sonsuz bir bilgi aktarımı biçiminde bir duvar kâğıdı motifi gibi tekrarlandığını ve bu tekrarlanmanın hep yeniden yorumlanıp özünde aynı ama zamana göre değiştiğini ifade etmektedir (Assman, 2001: 22).

Türkiye Cumhuriyeti törenlerin başlangıç serüveninde Saltanatı ve Halifeliğin kaldırılarak kutsallığın halka atfedilmesi ve saltanat ile halifeliğin kökleştirdiği ve bağladığı Osmanlı ümmetinin bir Türk ulusuna dönüşme ve dönüştürme süreci halkçılık ve laiklik ilkelerinin eş zamanlı toplumu yeniden kurgulamasına da denk düşmektedir. Bu bağlamda ulus-devlet oluşumunun temel sorunlarından biri, dinin toplumsal yaşam üzerindeki yaptırımlarının etkisizleştirilmesi olmuştur. Özbudun, söylem tümüyle değiştiğini, Allah buyruklarına uyma iradesinin yerini pragmatizme ve çağdaş uygarlık düzeyine ayak uydurma kaygılarına bıraktığını ifade etmektedir (Özbudun, 1997: 138). Bu dönüşüm sürecindeki hukuki düzenlemeler ve Atatürk'ün konuşmaları ve eserlerindeki vurgular önem arz etmektedir. Türk Ulusu ve Yüce Türk Milleti gibi vurgular toplumun tümüne hem bir kimlik kazandırma çabasını ihtiva etmekte hem de bu kimliği törenler gibi politik söylem ve sembollerle yeniden ve yeniden üretme amacı taşımaktadır.

Öte yandan anılan ulusal ve resmi bayramlarda mitolojik ulusal geçmişe hiçbir gönderme yapılmamıştır. Dinin toplumsal hayattan ve dolayısıyla kurumlardan tasfiyesi Ögün'ün işaret ettiği gibi, Kemalist ilkeler ve Atatürk'ün; İslam'ı ve mistisizmi vurgulayan tüm düşüncelerin karşısında radikal bir biçimde yer almıştır; çünkü o, özlemini duyduğu modernleşme projesinin bu anlamda zarar göreceğinden endişe etmiştir (Ögün, 2000: 132).

Türkiye Cumhuriyeti'nin tören anlayışının katı bir resmiyet ve biçimcilikle çerçevelendiğini vurgulayan Özbudun, bunu yeni rejimin seçkin nitelikte olmasına bağlamaktadır. Özbudun'a göre,

“Cumhuriyet rejimi, tüm halkçı söylemine karşın, bu çelişkiyi aşabilmiş değildir. Cumhuriyet tarihi boyunca halkın egemenliğinin temsilciliğini üstlenen TBMM'nin yapı ve bileşim bakımından Türkiye halkının temsilcisi olmaktan çok uzaktır. Meclisteki seçkin kadro yaşama ilişkin her anlamda halktan farklı bir konumda olmuştur. Bu halk Osmanlı İmparatorluğundan devralınan halktır.

Cumhuriyet halkçılığı, seçkin kadronun Osmanlı'dan devraldığı tebaadan kendi idealindeki “halk”ı yaratma çabasını yansıtır... Halkevleri, köy enstitüleri, okul müfredatları, radyo programları, gazete ve dergi yayınları ve buna benzer tüm araçlar bu biçimlendirme çabasının araçlarıdır. Ancak, bu çaba, söz konusu kadronun seçkinci niteliği nedeniyle tümüyle koruyucu kollayıcı devletin kesin gözetim ve denetimi altında yürütülmektedir, halkın hedeflenen “çağdaş uygarlık düzeyine” ulaşmak üzere kendi organlarını devletten bağımsız olarak oluşturulmasına izin yoktur”(Özbudun, 1997: 148-149).

Törenlere yansıyan ideoloji çocukları ve özellikle gençleri, “Türk Gençleri”nin “Türk Ulusu”na yapılan vurgularla yüceltmekte ve tüm bunlar 1935 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi'nin programında adeta özetlenmektedir. Ve yine aynı program “iktidarın her yerdeliği”nin açık bir örneğini teşkil etmektedir:

“Türk gençliği, onu temiz bir ahlak, yüksek bir yurt ve devrim aşkı içinde toplayacak ulusal bir örgüte bağlanacaktır. Bütün Türk gençliğine şevk ve sıhhatlerini nefse ve ulusa inançlarını besleyecek beden eğitimi verilecek ve gençlik devrimi bütün erginlik şartları ile yurdu korumayı en üstün görev tanıyan ve onları bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeye hazır tutan bir düşünüşle yetiştirilecektir.

Bu ana eğitimin tam sonuç vermesi için Türk gençliğinin, bir yandan düşünme, karar verme ve girişim alma gibi yüksek başarımlı kuvvetleri geliştirilecek ve öte yandan, gençlik, onu her zorlu işin başarılmasında tek unsur olan sıkı disiplinin etkisi altında çalıştırılacaktır.

Türkiye’de spor örgütü de bu esaslara göre düzenlenecek ve yürütülecektir. Yapılacak gençlik örgütünün üniversite, okullar ve enstitüler, halkevleri, toplu işçi kullanan fabrika ve kurumlarla yukarıdaki gayelere göre, iş ve yönet birlikleri düzenlenecektir.

Okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar, yaşlarına göre, beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacaktır. Spor ve beden eğitimi için lüzumlu olan kurumlar meydana getirilecektir. Spor alanları için özel

yönetkeler (idare) ve şarlıklar (belediye) ilgilendirilecektir” (1935 CHP Programı; Parla, 1992: 78).

2.3.2. Resmi Bayram ve Tören Kutlamalarının Sembolizmi

2.3.2.1. 23 Nisan ve Hâkimiyet-i Milliye Bayramı

Cumhuriyeti kuran kadronun icat ettiği ilk milli bayram Hâkimiyet-i Milliye Bayramı’dır. 23 Nisan 1920 yılında kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kurulan ilk yıldönümünde 23 Nisan günü “Milli Bayram”⁶ olarak kabul edilmiştir.

Ulusal kurtuluş savaşı ile başlayan ve zaferle sonuçlanan mücadelenin kurumsallaştırılmasına yönelik olarak kutlanması öngörülen ilk milli bayram olan 23 Nisan, önce Hâkimiyet-i Milliye bayramı, daha sonra Himaye-i Etfal Cemiyeti(Çocuk Esirgeme Kurumu)’nin katkı ve desteği ile Çocuk Günü, Çocuk Bayramı ve Çocuk Haftası gibi isimlerle anılmıştır. 1935 yılında ise Ulusal Egemenlik Bayramı⁷ olarak Türkçeleşmiştir.

1917 yılında İstanbul’da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı sırasında şehit çocuklarına ve kimsesiz çocuklara yardımda bulunmuş, faaliyetlerini Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Ankara’ya taşımıştır. Cemiyet, Kurtuluş Savaşı’ndan sonra öksüz ve yetim kalan çocukların yetiştirilmesi için TBMM üyelerinin desteğini de almıştır (Sarıkaya, 2007: 322). Çünkü savaştan sonra bakıma muhtaç çocukların yetiştirilmesi sorunu, nüfus politikasının da dolayısıyla ekonomik kalkınma hedeflerinin de bir unsurunu oluşturmuştur. Cemiyet, Kırklareli mebusu Dr. Fuad Umay öncülüğünde Hâkimiyet-i Milliye kutlamalarından gelir sağlayabilmek için Himayet-i Etfal pulları ve rozetleri çıkarmış ve şehit çocukları yararına satışını gerçekleştirmiştir (Akın, 2000:105). Dr. Fuad Umay’ın kurucusu olduğu Cemiyet yine Umay’ın imtiyaz sahibi olduğu 1926-1935 yılları arasında yayınlanan Gülbüz Türk Çocuğu isimli dergi çocuklara yönelik nüfus politikaları hakkında önemli veriler içermiştir. Bu verilerde, çocuk ölüm oranlarındaki artışı Umay “milli bir facia”(Umay, 1926: 2) olarak nitelemiştir. “Cemiyetin çalışmaları sayesinde millet, çocuk davası, nüfus davası ile birleştirilerek sağlıklı bir nesil yetiştirme görevi tüm

⁶TBMM Zabıt Ceridesi, 23 Nisan 1337, Devre: 1, İçtima: 2, s.65-71: Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk yevmi küşadı olan 23 Nisan günü milli bayramdır.

⁷Resmi Gazete, 27 Mayıs 1935, m. 2739.

yurda yayılmıştır. Cemiyet “Ey analar! Ey müstakbel analar! Çocuk yalnız sizin değildir. Türk vatanının kendi malı Türk milletin kendi varlığıdır. Size emanet ettiğimiz bu canlı cevherleri büyük emeklerle yetiştirmek vatani bir borçtur”(Sarıkaya, 2012: 203) mesajlarıyla, tüm yurdu bir seferberlikte buluşmak üzere birleştirmeye çabalamıştır.

Nüfusun yetersizliği sadece niceliksel bir yetersizlik değil aynı zamanda yetiştirilip geliştirilmesi gereken potansiyel işgücünü de ifade ettiğinden çocuk nüfusunun arttırılması ve var olan nüfusun üretken kapasitesinin arttırılmasına yönelik girişimler, seferberliğe ihtiyaç duyan, paternalist hamleleri zorunlu kılan bir hal içindedir. Öte yandan devletin bekası ve güvenliği için yine var olan nüfusun sürdürülebilir kılınması ve nüfus artışının da gerçekleşebilmesi gerekmektedir. Bu minvalde, birçok aydın gibi Aydemir de bu vahim tabloyu şu sözlerle ifade etmektedir:

“14 milyonluk bu memleket halkını en kısa bir zamanda hiç değilse iki misline çıkarmazsak, yarının çok nüfuslu ve ileri teknikli milletleri karşısında becamızı tehlikeye atmış oluruz... Anaya çocuğunu ve çocuğa sıhhatini temin etmek işi, dünyanın her yerinde artık bir devlet meselesi olmuştur. Çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus istiyoruz. Dünün idaresinden teslim aldığımız bugünkü Anadolu, bütün tarih devirlerinin, en tenha ve en bakımsız bir Anadolu’sudur”(Aydemir, 1932: 34-35).

Cemiyet, çocuk konusunda dikkat uyandıracak ilgi çekici yarışmalar düzenlemiştir. Gürbüz çocuk, gürbüz güzeller, sıhhatli güzeller ve çok evlatlılar müsabakası gibi başlıklarla 1926’dan itibaren geleneksel hale getirilen yarışmalarla çocuk davasında toplumsal bilinç yaratılmaya çalışılmıştır. Bunlardan biri olan ve Gürbüz Türk Çocuğu’nda 1926’dan itibaren geleneksel hale getirilen gürbüz çocuk yarışmaları, özellikle çocuk bayramlarında daha geniş katılımı yapılmıştır. Farklı yaş ve kategorilerde yarışan çocuklar, toplumsal bir sosyalizasyon yaratılmasında iyi birer örnek olarak sunulmuş, hem nitelik hem de nicelik yönünden güçlü bir Türk milleti hedefine ulaşılması için halkın desteği ve katılımı sağlanmıştır. Gürbüz Çocuk Dergisi’nin ikinci sayısında Gürbüz Çocuk Müsabakası ilanı ile gündeme gelen yarışmaya ait ilanda;

Gürbüz Çocuk Müsabakası,

Muhtelif dereceli mükâfatlar verilecektir. Çocuklarını müsabakaya idhal edecekler birer fotoğraflarını göndermelidirler. Klişesi yapılabilmek veya basılmak için bu fotoğrafların gayet net olması lazımdır. Her resmin altına veya arkasına çocuğun yaşı, adı, sikleti, ne sütü ile emzirildiği ve mevzi-i adresi yazılacaktır. Müsabaka iki kısımdır. Birinci kısım sıfırdan iki yaş nihayetine kadar çocukları için. Bunların resimleri behemehâl çıplak çektirilmelidir. İkinci kısım: ikiden beş yaş nihayetine kadar. Bunlar elbiseli olup olmamakta serbesttirler. Resimlerin bir an evvel merkez-i umumiyyeye gönderilmesi ve zarfın üzerine çocuk müsabakası cümlesinin yazılması rica olunur (Sarıkaya, 2012: 205) gibi nitelikler sıralanmıştır. 1926 yılında başlayan Gürbüz Çocuk Müsabakası yarışmalarından sonra 23 Nisan, ilk kez 1927 yılında belli bir program dâhilinde kutlanmaya başlamıştır. İlk milli bayramın kutlanması kurumsallaşırken bir yandan da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, anne ve çocuk sağlığı ile ilgili politikalar belirlemiştir. Bu politikalar 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile yasal bir zemin kazanmıştır. Bu kanunun Çocuk Hıfzıssıhhası altında, çocukluk ve gençlik koruması başlığı ile anne ve çocuk sağlığının muhafazasını vurgulayarak çocuğun bedeninin muhafazasında devletin, belediyenin, muhtarların ve sağlık kuruluşlarının görevlerini sıralamıştır. Çocuk ve gençlerin sağlıklarından anne ve baba ya da vasilerinin dışında devlete sorumluluk verilmiş, çocuk ve gençlerin sıhhatlerinin korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasında doktorlar, muhtarlar, hatta halk da sorumlu tutulmuştur.⁸ Çocuk ve gençlerin sağlıklarının muhafazasına yönelik yasal düzenlemeler ve dönemin önde gelen aydınlarının söylemlerine yerleşen çocuk ve genç meselesi öjenizmin önemli bir örneğini de oluşturmaktadır. Bora, milliyetçi biyopolitikanın sacayağını, nüfus artışı, öjenizm ve beden terbiyesinin oluşturduğunu ifade ederken dayanağı bu nüfus artışını ve var olan nüfusun da sağlıklı, dinamik, bir Türk ırkı ihtivası zorunluluğudur. Savaşlar, kırımlar, zorunlu göçler ile insansızlaşmış ve ıssızlaşmış Anadolu'da nüfus takviyesine ihtiyaç vardır (Bora, 2017: 227). Nüfus artışı, beden terbiyesi ve sağlıklı bir ırk yaratma politikası CHF'nin 1931 yılı programında da yerini almıştır.⁹ Mustafa Kemal'in 1934 yılında TBMM'nin açılış konuşmasındaki vurgular, dönemin öjenist söylemi yansıtmaktadır:

⁸Ek 1: 1930-1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Altıncı Bap

⁹ Ek 2: Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, Altıncı Kısım.

“Ulusun, ulus gençlerinin, çocukların sağılıkları, sağıamlıkları, gürbüzlükleri, üzerine düştüğümüz çok gerekli bir diriklik iştir. Sosyal Yardım Bakanlığı’nın bu yönde bize kıvanç verecek yolda çalışmakta olduğunu görmekteyiz” (Atatürk, 2006: 214).

1929 yılında çocuk haftası olarak kutlanan 23 Nisan’ı, 27 Mayıs 1935 tarihinde çıkarılan Millî bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun sadece "Millî Hâkimiyet Bayramı" olarak belirtmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girdikten sonra da, Himaye-i Etfal Cemiyeti, halk, okullar ve diğer devlet daireleri 23-30 Nisan’ı Çocuk Haftası, ilk gününü de Çocuk Bayramı olarak kutlamaya devam etmişlerdir. Böylece resmi tanımla "23 Nisan Millî Hâkimiyet Bayramı" ve resmi tanımda yer almayan "23 Nisan Çocuk Bayramı" ortaklaşa hazırlanan törenlerle kutlanmıştır. Öyle ki; bu hususta her hangi bir kanuna ihtiyaç duyulmaksızın, 23 Nisanlar, "23 Nisan Millî Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı" haline gelmiştir. 1980 sonrası Milli Güvenlik Konseyi döneminde konsey, 1981 yılında Bayramlar Ve Tatil Günlerine Dair Kanunda yaptığı değişiklik ile 23 Nisan’ı "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" olarak kabul etmiştir (MGK, 1981: 52).

2.3.2.2. 30 Ağustos Zafer Bayramı

26 Ağustos 1922’de başlayan 30 Ağustos 1922 gününe kadar beş gün beş gece devam eden Büyük Taarruz ’da, 30 Ağustos günü Dumlupınar’da gerçekleşen meydan muharebesinde, Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın idaresindeki Türk orduları, Yunan kuvvetlerini bozguna uğratmıştır. Sakarya Meydan Muharebesinden sonra TBMM’den Gazi ve Mareşal unvanını alan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Afyonkarahisar ve Dumlupınar Meydan Muharebelerinde üstün hizmetlerinden dolayı komutanların terfi ettirilmelerini önermiş, Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekili Fevzi Paşa’ya mareşallik, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa’ya korgenerallik rütbesi verilmiştir (Ortaylı, 2018: 219; Orbay, 2000: 85-87) .

Ortaylı, Zafer Bayramı’nı bir ordu günü nitelendirirken, bu günü Birinci Dünya Savaşı’nın bittiği gün olarak kabul eder(Ortaylı, 2018: 227). Ordu, savaşın başından sonuna dek, barış antlaşmaları, savaşlar ve mütakereler ile sonunda zaferi elde etmiştir. Büyük taarruzun ardından Mustafa Kemal, uzun süren bir mücadeleden sonra kazanılan zaferin, zaferden sonrası için bir başlangıç olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir.

“Bu Anadolu zaferi tarih arasında, bir millet tarafından tamamen benimsenen bir fikrin ne kadar kadir ve ne kadar muhyi bir kuvvet olduğunun en güzel bir misali olarak, kalacaktır, önümüze dikilen bütün mevanii birer birer yıkıp aştıktan sonra bugün artık Misak-ı Millî'nin çizdiği hudutlar dâhilinde, mesut, müreffeh ve hür yaşamak için, her ne lazımsa, bunların hepsini istihsâl edeceğiz. Düşman elleriyle viran olmuş ve milletimiz tarafından her köşesini kurtarmak için seve, seve can verilmiş ve çocuklarımızın kanıyla sulanmış olan yurdumuzun ufkunda artık sulhun tatlı güneşi gecikmeyecektir. Milletimiz, tek bir adam gibi, gösterdiği sarsılmaz vahdet ve gayret sayesinde bu muvaffakiyeti ihraz etmiştir Milletimizin sulh işlerinde de, sulhtan sonraki işlerde de, aynı himmet ve gayret ve vahdeti göstererek; bu zaferi itmam edeceğine şüphe yoktur. Bu zafer, bize bir imkân bahşediyor. Biz, bu imkânı memleketimizin, milletimizin münevver, mesut ve müreffeh istikbali için kullanacağız” (Atatürk, 2016: 152).

Mustafa Kemal Paşa'nın başlangıç olarak nitelendirdiği yeni devletin doğuşudur. Altınay ve Bora bu minvalde ulus devletleşme süreçlerinde birçok devletin savaş sonrası kurulduğunu, bu savaşın Türkiye Cumhuriyeti için Kurtuluş Savaşı olduğunu ifade etmişlerdir (Altınay ve Bora, 2003: 140).

30 Ağustos günü, ilk kez 1924 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün de katılımı ile Afyon'da kutlanmıştır. Bu ilk kutlama, “Dumlupınar Meydan Muharebesinin ilk Tes'idi” başlığı altında “Reis-i Cumhur Hazretleri o gün Türk Milletinin takip edeceği yollara dair nutuk irad edecektir” haberi ile duyurulmuştur. Savaştan bir yıl sonra ilk törenin savaş bölgesinde yapılmasına karar verilmiş ve 26-30 Ağustos tarihlerinin Türk Milleti için çok önemli olduğu ve bugünlerin aynı yerde hatırlanmasının önemi vurgulanmıştır. Yapılan törendeki konuşmalarda, büyük zaferin bir takım değerlerin kazanılması ve kurumsallaşmasındaki önemi vurgulanmıştır. Türk Ocağı adına konuşma yapan Hamdullah Suphi Bey, konuşmasında, aylarca, yıllarca bu yamaçlarda, bu boğazlarda Türklük ve Yunanlılık fikrinin çarpıştığını, ama 30 Ağustos gününün Yunanlılık fikrinin, Türklük fikri karşısında yenik düştüğü gün olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise konuşmasında, Türkiye'de her alanda inkılâp yapılmak istendiğini, milletin hedefinin tam anlamıyla uygarlaşmak olduğunu ve bundan mahrum olan milletlerin her zaman bağımsızlıklarını yitirmeye mahkûm olduklarını ifade ederek,

milletin Dumlupınar’da kazandığı zaferden daha büyük bir zaferin peşinde olduğunu vurgulamıştır (Tuncel, 1972: 31; 79, Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924:1-2).

30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarının ilki “Meçhul Asker Anıtı” açılış töreni etrafında gerçekleşmiş, bu anıtlarla birlikte sembolik bir anlam eşliğinde bir ritüel icat edilmiştir. Anıtın hikâyesi, efsunlu bir içeriğe sahiptir: 30 Ağustos Zaferi’nin ertesi günü Gazi Mustafa Kemal Paşa savaş alanını gezerken bir kolu havada kaskatı kalmış, elindeki Türk Bayrağı’nı bırakmayan ölü bir er görür. Bayrağı bırakmayan şehidin kimliğinin araştırılmasını ister fakat üzerinde künye bulunamaz. Bu olay anıtta şehit Mehmetçik’in kolu ve tuttuğu sancakla sembolize edilir. Anıtın kaidesinde de bir Mehmetçik künyesi yazılıdır¹⁰ (Tekiner, 2014:69).

Bu ilk törennden sonra 30 Ağustos gününün Milli Bayram olarak kabul edilmesi ile ilgili kanun tasarısı, Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından hazırlanarak 7 Ocak 1926’da Bakanlar kurulunda görüşülmüş ve Zafer Bayramı Kanunu ile kabul edilmiştir. Kanuna göre, Zafer Bayramı, bir ordu ve donanma bayramıdır. 30 Ağustos, 1926¹¹’den itibaren Zafer Bayramı olarak kutlanmaya başlamıştır. Bu yıl kutlamanın nasıl yapılacağına ilişkin Müdafa-i Milliye Vekili Recep Bey tarafından yayınlanan genelge ile sonraki yıllarda yapılan kutlamaların ana hatları çizilmiştir. Bu ilk genelgeye göre; Ortaylı’nın da yukarıda belirttiği 30 Ağustos bir ordu günü olarak belirlenmiş ve kutlamalar bu bağlamda askeri birliklerin odağında gerçekleşmiştir:

“1) Merasim mahalli şehid asker abidesinin bulunduğu mevkidir.

a) Bu merasime her sene için tensib edilen kıtat iştirak eder.

b) Merasime usulen abide mıntıkasında bulunan ordu müfettişi riyaset eder. İşbu riyaset vazifesi Müdafaa-i Milliye Vekâleti’nin tensib ve iş’arıyla diğer rüasa-yı askeriye dahi tavsiye edilebilir. Mıntıkadaki kolordu kumandanı hazır bulunur. Vaziyet ve icabatına göre mıntika civarındaki kumandanlardan hazır bulunacaklar da tesbit edilir.

¹⁰ Adı: Mehmetçik, Soyadı: Yenen Er, Baba Adı: Türk, Ana Adı: Türkiye, Sanatı: Askerlik, Doğumu: Tarihten Önce, Ölümü: Yoktur.

¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 24, s.7-8: İstiklâl muharebatında zaferi katiyi temin eden 30 Ağustos Başkumandan Muharebesi günü Cumhuriyet ordu ve donanmasının Zafer Bayramıdır.

c) Arzu-yu zatiyeleri ile merasime iştirak edecek zabitan ve memurin ile cemiyetler ahaliye mümkün olan veait ve teshilat mezkûr kolordu kumandanlığı tarafından gösterilir.

d) Zevaş vakti mahal-i mezkûrda yirmi bir pare top atılır ve hitamında merasim başlar.

e) Reis tarafından Zafer bayramı ve Başkumandan Muharebesi tes'id edilir ve bu zaferin timsal-i mübeccili olan Başkumandanımız ve Reis-i Cumhuriyetimiz Hazretleri için temenniyat ve tebcihatta bulunulur ve daha evvelce tesbit edilen hitabeler sırasıyla irad olunur.

f) Ervah-ı şüheda tekrim edilir.

g) Gecid-i resmi icra edilir. h) Bu merasime mütaalik teferruat-ı 1 saire daha evvel vazife-i riyaseti ifa eden zat tarafından tanzim ve oradakilere edilmiş olmalıdır.

2) Mevaki-i sairede:

a. Zafer Bayramı günü öğleden evvel mahallin en büyük askeri makam sahibi, garnizondaki zabitan ve mensubin-i askeriye tarafından ziyaret edilir. Alelumum bu büyük makamat-ı askeriye ve yukarıdan fırkaya kadar kumandanlar kıtalarını tahriren tebrik eder. Halkın ve askerden maada memurin ve teşkilatın ordu namına vuku bulacak ihtiyari tebrik ziyaretleri mahallin en büyük amir-i askeriyesi tarafından kabul edilir.

b. Tebrik ziyaretlerini müteakib bilumum garnizon heyet-i zabitanı askerin muayene nizamında içtima etmiş bulunacağı mahal veya meydana giderler mahallin en büyük kumandanı yüksek sesle muayene nizamındaki askeri tebrik eder. Ba'de içtima mahallinde zabitan ve efrad evvel emirde bir halka teşkil ederler. Mahallin en büyük kumandanının emir ve tensibiyle garnizonun en kıdemsiz zabiti tarafından bu büyük günün ulviyeti ve ordumuzun İstiklal Muharebatındaki menekıb-ı kahramanesi ve düşman ordusunun imhasıyla neticelenen Başkumandan Muharebesi'nin tarihçesi yüksek sesle kısa, veciz ve kuvvetli olarak

anlatılır. Mezkûr izahattan sonra mahallin en büyük kumandanı büyük milli zaferin mübeccel timsali olan Başkumandan Reis-i Cumhuriyet Hazretleri hakkında tebciat ve temenniyatda bulunur. Şüheda ervahı için takdisatda bulunulur.

- c. Bunu müteakib [varsa askeri ve iştirak etmişlerse mülki mektebler] resmi gecid yapılır ve kıtaat ordugâhlarına dağılır.
- d. Zeval vakti kolordu ve fırka merkezleriyle mevaki-i müstahkemedden, kuvva-ı hevaiye müfettişliği karargâhı civarında ve sefain-i harbiyeden yirmi bir pare top endaht olunur.
- e. Zevalden sonra bir müddet asker istirahat eder. Saat on beşten sonra asker için eğlenceler ve oyunlar ve gece şenlikler ve fener alayları tertib olunur.
- f. Zafer Bayramı günü askerin yemeklerinde tenv'i temin edilir.
- g. Öğleden evvelki merasime her garnizondaki berri, bahri, hevai ve hidmetten kabil-i tefrik jandarmalar birlikte iştirak ederler.
- h. Zafer bayramı günü aynı zamanda tayyare cemiyetinin de yevm-i mahsus olduğu tevhid hareket olunur.
- i. Kanun-ı mahsus mucibince Zafer Bayramı günü bilcümle devair ve mektebler tatil edileceği gibi milli ve resmi devair ve mektebler gündüz bayraklarla gece fenerlerle donatılır.

3) Mesarif-i mecbure için Müdafa-i Milliyece müteferrika tertibinden kıtaat ve müessesata mezuniyet verilir” (Sayılır, 2014: 101-102).

1927 yılı Ankara’da Hâkimiyet-i Milliye Meydanı’na Zafer Abidesi açılışına dek, 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarının kamusal mekânı da Meçhul Asker Anıtı’nın bulunduğu yer ve Yunan askerlerinin denize döküldüğü İzmir Sarı Kışla Meydanı olmuştur. Ve bu mekânda yapılan kutlamalar 1928 yılına dek yukarıdaki genelgenin izinde

özellikle askeri birlikler ve komutanlar odağında gerçekleşmiştir. Önceki bölümde ayrıntılarıyla açıklanan Zafer Abidesi (Resim 2.2.13)'nin tasarım aşamasında, yarışmaya katılacak sanatçılardan istenen sunulan şartnamede, Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle ve bağımsızlıkla çıkan bir milleti büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa ile tasvir etmeleri idi. Bu şartnamede belirtilen bazı bölümler,

“...esas olarak, halkın yüce zaferinin ruhunu, bu mücadelede önderlik etmiş olan büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğinde canlandırmalıdır. Bu bağlamda anıt, gelecek nesillerin atalarının bir zamanlar Türkiye'nin bağımsızlığı için verdikleri mücadeleyi açık ve net olarak algılayabilecekleri biçimde tasarlanmalıdır. Bu nedenle öncelikle Kurtuluş Savaşı'nın yüce ruhunun temsilcisi ve bu mücadelenin kaynağı milli duyguların imgesi olan Mustafa Kemal Paşa'yı tasvir eden bir anıtın gerçekleştirilmesi önerilmektedir... Türk halkı iki cephede savaşıyordu: dışarıda Avrupalı müttefikler ve Yunanlılara karşı politik ve askeri mücadele; içeride ise kendi geçmişinden gelen tiranlık ve istibdada karşı verilen mücadele... Vatansever Anadolu halkı tüm bu güçlüklerin üstesinden geldi, mucizeler gerçekleştirdi ve şimdi zaferini pekiştirmek, sosyal refahı ve ekonomisinin yeniden yapılanmasını sağlamak için yeniden fethettiği bu topraklarda sessiz ve yoğun bir çalışmaya girdi... Mustafa Kemal Paşa'nın bu çift yönlü savaşın bu çift yönlü savaşın mücadelecisi ruhunu kişiliğinde barındırdığı söylenebilir”(Benli, 2000: 131-134)

Işığında tamamlanan abidede Türk askerleri, düşmanı alt ederken, Gazi Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile birlikte Başkomutanlık Meydan Muharebesi tasvir edilmiştir. Anıtın arkasında mermi taşıyan fedakâr Türk kadını ya da anneyi tasvir etmekte ve güneş sembolleri ile zafer çelenklerine dair kabartmalar, Atatürk'ü ve kurtuluşu taçlandırmaktadır. Anıt bu özellikleriyle Meçhul Asker Anıtı'ndan sonra yeni rejimin bir sembolü olmasının yanı sıra 30 Ağustos Zaferinin bir tezahürü olarak halkın katılacağı törenlerin mekânı haline gelmiştir.

Zafer Abidesi örneğinde görülen ve esasen 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarına yansıyan söylemler, TBMM ordusunun, Yunan askerine karşı kazandığı zaferi bir metafor olarak kullandığı ifadeleri barındırmıştır. Misak-ı Milli sınırlarını Lozan ile Batı'ya kabul ettiren yeni Türk Devleti, Soysal'ın da ifade ettiği gibi statükocu bir dış politika (Soysal,

1993: 47) izlerken, içerde reformizme sürekli vurgu yapılmıştır (Muhhisuddin, 1993: 259). 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarına denk getirilen fabrika ya da demiryolu açılışlarının reformları hayata geçirecek altyapıyı tesis etmek, Mustafa Kemal'in yukarıda geçen konuşmalarındaki gelecek vurgusunun somut sonuçları kalkınma politikasının bir yüzünü oluşturmaktadır.

Öte yandan yukarıda Zafer Bayramı'nın nasıl kutlanacağına dair çıkarılan genelgede, kutlama aşamalarından birini ihtiva eden “*Zafer bayramı günü aynı zamanda tayyare cemiyetinin de yevm-i mahsusi olduğundan tevhid hareket olunur*” maddesi Zafer Bayramı'na eklemlenen Teyyare Bayramı'nın da sembolik anlamını zenginleştirici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu haliyle dönem basınında çoğu kez “Zafer ve Tayyare Bayramı” ifadesi kullanılmaktadır (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1929:1). 1925 yılında, iki savaş arası dönemde, dünyada hava sahası güvenliğinin önem kazandığı sırada kurulan Türk Tayyare Cemiyeti, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün himayesinde, İsmet İnönü'nün ise fahri başkanlığında faaliyet yürütmüştür. Cemiyetin amacı, Türkiye'de havacılığın askeri, iktisadi, siyasi ve sosyal önemini tanıtmak, havacılığa gerekli insan ve malzemeyi sağlamaktır. Bu faaliyetlere uygun düşen propagandist atmosferi ise “Tayyare Bayramları”nda düzenlenen etkinlikler yaratmıştır. Cemiyet, 30 Ağustos zaferini, Tayyare Bayramı olarak kabul etmiş, Türk ordusunun kara, deniz ve hava kuvvetlerince kutlanan “Zafer Bayramı” törenleriyle aynı gün yapılmıştır (Aslan, 2014: 141-142).

2.3.2.3. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

Devrimlerin tamamlandığı gün 29 Ekim 1923'te 101 pare top atışıyla ilan edilen Cumhuriyet, ilk yıl kutlamaları için bir kararname ile merasim düzenlenerek kutlanmıştır. 29 Ekim'in milli bir bayram olarak kabulü ise 19 Nisan 1925¹²'te gerçekleşmiştir.

29 Ekimlerde genel olarak, TBMM'de yapılan kabul törenleri, resmigeçitler, düzenlenen yemek ve resepsiyonlar başlıca tören etkinlikleridir. Dışişleri Protokol Genel Müdürlüğü'nün sorumlu olduğu bu tören etkinlikleri, belli bazı hiyerarşik kurallara göre sıraya

¹²TBMM Zabıt Ceridesi, 19 Nisan 1341 (1925), 106.ıçtima, 1.celse, c.18, Millî Bayram Kanunu Madde1: Türkiye dâhil ve haricinde devlet namına yapılacak millî bayram merasimi Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Teşrinievvel günü icra edilir. Madde 2: İşbu millî bayram merasiminin tarzı icrası ile sair bayramlarda icra olunacak merasimin tarzı İcra Vekilleri Heyetince tayin olunur. Madde 3: Bu kanun neşri tarihinden muteberdir. Madde 4: Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

girmesi, tören davetiyelerin yazım ve dağıtım işleri, Protokol Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında sayılmıştır (Girgin, 1994: 167-168). Öte yandan her 29 Ekim'de Mustafa Kemal Atatürk'ün özel alanında bu güne yönelik bir hazırlık ve özen söz konusudur.

Ulus, 29 Ekim günü Atatürk'ün erkenden kalkıp tıraş için yanına giren berberler elini öptüğünü, yatak odasından çıkıp salona geçince, Çankaya Köşkü'nün görevlileri, bayramını kutladığını, köşk çalışanlarına nakdi taltifatta bulunduğunu ve 29 Ekim'i adeta dinî bir bayram atmosferinde geçirdiğini (Ulus, 2008: 197-198) ve Bayram günü Köşk'ten, Meclis'teki tebrik merasimi için çoğunlukla öğle vakti çıktığını, geçeceği yollarda güvenlik önlemleri alındığını; öğleden sonra, geçit resmini izlemek üzere hipodrom ya da stadyuma geçtiğini, akşam ise Ankara Palas'taki ziyafet ve baloya katıldığını (Ulus, 2008: 82) aktarmaktadır.

Mango, 29 Ekim törenlerinin, diğer törenlerden farkını saygının sunulduğu kişi ya da otorite ayrımı ile göstermektedir. Üst rütbeli subaylar, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramlarında sivil otoriteye gidip saygılarını sunarlarken; yöneticiler, 30 Ağustos Zafer Bayramlarında garnizon komutanlarına gidip aynı davranışı sergilemişlerdir (Mango, 2007: 483).

Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları o güne dek yapılan en büyük organizasyonu içermiştir. İdeolojinin yayılması için kaynaklar, araçlar, kişi ve kurumlar seferber edilmiştir. 1933 yılı başlarında onuncu yıl programını hazırlamak üzere Cumhuriyet Halk Fırkası idaresi çalışmalarına başlamıştır. CHF bir kutlama programını içeren bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Buna göre “Bayramın üç gün olacağı, hafta tatili kanununun uygulanacağı, tarifeler, resmi ve özel kurumların dışları ve toplanılacak salonlarda yer alacak bayrakların miktarı, nakil araçları afişleri, binaların dışına levha ve afişler asılması, sinema ve tiyatro salonlarının o gün ücretsiz olarak nutuk, temsil ve konferanslara açık olması, bayram işlerinin merkezde yüksek komisyon, şehir ve kasabalarda komiteler, köylerde ise heyetlerce düzenlenmesi, bu işlere tahsis edilen paraların komiteler emrine verileceği ve kendilerinin sorumlu olduğu, komisyon, komite ve heyetlerin iletişimlerinin ücretsiz olacağı, komisyonun Başvekâlete bağlı olacağı, törene katılan asker, polis, jandarma, öğrenci ve izcilerin kara ve denizde parasız seyahat edecekleri, komisyon üyelerinin vekâlet, fırka ve meclisten seçileceği” (Doğaner, 2007: 121-122) kararlaştırılmıştır. Çok detaylı bir program hazırlanmış ve inkılapları yaymak temel hedef olarak belirlenmiştir. “Her şehir ve kasabanın büyük cadde ve sokaklarına Cumhuriyetin

on yılında gerçekleştirilen işlerle inkılâp eserlerini kolaylıkla gösterip anlatacak şekilde renkli grafikli levhalar ve resimler konulacak, inkılap fikirlerini ifade eden büyük yazılı (kırmızı üzerine beyaz) iri harflerle yazılmış levhalar asılacaktır. Bu levhalarda Halk Fırkası ve Halkevlerinin hizmet ve mevkileri anlatılacaktır. Elektrik olmayan yerlerde mevcut araçların en iyisi ile karada ve denizde gece mümkün olduğunca çok donanma (aydınlatma) yapılacaktır. Memleketin mümkün olan her yerinde cadde, sokak ve meydan radyoları faaliyete geçirilecek, Ankara ve İstanbul'da bulunan radyo merkezlerinde inkılâp ve onun sonuçlarını anlatıp önemini gösteren radyo konferansları düzenlenecektir. Bütün fırka merkezleri ve halkevlerinde aynı tarz konferanslar verilecek, her şehirde açık ve kapalı yer konferansları yapılacaktır. Bütün nakil araçlarının iç ve dışlarına inkılâp hakkında sevgi ve inan verecek levhalar yaptırılıp asılacaktır. Yine her şehrin büyük caddelerindeki büyük binalarının yüzleri inkılâp sevgisi aşılayan levha ve afişlerle donatılacaktır. Bayramın başladığı andan sonuna kadar bu konu üzerinde bütün vatandaşlara gece gündüz söz söyleme imkânı vermek üzere şehrin en büyük meydanına bir kürsü konulacaktır. Burada söz söylemek isteyen vatandaşlar yalnız inkılâbın lehine olmak ve yerindeki komitenin tanzim edeceği sıraya bağlı kalmak şartından başka bir kayda tabi olmaksızın konuşacaktır. Bayram günlerinde parasız olarak bütün tiyatro, sinema ve konferans salonları fırka ve halkevleri girişimleriyle inkılâba faydalı filmler, temsiller ve konferanslar sunulmak üzere komitenin emrine verilecektir (Doğaner, 2007: 122-123).

Okuma yazma oranındaki düşüklük ve çocuk ve genç nüfusa yönelik yürütülen çalışmaların bir yönü de inkılapları her yerde anlatmaktır. Böyle bir propaganda ile doğrudan doğruya halka seslenmek amacıyla kurulan Halk Hatipleri Teşkilatı adı altında bir sözlü propaganda aygıtı, millî bayram kutlamalarının yapıldığı meydanlarda, Cumhuriyet'in ne anlama geldiğini, onun ne kadar faziletli bir rejim olduğunu, o güne kadar rejimin sunduğu tüm imkânları halkın anlayabileceği bir dille halka anlatmaya çalışmıştır (Çakan, 75-76).

29 Ekimler, adeta toplumsal yaşamı ve sosyal normları inşa eden törensel bir araç haline gelmiştir. Politik bir sembol olarak tören, bir yandan iktidarın görünürlüğünü sağlamış, bir yandan da bambaşka bir sembolizm yaratma aracı haline getirilmiştir. Örneğin milletvekillerinin Cumhuriyet Bayramı törenlerinde giymeleri gereken, silindir şapka ve frak elbiseleri vardır (Özalp, 2006: 64).

Bu süreç Şeyh Sait isyanı bastırıldıktan hemen sonra Mustafa Kemal'in tekkeleri kapatıp, cemiyetleri dağıtarak ve özel kıyafetlerini yasaklayarak aldığı bir dizi önlemin bir sonucudur. Tam da bu esnada büyük sembolik devrimlerden ilki gerçekleşmiş ve dış görünümdeki köklü değişiklikleri içeren Şapka Kanunu çıkarılmıştır. Diğer inanç ve uygarlıklardan farklı olarak İslamiyet bir Müslümanı diğer Müslümanlarla birleştiren ve onu putperest atalarından ve kâfir komşularından ayıran bir inanç sistemi ve uygarlıktır. Kıyafet ve özellikle de başlıklar bir Müslümanın İslam toplumu ile olan bağlantısını ve diğerlerini reddedişine işaret eden açıkça görülür ve şekilsel bir semboldür. Geçen yüzyıllar içerisinde modernleşme ve reform Müslümanların kıyafet konusundaki bu ayrıcalıklı konumuna büyük bir saldırıda bulunmuş ve batılı olanla batılı olmayan arasında yeni bir toplumsal uçurum yaratmıştır. Hilafetin ilgasından sonraki sarsıcı etki “fes” in yasaklanmasıydı. 2 Eylül 1925 yılında din devletine karşı çıkarılan bir dizi yeni kanunla resmen tanınmış dini makamlarda bulunmayanların dinsel kıyafet veya sembol taşıması yasaklanmıştır ve bütün devlet memurlarına dünyanın uygar milletlerin ortak kıyafetini yani batılı kıyafet ve şapka giyme zorunluluğu getirilmiştir. Sıradan vatandaşlar önceleri istedikleri gibi giyinmek noktasında özgürdü fakat 25 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan yeni bir kanunla bütün erkeklere şapka takma zorunluluğu getirildi ve fes giyilmesi ceza gerektiren bir suç haline geldi (Lewis, 2017: 358-362).

2.3.2.4. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı

Yirminci yüzyılda yaşanan savaşlar gençleri, potansiyel kuvvet olarak önemli hale getirmiştir. Gençlik bayramlarının icad edilişindeki amaç bu potansiyel kuvveti, yani gençleri her an savaşa/cepheye sevk edilecek şekilde bedensel olarak eğitmektir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa devletlerinin gençlere yönelik başlattığı seferberlik Osmanlı topraklarında da etkisini göstermiştir. Osmanlı'da militer Türk-İslam ideolojisine uygun olarak dönemin iktidar partisi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, İkinci Meşrutiyet döneminde ders programlarına milliyetçi değerleri aktarmaya yönelik değişiklikler yapmış, örneğin “talim-i askeri” gibi dersler ilave edilmiştir. Tarih ve din dersleri gibi var olanların içerikleri değiştirilmiş, militer milliyetçilik ders programlarına yansımıştır. Öte yandan “Terbiye-i Bedeniye” dersleri bir çeşit militer beden eğitimidir ve militer oyunlarla süslenmiştir. Oyunlar arasında “hücum emri”, “sancak”, “esir almaca” bulunmakta ve ayrıca “nişan tüfengi ile endah/ nişan tüfeği ile atış” da yapılmaktadır. Bu minvalde ilk gençlik ve spor bayramı “İdman Bayramı” adıyla, Birinci Dünya Savaşı'nın en hararetli ve

zor günlerinde, gençliği örgütleyip seferber etmenin bir parçası olarak 1916'da, İstanbul'da kutlanmıştır (Alkan, 2011: 30-31). 1917 yılından beri yapılamayan İdman Bayramlarını da organize etmiş olan Milli Olimpiyat Cemiyeti kurucusu Selim Sırrı Tarcan'ın teklifi ile Maarif Vekâleti "Jimnastik Şenlikleri"ni resmi bir şekilde kutlanmasını kabul etmiş ve 10 Mayıs 1928'de Ankara'da, 11 Mayıs'ta ise İstanbul, İzmir ve diğer Anadolu şehirlerinde "Jimnastik Şenlikleri"adı ile kutlanmıştır (Güven, 1999: 33-34). İdman Bayramı ve şenliklerin yapılışı bir futbol kulübü olan Güneş Kulübü'nün teklifi ile Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı merkezince karar altına alınmış ve 1935 yılındaki kutlamalar tüm Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Bir diğer teklif de CHP'ye bağlı olarak çalışan Türk Spor Kurumu'ndan gelmiştir. Kurum, 1936 yılı Nisan ayı içinde yaptığı genel kongresinde, 19 Mayıs gününün "Spor ve Gençlik Bayramı" olarak kabul edilmesi hususunu Cumhuriyet Halk Partisi'ne teklif edilmesini kararlaştırmış, bu karar parti tarafından da onaylanmıştır (Uzun, 2010: 111-112). Parti'nin onayının arkasında, İktidarın yükselen totaliter rejimler ve bu rejimlerin genç destekçilerine ilişkin endişeleri vardır. Falih Rıfki, faşist İtalya ile Kemalist devrimler arasındaki benzerliğe vurgu yaptığı eserinde de belirtildiği gibi bu endişeye rağmen, bu rejimlerde uygulanan beden terbiyesi metotları Tek Parti dönemi boyunca uygulanmıştır (Falih Rıfki, 1931: 43-46). Bu minvalde CHF, henüz siyasî meşguliyet çağına gelmemiş olan bütün Türk gençlerini fırkanın tabii namzedi saymıştır (CHF, 1931: 4). Diğer yandan 1932 yılında kurulan Halkevleri, halkevi talimatnamesinde belirtildiği üzere özellikle gençleri, spor ve fizik kültür hareketleri yapmaya teşvik etmiş; bunun gerekli alt yapısını hazırlamak, bu halkevlerinin spor şubelerinin görevi olmuştur. Spor şubeleri, senede bir ya da iki defa jimnastik günleri; üç ya da dört senede bir tüm ülkede jimnastik bayramları düzenlemekle görevlendirilmiştir.

İdman bayramı ve şenliklerin yeni rejime adapte edilmesi ve anlamının rejim ile bütünleşmesi sürecinde CHF'nin çabasının yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk'ün 1927 yılında Meclis kürsüsünde okuduğu Nutuk 19 Mayıs ile başladığı ve "Gençliğe Hitabe"nin şu satırları ile bitirdiği nokta da önemlidir:

"...Bugün vasıl olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen milli musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların bedelidir. Bu neticeyi, Türk gençliğine emanet ediyorum..."

Ey Türk istikbalinin evladı!

İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen, Türk İstiklal ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur” (Atatürk, 2017: 640).

Nutuk’un başlangıç ve bitişi, 11 yıl sonra bayram olarak birleşecek, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı olacaktır. Esasen Osmanlı İmparatorluğu döneminde icad edilmiş bir bayram olarak 19 Mayıs, İdman Bayramı, İdman Şenlikleri, Mektepler Bayramı, Mektepliler Bayramı, Jimnastik Şenlikleri veya Jimnastik Bayramı ve Okullar Bayramı gibi değişik isimlerle anılmış ve 1938 yılından itibaren resmen “Gençlik ve Spor Bayramı”¹³ olmuştur. 1981 yılında “Atatürk’ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı”¹⁴ na dönüşmüştür.

19 Mayıs, Samsunlular için 1926 yılında “Gazi Günü” olarak kutlamaya başladıkları güne temel atmaktadır. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’nın, resmi bir bayram olarak kabul edilmesi diğer bayramlardan bu noktada farklılaşmaktadır. Bu günün ulusal düzeyde kutlanan bir bayram olarak kabul edilmesinde Samsunluların yerel çabalarının katkısı büyüktür. 1936 yılında Samsun’da yerel bir gazetenin haber metni 19 Mayıs’ın milli bayram günleri arasına girmesi yönündeki arzuyu şöyle ifade etmektedir:

“Samsunlular, tarihin kendilerine bahsettiği bu şerefli fırsatı fevtetmeyerek vak’ayı geçen sene tesbit ve memleket (yani Samsun) hesabına bir bayram olarak kabul eylediler. Bu bayram iki senedir büyük tezahüratla tes’id olunuyor. Bundan sonra da devren âlâ devr tes’id olunacağına şüphe edilemez. Fakat gönül pek arzu ederdi ki istiklâl ve inkılâp tarihinde pek mühim olan bugün, umum vatan için tebci ve tes’id olunsun. Bu gün de inkılâp ve ihtilâlin başlangıcı olmak hasebiyle sair bayramlar arasına girsin” (Akbulut, 1995: 775).

Günün resmi bir bayram olarak kabulünde Mustafa Kemal Atatürk’ün, 19 Mayıs doğum günü olarak kabul etmesi, Milli Mücadele’nin başlangıcının Cumhuriyetin kuruluşunun ilk aşaması ve aynı zamanda doğuşunun sembolize edilmesi anlamında önemlidir. Afet İnan Mustafa Kemal Atatürk’ün doğduğu gün bilgisine dair anılarını şöyle aktarmıştır:

¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, C.18, Devre:5, s.904

¹⁴Resmi Gazete, 19 Mart 1981, Sayı.17284

“Bir gün, Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi Hasan Rıza Soyak Atatürk'e bir evrak getirmişti. Bunda, Atatürk'ün doğum gününün bildirilmesi rica ediliyordu. M. Kemal Atatürk, bunun üzerine düşündü, fakat bu günü kendisi de tam olarak bilmiyordu. Ancak, annesinden işittiğine göre, bir bahar mevsiminde doğmuş olduğunu hatırladı. Ay ve gün için ise aynen şöyle dediğini hatırlıyorum: "Bu bir 19 Mayıs günü niçin olmasın?"

Bu resmi yazı ile ona verilmiş olan cevap aynen şöyledir:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ Hariciye Vekâleti Protokol Dairesi Şefliği;

Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğine; İngiltere Maslahatgüzarı Mösyö Morgan, Vekâletimize müracaat ederek Reisicumhurumuzun yevmi veladeti münasebetiyle İngiltere Kralı Sekizinci Edvard tarafından hususi ve samimi bir tebrik telgrafı çekileceğini söylemiş ve Atatürk'ün doğum tarihinin bildirilmesini rica etmiştir. Keyfiyeti arz eder ve İngiltere Büyük Elçiliğince talep edilen malumat tensip buyrulduğu takdirde işarına müsaadelerinizi rica eylerim.

Riyaseticumhur Evrakı Hariciye Vekil Y. 3/7493 Elçi 12-XI-1936... Tarih ve... Türkgeldi'ye cevaptır. R.C. Atatürk'ün 19 Mayıs 1881 tarihinde doğmuş olduğunu arz ederim” (İnan, 2009: 3).

Atatürk'ün ordu müfettişi olarak Samsun'a ayak bastığı bu tarih, Ulusal mücadelenin başladığı, aynı zamanda yeni bir devletin de doğduğu tarihtir. 1936 yılında yapılan yukarıdaki yazışmalardan sonra 1938 yılında kabul edilen bir kanunla milli bir bayram niteliği kazanmıştır.

Resmi bir bayram niteliği kazanmadan önce İdman Bayramı ilk kez 16 Mayıs Cuma 1924 tarihinde “Mektepliler Bayramı” adıyla kutlanmıştır. Kutlama daha önce Osmanlı dönemindeki haliyle Mayıs ayının üçüncü Cuma günü yapılmıştır ve bayramın mekânı İstanbul'dur. Ankara'da ilk kutlama 1926 yılında 21 Mayıs Cuma günü yapılmış ve törene İsmet ve Kazım Paşalar katılmıştır. Nihayet İdman Bayramı, 1931 yılı başında “Mektepler Bayramı” adıyla “Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi”ne ve hemen ardından

yayınlanan “Muallim Mektepleri Talimatnamesi¹⁵”ne girmiştir. Talimatnamelerde Mektepler Bayramı’nın Mayıs ayının 5. ve 6. günleri kutlanacağı, havanın uygun olmadığı zaman başka günlerde yapılabileceği belirtilmiştir. Sonuç olarak, 1931 yılı itibariyle, Gençlik ve Spor Bayramı’nın atası İdman Bayramı, “Mektepler Bayramı” adıyla bütün lise ve ortaokullar için bir tatil ve etkinlik günü olarak resmileşmiştir. (Alkan, 2011: 34).

2.4. “Vatandaş! Türkçe Konuş”: Ulusal Kimliğin İnşasında Bir Sembol Olarak Dil

Ulusal kimliğin inşasında dil birliğini sağlamaya yönelik atılan adımların Kemalist laikliğin inşa edeceği yeni kimliğin yerleşmesi ve yaygınlaşması için kolaylaştırıcı bir düzenleme olduğunu belirten Köker’e göre “dinsel içeriğinden arındırılmış bir millet kavramıyla halka yeni bir kimlik sunmak ahlakı da dinden farklılaştırarak yeni davranış kalıpları belirlemek ve nihayet bu ikisini de içeren yeni bir hakikat düzenini siyasal, iktisadi ve sosyal alanlarda müspet ve tecrübevi ilim esasını hâkim kılmak olarak beliren Kemalist laiklik tüm bu yeniliklerin pekiştirilmesi açısından harf inkılâbına da yönelmiştir” (Köker, 2016: 178).

Önce hukuk alanında temel düzenlemelere gidilmiş ve sıra kültür öğelerine geldiğinde; mesele yeni devletin yurttaşlarını dönüştürmek olmuştur. Ulus devletin kurumsal yapıları ana hatları ile belirilmiş ancak yurttaş inşa etmek ayrı bir uğraş haline gelmiştir. Kültür kodları genellikle geniş bir zaman dilimine yayılmakta ancak köklü dönüşümlere gidilmediği takdirde tüm kazanımların gerileme ihtimali bulunmaktaydı. Bu tür kaygılarla Tanzimat’tan beri tartışılan alfabe sorunu nihayet masaya yatırılmıştır. Takrir-i Sükûn kanunu ertesi yönetim artık daha kararlı davranabilmiştir. Kültür devrimi diye nitelendirilebilecek bir sürecin ilk halkasını Latin harflerine geçiş oluşturmuştur. Alfabe düzenlemelerinde önce takvim konusunda bir adım atılmıştır. Hicri ve Rumi takvim bırakılarak Miladi takvime geçilmiştir. Keza ezani vakit diye bilinen günü beş namaz vaktine bölen zaman dilimi bırakılmış; yirmi dört saatlik alafranga saat zevali vakit benimsenmiştir. Latin harflerine geçiş çok daha köklü bir yapı değişikliği gerektirmiştir (Toprak, 2012: 419). Bu yapı değişikliği Anadolu’nun birçok il, ilçe ve köyünün açık

¹⁵ Resmi Gazete, 31 Ocak 1931, Sayı 1713, Muallim Mektepleri Talimatnamesi: Büyük yaz tatili haricinde tatil günleri şunlardır: A) Haftanın tatil günü; B) Cumhuriyet bayramı tatili (Teşrinievvelin 2 9 ve 30 uncu günleri); C) Millet Meclisi ve Çocuk Bayramı tatili (Nisanın 23 ve 2 4 üncü günleri); D)23 Temmuz bayramı (Büyük tatile tesadüf eder); E) 31 Ağustos Bayramı (Büyük tatile tesadüf eder); F) Kış tatili (Kânunusanihinin 1 inci günü sabahından 8 inci günü sabahına kadar); G) Mektepler bayramı (Mayısın 5 inci ve 6 ıncı günleri); Hava müsait olmadığı takdirde diğer günlere de naklolunabilir.

dersliklere dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Dil seferberliği ile başlayan ve hızını 1932 yılına kadar sürdüren kurumsallaşma, eğitim-öğretim sisteminde yakalanan ivme ile rutinleşmiş ve yönünü dilin antropolojik çalışmalarına çevirmiştir. Tüm bu süreçte okul sayısının yetersizliği ve tüm nüfusa ulaşmanın olanaksızlığı nedeniyle basın, önemli bir propaganda aracı işlevi görerek, iktidar ile vatandaşların aynı dili, aynı kelimelerle konuşabilmesi için düşük tirajlara rağmen seferberliğin bir parçası olmuştur. Hobsbawm'ın işaret ettiği gibi esasen milli dil yapay bir kurgudur ve bu haliyle icat edilmiştir. Milli kültürün ilk temeli ve milli düşünce yapısının dayanağı olmayan diller, genellikle fiilen konuşulan ve lehçelere ayrılmış olan çeşitli deyişlerden, standartlaşmış bir dil geliştirmeye yönelik girişimlerden hayat bulmuştur. Bu noktada ana sorun standart ve homojenleştirilmiş bir dilin temeli olarak hangi lehçenin seçileceğidir. Bu seçimden sonra milli grameri ve imlayı standartlaştırma ve homojenleştirme, sözcük dağarcığına yeni unsurlar ekleme sorunları tali kalmaktadır. Halkın konuştuğu dil açıkça ön milliyetçiliğin oluşumunda doğrudan yer alan merkezi bir unsur değildir ama bu oluşumla ilgisiz de değildir. Ancak modern milliyet tanımında ve dolayısıyla halkın onu algılayışında dolaylı yoldan merkezi bir önem kazanır. Çünkü elit bir yazınsal ya da idari dilin var olduğu yerde bu dili fiilen kullananların sayısı ne kadar az olursa olsun, Anderson'ın ortaya koyduğu üç nedenle milli birliğin önemli bir unsuru haline gelebilir. Birincisi dil birbiriyle iletişim kuran bu elit kesimden bir topluluk çıkarabilir ve bu topluluk belirli bir teritoryal devlet alanı ve anadil bölgesi ile çakışıyorsa veya çakıştırılabilirse, henüz var olmayan ama kendi arasında iletişim kuran daha geniş millet topluluğu için bir tür model ya da pilot uygulama işlevi görebilir. Konuşulan dillerin bu anlamdaki gelecekteki milliyetle ilintisi vardır. İkinci neden ortak dilin doğal bir evrimle ortaya çıkmayıp yaratılmış olması nedeniyle onu gerçekte olduğundan daha kalıcı ve buna bağlı olarak daha ebedi kılan yeni bir sabite kavuşmasıdır. Dolayısıyla yalnızca bir kutsal kitabın konuşulan dille basılmış bir versiyonunu yazı dilinin temelini oluşturduğu yerlerde matbaanın icat edilmesinin yanında her kültür dilinin yazın tarihinde basılı kitabın ortaya çıkışından sonra görünen büyük düzelticiler ile standartlaştırıcıların önemi buradan gelir. Üçüncüsü yöneticiler ile elit kesimin resmi ya da kültür dilinin kamu eğitimi ve diğer idari mekanizmalar yoluyla modern devletlerin fiili dili olmaya başlamasıdır (Hobsbawm, 2014: 73-82; Anderson, 2011: 59). 1928'dan itibaren Anadolu'da yeni harflerin tatbikinden sonra uygulanan alfabe ve dil politikası çerçevesinde basılan dil ve gramer kitapları, Türkçe gazete ve dergiler ile 1930'larda hız kazanan dilde sadeleşme/sadeleştirme çabalarının arka planında icat edilen dilin, basılı hale gelerek sabit ve ebedi bir yayın özelliği göstermesi yoluyla dilde birliği sağladığı ve bu haliyle de "Türkçe Konuşan

Vatandaşlar” ile Başöğretmen Atatürk ve onun izindeki aydınların eliyle ve yardımıyla kurumsallaşan eğitim öğretim olanaklarının homojen bir millet yaratmaya katkı sağladığı görülmektedir. Bu temelden hareketle “devletin birer ideolojik aygıtı olan basın ve eğitim kurumları, siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayıp, devam ettirmesinde hayati bir rol üstlenmektedir. Vatandaşların birer kimlik kazanmaları ve bu sayede homojen bir yapıya kavuşmaları: bu homojen yapı etrafında birleşme gerekçelerinden biri olarak kurulan ortak bir milli dil esasen ideolojinin kurulup kurumsallaşmasını sağlamaktadır.

2.4.1. Harf İnkılâbına Hazırlık

Arap harfleri ve alfabeye yönelik ilk talep 1923 yılı İzmir İktisat Kongresinde gündeme gelmiştir. Kongreye katılan İzmirli Ali Nazmi isimli işçi Latin harflerinin kabulü ile ilgili bir önerge vermiş fakat önergeyi Kongre Başkanı Kazım Karabekir Paşa “ *Latin harflerinin kabulü meselesi, Avrupalılarca bizi bölmek ve İslam âleminde koparmak için atılan bir nifak tohumudur*” sözleriyle reddetmiştir (Ökçün, 1981:319). Kazım Karabekir’in sert eleştirileri Falih Rıfkı, Hüseyin Cahit ve Yunus Nadi gibi isimlerin Latin Harflerinin gerekliliğine dair demeçleriyle karşılık bulmuş olsa da Cumhuriyet’in ilk yıllarının bu dönüşüm için elverişli bir ortama sahip olmaması en önemli etkidir. 1924 yılında bütçe görüşmelerinin yapıldığı esnada konu İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. Saraçoğlu, okuma-yazma oranının çok düşük olmasının sebebini şöyle ifade etmiştir:

“ Benim kanaatimce bu büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arap harfi diyecek olursam burada da acaba benim fikrime tuğyan ve isyan edecek olan var mı? Efendiler! Bunun yegâne kabahati harflerdir. Arap hurufatı, Türk lisanını yazmaya müsait değildir. Hacımızın, hocamızın, amirimizin, memurumuzun gayretine, yıllardan, asırlardan beri yapılan bunca fedakârlıklara rağmen halkımızın ancak yüzde ikisi veya üçü okumuştur” (Levend, 1972: 395).

Saraçoğlu’nun gündeme taşıdığı harf konusu ile yeniden alevlenen tartışma Akşam gazetesinin 28 Mart 1926 tarihli yayınında “ Latin Harflerini Kabul Etmeli Mi, Etmemeli Mi?” başlıklı anket uygulamasına kadar uzanmıştır. Anketi cevaplayan aydınların çoğu bu değişikliğin zararlı olacağını ve bir kültür bunalımına sebep olacağını ileri sürmüşlerdir (Sadoğlu, 2010: 233). Bu tartışmalar sürerken, Harf İnkılabının etkisinin daha hızlı

yayılmasını sağlayacak hukuki ve kurumsal düzenlemeler gerçekleşmiştir. Öncelikle eğitim öğretimde birliği sağlamak ve çağdaş eğitim standartlarını yakalamak amacıyla 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış ve tüm eğitim kurumları tek bir çatı altında toplanmış ve Şer-iye ve Evkaf Vekâleti'nin ilgasıyla medreseler eğitim öğretime kapatılmıştır. 1925 yılında takvim, saat ve ölçü birimlerine dair yapılan düzenlemeyi 1926 yılında tüm cadde ve sokak isimlerinin Türkçeleştirilmesi izlemiştir (Korkmaz, 1992: 51; Ertem, 1991: 217). Öte yandan 1926 Şubat ayında Bakü Uluslararası Türkoloji Konferansı sonucunda 1928 yılında Azerbaycan'da kabul edilen Latin harfleri, Türkiye'deki harf devrimi için itici bir kuvvet olarak yankı bulmuştur. (Bayındır Uluskan, 2017: 193-194). Sovyetlerin bu kararından sonra 1926 yılında Maarif Vekili Mustafa Necati alfabenin değiştirilmesinin siyasi önemi üzerinde durmuş ve 1928 yılına kadar kamuya duyurulmadan çalışmalar hız kazanmıştır (Lewis, 2017:372; Heyd, 1954: 30-33). 1928 yılı Mayıs ayında Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan Dil Encümeni “ Elifba Raporu” hazırlamış ve bu rapor İstanbul konuşma dilini ve tek harfli yazı sistemini esas almıştır. Encümen üyeleri arasında Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Ruşen Eşref ve Ahmet Cevat gibi isimler yer almıştır (Korkmaz, 1992: 53-54). Alfabede çift harflerin yer almaması, milli bir Türk alfabesi oluşturulması, seslerin uluslararası değerine dokunulmaması ve işaretli harflere mümkün mertebe yer verilmemesi gibi şartlar çerçevesinde hazırlanan rapor sonucunda ortaya “a, b, c, ç, d, e, f, g, gh, ğ, h, ı, i, j, k, kh, l, m, n, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, y, z” şeklinde çıkan alfabede okuma güçlüğü nedeniyle gh ve kh harfleri çıkarılarak son hali ile kabul edilmiştir (Ertem,1991: 217-222).

9/10 Mayıs 1928 yılında CHP'nin düzenlediği gecede Gazi Paşa'nın, “Sarayburnu Konuşması” olarak tarihe geçen konuşması¹⁶ Türk harflerinin öğretilmesi ve öğrenilmesinin vatanseverlik vazifesi olduğuna odaklanmış, vatandaşları dil seferberliğine çağırarak bitirilmiştir:

“Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve

¹⁶**Bkz. Atatürk, Söylev ve Demeçler I-III, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006,s.378:** Sevgili kardeşlerim, Huzurunuzla ne kadar bahtiyar olduğumu izah edemem. Duyduklarımı tek kelimelerle ifade edeceğim. Memnunum, mütehasşısım, mesudum. Bu vaziyetin bana ilham ettiği hissiyatı huzurunuzda ufak notlar halinde tespit ettim. Bunları içinizden bir vatandaşa okutacağım. Atatürk elindeki küçük notları orada bulunanlardan bir gence verdikten sonra tekrar alarak şu sözleri söyledi: Vatandaşlar, bu notlarım asıl hakikî Türk kelimeleri, Türk harfleriyle yazılmıştır. Kardeşiniz bunu derhal okumağa teşebbüs etti, biraz çalıştıktan sonra birdenbire okuyamadı. Şüphesiz okuyabilir. İsterim ki, bunu hepiniz beş on gün içinde öğrenesiniz.

anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindesiniz. Anladığınızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna kat'iyetle eminim. Yeni Türk alfabesiyle yazdığım bu notları bir arkadaşına okutacağım, dinleyiniz.

(Atatürk notlarını Bolu Mebusu Falih Rıfkı (Atay)a vererek okuttu)

İstanbul halkının bu geceki içtimama beni iştirak ettirdiğiniz için çok teşekkür ederim. Her zaman, her yerde olduğu gibi, bu gece burada da halk ile karşı karşıya geldiğim anda, büyük, azametli bir kuvvetin tesiri altında kaldığımı duydum.

Bu kuvvet nedir?

Türk harflerinin, Türk içtimai heyetini teşkil eden yüksek insanların, kalb membalarından yükselen hislerin, arzuların, heyecanların, kasdlerin, bir noktada, bir hedefte, bir gayede birleşmesidir. Bu kuvvetin bu kadar maşerî olabilmesi, onun çok temiz, çok asil olması ile mümkündür. Bu benim ve bütün dünyanın gördüğü kuvvet, muhakkak en yüksek vasıflarla mütemayizdir.

...

Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için, hepiniz için çok söz söylemeğe ihtiyaç kalmadı, kanaatindeyim. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lâzımdır. Çok işler yapılmıştır, amma bugün yapmağa mecbur olduğumuz son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, okuma yazma bilir, yüzde sekseni, bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır”(Atatürk, 2006: 378-379).

Sarayburnu konuşmasının ardından Mustafa Kemal'in bizzat “Başöğretmen” sıfatıyla katıldığı, yeni harfleri halka sevdirmek ve öğretmek amacıyla yurt gezileri düzenlenmiştir. Gezilerde amaç, yasal düzenlemeden önce halkı buna hazırlamak ve bu sayede uyum sürecini hızlandırmaktır. 1 Kasım 1928'de Meclis açılış konuşmasında Mustafa Kemal,

dilde birliği sağlamaya yönelik yasal düzenlemenin hayata geçirilmesini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir. Büyük Millet Meclisi’nin kararıyla Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ebedî Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır” (Atatürk, 2006: 201).

2.4.2. Yeni Harflerin Tatbiki ve Millet Mektepleri

Açılış konuşmasının ardından yapılan oylama sonucunda 1353 Sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun¹⁷ kabul edilmiştir. Buna göre 1 Aralık 1928 den başlayarak gazete dergi ve kitap dışındaki bütün yayınlar Latin harfleriyle yayınlandı. Kitapların basımında yeni harflere tamamen geçiş 1 Ocak 1929'da gerçekleştirildi ayrıca yine 1 Ocak 1929 dan itibaren tüm kamu kuruluşları ile özel kuruluşların işlemlerinde Latin harflerinin kullanılması zorunlu hale getirildi. Okullarda Latin harfleri kullanılmaya başlandı ve eski yazı ile yayınlanmış kitaplarla eğitim öğretim yasaklandı. Eski harflerden yeni harflere geçiş süreci halkın Latin harfleri dışındaki başvuruların kabul edilmeyerek

¹⁷**TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Teşrinisani 1928, C. 5, Devre: 4,s.492: 1353 Sayılı Türk Harflerinin Kabul Ve Tatbiki Hakkında Kanun:** BİRİNCİ MADDE — Şimdiye kadar Türkçe yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir. İKİNCİ MADDE — Bu kanunun neşri tarihinden itibaren Devletin bütün daire ve müesseslerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir. ÜÇÜNCÜ MADDE — Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin Devlet muamelâtına tatbiki tarihi 1929 kânunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadarki evrakı tahkikiyle ve fezlekelerinin ve ilâmların ve matbu muamelât cetvel ve defterlerinin 1929 Haziranı iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziranı iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır. DÖRDÜNCÜ MADDE — Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanların kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi kânunu evvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususî veya resmî levha, tabelâ, ilân, reklâm ve sinema yazıları ile keza Türkçe hususî, resmî bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

geri çevrilmeye başlandığı 1 Haziran 1929'da tamamlandı. Bu önemli reforma paralel olarak 1 Ocak 1929 dan itibaren halkın yeni harfleri öğrenmesini sağlamak amacıyla Maarif Vekâleti'nin denetiminde Millet Mektepleri açıldı ve ülke genelinde bir okuma yazma seferberliği başlatıldı. Bir yıl içinde yaklaşık alt yüz bin kişi millet mekteplerinden diploma aldı. Bu sayı 1936 sonuna kadar iki buçuk milyonu aştı (Demirel, 2014:11-112).

Yeni harflerin tatbiki kanunun yürürlüğe girmesinden evvel yapıldığı için, kanun sonrası yapılan düzenlemeler, öncesinin devamı niteliğindedir. Mustafa Kemal'in Sarayburnu konuşmasından üç gün sonra, 11 Ağustos 1928günü, Dolmabahçe Sarayı'nda yeni Türk harfleri üzerine ilk uygulama dersi açılarak, yeni harflerin öğretilmesi yönünde başlatılan seferberlik kapsamında yapılan ilk ders bazı milletvekilleri, aydınlar ve memurları kapsamıştır. Dolmabahçe'deki ikinci ders ise aynı yıl ağustos sonunda yapılmış, derse katılanlara basılı alfabe dağıtılmıştır(Ülkütaşır, 1973:72-73). Harf seferberliği ile birlikte milletvekilleri kendi seçim bölgelerinde, valiler, belediye başkanları, kaymakamlar da öğretmen olarak çalışmışlar; camiler, hükümet salonları, okullar tahsis edilmiştir. Okul binası olmayan köylere de talim heyetlerinin gönderilmesine karar verilmiş, tiyatro, sinema, kahvehane gibi halka açık yerlere propaganda heyetleri gönderilerek, halkta yeni harflere karşı bir ilginin uyandırılması amaçlanmıştır.

Kanunun kabul edilmesinden sonra Dil Encümeni üye sayısı artmış, alfabe ve gramer konusunda çalışmalar hız kazanmıştır. Öğretmenler, 1928-1929 eğitim öğretim dönemine yeni harfleri öğreteceklerine dair and içerek başlamış; eğitim öğretim yılı yeni harflerle başlamış ve Yeni Türk Harfleri Marşı yayımlanmış, tamamen yeni harflerle basılan ilk dergi Türkçe Gazete çıkarılmıştır. Bu noktada basın önemli bir işlev görmüştür fakat yeni harflerle basılan gazeteler tirajı düşürmüştür. Bütçeden yapılan yardımlarla yayına devam etseler de dönüşümün bu anlamda verdiği zarar, harfler ve kelimeler halk nezdinde kabul görene dek sürmüştür (Şimşir, 1992: 226-228; Bayındır Uluskan, 2017: 198-199).

Seferberlik, ülkede eğitim öğretimde daha teşkilatlı bir yapıyı zorunlu kılmıştır. Çünkü halk seferberliğine rağmen, ülkede öğretmen ve okul sayısındaki yetersizlik okur-yazar oranının yükselmesine önemli bir ivme kazandıramamıştır. Bu minvalde açılan Millet Mekteplerinde yaşları 16 ile 45 yaş aralığında olan her kadın ve erkeğe, sabit ya da seyyar dershanelerde eski harfleri bilenler ve bilmeyenlere yönelik belirlenmiş zaman dilimlerinde matematik, sağlık, yurt bilgisi dersleri verilmiştir. Maarif Vekilliği, bu

dershaneler için okuma kitapları bastırması, haftalık Halk gazetesi (Resim 2.3.1.) yayınlanmıştır (Başgöz, 1995: 121-122). Bu gazete halk için vurgusu ile ücretsiz dağıtılmış aynı zamanda gazetede medeniyet dersleri ile halkın özel alanına da inkılâpların sirayet etmesine çalışılmıştır.

Resim 2.18. Millet Mektepleri Açılıyor, 28 Teşrinievvel 1929

1930’lu yıllar uzun zamandır ara ara gündeme gelen, ibadet dilinin Türkçeleştirilmesine dair yapılan çalışmalar somut bir karşılık bulduğu yıllardır. 1928 yılında Darülfünun İlahiyat Fakültesi bünyesinde, Fuad Köprülü başkanlığında oluşturulan komisyon raporu ibadet dilinin Türkçe olması gerektiğini, ayin, dua ve hutbelerin Türkçe şekilleri kabul ve istimal edilmeli önerisi halktan gelen sert tepkilerle kabul görmemişti (Heyd, 1954:22). Fakat 1930’lu yıllarda Kur’an birçok kez Türkçe’ye çevrilmiştir. Heyd’in, “Kur’an’ın tam bir tercümesinin modern Türkçe’nin gelişmesinde olumlu etki yarattığına”(Heyd, 1954:54) dair ifadeleri şüphesiz yerindedir.

Esasen on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı çağdaş araştırmacıları arasında ortaya çıkan genel olarak dinin özel olarak da İslamiyet'in ilerlemeye engel olduğu fikri Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında da devam etmiştir. Kemalist hâkim düşünceye göre batıda Lutherci Protestan reformasyonu kutsal kitabı ulusal dillere çevirince Hristiyanlık çağdaşlık yoluna girmişti. Kemalist kadro da bunu yapabiliirdi. Bu başvurulabilecek pozitivist bir yoldu. Öteki yol ise Sovyet Devrimi'nin yaptığı gibi açıkça dine karşı çıkmaktı. Kamu güvenliği açısından sıradan halkın dindar kalmasından daha istenilebilir olduğu düşünüldü. Onun için öncelikle İslam reformasyonu projesi üzerinde durulmuştur. Bu yalnızca bir dil ve yazı sorunu değildi. İbadet düzeninin de değiştirilmesi örneği secde etmek yerine, camilere oturacak sıralar konulması müzikli ayinler yapılması önerildi. Kur'an'ın Türkçe'ye çevirip ibadette Arapça özgün metnin yerine bunun kullanılması fikri yaygın bir hoşnutsuzluk yaratınca zamanın ve zeminin henüz uygun olmadığı gerekçesiyle İslam reformasyonu düşüncesi rafa kaldırılmıştır. İslamiyetin Türkçeleştirilmesine yönelik bu mesafeli duruş eğitim dili ile yaratılması hedeflenen pozitivist ve Batıcı bilgi aktarımı üzerine kurulu eğitim sisteminde geçerli değildir. Cumhuriyetin ilk döneminde benimsenen eğitim anlayışı bilgi aktarımının yanı sıra eleştirel ve yaratıcı düşünmeyi amaçlamış yapılan devrimleri içselleştirilmesi ve yayılması için eğitim sıklıkla bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır (Tunçer, 2017:94-95). Bu minvalde tekke ve zaviyelerin kapatılması, Tevhid-i Tedirat Kanunu'nun çıkarılması, ölçü birimlerindeki değişikliğin ders müfredatlarına yerleştirilmesi ve hemen sonra gerçekleştirilen dil devrimi ile yaşanan dönüşüm siyasal iktidarın ideolojik ve kültürel hegemonya kurma işlevi ile oluşturulan mantığını yansıtmaktadır. Dilin dünyayı temsil etmesi bu bakımdan temsillin dilsel olması dünyanın anlamlandırılmasını sağlar. Bu minvalde ideolojinin endoktrinasyon süreci yeni Türk harflerine dayalı eğitimin başlamasıyla hız kazanmıştır.

Ocak 1932'de ilk kez İstanbul Yerebatan Camii'nde Türkçe Kur'an okunmasından hemen sonra Mustafa Kemal dokuz ünlü hafızı Dolmabahçe Sarayı'nda toplayarak, ezanın ve hutbenin Türkçeleştirilmesi yönünde çalışmaları başlatmıştır. 24 Ocak 1932'de İstanbul camiilerinde Türkçe Kur'an okunmaya başlanmıştır. Kadir gecesine denk gelen 3 Şubat 1932'de Ayasofya'da önce mevlit sonra Türkçe Kur'an okunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti için dua edilmiş ve ilk kez Türkçe Tekbir okunmuştur. Ramazan ayının son Cuma gününde Mustafa Kemal, ilk Türkçe hutbenin okutulmasını istemiş ve Hafız Saadettin Kaynak, İstanbul Süleymaniye Camii'nde ilk Türkçe hutbeyi okumuştur. 30 Ocak 1932'de ezan ilk kez Türkçe okunmuş ve pilot illerde de okutulmaya başlanmıştır. Son düzenlemesini

dönemin ünlü hafızlarından Hafız Burhan, Saadettin Kaynak, Hafız Nuri'nin yaptığı Türkçe Ezan 1950 yılına kadar okutulmuştur (Demirel, 2014:163; Dikici, 2012: 80-83).

Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yerine Türkçe karşılıklarını türetmek amacıyla dilde sadeleştirme ve Öz Türkçeleştirmenin başladığı 1932 yılında önce Türk Dil Kurumu kurulmuş, sonra dil kurultayları düzenlenmeye başlanmıştır. İlki 26 Eylül-5 Ekim 1932 kurultayın sona ermesinin hemen ardından 6 Ekim 1932'de Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından Söz Derleme Talimatnamesi hazırlanmıştır. Talimatname ile öz Türkçeleştirme ve sadeleştirme çalışmaları dil seferberliğine dönüşmüştür. Derleme, yabancı kelimelere karşılık bulma, tarama, terimleri tespit etme, gramer konularında çalışmalar yürütülmüştür. Bu minvalde CHP ve Halkevlerinin destekleriyle ülke genelinde valiler, ordu mensupları ve öğretmenlerden oluşturulan komiteler aracılığıyla halk arasında kullanılagelen fakat sözlüklerde ve yazı dilinde yer almayan sözcüklerin derlemesi yapılmıştır (Levend, 1972: 416).

Dil seferberliğinde basının üstendiği misyon önem taşımaktadır. Bu derleme çalışmalarında Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türki adlı eseri esas alınarak, bu lügatteki sözcüklerin Türkçe karşılıklarını araştırmak için Gazete sütunlarında ayrılan yerlere üç ay boyunca her gün söz konusu lügatten 10-15 kelime yayınlanmış, vatandaşlar buldukları karşılıkları gazetelere bildirmiştir. (Bayındır Uluskan, 2017: 219). 1934 yılında ikincisi düzenlenen Dil Kurultayı Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini tayin etmeye yönelik tezlerin tartışıldığı toplantıları ihtiva etmiş fakat çalışmalar yine Öz Türkçe taramalara odaklanmıştır. Kurultaydan hemen önce çıkarılan Soyadı Kanununun uygulanma aşamasında kurultay sırası ve sonrasında gazeteler, soyadların Türkçe bir kelime olmasına dikkatleri çeken yazarların köşelerine taşımıştır.

1936 yılında düzenlenen Üçüncü Dil Kurultayı'nda tartışılan temel tez Güneş-Dil Teorisidir. Güneş-Dil teorisi aynı zamanda dili sadeleştirme sürecinin en son halkasını oluşturmuştur. Teori, tarih teziyle aynı paralelde Türk dilinin eskiliğinin ve eski bir medeniyet dili olarak diğer dillere kaynak teşkil ettiği iddiasındadır. Mustafa Kemal, bütün dillerin başlangıç noktasının Orta Asya, dolayısıyla tüm dillerin de Türkçe kökenli olduğu esası üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda, ilk insanın güneş karşısındaki tepkisi ile dilin oluşmaya başladığı, bu tepkiler sonucunda da bazı şeylere isimler konulduğu, ilk ad konulan şeyin güneş olduğu, insanların güneşe en kolay çıkarılan ses olduğu için AA

dedikleri, bu AA'nın sonra "Ağ" olduğu gibi teoriye varılmasını sağlamıştır (Levend, 1972: 433-437).

BÖLÜM 3.

TEK PARTİ DÖNEMİNİN SEMBOLİK MEŞRUIYETİ: HÂKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNE YÖNELİK BİR İNCELEME

3.1. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin İçerik Analizi

3.1.1. Dönem Basını İçinde Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin Yeri

31 Ekim 1918 tarihli Mondros Anlaşması sonrasında 1919 yılı itibariyle başlayan milli mücadele döneminde basın, milli mücadeleyi destekleyen ve milli mücadelenin karşısında yer alan gazeteler arasındaki bölünmeye sahne olmuştur (İnuğur, 1999:337). Bu bölünmenin milli mücadeleye zarar vermemesi için başta Mustafa Kemal ve kurucu kadro, özellikle İstanbul hükümetini destekleyen gazetelerin ve milli mücadele karşıtı her iletişim aracının Anadolu ile bağlantısını kesmek üzere girişimlerde bulunmuştur. Millî mücadele döneminin hemen başlarında gerçekleşen müdahale ve kontrolün temel amaçları “harekâtın gidişatı ve başarıları hakkında halkı bilgilendirmek, milli mücadele için halkın desteğini kazanmak, özellikle İstanbul basını vasıtasıyla yayılan milli mücadele karşıtı propagandaya karşı koymak ve İstanbul hükümetinin meşruiyetine meydan okuyarak Anadolu’nun her yerinde Ankara hükümetinin otoritesini kabul ettirmeye çalışmaktır” (Bilgiç, 2014: 54). Bu amaçlar doğrultusunda 1920 yılı boyunca peş peşe yapılan düzenlemelerle basın, iktidar tarafından kontrol altına alınmıştır. Öncelikle Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) sırasında kongre heyeti tarafından alınan bir kararla İrade-i Milliye¹⁸ gazetesi çıkarılmış ve 10 Ocak 1920 tarihinde Hakimiyet-i Milliye’nin ilk sayısının çıkışına dek ulusal bir gazete niteliği ile Milli Mücadeleyi ve önemini Anadolu’ya yaymıştır (Yıldız vd, 2007: 10), Hakimiyet-i Milliye 1920’den itibaren milli mücadelenin resmi yayın organı olma görevini üstlenmiştir. Anadolu Ajansı’nın kurulması, Birinci Meclis içinde propaganda işlerinden sorumlu bir İrşad Heyeti’nin oluşturulması, Hıyanet-i Vataniye Kanunun kabulü ve Sansür Heyeti’nin kurularak İstanbul’dan Ankara’ya her türlü yazılı iletişimin önünün kesilmesi, Matbuat İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin kurulması doğrultusunda hükümetin basına ve gazetelerin içeriğine müdahale yetkisi kazanması ve son olarak İstiklal Mahkemeleri ile

¹⁸ İrade-i Milliye Gazetesi 2007 yılında Türkiye’de bulunan tüm nüshaları tıpkıbasım ve yeni harflerle günümüz Türkçesine çevrilerek bir proje altında bir araya getirilmiştir. Bu proje için bkz. A. Yıldız, Ş.Boyras, A. Bozdoğan, Y. Ayata ve M.A. Şimşek, İrade-i Milliye, Buruciye Yayınları, Sivas, 2007.

her türlü muhalif düşüncenin yasaklanması ile kontrol sürecinin ilk aşaması tamamlanmıştır (Bilgiç, 2014: 54-55).

10 Ocak 1920’de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin resmi yayın organı olarak yayın hayatına başlayan Hâkimiyet-i Milliye, milli mücadele boyunca mücadelenin sözcülüğü görevini üstlenmişse de İstanbul basını daha etkili faaliyetler yürütmüştür. İşgal kuvvetlerinin milli mücadele taraftarı gazetelere uyguladığı baskı söz konusu etkililiğin önemli sebebidir. Muhalif gazeteler özellikle İngilizlerce maddi destek görmüş; Ankara hükümeti lehine faaliyet gösteren gazeteler ise yolsuzluk iddiaları ile kapatılmış ve gazete sahipleri sürgün edilmiştir. 1918’de Celal Nuri ve Suphi Nuri tarafından kurulan İleri Gazetesi, Ankara hükümetinin İstanbul’daki sözcüsü gibi çalışmış, bu durumdan rahatsız olan İngilizler, Celal Nuri’yi Malta’ya sürgüne gönderilmiştir. Malta’ya sürgüne gönderilen bir başka gazeteci de Ahmet Emin’dir. Ahmet Emin ve Mehmet Asım tarafından 1917’de kurulan Vakıf gazetesi milli mücadelenin en önemli destekçilerinden biri olmuştur. Öte yandan Yeni Gün Gazetesi’nin sahibi Yunus Nadi de İngilizlerin baskısı sonucunda İstanbul’da matbaasını kapatarak gizlice Ankara’ya taşınmıştır. 1924 yılında Mustafa Kemal’in önerisi ile yeni rejimi temsil edencesine Cumhuriyet olarak değişen adıyla Yeni Gün, Mustafa Kemal ve yeni rejimin en önemli savunucusu olarak yayın hayatına devam etmiştir (Şapolyo, 1969:228-229; Topuz, 1973: 130).

Milli mücadelede sona yaklaşılırken, 1 Ekim 1922’de saltanatın kaldırılmasından hemen sonra Birinci Meclis’te yaşanan görüş ayrılıkları basına yansımıştır. Laikliği savunan birinci grup ve şeriatı savunan ikinci grup arasındaki gerginlikler gazetelerin de bölünmesine neden olmuştur. Şeriatı savunan Tan Gazetesi sahibi ve Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey’in Mustafa Kemal’in fedaisi olarak bilinen Topal Osman tarafından öldürülmesi ile mecliste tartışmalar doruk noktasına ulaşmıştır (Demirel, 1996:27-29). Yaşanan bu gelişmeden sonra Ağustos 1923’te toplanan yeni meclisle beraber Modern Türkiye’nin inşası resmen başlar. Lozan Barış Anlaşması, Ankara’nın başkent ilanı, Halk Fırkası’nın kuruluşu ve Cumhuriyetin ilanına muhalif milletvekilleri milli mücadeleye destek veren fakat söz konusu gelişmelere muhalif olan gazetelere röportajlar vererek bölünmeyi arttırmışlardır. İstanbul basını bu atmosferde giderek serbestleşirken, Cumhuriyet karşıtlığı halifelik meselesi etrafında yoğunlaşmaya başlamıştır (Bilgiç, 2014:55). İstanbul Barosu Başkanı Lütfi Fikri’nin ve Hint Müslümanlar Ağa Han ve Emir

Ali'nin halifeliğin ilgasına tepkilerini içeren mektuplarının Tanin, İkdâm ve Tevhid-i Efkâr'da yayınlanması sonucunda hükümet tarafından İstanbul'a İstiklal Mahkemesi heyeti gönderilmiş, Lütfi Fikri (önce beş yıl hapis cezasına çarptırılır, daha sonra iptal edilir) ve adı geçen gazetelerin yöneticileri vatana ihanetten yargılanmışsa da serbest bırakılmışlardır. Bu esasen basına verilen bir gözdağı emaresidir (Aybars, 1995:239).

Yaşanan bu yoğun muhalefeti dizginlemek ve basın, inkılâpların yayılmasını sekteye uğratan faaliyetlerini kontrol altına alabilmek için Şubat 1924'te İzmir'de Mustafa Kemal, gazeteciler ile bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıya, Tanin, İkdâm, Vatan, Tercüman-ı Hakikat, Akşam ve Vakit gazetelerinin yöneticileri katılmıştır. Mustafa Kemal'in gazete yöneticilerinden beklentisi; Cumhuriyet ideallerini gerçekleştirmek için birlik ve beraberlik ile bu ideallerin Anadolu'ya yaygınlaştırılmasına gösterecekleri destektir (Topuz, 2003:146). Toplantı basın ve iktidar arasındaki gerilimi azaltsa da halifeliğin ilgasını takip eden günlerde Osmanlı hanedanının sürgün edilmesi sırasında birçok gazeteciye de yönelik hainlik suçlamasıyla sürgün kararı alınmıştır (Koloğlu, 1992: 65).

Mecliste, hanedanlığa yönelik müdahale ve yeni rejim tartışmaları neticesinde yaşanan ayrışma yeni bir partinin kurulması sürecini hızlandırmıştır. 17 Kasım 1924'te Adnan Adıvar, Kazım Paşa, Rauf Orbay, Sabit Sağıroğlu ve İsmail Canbulat'ın öncülüğünde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Bu gelişmeyle birlikte İstanbul basını özellikle de Vatan, Tanin, Tevhid-i Efkâr ve Son Telgraf gazeteleri yeni partiye destek vermişlerdir. Bu desteğin sebebi Zürcher'e göre, Halk Fırkası'nın laik ve milliyetçi politikalarına uygun söylemlerinin yanında merkezîyetçi ve otoriter eğilimlerin karşısında durması, bunlar yerine âdem-i merkezîyetçiliği ve güçler ayrılığını savunmasıdır (Zürcher, 1995: 198). Yeni parti ve muhalif basının siyasi bir destekle güç kazanması daha serbest bir alanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda 1925 yılında Diyarbakır'da patlak veren Şeyh Sait İsyanı sonrasında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu, basın tarihinin de önemli bir kırılma noktasını ihtiva etmektedir. Kanun hızla çıkarılmış ve yukarıda sıraladığımız Vatan, Tanin, İkdâm, Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf gibi muhalif gazeteler derhal kapatılmıştır. Gazete yöneticileri İstiklal Mahkemelerinde yargılanarak çeşitli sürgün, hapis cezaları ve idam ile cezalandırılmıştır. Kapatılmayan gazetelere sansür uygulaması başlamıştır (Kabacalı, 1990: 115). Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılma kararının da alınmasıyla yeni rejimin karşısında yer alan muhalefet uzun bir süre

ortaya çıkmayacak şekilde bastırılmıştır. Kanunun uygulanmasını destekleyen Cumhuriyet ve Hâkimiyet-i Milliye gibi gazeteler yayın hayatına devam ederken, kanunun gerekçelerine başyazılarında yer vermiştir. Bu gerekçeler, gelecekteki gerici islami tehditler ve ayaklanmaların muhalif basın tarafından destek göreceği yönündedir. Dolayısıyla rejimi destekleyen gazeteler basın sansürünü desteklemiştir (Türker, 2000:231). Fakat kanunun gerekçesi en açık biçimde Mustafa Kemal tarafından şöyle açıklanmıştır:

“Bu kanunun; ıslahat-ı umumiyenin iyi anlaşılmasına, hüsnü tatbikina alelumum sükûn ve istikrarın husulüne ve devlet nüfuz ve haysiyetinin takrir ve teyidine ne derece nafi olduğu meydandadır. Takrir-i Sükûn Kanunu’nun alelumum fena hareketlere ve suiistimallere karşı hürriyet-i efkâr ve matbuatı asla takyidetmediği müsellemdir. Bu hutut dâhilinde tatbik edilmekte bulunan Takrir-i Sükûn Kanunu’nun, milletin hayatı için asıl olan huzur ve emniyetin, ıslahat ve inkılâbatın, müdafaa ve teyidi gibi esasat-ı hayatiye, iktiza ettirirse münasip bir müddet daha idame-i meriyeti, Büyük Millet Meclisince derpiş ve mütalâa edilmeye şayandır”(Atatürk, 2006:195).

Kanunun beş yıl boyunca yürürlükte kaldığı esnada gerçekleştirilen inkılapların tanıtımına desteği özellikle Hâkimiyet-i Milliye, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri vermiştir. Harf inkılâbına hazırlık sürecinde ve inkılâbın hemen ardından başlayan okuma yazma seferberliği neticesinde gazeteler günlük kullanımdan eski harfli kelimelerin çıkarılması ve uyumun sağlanması için 3 yıl daha Arap alfabesiyle yayına izin vermiştir. Harf inkılâbına uyum süreci boyunca düşük tirajlar nedeniyle hükümet basına maddi destekte de bulunmuştur (Türker, 2000:14-16).

Hâkimiyet-i Milliye, milli mücadelenin başından itibaren önce Ankara Hükümeti’ni daha sonra Cumhuriyeti ve inkılapları Anadolu’ya aktarmış, muhalif basını dizginleme çabasının da parçası olmuştur. İnkılâp kanunlarından önce ve sonra, toplumu değişikliğe hazırlamak adına neşredilen yazılar genellikle birbirini tekrar eden bir niteliktedir. Yeni olanı öğretmek ve benimsenmesini sağlamak üzere toplumun her kesiminin anlayabileceği dil ve üslupla mesajları açık bir şekilde iletmiştir. Gazetede imzasız yazıların Mustafa Kemal tarafından yazıldığına dair iddiaların yanı sıra, dönemin aydın, vekil ve bürokratları rejimin propagandasını yürüten nitelikteki yazıları gazetenin adeta iktidarın kalemi

olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu bakımdan esasen gazete, milli mücadele döneminden itibaren haber alma ve dağıtma faaliyetlerinde yaşanan kurumsallaşmanın temel aktörlerinden biridir. Söz konusu kurumsallaşma 1920’de Birinci Meclis’te İrşad Encümeni kurulması ve bu heyette yer alan vekil ve bürokratların daha sonra rejim yanlısı gazetelerin yönetici ya da başyazarlığı görevlerini üstlenmeleri ile sağlanmıştır.

İrşad Encümeni, işgal kuvvetleri ve onlara destek veren İstanbul basınının Anadolu’ya bilgi akışını kesintiye uğrattıkları, bu nedenle Anadolu’da çoğu yerleşim biriminin işgalden habersiz olduğu; çeşitli cephelerde mücadele eden askeri birliklerin Ankara’da alınan karar ve gelişmelerden haberdar edilmesi gerektiği gerekçeleriyle 1920 yılında vekiller arasından seçilerek kurulmuş, Anadolu’nun her tarafında da çeşitli illerde ilin ileri gelenleri arasından heyetler oluşturulmasına karar verilmiştir (Aslan, 2004: 133-136). İrşad Encümeni üyeleri Mustafa Kemal ve yeni rejimi destekleyen gazete yöneticileri ve bu gazetelerin başyazarlarından oluşmuştur. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yazarları ve çalışma boyunca analiz edilen söylemleri neşr edenler bu encümenin üyeleri olmaları bakımından önem taşımaktadır. Mehmet Şükrü Bey, Tunalı Hilmi Bey, Mehmet Emin Bey, Ziya Hurşit Bey, Sabri Bey gibi vekil ve bürokratlar, encümenin kuruluş amacına doğrudan hizmet etmişlerdir.

Hâkimiyet-i Milliye’de neşr edilen yazılarda ele alınan konular, yeni rejimin meşruiyeti, peş peşe yürürlüğe konulan inkılâp kanunları, bu kanunların uygulanma gerekçeleri ve CHF’de yaşanan gelişmelerdir. Bu uygulama ve gerekçelere, yeni rejim ve inkılâpların toplumsal rızayı yaratabilmesi için birbirini tekrar eden söylemlerle günlerce gazetede yer verilmiş ve izlenen bu politika uzun yıllar uygulanmıştır. Söylemlerin tekrarının yanı sıra birçok yazarın benzer düşünceleri sıklıkla tekrarlaması da rıza yaratma sürecinde oldukça etkilidir. Öte yandan harf devriminden sonra özellikle 1932 yılında okuma yazma oranında yakalanan ivme ve okullaşma oranında yaşanan iyileşme neticesinde aynı dili konuşan ve okuyabilen nüfus ile iktidar arasındaki mesafe azalmıştır. Böylelikle özellikle 1933 yılından itibaren gazete, propaganda faaliyetlerini daha ekili yürütmeye başlamıştır. Gazete, İnkılâpların, rejimin ve ideolojinin yaygınlaşması için sadece onların ne olduğunu, hangi tarihsel süreçte ortaya çıktığını ya da neden kabul edilmesi gerektiğini konu etmemiş; aynı zamanda toplumsal yaşamı nasıl dönüştürdüğünü de halkailetmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün renk, boy hatta beden bilgisinin verildiği kıyafetlerinin tasvir edildiği ve Cumhuriyet balolarında dans salonlarında ne tür davranışlar

sergilenmesi gerektiği gibi yeni yaşam tarzına dair yaklaşımları da yansıtmıştır. İdealize edilen modern yaşam tarzının tanıtımı ve yayılması da inkılâpların uygulanması aşamasında verilen mesajları içermiştir.

3.1.2. Araştırmanın Önemi, Amacı ve Varsayımları

Bu çalışmanın konusu olan politik sembollerin gazete üzerinde incelenmesinin sebebi söz konusu rıza yaratma sürecinin iktidarın sembolik inşası ve meşruiyetinin nasıl yaratıldığını açıkça okuyucuya sunulmasıdır. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 1923-1934 ve ismi Türkçeleştirildikten sonra Ulus Gazetesi 1934-1938 yıllarını kapsayan tüm nüshaları ile taranmış ve politik sembollerin Cumhuriyet'in kuruluş ve kurumsallaşma sürecinde nasıl kullanıldığı gazetede kaleme alınan makaleler, başyazılar, haberler ve fotoğraflar üzerinden analiz edilmiştir. Hâkimiyet-i Milliye ve sonrasında Ulus gazetesi, rejimin resmi yayın organı olması bakımından önem taşımaktadır ve bu nedenle de ideolojik bir aygıt olarak değerlendirilmiştir.

Bu analizin amacı, siyasal iktidarın resmi yayın organı vazifesi gören Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin, iktidarın kurulması ve kurumsallaşması sürecindeki sembolik zenginliğini ortaya çıkararak siyasal iktidarın meşruiyeti ile anlamlı bir ilişki kurabilmektir. Bu zenginlik, pratikte sembollerin nasıl bir işlev gördüğünün anlaşılabilirliğini günlük kayıtlar niteliğindeki gazete aracılığıyla netleştirmektedir. Böylelikle saptanan sembollerin, sembole içkin anlam ve görevini meşruiyetle olan ilişkisi bağlamında ne ölçüde yerine getirdiği irdelenmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminden itibaren inşa edilen politik sembollerin, iktidarın meşruiyetini nasıl sağladığı sorunsalı üzerine kurgulanan analizde temel varsayım politik sembollerin işlevinin rıza yaratma sürecini harekete geçirdiği ve böylelikle siyasal iktidarın meşruiyetini sağladığıdır. Çalışmanın diğer varsayımı ise siyasal iktidarın rızayı yaratma sürecinde iknayı ideolojinin aygıtları eliyle kolaylaştırdığıdır. Çalışmada söz konusu varsayımlar çerçevesinde içerik analizi yöntemi kullanılarak yukarıda sözü edilen meşruiyet-politik sembol ilişkisindeki bağlantının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

3.1.3. Araştırmanın Yöntemi

İçerik analizi, metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir. İçerik, iletilebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler veya temalara gönderme yapmaktadır. Metin, bir iletişim ortamı görevi gören her türden yazılı, görsel ya da sözlü öğedir. Kitapları, gazete veya dergi makalelerini, reklamları, söylevleri, resmi belgeleri, giyim eşyasını veya sanat eserlerini kapsamaktadır. İçerik analizinde bir metnin sembolik içeriğinin sayısal betimlemesini oluşturabilmek için objektif ve sistematik sayma ve kaydetme prosedürleri kullanılır. Fakat içerik analizinin nitel ya da yorumlayıcı türleri de vardır (Neuman, 2006:466). Bu bölümde gerçekleştirilen içerik analizi, resmi ideolojinin aydın ve bürokratları tarafından neşr edilen yazıların arkasındaki anlamı açığa çıkarmayı amaçladığından analizde kullanılan sayma ve kodlama tekniği değil, konu ve tema yorumlama tekniğinden faydalanılmıştır. 1940'lı yıllarda yapılan analizler metinlerdeki kelimelerin sayımına yöneliktir. 1950'lerden itibaren gelişen söylem analizi, sadece kelime sayımına dayalı bir analizin ötesine geçerek, semantik ilişkileri içermeye başlamıştır. Kelimeler yerine kavramlar, kelime sayma yerine anlamlar öne çıkmıştır (Acun, 2005:27). İçerik analizinde iki teknik kullanılmaktadır. İlki belirlenen kelimeleri saymak suretiyle, elde edilen kullanım azlığı ya da çokluğunu grafiklerle ifade ederek sonucu yorumlayan kavram analizidir¹⁹. İkincisi ise kelime saymadan, metin içinde söz grupları ya da cümleler arasında semantik ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlayan ilişkili analizdir (Acun, 2005: 28; Büyüköztürk vd, 2012:241). Semantik ilişkiyi ortaya çıkaran ikinci metot çalışmanın bu bölümünde yapılan söylem analizinde kullanılan tekniktir. Acun'un da ifade ettiği gibi kavram analizinde belirlenen kelimelerin, metin içinde eşanlamlıları ile kullanılması, içerik analizi sonuçlarının tutarlı olmaması gibi bir dezavantajla karşılaşma riskini arttırabileceği nedeniyle tercih edilmemiştir. Bunun yerine, belirlenen bir tarih aralığında Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde belirlenen cümle ve temalar arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu bağlamda anlambilimsel analiz olarak da adlandırılan örtük kodlama kullanılmıştır. Örtük kodlama, bir metnin içeriğinde altta yatan, örtülü anlamları aramaya yardımcı olmaktadır. Dil ve toplumsal anlam bilgisine dayalı bu kodlamada anlam, kelime ile değil cümle ya da tema ile olan bağlantı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Neuman, 2006: 470-471). Bu bağlantı tam olarak Van Dijk'in haber söylemini, toplumda var olan egemen söylemlerin

¹⁹ Kavram analizi için bkz. Şerif Mardin (2016), *Siyasal ve Sosyal Bilimler*,(ed. Tuncay Önder& Mümtazer Türköne) 13.b, İletişim Yayınları, Ankara. s:13, Mardin, kelime saymak suretiyle gerçekleştirdiği muhteva analizinde, bu analiz yönteminde kelimenin bir cümle içinde anlamlı hale geldiğini vurgulamıştır.

bir ürünü olarak kabul ettiği ve haberde bulunan söylemin egemen ideolojinin söylemlerinden bağımsız bir şekilde değerlendirilmemesi gerektiği iddiasını taşımaktadır (İnal, 1996: 97). Herhangi bir haberin üretim sürecinde makro yapılar toplumsal yapıya dair ilettiği mesajlar bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Bu yapı, haberin ideolojisi hakkında ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle analizde yer alan haber başlıkları önemlidir. Bu da cümle kullanımı ve kelime kullanımını etkilemektedir. Cümle ve kelimelerin gramer yapıları dahi ideoloji hakkında fikir vermektedir (Van Dijk, 1988: 2-10).

1923 yılı ile 1938 yılları arasındaki 16 yıla ait Hâkimiyet-i Milliye ve Ulus Gazeteleri tüm nüshaları ile incelenmiş, çalışmada belirlenen politik semboller olan tören kutlamaları, Harf devrimi ile dilde Türkçeleştirme çalışmalarına dair gazeteler seçilmiştir. Araştırma uzun bir zaman aralığına ait gazete analizini içerdiğinden ilk sayfalar ve ilk sayfalardaki haber metinleri ve köşe yazılarının yönlendirdiği devam niteliğindeki haber metinleri ve köşe yazıları veri olarak kabul edilmiştir. 118 haber metni ve köşe yazısı taranmış; 87'si temel varsayımlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. 87 haber metni ve köşe yazısı çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilen kodlama cetvellerinde belirtildiği gibi ilgili yıllar ve sayfalarda kullanılan kelimelerdir. Kodlama cetveli oluşturulurken dikkat edilen, ideolojinin kurumsallaşması ve dil devrimin etkisiyle gazetede kullanılan kelime tercihlerinin değişimidir. Özellikle bu gelişme tarama esnasında cetvele eklenen kelimelerin güncellenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi (1934 yılından itibaren değişen ismi ile Ulus)'ne yönelik analiz Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan 1923 yılından, 1938 yılı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar uzanan zaman aralığını kapsamaktadır. Belirlenen zaman aralığında gazetenin milli bayram olarak ilan edilen günler olan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları; Latin Harflerinin Kabulü, Türkçeleştirme ve öz Türkçe çalışmalarına dair nüshaları içerik analizine tabi tutulmuştur.

Kült, milli bayram, anıt ve heykeller ile milli dil olarak belirlenen sembollere dair makale, başyazı, haber ve fotoğraflar taranırken, kült ve anıt ile heykellerle ilgili bir başlık altında analiz sonuçları verilmemiştir; gazete taramasında kült, anıt ile heykellerin milli bayram ve tören kutlamaları ve milli dil inşası sürecinde bu sembollerle birlikte aktarılmasıyla tekrara düşmekten kaçınılmıştır.

3.1.4. Literatür Taraması

Cumhuriyet tarihine dair yapılan çalışmaların ilk örneklerinden biri 1969 yılında Şerif Mardin'in Ülkü Dergisi üzerine yaptığı "Siyasi Fikir Tarihi Çalışmalarında Muhteva Analizi" isimli çalışmasıdır. Mardin, kelime saymak suretiyle gelenekçi ve modern milliyetçiliğin nasıl tezahür ettiğini araştırmıştır. 1933-1948 yılları arasında dergide yer alan 64 makalenin, ideolojinin kurumsallaşma dönemini çeşitli değişkenlerle olan ilişkisini Türk, Milli, Kemalizm, Marksizm, millet, aydın, modern, vatanperver, lider, mebus, ihtilal, eşitlik, İslam, insanlık, Cumhuriyet, Avrupa gibi kelimelerden oluşan kodlama cetveli ile dergi makalelerini analiz etmiştir. Bu kelimeler ile nicel analiz sonuçlarına ulaşılmış, ortaya çıkan frekanslar yorumlanmıştır. Analizle kesin sonuçlara ulaşılamayacağını vurgulayan Mardin, çalışmanın Cumhuriyet ideolojisinin kaynaklarını ortaya çıkarması ve ideolojinin gelişimini göstermesi bakımından fikir verdiğini belirtmektedir (Mardin, 2016: 9-16).

İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in 1984 yılında kaleme aldıkları "Türkiye'de Bir Aydın Hareketi: Kadro" isimli çalışma yine kelime saymak suretiyle gerçekleştirilen bir içerik analizi çalışmasıdır. Analiz ile Kadro hareketinin niteliği, Kadro hareketinin toplumsal olaylara ne tür bir dünya görüşü ya da bilim anlayışıyla yaklaştığı ve Kadro ideolojisinin mahiyeti gibi konular, olumlu ve olumsuz kavramlar etrafında incelenmiştir. Öncelikle sağ ya da sol cemahtan gelmeleri fark etmeksizin Kadro hareketi içinde yer alan aydınların elit olma istemlerini temellendirmek için aydın kesim içinde kendilerini farklı konumlandırmaya çabalamış ve içinden geldikleri toplumsal kesimi yadsımışlardır. Bu yadsımanın dergide yer alan makaleler üzerinde nasıl yapıldığını ortaya koyabilmek için yapılan içerik analizinde olumlu ve olumsuz değerlerle yüklü aydınları birbirinden ayırt etmek üzere olumlu bağlamda Türk inkılapçısı, ileri kadro, inkılap nesli gibi; olumsuz bağlamda da kürsü iktisatçılığı, entelektüeller, yarı münevverler gibi kelimeler kullanılarak kodlama cetveli oluşturulmuştur. Bu kelimelerin hangi sıklıkla kullanıldığına göre yadsınan gruplar belirlenmiştir. Analiz sonucunda yadsınan grubun yarı münevverler olduğu saptanmıştır. Çalışmada kadro yazarlarının kişilere ilişkin değer yargılarına dair yine olumlu ve olumsuz bağlamda kullanılan kelimelerden oluşan kodlama cetveli ile dünya görüşlerine dair başka bir kodlama cetveli üzerinden yine olumlu ve olumsuz bağlam kategorileri belirlenmiştir. Çalışma Kadroculara ve dünya görüşlerine ilişkin önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Tekeli ve İlkin, 1984).

Rıfkı Salim Burçak'ın, 1950 yılında İsmet İnönü'nün konuşmaları üzerine yaptığı “İnönü ve Demokrasi” isimli analiz önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Bu analizle İnönü'nün demokrasi algısı ve demokrasinin uygulamadaki karşılığı bu algı etrafında test edilmiştir. İnönü'nün söylem ile isteği arasında günün şartları doğrultusunda nasıl bir ilişkinin olduğunu araştıran Burçak, demokrasi, halkçı, milletin murakabesi gibi kelimelerle konuşmaları taramış ve demokrasi ile söz konusu ilişkiyi ortaya çıkarmıştır (Burçak, 1950).

İletişim, gazetecilik medya ve yeni medya çalışmalarında sıklıkla kullanılan içerik analizi yöntemi ile televizyon programları, lider konuşmaları, haber çözümlemeleri, film ve dizi çözümlemeleri yapılmaktadır. Yöntem, günümüzde özellikle lisansüstü çalışmalarda popülerleşmiş, nitel yorumlamaya imkân veren modern yaklaşımlar çerçevesinde çeşitli disiplinlerde uygulanmaya gelmiştir. Ülkü Doğanay ve Eser Köker tarafından yazılan “İrkçı Değilim Ama: Yazılı Basında İrkçı Ayrımcı Söylemler” isimli çalışma gazetecilik disiplininde önemli bir yere sahip güncel ve kapsamlı bir araştırmadır. Çalışma, ırkçı ve ayrımcı bir dile sahip değilmiş gibi görünen ama kullandığı kelimelerle ırkçı ve ayrımcı özellikler sergileyen ideolojik tutumları birbirinden farklı gazetelere yönelik bir içerik analizini ihtiva etmektedir. Yazarlar, Türkiye’de farklı etnik gruplara, farklı seçmen davranışına sahip vatandaşlara ve kadınlara yönelik kullanılan dilin satır aralarına gizlenen anlamı ortaya çıkarmayı amaçlamış; böylece ırkçı ayrımcı dil kalıplarının ırkçılığı ve ayrımcılığı nasıl ürettiğine dikkatleri çekmiştir (Doğanay ve Köker, 2010). Öte yandan editörlüğünü Sibel Arkonaç’ın üstlendiği “Söylem Çalışmaları” isimli eser, içerik analizi yönteminin farklı disiplinlerde nasıl kullanıldığını irdelemiş ve bu çalışmaları bir araya getirerek kısa bir literatür oluşturmayı amaçlamıştır. Umut Şah tarafından kaleme alınan “Andımızı Okumak: Bir Aracılı Söylem Analizi” ve Zeynep Aygül’ün “Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nin Eleştirel Söylem Analizi ile İncelenmesi” isimli çalışmalar çalışmamız bakımından önem taşımaktadır. Söz konusu iki çalışma söylem üzerinden kimliklerin ve iktidarların nasıl kurgulandığını anlaşılır kılmayı amaçlamaktadır (Arkonaç, 2012).

Hakan Uzun tarafından kaleme alınan “Atatürk’ün Nutuk’unun İçerik Analizi” isimli doktora tezi, Nutuk üzerine yapılan önemli bir içerik analizi örneğidir. Çalışmada Uzun, kavram, terim ve söz grupları tespit etmiş, Atatürk’ün kullandığı kelimeler üzerinde nicel bir ölçüm yapmıştır. Atatürk’ün Nutuk’ta kaç kez millet, devlet, Cumhuriyet gibi

kelimeleri kullandığı, hangi sıklıkla “ben” ve “bence” zamiri ile kişisel yargılarda bulunduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Uzun, Nutuk’un içerik analizi ile Atatürk’ün 1927 yılından önce daha net bir şekilde anlaşılacağını, bu yolla milli mücadeleyi ve gerçekleştirdiği devrimi ne ölçüde sahiplendiğini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Kullanılan kelimeler ile kişisel yargılar arasında anlamlı bir ilişki kurmayı hedefleyen Uzun’un çalışması kapsamlı bir içerik analizi olması bakımından önem taşımaktadır (Uzun, 2005).

İçerik analizinin herhangi bir metin üzerinden değil birtakım semboller üzerinden yapıldığı çalışmalardan biri Zeynep Saadet Varlı tarafından kaleme alınan “Cumhuriyet Türkiye’inde Siyasal İktidarların Benimsedikleri Giyim Tarzları ile İdeolojileri Arasındaki İlişkisellik ve Siyasal İçerikli Giyim Kodları Arayışı” isimli doktora tezidir. Çalışmada 1923- 2011 yılları arasındaki liderlerin giyim tarzları incelenmiştir. Varlı, giyim tarzlarının ideolojik tutumları yansıttığı ve kitle iletişim araçlarının gelişimi ve yaygınlaşmasıyla önemli mesajlar ileten siyasal imajlar üzerinden bu ideolojik tutumların görünür kılınabileceğini iddia etmiştir (Varlı, 2012).

3.2. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Yansıyan Politik Sembollerin İçerik Analizi ile Yorumlanması

3.2.1. Resmi Bayram ve Tören Kutlama Haberlerinin Analizi

Yeni rejimin ilk bayram kutlaması olan 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ile başlayan bayram ve tören kutlamaları sırasıyla 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik Spor Bayramı ile ideolojinin kurumsallaşmasını sağlayan ritüelleri içermiştir. Söz konusu ritüeller icra edilirken, geçmişe yapılan göndermeler Milli Mücadele dönemini ve kuruluş ideolojisini besleyen fikir akımlarından beslenmiş; İmparatorluğun İslami vurgusuna yer verilmemiştir. Dinin toplumsal yaşamdan tasfiyesiyle yaşanan modernleşme sürecinde bu bayramların sembolik özellikleri modern ulus devletlerin “olması gerekenleri”ni törensel sembolizmde görmek mümkündür.

23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarının hedefi Türk Devrimi’ninin taşıyıcıları olan gelecek nesillerdir. Çocuk ve

gençler üzerinden kurgulanan kutlamalarla ideolojinin aşılması sürecinde önemli bir yol katedilmiştir. Bu bayramların törensel sembolizmi çocuk ve genç nüfus politikasına yönelik bir anlam da ihtiva eder ve Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrası, Anadolu topraklarında yaşanan nüfus azlığı, çocuk ve gençler üzerinden sağlıklı bir neslin nasıl yaratılacağına dair söylemleri içinde barındıran bir araçsallığa sahiptir.

Toplumsal hafızanın canlı tutulması yönünde kutlanan 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı kutlamalarının törensel sembolizmi tarih anlatısına dayalıdır. Bu anlatı, Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları kahraman Türk askerlerini özneleştirir. Dolayısıyla kişiler üzerinden hem bir yüceleştirme barındırır hem de topluma savaş konusunda diri tutar.

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Osmanlı İmparatorluğu'ndan radikal bir kopuşu sembolize etmesi bakımından önem taşımaktadır. Diğer bayram ve tören kutlamaları da bir kopuş sergilemekle beraber; doğrudan toplumsal dönüşüme müdahale eden, yaşam tarzını belirleyen, İmparatorluğu öfke ile tarihe gömen sembolik mesajları topluma yayması bakımından diğerlerinden ayrılır. Bu minvalde Cumhuriyetin kuruluş gerekçelerini her yıl yeniden üreten 29 Ekimler rejimin kurumsallaşmasını sağlamıştır.

Tüm bu bayram ve tören kutlamaları Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında kendi sembolik özellikleri çerçevesinde, her yıl tekrarlanan aksiyonları içermiş ve 1931 yılı itibari ile ideolojinin kurumsallaşması ile belli bir düzen çerçevesinde birbirlerinin sembolik özelliklerini zaman zaman paylaşır hale gelmiştir. Çalışmanın bu bölümü söz konusu sembolik özelliklerin yansımalarının Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde nasıl tezahür ettiğini analiz edecektir.

3.2.2. 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı

Cumhuriyet'in ilk milli bayramı olan 23 Nisan'ın çocuk vurgusu çocuk nüfusunun ve var olan nüfusun üretken kapasitesinin artırılmasına yönelik paternalist girişimleri ihtiva etmektedir. Böylelikle devletin bekası ve güvenliği için yine var olan nüfusun sürdürülebilir kılınması bayram kutlamalarında verilen önemli mesajlardandır. 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları, çocuk haftası ve gürbüz çocuk müsabakaları ile hedeflenen söz konusu nüfus politikasının gazetede yansımaları bu

bölümde analiz edilmektedir. Bu bayramın sembolik özelliklerinin arakasında, rızayı yaratan ve yıldan yıla kapsama alınan hedef kitlenin artmasının nedeni, ızdırapla geçen kurtuluş savaşından zaferle ayrılan bir milletin egemenliği düşüncesidir. 23 Nisan'ın hedef kitlesi sadece çocuklar değildir; bu da kapsanan nüfusu her yıl arttırmaktadır. Dolayısıyla sembolik mesajları çoklaştırmaktadır. Çocuk vurgusu üzerinden gerçekleştirilen ideolojik aşılama süreci özellikle 23 Nisana dair yapılan kutlama ve törenlerin sembolik anlamını zenginleştirmektedir. 23 Nisanların sembolik evreni, gazetede sunulan haberlerde geçen kelimelerle ortaya çıkarılabilir. Tablo 1'de, 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramlarına dair yapılan haberler ve bu haberlerde hangi kelimelerin kullanımının tercih edildiği tarihlere göre kategorize edilmiştir. Bu yolla 1923- 1935 yılları arasında sadece 23 Nisanların “çocuk” söyleminin ele alınmadığı; “çocuk” üzerinden İmparatorluktan radikal bir kopuşun nasıl yaşandığı ve kopuş gerekçelerinin Tek Parti İktidarının meşruiyet söylemini nasıl oluşturduğunu sistematik bir şekilde göstermek amaçlanmıştır. Haber metinlerinin arkasında yer alan ideoloji ve bu ideolojinin belirli bir “çocuk” politikasının yaratılma sürecine katkısı tablonun yorumunu içeren bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

Çizelge 3.1. 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı Kutlamalarında Kullanılan Kelimeler ve Haber Başlıkları

Kullanılan Kelimeler	Tarih ve Sayfa	Haber Başlığı
Büyük Bir Bayram, İrade-i Milliye, Milli Bayram, 23 Nisan	23 Nisan 1923:1	Eriştiğimiz Büyük Bir Bayram Günü
Kuruluş, kurtuluş	23 Nisan 1924:1 23 Nisan 1924:2	23 Nisan Tecelli Günü
Çocuk Himaye-i Etfal	23 Nisan 1925:1	Fakir Çocukları Unutmayalım
Gülbüz çocuk, çocuk	23 Nisan 1926:1	Gülbüz Çocuk
Çocuk himayesi	23 Nisan 1927: 1	Çocuk Hazretleri
Gülbüz çocuk	24 Nisan 1928:1	Gülbüz Çocuk Müsabakası
Çocuk haftası, gülbüz çocuk, çok çocuklu aile	21 Nisan 1929:1 29 Nisan 1929:1	Çocuk Haftası Programı Gülbüz Yavrular
Çocuk meselesi	23 Nisan 1930:1	23 Nisan
Çocuk terbiyesi, beden terbiyesi	23 Nisan 1931:1	Bayram
Mükemmel Çocuk	23 Nisan 1932:2	Çocuk
Öğrenci Andı	24 Nisan 1933:1	Türk Çocuğunun Yasası
Yeni nesil, gençlik	23 Nisan 1934:1	Sevgili Bayram

3.2.2.1. 1923-1928: Hâkimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı

1927 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin aldığı kararla Çocuk Bayramı, 1929 yılında ise Çocuk Haftası olarak kabul edilene dek 23 Nisan'lar Hâkimiyet-i Milliye Bayramı olarak kutlanmıştır.

Resim 3.1 Hakimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1923:1

Gazeteye yansıyan ilk kutlama haberi, eski meclise ait bir fotoğraf ile (Resim 3.1.) “Eriştiğimiz büyük bir bayram günü... 23 Nisan, en derin felâketler, ızdıraplar içinde çırpınan Türklüğün kurtuluş istikametini tuttuğu gündür” (Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1923: 1) başlığı altında verilmiştir. Haber metni 23 Nisan’ı milletin iradesinde vücut bulan kutsal gün olarak nitelemekte ve milli bir bayram günü olarak neden kutlanması gerektiğine açıklık getirmektedir:

“23 Nisan, dört tarafından hıyanet, tecavüz, ihtiras ile sarılan memleketin her şeyi, her sınıf teşkilatı sırtından atarak, doğrudan doğruya kendi mukadderatını kendi idare etmeğe karar verdiği ve bunu tatbike başladığı ilk gündür ve bu ilk gün bizim için bir ihya devrini ve yeni Türkiye’yi doğurmuştur. İşte 23 Nisan’ın bütün kutsiyet ve ulviyeti bu noktada toplanıyor. İrade-i Milliye’nin hâkimiyeti, memleketin dört tarafına sarılan düşmanlardan temizlenmesi ve en nihayet zaferin istihsali ve yarın gayemizin itmamı bu tarihe medyundur... Millî bir bayram günü... Fakat bugün tarihimizi dolduran bin bir kahramanlık vakasının tekerrür ettiği bir gün, ne bin bir zafere berikisinin ilâve edildiği bir gün, ne binlerce senelik Türk hayat-ı tarihiyesinin bizlere devr eylediği parlak bir gün... 23 Nisan, bütün bu kahramanlık menkıbelerini, bütün bu zafer günlerini bize neşe ile kazanılmış yüksek bir hakla teside yol açan ve dalgalar içinde çırpınan Türk efkâr ve amalane kat’î bir istikamet veren bir gündür. Onun içindir ki bizce aziz ve mukaddes olan her yıl dönümünde fazla bir heyecan ve sevinçle bugünü idrak ediyoruz...23 Nisan’ın ehemmiyeti sadece Büyük Millet Meclisi’nin açılmasında değildir, belki oraya memleket tarafından gönderilen

mümessillerin getirdiği fikri-i müşterekin, arzu ve iradenin tam şekil ve ruhi ile tecelli etmesindedir” (Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1923: 1).

Himaye-i Etfal Cemiyeti başkanı Dr. Fuad Bey’in de protokolde yer aldığı tören, Meclis’te Gazi Paşa’nın da katıldığı programla icra edilmiştir. Kutlamaların yapıldığı gün mekteplerin kapatılacağı emri verilmiş, öğrenciler törene katılmak üzere meclis önünde toplanmıştır. Mekteb-i Harbiye Birlikleri, Riyaset Muhafız Taburu, Süvari Bölüğü, İtfaiye Bölüğü’nün yaptığı resmigeçit töreninde protokolde Türkiye Büyük Millet Meclisi icra vekilleri heyeti reisi ile vekiller, Vali ve erkân-ı vilâyet, erkân-ı adliye, ulema ve meşâyih-i belde, belediye ve ticaret ve ziraat odaları reis ve azası ile Ankara Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi yerlerini almıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 21 Nisan 1923: 2; 23 Nisan 1923: 1).

23 Nisan 1924 itibariyle gazete, Mustafa Kemal Atatürk’ün aynı cephede birlikte mücadele verdiği silah arkadaşları, milletvekilleri, diplomatlar ve aydınların yazıları ile Atatürk’ü yücelten, Milli Mücadele’yi hatırlatan, zaferi yaşatan, milleti, köylüyü ve vatandaşı bu mücadele ve zafere ortak eden, aynı zamanda İmparatorluktan kopuşu ve devrimlerin sürekliliğini vurgulayan fikir yazıları ile kutlama ve tebriklerle aktarmıştır. 1924 yılı itibariyle Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde yer alan yazıların önemli özelliği, İstanbul hükümeti ile yaşanan iktidar mücadelesinin Saltanat ve Halifeliğin ilgası ile son buluşu ve 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile yaşanan uyum sürecini anlatıyor olmalarıdır. Bu bağlamda tarihi İmparatorluktan ve Saltanattan kopuş içinde ele alarak, anlamlı ve şanlı bir zaferle taçlanan yeni rejime olağanüstü özellikler atfedilmiştir. Bu yıl itibariyle kutlanan milli bayramların vurgusu bu tarihsel temele dayanacaktır. 23 Nisan 1924’te Ruşen Eşref²⁰’in kaleme aldığı 23 Nisan başlıklı yazısı bu bağlamda değerlendirilebilir:

²⁰Bkz. Nuri Sağlam, “Ruşen Eşref Ünaydın Hayatı ve Eserleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s.12,30,42. Ruşen Eşref (1892-1959), Darülfünun Edebiyat Fakültesi’ni bitirip İstanbul’da çeşitli okullarda Edebiyat ve Fransızca öğretmenliği yapmıştır. İlk yazılarını Tefvik Fikret’in teşvikiyle Servet-i Fünun’da yayımlamaya başlamıştır. "Edebi Ziyaretler ve Mülakatlar" başlıklı yazıları 1916’da Servet-i Fünun ve Türk Yurdu dergilerinde, daha sonraki yıllarda ise Vakit gazetesinde yayımlanmıştır (1917-1918). 1920’de Ankara’ya giderek Kurtuluş Savaşı’na katılmış ve Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu’nun içinde bulunduğu durumu ve Anadolu insanını anlatan yazılar kaleme almıştır. Lozan Konferansı’nda basın danışmanı olarak görev yapmış, 1923’te Afyonkarahisar milletvekili olarak meclise girerek; Anadolu Ajansı kurucu idare meclisi ve harf inkılabı komisyonu üyeliğlerinde bulunmuştur.

“23 Nisan! Bu bir felâh nidası idi ki büyük kuruluş ve kurtuluşu başarmak için tarihin seçip beğendiği genç reisin ağzından ufuklara bu şahikadan dağılmıştı, ses duyan feragat ve halâs insanlarını gizli yollardan bu ıssız dağlara çağırmıştı!23 Nisan” yeni doğuşa ilk davettir. Şimdiki Türkiye’nin ilk sözü o gün konuşuldu. İman arkadaşlarının emel ve emek yoluna çıktığı tarih bu tarihtir. “23 Nisan” temel günüdür. En hakiki millet günüdür Hakikatte ilk yirmi üç Nisan kadar zahirde kendi aleyhine bir gün tasavvur edilebilir mi? O gün fevkalade destani ve tehlikeli bir inat, bir özleyiş günüdür ki ancak pürüzsüz imanın üstünde durabiliyor zira davasının ışığından başka elde maddi hemen hiçbir müeyyidesi ve hücceti yok gibidir. Ankara sayfiyelerinde kabaran sığır sürüsü tozlarını kendisini bastırmaya gelen muhtelif kuvvet sanacak kadar hassastır! Zira bir saltanat var, ağyara dost ve bu toplanışa düşmandır. Bir hükümet var, bu içtima ve ısrarın tenkilini fetvalarla ve müsellah kıtalarla emrediyor... O kapı bundan dört yıl evvel bugün Mustafa Kemal’in eliyle açıldı. Meğer dört asrı tashih edecekmiş! Zahirî şatafatlar altında kof ve çürük nemiz varsa hepsini tay edecek bir orasıymış. Yeni ve içtimai ihtiyaçlarımızı tespit ve takrir edecek nokta orasıymış! Ve 23 Nisan’dan aldığı o feyzledir ki bahtsız ve alicenap bir vatani içli dışlı istiladan kurtarmış! Ölüm ejderini yenip hayat definesini almış! Türk vatani, en düşkün, çaresiz deminde kendisini kucaklayıp yerden kaldırmış olanların temiz ve emin ellerinde” (Ünaydın), Ruşen Eşref, Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1924: 2).

“Tecelli Günü” başlıklı yazısında Akçuraoglu Yusuf²¹, Türklük vurgusu ve Türklerin kadim Anadolu topraklarındaki devamlılığını vurgulamıştır:

“Türklüğü düşündüğüm zaman, hatırıma daima bu nazariye gelir: Şark tarihi Türklük denilen bir kuvvetin mütenevvi‘ tecellisinden başka bir şey değildir. Bu kuvvet, bazen aksâ-yı şarkta tecelli eder, Hatay hakanlığı olur, bazen bütün şarkı kaplar, Cengiz Kağanlığı tekevvün eder, bazen Selçuk padişahlığı namıyla âlem-i İslam’a hükümrandır, bazı Osmanlı sultanlığı unvanı altında eski Roma imparatorluğunun hemen tamamına sahip olur. İşte bu ezelî ve ebedî kuvvetin, son zamanlarda yeni bir tecellisine şahit olduk. Türklük bu sefer, bir cumhuriyet

²¹ Bkz. **Yusuf Akçura, Türkçülük, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1978.s.21-33.** Akçuraoglu Yusuf(1879-1935), 1908 yılında Türkiye’de Türk Milliyetçiliği esasına dayanan ilk kuruluş olan Türk Derneği’nin; 1911 yılında Türk Yurdu Cemiyeti’nin kurucularından biridir. 1923 yılında milletvekilliğine seçilmiş, 1931 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti’ni kurmakla görevlendirilmiştir.

şeklinde, kadim Anadolu'nun ta göbeğinde tecelli etti, tecelli günü bugündür bugünü kutlayalım ve bugünü bize gösteren ulu Tanrı'ya bükünelim! Türk kuvvetinin bu tecelli günü, cihan tarihinde yeni bir devrin başlangıcıdır bugünü kutlayalım, bugünü bize gösteren ulu Tanrı'ya bükünelim ve bugünde O'nun kuvvetini O'nun dileğini kendisinde tecessüm ettiren başbuğumuzu alkışlayalım!" (Akçuraoglu Yusuf, Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1924: 1).

23 Nisan 1925 yılı kutlamalarında o güne dek yapılan kutlamaların sembolik içeriğini de değiştirecek "çocuk" vurgusu dikkat çekicidir. Bu minvalde Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kutlama protokol ve programlarında yer alması, kutlama günlerinde bağış toplama geleneğinin sürdürülmesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün açıkça cemiyete verdiği destek önemli bir etkindir. Bu tarihten itibaren 23 Nisan kutlamalarında sembolik özellikler içinde gelecek nesil ve çocuk nüfusunun arttırılmasına yönelik tartışmalar da yer alacaktır. Ağaoğlu Ahmed²²'in 23 Nisan'da neşrettiği "Fakir Çocukları Unutmayalım" başlıklı makalesi bu doğrultuda değerlendirilebilir.

"23 Nisan çocuklarımız için Himaye-i Etfal günüdür. Himaye-i Etfal Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük davasıyla uğraşan yegânemüessesesidir... Toplum, müstakbel nesle karşı lakayt kalmamalıdır. Avrupa ve Amerika'da devletlerle birlikte yardım cemiyetleri de yetim çocuklara sahip çıkmaktadır. Bizde Himaye-i Etfal Cemiyeti'ni takviye ve teyide koşalım. Bayram günleri bu cemiyetin rozetlerini göğsümüze takmayı vatani bir vazife olarak görelim, unutmayalım ki bu rozetlere verilen her kuruş biçare, kederli, mahzun vatan evladının himaye ve korunmasına sarf olunacaktır" (Ağaoğlu Ahmet, Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1925: 1).

3.2.2.2. "Gürbüz Çocuk Müsabakası" ve 23 Nisan

1926 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti, 23 Nisan'ı Çocuk günü olarak kabul etmiş (Hâkimiyet-i Milliye, 22 Nisan 1926: 1) ve bu tarihte başlayan Gürbüz Çocuk Müsabakası

²² Bkz. A. Gün Soysal, *Tatarlar Arasında Türkçülük, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi İçinde*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekinil, İletişim Yayınları, 7.baskı, 2006, s. 202-207. Ağaoğlu Ahmet(1869-1939), Ziya Gökalp, M. Emin Yurdakul, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yusuf Akçura gibi isimlerle birlikte Türk milliyetçiliği hareketinin önderleri arasında yer almış, Türk Ocağı ve Türk Yurdu Dergisi'nin kurucularından biri olmuştur. 1923 yılı itibariyle Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarlığını yapmış ve aynı yıl Kars mebusu olarak meclise girmiştir. Ziya Gökalp ile birlikte 1921 ve 1924 Anayasa komisyonunda çalışmıştır. 1927 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Halk Fırkasın girmiş, Fırka kapatıldıktan sonra İstanbul Üniversitesi'nde ders vermeye başlamıştır.

yarışmalarından sonra 23 Nisan, ilk kez 1927 yılında belli bir program dâhilinde kutlanmaya başlamıştır.1926 yılında23 Nisan'ın sembolik içeriğine “Gürbüz Çocuk” kavramı eklenmiştir.1927 yılından itibaren Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı olarak kutlanmaya başlayan 22 Nisan 1927 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanan beyannamesinde “ Büyük Gazimiz çocuklarımızın 23 Nisan Bayramı'nı daha şerefli, daha neşeli geçirmesine vesile olacak büyük bir jestte bulunmuşlardır...Otomobilini o gün çocuklara tahsis etmiştir...Bugüne kadar Türk Çocukları bu derece şefkat görmemiştir”(Hâkimiyet-i Milliye, 22 Nisan 1927:1) Mustafa Kemal Atatürk'ün Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çalışmalarını ve izlenen çocuk politikasını desteklediği görülebilir. Öte yandan Cemiyet'in 22 Nisan 1927'de gazete aracılığıyla Ankaralıları düzenlenen şenliklere davet ederek, “ yaşınızı, işinizi, memuriyetinizi bir tarafa bırakarak çocuklarınızı şevk ve muhabbetle eğlendiriniz. Himaye-i Etfal Cemiyetince tertip edilen çocuk alaylarına ve şenliklerine iştirak ediniz” çağrısında bulunmuştur. (Hâkimiyet-i Milliye, 22 Nisan 1927: 1).

23 Nisan 1927'de gazetede “1920 senesi 23 Nisanı şehrimizde bol güneşli bir Cuma'ya rastlıyordu, o gün...23 Nisan bize zaferi ve zaferi takip eden çok büyük inkılapları müjdeleyen gündür!” ana başlığı altında ilk meclisin açılış ritüelini tasvir eden bir fotoğraf yayımlanmıştır Siirt Mebusu Mahmut bey tarafından neşredilen “Büyük Gün” başlığı altında yine İmparatorluktan kopuş hatırlatılmış ve Mustafa Kemal Atatürk 23 Nisan vesilesiyle yüceltilmiştir

“...Siyaset tarihinde mutena bir kıymeti olan, şark tarihinde parlak akisler bırakan, el-hâsıl beynelmilel esâsiyâtta bu akislerin izleri görülen hâdise 23 Nisan'da vâkı olmuştu. Türk milleti, Ankara'da toplanan vekillerinin diliyle bütün dünyaya, Efendiler, yanılıyorsunuz, ruhumdaki kuvvet ve ateş sönmemiştir. Hayat ve istiklâl, benim de hakkımdır. Onları müdafaaya azmettim. Hayat hakkında, istiklâl hakkında, nihâyet bu azim ve kararına hürmet ediniz! İhtarını bütün bir husumet dünyasına karşı bu mübarek günde bağırmişti... Ve tarihte ve ona takaddüm eden iki senelik mütareke devrindeki manzara ne idi? Uzun, kanlı ve bedbaht bir muharebeden mağlup olarak çıkmıştık. Memleketin maddi ve manevi mukavemet kuvvetleri kâmilten kırılmıştı. En nikbin olanlarımızın hayâl ve tasavvurlarında ümit ve teselli güneşinin hiçbir aksi görülüyordu. Payitaht işgal altında, vilayetler işgal altında, bütün halk umumi ve zalim bir tazyik altında bulunuyordu... Şimdi gözlerimizi

kamaştıran büyük neticelerin o zaman Gazi tarafından ne ince bir hassasiyetle hesap edildiğini orada görmek mümkündür. Kim bilir, Büyük Gazi'nin, Erzurum ve Sivas kongrelerindeki faaliyetlerini, padişah ve İstanbul hükümetiyle olan muhabere ve mücadelelerini, bazı mesai arkadaşlarından gördükleri müşkülâtı bir gün belki yine kendi lisanlarından işitmek ve dinlemek bahtiyarlığına nail oluruz!(Siirt Mebusu Mahmut, Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1927: 1).

1927 yılı kutlamalarında önemli noktalardan biri Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün Himaye-i Etfal Balosunda çocuklarla yakından ilgilenmesi ve “yarının büyük insanları” (Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1927:1) olan çocukların bayramlarını samimiyetle kutladığının haberinin yansımasıdır. Aynı haber metni, devlet ricalinin çocuklarla bir arada fotoğrafını da içermektedir. (Resim 3.2.).

Resim 3.2 Hakimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1927:1.

Çocuk ve gelecek nesil konusunda önemli başka bir ayrıntı da İbrahim Alaaddin²³'in çocuk nüfusunun azlığına dikkat çektiği “ *Çocuk Hazretleri*” başlıklı yazısıdır. “*Çocuk himayesi, Türkiye için en büyük tehlikelerden biri olan nüfus azlığının giderilmesi için ve cumhuriyetin yeni nesillerinin daha vasıflı olmalarının sağlanması için önemlidir. Bu amaçla çalışan Himaye-i Etfal’e bir vatan borcu olarak sahip çıkmalıyız*” (İbrahim Alaaddin, Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1927: 2).

1928 yılı 23 Nisan kutlamalarına yönelik gazeteye yansıyan haber “Ankara çocukları dün bayramlarını misalsiz bir surette tesit ettiler, gezdiler, eğlendiler” başlığı ile verilmiş Ankara’daki okulların sabah 09.00’da, Maliye Vekâlet’inin karşısındaki meydana toplanmasıyla başlayan kutlamaların, Çocuk bandosu eşliğinde sürdüğü aktarılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1928: 1). İzlenen nüfus politikasına ve nüfus artırıcı söylemlere paralel olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti’nce çok çocuklu aile müsabakası yapılmış; müsabakayı kazanan 12 çocuklu babanın kazandığı belirtilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1928:1).

3.2.2.3. Çocuk Haftası

1929 yılı 23 Nisan kutlamalarının sembolik özellikleri arasına “Çocuk Haftası” kavramını yerleştiren yıldır. Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından alınan kararla, 23–30 Nisan arasını Çocuk Haftası olarak belirlemiş; önceki yıllarda sadece bir gün yapılan etkinlikler, 1929 yılından sonra yedi güne yayılmıştır. 23 Nisan günü, yine Çocuk Bayramı olarak kutlanmıştır. Hafta boyunca gazetede çocuk meselesi ele alınarak, çocuk nüfusunun arttırılmasına yönelik söylemler odağa yerleşmiştir.

21 Nisan 1929’da çocuk haftası programı ikmal edilmiş, 23 Nisanda başlayacak çocuk haftası için hazırlıkların tamamlandığı duyurulmuştur. Program, çocuk, halk, otobüs ve otomobillerin çocuk sarayı önünde toplanarak buradan Cumhur köşküne, Fevzi ve İsmet paşaların köşklerinin önünde geçit töreninde bulunacakları bildirilmiştir. Aynı gün Ankara Palas Otelde düzenlenecek Çocuk Balosu ile gün bitirilecektir. Gazetenin gün gün

²³Bkz. Cahit Kavcar, İbrahim Alaaddin Gövsa, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 2002, s. 4, İbrahim Alaaddin (1889-1949), 1926 yılında Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atanmıştır. 1927 yılında da üçüncü dönemde TBMM’ne Sivas, sonra Sinop Milletvekili olarak girmiştir. 1935 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na Başmüfettiş olarak atanmıştır. 1939’da İstanbul Milletvekili, 1943’te de tekrar İstanbul Milletvekili seçilmiştir.

programı sunduğu 21 Nisan sayısında dikkat çeken gürbüz çocuk ve çok çocuklu aile yarışmalarıdır (Hâkimiyet-i Milliye, 21 Nisan 1929:1-3, 29 Nisan 1929:1, Resim 3.3.).

Resim 3.3 Hâkimiyet-i Milliye, 29 Nisan 1929:1

24 Nisan 1929'da gazete Mustafa Kemal Atatürk, İsmet ve Fevzi Paşaların çocuklar arasında yer aldığı fotoğrafı manşete taşımış ve Cemiyet adına bir çocuk Belediye Başkanı Vehbi Bey'e hitaben bir nutuk okumuştur. Konuşmadaki vurgu, gelecek Türk neslinin temeli çocuktur. " Ben bir âlem imişim. Yeni öğrendim. Ben kendimin bir varlık olduğunu Cumhuriyette farkına vardım. Geleceğin parlak Türk Cumhuriyeti'nin temeli benmişim" (Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1929:1). Bayram günü cemiyette toplanan çocuklar, otomobillere bindirilerek; Bankalar Caddesi, TBMM önü ve Yenişehir yolundan geçirilmiş ve Çankaya Köşkü'ne götürülmüşlerdir. Daha sonra Köşk'ün bahçesine girerek burada Büyük Gazi'yi selamlamışlar ve Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'ya, ardından Başvekil İsmet Paşa'ya ve TBMM Başkanı Kazım Paşa'ya uğrayarak, devleti temsilcileri ile kucaklaşmışlardır(Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1929:1).

1930 yılı çocuk haftası başlangıcı bir önceki yıl protokol ziyaretlerini takip etmiş, çocuklar Başvekil İsmet Paşa ve Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın köşklerini ziyaret etmiştir. Ankara'nın tören alanları olarak kurgulanan Zafer Meydanı, Bankalar Caddesi ve Yenişehir güzergâhı takip edilerek geçit töreni tamamlanmıştır. Dönemin nüfus politikasına paralel konuşmalar yapılmıştır. Bunlardan en dikkat çekeni Himaye-i Etfal

cemiyeti adına çocuklara seslenen Edirne Mebusu Faik Bey'in yaptığı konuşmadır. “Cumhuriyet sizin, kuvvetli bilekleriniz, şuurlu kafanız, zinde vücudunuz üzerinde duracak ve sarsılmayacaktır”(Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1930: 2). Öte yandan ilk kez o yıl nüfus sorununun nedenleri gazetede Maarif Vekâleti'nin 1929 yılında yaptığı nüfus araştırması verilerinden faydalanarak analiz edilmiştir:

“Memleketimizde çocuk meselesi şu şekilde izah edilebilir. İktisadi amiller fazla tevellüdata mani oluyor. Ailede değişen şeraiti hayatiye ev kadını sokakta çalışmaya mecbur etti. Bu gün bu kadın çocuğuna bakamıyor ve onun için çocuk yapmamayı tercih ediyor... Köylerde, mektep ve nahiyelerde doktor ve kazalarımızda doğum evleri ve hastaneler yoktur. Binaenaleyh memleketimizde müessir bir nüfus siyaseti takibi için her şeyden evvel, bize çocuk yapacak aile ile çocuğu sıhhi ve terbiyeyi himayeye almak icap eder”(Hâkimiyet-i Milliye, 25 Nisan 1930: 1).

1931 yılında CHF programına da yansıyan nüfus artışı, beden terbiyesi ve sağlıklı bir ırk yaratma politikasına yönelik uygulamalardaki artış, milli bayram günlerinde dile yansımaya devam etmiştir. 23 Nisan 1932 yılında gazetede en önemli vurgu, çocuğun devlete ait oluşu ve çok çocuk, mükemmel çocuk söylemine odaklanmıştır. Afyon Mebusu İzzet Ulvi Bey'in neşrettiği yazı bu minvalde önem taşımaktadır:

“...en doğru bakıma göre, çocuk devletindir. Devlet mektep dediğimiz potada çocuğu eritir, kendine yarayacak bir biçime sokar. Ana babanın işi, çocuğu bu biçimden uzaklaştırmak değil, belki ona hazırlamak, bu işte devlete yardım etmektir...”(İzzet Ulvi, Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1932:2)

“...İnkılâp Türkiye'si'nin çocukları hayalden, hotbinlikten, maharetsizlikten uzak, tek terbiye sistemi altında, bir ordu fertleri gibi yetiştirilen, bugünkü rejimi ve birbirini candan seven, mütesanit, feragatçi, mefkureci, faziletli, düşünceli, genç ve dinç varlıklar olacaktır. Çok ve aynı zamanda mükemmel çocuk!”(İzzet Ulvi, Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1932: 2).

1933 yılı itibariyle 23 Nisan kutlamalarına başka bir ritüel daha eklenmiş, Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Bey tarafından, 24 Nisan 193'te gazeteye “Türk Çocuğunun Yasası”

başlığıyla sunulan, “Öğrenci Andı²⁴” okunmuştur. Öğrenci Andı’nın o tarihten itibaren derhal her gün mekteplerde ders başlamadan önce öğretmenlerin nezaretinde yüksek sesle hep bir ağızdan okunmasını istemiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1933: 1).

23 Nisan 1934 tarihinde Başvekil İsmet Paşa’nın kaleme aldığı “Sevgili Bayram” isimli yazıda, çocukların Anadolu topraklarında zaferden ve başarıdan başka bir devir bilmediklerini, bu nedenle temiz ahlaklı, engin ve pürüzsüz ruhlarının, inkılap çocuklarının karakterinde bu özelliklerin vatani koruyan bir zırhlı gök gibi yükseldiğini vurgulamıştır. “Büyük Gazinin Türk Cumhuriyeti’ni emanet ettiği gençlik sizsiniz. Türk tarihinin hiçbir devrinde çocuklarımız o kadar yüce bir elden bu kadar değerli bir armağan alamadı. Ne mutlu size” (Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1934:1). 1934 yılı itibarıyla, 23 Nisan kutlamalarının sembolik kavramlar dizesi değişmemiştir. Kutlamaların kurumsallaştığı ve bu nedenle resmigeçit törenleri ve devlet temsilcilerini ziyaretlerin rutinleştiği görülmektedir ki burada en önemli nedenin 19 Mayıs kutlamalarında başlayan kurumsallaşmadır. Çocuk ve genç nüfus politikasına dair söylemler 19 Mayıs kutlamalarına yansımış, kuruluş aşamasındaki genç Türkiye’nin nüfus sorununda odak noktası genç nüfus olarak dönüşmüştür.

3.2.3. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, en genel anlamıyla Osmanlı toplumsal yapısının tasfiye sürecini içeren ritüellerden oluşmaktadır. 29 Ekimler bir nevi muasır medeniyet seviyesine erişmek amacıyla, toplumsal hayatın dönüşümünü resmi davet ve balolara katılan aydın ve bürokratların hal ve hareketlerinden giyim şekillerine kadar uzanan bir çağdaşlaşma anlatısıdır. Bu haliyle yeni rejimin kuruluş gerekçeleri rejimin kurumsallaşmasına bayram kutlamaları aracılığıyla hizmet etmiştir. Bu başlık altında bayram kutlamalarında gazeteye yansıyan haberlerle bu toplumsal dönüşümü analiz etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda özellikle baloların yaşam tarzında beliren dönüşümü yansıtması inkılapların sonuçlarını görünür kılmaktadır.

²⁴ Türküm

Doğruyum

Çalışkanım.

Yaşam Küçüklerimi Korumak, Büyüklerimi Saymak, Yurdumu, Budunumu Özünden Çok Sevmektir.

Ülküm: Yükselmek, İleri Gitmektir.

Varlığım Türk varlığına armağan olsun”(Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1933:1).

Toplumsal rızanın yaratılabilmesi adına yeni rejimin meşruiyeti, saltanat ve hilafetten kopuş gerekçeleriyle ilişkilendirilmiştir. Tablo 2, haber metinlerinde yer alan kelimeleri söz konusu kopuş gerekçeleri bağlamında kategorize etmiştir. Rejimin kurumsallaşmaya başlaması, inkılâpların ve resmi ideolojinin de kurumsallaşması ile mümkün olmuştur. Bu dönüşümün hayat tarzına doğrudan yansımaları yine seçilen kelimeler etrafında bir sonraki bölümde yorumlanmıştır.

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının şüphesiz en önemli fonksiyonu Atatürk kültünün yaratılması sürecine yaptığı katkıdır. Kurtarıcı, yaratıcı, münci, bani gibi niteliklerle rejim ve ideoloji Atatürk ile sıkı bir ilişki içinde aktarılmıştır. Bu aktarımda tüm bayram kutlamaları birer araç olarak nitelendirilebilir fakat Cumhuriyet Bayramı kutlamaları doğrudan katkı sağlayan en uygun zemini oluşturur. Yine Tablo 2, bu zeminin hangi kelimelerle yaratıldığı, aktarıldığı ve kutlamaların kütleleşme sürecine yaptığı katkıyı da göstermektedir.

Çizelge 3.2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarında Kullanılan Kelime ve Haber Başlıkları

Kullanılan Kelimeler	Tarih ve Sayfa	Haber Başlığı
Saltanat, Türk Milleti, Zafer, Cumhuriyet, bayram	29 Ekim 1924:1 31 Ekim 1924:1 2 Kasım 1924:1	Cumhuriyet'in Sene-i Devriyesi Cumhuriyetimiz ilk Yıldönümünü Bayramların İçinde En Büyük Bayram Olarak Tesid Etti Anadolu ve Cumhuriyet
Gülbüz, Gülbüz Asker, Sıhhatli Asker Büyük Gazi, Muhterem Gazi, Eşi Olmayan Mürebbi, Büyük Mürşid, Saltanat, İstanbul Hükümeti, İnkılap, Cumhuriyet	30 Ekim 1925:1 30 Ekim 1925:1-2 29 Ekim 1925:1	Cumhuriyet Dünkü Bayram Merasimi Karşısında Cumhuriyet Bayramı
Büyük Gazi, Türk Milleti, Cumhuriyetimiz, Türk Varlığı	29 Ekim 1926:1 31 Ekim 1926:2	İsimsiz İsimsiz
Nutuk, Cumhuriyet	29 Ekim 1927:1	Bugün
Cumhuriyet, İnkılap, Türk Gençliği	29 Ekim 1929:1 29 Ekim 1929:1	Bugün Milletimizin En Büyük Bayramıdır Temel Taş
En Büyük Gün, En Büyük Bayram, Türkiye, Ebedi Varlık	30 Ekim 1931:1 30 Ekim 1931:1	Cumhuriyetin 9 Yılına Kavuşan Türkiye Onu Dün Gazi ile Ordusuyla Sonsuz Bir Heyecan ve Aşkla Bağrına Bastı İsimsiz
Muzaffer, İnkılapçılık, Kemalizm, İhtilal	29 Ekim 1932:1 29 Ekim 1932:1 29 Ekim 1932:1	En Büyük Bayramımız Kutlu Olsun Gazi Cumhuriyeti Nasıl Kurdu 10
Millet, Ankara, Türk, Türklük	21 Ekim 1932:1-4	Türk'ün Büyük Günü
Cumhuriyetimiz, Ne Mutlu	30 Ekim 1933:1	Atatürk'ün Onuncu Yıl Nutku

Türküm Diyene, Medeniyet, Ülkü, Büyük Millet, Türk Milleti		
Türk, Millet, Cumhuriyet	29 Ekim 1934:1	Onbirinci Cumurluk Yılı Kamumuza Kutlu Olsun
Atamız, Ata, Yaratıcı, Kurtarıcı	29 Ekim 1935:1	İsimsiz
Başbuğ, Şef	29 Ekim 1937:1	İsimsiz
Eşsiz Şef, Atamız	29 Ekim 1938:1	Bütün Türkiye Büyük Heyecanla On Beşinci Yıldönümünü Kutluyor

3.2.3.1. İlk Bayram Kutlamasında Osmanlı'nın Mirası

1923 yılı 29 Ekim'de gecenin ilerleyen saatlerinde, Cumhuriyet'in ilanı, Osmanlı İmparatorluğundaki kutlama törenlerine benzer şekilde, top atışı ile duyurulmuştur. Noyan, Osmanlı İmparatorluğu'nda bayram ve zafer kutlamalarında atılan top sayısının, selamlananın kim olduğuna göre değiştiğini, örneğin Padişah'ın 21 pare top atışı ile karşılandığını belirtmiştir (Noyan, 1969: 81). Bu, “yöneten ile yönetilenlerin simgesel diyalogunun”(Deringil, 2002:49) önemli göstergelerinden birini ihtiva etmektedir. Top atışları ile yapılan kutlama, hemen ertesi gün, İstanbul basınında bazı muhalif gazetelerin, Cumhuriyet'in dua ve top atışı ile yaratılan efsun içinde kutlanmayacak bir tılsım olmadığına dair yaptığı eleştirilerle yankı bulmuş ve Atatürk söz konusu eleştirilere, en yüksek idare şeklinin Cumhuriyet'ten başka bir şey olmayacağı ve yeni doğmuş bir çocuğun hırpalanmaması gerektiğini vurgulayarak cevap vermiştir (Atatürk, 2017: 586).

Cumhuriyet'in ilanını izleyen 1924 yılının hemen başlarında, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen kanunlarla çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak amacına yönelik bir kurumsallaşma yaşanmıştır. Halifeliğin ilgası²⁵ ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu²⁶'nun

²⁵ TBMM Kavanin Mecmuası, C.II, s.243. 431 Sayılı Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun: Madde 1: Halife haledilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mâna ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan hilâfet makamı mülğadır.

²⁶ TBMM Kavanin Mecmuası, C.II, s. 241. 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu: Madde 1: Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur. Madde 2: Şer'iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

kabulünden sonra 20 Nisan 1924'te yeni anayasa da kabul edilmiştir. Bu gelişmeler 1924 yılı itibariyle Cumhuriyet'in ilanı yıl dönümlerinde Hâkimiyet-i Milliye'de neşredilen yazıların ruhunu oluşturmuş ve sembolik anlamlarını zenginleştirmiştir.

28 Ekim 1924 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın 29 Ekim günü öğleden sonra mecliste bulunan makamında heyet ve zevatın kutlamalarını kabul edeceğini daha sonra meclis binası önünde yapılacak resmigeçitten sonra da yabancı sefirleri kabul edeceği duyurulmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 28 İlkteşrin 1924: 1). 29 İlkteşrin günü "*Cumhuriyetin Sene-i Devriyesi*" başlığı altında Siirt mebusu Mahmut'un başyazısında I.Dünya Savaşı'nın sonucunun Türk milleti için felaket olduğunu, Saltanat idaresinin de Türk milletine asırlardır bir uykuya yatırdığını, milletin ölüm ile burun buruna geldiğini fakat ölenin millet değil Saltanat olduğunu ifade etmiştir. Millet, kutsal bir İstiklal aşkı ile Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanıp örneği görülmemiş askeri ve siyasi zaferi kazanmış ve her şeyden evvel kendi ruhundan doğan kendi seciyesine uyan bir şekl-i devlet bulmak ve onu fedakarane bir azimle tatbik mecburiyetinde olduğunu ve bu yüzden Türk milletine en ziyade uygun olan şekl-i idarenin cumhuriyetten başka bir şey olamayacağını belirtmiştir" (Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1924: 1). "*Cumhuriyetimiz ilk yıldönümünü bayramların içinde en büyük bayram olarak tes'id etti. Bu bayram bilhassa doğduğu, kuvvet bulduğu Ankara'da çok candan ve çok samimi bir surette geçti*" (Hâkimiyet-i Milliye, 31 İlkteşrin 1924: 1) ifadelerinde dikkat çeken nokta, Cumhuriyet Bayramı'nın henüz resmi ve milli bir bayram olarak kabul edilmemesine rağmen, kullanılan "bayram" ifadesi ile yasal düzenlemenin yapılacağı yönünde bir izlenim oluşturması ve Ankara'nın başkent olarak ilk bayram kutlamasının ve sonraki tüm miili bayramların kutlama mekânı olarak belirlenmesidir.

Anadolu ve Cumhuriyet başlığı altında yurdun çeşitli vilayetlerinde yapılan kutlamalar tasvir edilirken, şehrin baştanbaşa bayraklarla süslendiği, öğrenciler eşliğinde çok parlak bir resmigeçit töreni yapıldığı ve öğrencilerin Mustafa Kemal Paşa'ya şükranlarını dile getirdikleri nutukla irat ettikleri aktarılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 2 Kasım 1924: 1). Cumhuriyet'in ilk yıldönümü kutlamalarına ilişkin haber metinlerinde önemli başka bir ayrıntı da Saltanat ve İstanbul hükümetine yapılan eleştirilerdir. Trabzon'da yapılan kutlamada konuşma yapan bir öğrencinin şu ifadelerinin coşkuyla karşılandığı belirtilmiştir: "*bize kandan mezar kazanlar arasında yalnız kasti değil,*

asırlarca başımıza taç yaptığımız saltanat da vardı. Bir saltanat ki siyasasını ve cihedinde milyonlarca şehidin kanı ve ahı medfundu” (Hâkimiyet-i Miiliye, 2 Kasım 1924: 1).

3.2.3.2. İlk Resmi Bayram Kutlaması: 29 Ekim 1925

19 Nisan 1925’te 29 Ekim gününün mili bayram olarak kabulüyle birlikte Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sabah ve öğleden sonra düzenlenen resmî kabul töreni ve resmîgeçit töreni ile gece saatlerinde düzenlenen fener alayları ve balolardan oluşan bir içerikle kutlanmaya başlanacaktır.

1925 yılı 29 Ekim kutlamaları, sabah saatlerinde halkın meclis bahçesini, Taşhan Meydanı’nı ve meydana açılan tüm sokakları doldurmasıyla başlamış, öğleden sonra Mustafa Kemal Paşa’nın mecliste resmî kabul töreni ile devam etmiştir. Resmî kabulde Fransız, Yunan, Afgan, Rus, Macar ve Mısır sefirleri ve bürokratları da yerlerini almıştır. Taşhan Meydanı’nda yapılan geçit töreninde öğrenciler kırmızı beyaz elbiseleri içinde Mustafa Kemal Paşa’nın fotoğraflarını ve Türk bayrağını taşımışlardır. Geçit törenine daha sonra Kumandan Kazım Paşa ve erkânı harbiyesi piyadeler ile birlikte, daha sonra da jandarma birliklerinin geçişi ile geçit töreni tamamlanmıştır. Geçit esnasında hava filosu Ankara’nın semalarında gösteri uçuşu yapmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 30 İlkteşrin 1925: 2). Resmîgeçit törenlerinde öğrenci ve askerlerin halkın arasından geçmesinde amaç, Cumhuriyetin sağlıklı çocuklarını ve gürbüz askerlerini sergilemektir ve geçit töreninin mantığı da gazetede açıkça yazıya dökülmüştür: “...mektepler artık medeni bir memlekette yetişen talebesini; kışlalar gürbüz, sıhhatli askerlerini, yapılar iş adamlarının ortaya dökmüşler...(Hâkimiyet-i Milliye, 30 İlkteşrin 1925: 2).

30 Ekim tarihli gazetenin aynı haber metninde dikkat çeken önemli ayrıntılardan biri de “*mebus ve memurların resmi kıyafetleri ile yüksek şapkalarıyla çok zarif göründükleri*”(Hâkimiyet-i Milliye, 30 İlkteşrin 1925: 2) vurgusudur. Bu vurgu esasen 25 Kasım 1925 tarihinde kabul edilen Şapka Kanuna²⁷ hazırlık söylemlerinden birini ifade etmekte ve aynı zamanda devlet ricali ile başlayan ve değişen yaşam tarzı hakkında bilgi

²⁷TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Teşrinisani 1341, C. 19, Devre: 2,s.230: 671 Sayılı Şapka İktisası Hakkında Kanun: Madde 1: Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idare-i umumiye ve hususiye ve mahalliyeye ve bilumum müessesata mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumî serpuşu şapka olup buna münafi bir itiyadın devamını Hükümet meneder.

vermektedir. Bu yıl Türkiye’de devlet erkânının katıldığı ilk resmi balo Cumhuriyet bayramı kutlamaları dolayısıyla Ankara Fresko Gazinosu’nda düzenlenmiştir (Özer, 2009: 431). Bu tarihten itibaren milli bayram kutlama ritüellerinden biri haline gelen balolar Ankara’da iki mekânda düzenlenmeye başlanacaktır. Halkın katılabileceği balo mekânı Halkevi; subayların katılabileceği balo mekânı ise Orduevi’dir. Devlet ricali ve seçkinler ise Fresko Gazinosundan sonra 1928 yılında açılan Ankara Palas’ta eğlenecektir (Aydın, Emiroğlu, vd, 2005: 416). Bu balolarda kadınlar ve erkeklerin bir arada bulunduğu cemiyet hayatı ve resmi protokol düzeni Cumhuriyet Dönemine ait bir uygulamadır (Ortaylı, 2007: 115). Kinross’un “o döneme kadar hiçbir Türk kadınının kendi ülkesinde, kimsenin gözü önünde dans etmiş değildi” ifadelerinden kamusal mekânda kadınların varlığını hatta balo ve dansın, bu alanlarda yer alabilme ve tüm dünyaya bu medeni hali gösterebilme imkânı veren birer araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Kinross, 2005: 490).

29 Ekim kutlamalarında öne çıkan Mustafa Kemal’i yüceltme örneklerinden biri Samih Rıfat²⁸’ın “*Dünkü Bayram Merasimi Karşısında*” başlığı altında kaleme aldığı yazıdır:

“Büyük ve muhterem Gazi! Hangi vicdan seni mukaddesatının derinliklerinde hissetmez? Diyorlar ki vakıalar hiçbir zaman mefkûreye erişemez. Fakat sen vakıaların erişemediği bir mefkûre gül, mefkûrelerin erişemediği bir vakıası. Diyorlar ki her felsefe yahut tefekkür mesleği arayan ve tetkik eden dimağların kendilerini aldatmak için bulduğu bir yoldur. Fakat sende en derin hakikatlere temas eden, en nüfuzlu, en ihatalı bir görüş, nazariyetin fevkinde bir inkişaf ve terakki düsturunu bu asrın içtimai hayatına müspet vakıalarla nakletti. Bezmzli tekâmüllerin bazen bütün kuvvetini irade ve teşebbüsünde bulduğunu senin ilhamlarınla öğrendik. Artık herkes anladı ki fikre ait terakkiler mütereddi ananelerin ruhlarda bıraktığı, asırlarca biriktirdiği, yosunlu ve yeşil paslar altında ancak çürümeye mahkûm bir istidat olabilir. Bütün uzvi inkişaf lar gibi onlar da şenileşmeye, tahakkuka muhtaç olduğu noktada kendisine hayat verecek bir kuvvet, bir hareket bulmalıdır...

²⁸**İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.36, s.74-75, 2009.** Samih Rıfat: (1874-1932) Millî Mücadele yıllarında çeşitli cephelerde askerlere moral konuşmaları yapmış, 1921 yılında Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti’ne üye olmuş ve ardından başkan tayin edilmiştir; daha sonra da vekâlet müsteşarı olmuştur. II(1923-1927) ve III. (1927-1931) dönem Çanakkale milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne girmiştir. Daha çok Türk tarihi ve Türk diliyle meşgul olmuş, 2-11 Temmuz 1932’de İstanbul’da toplanan I. Türk Tarih Kongresi’nde başkan vekili olmuştur.

Milletin Büyük Mürşidi! Eşi olmayan mürebbi! Feyizli adımlarının arkasında genç bir nesil şerefli ve saadeti fethetmek için yürüyor. Garpta bugünkü terbiye kendi varlığını ancak kendi tatbikatında arayan bir usul, bir ananedir. Onun bütün muvaffakiyeti fertler de içtimai kabiliyetleri inkişafa getirmektir. Fakat mademki uzuvlar vazifeleri yaratmaz ve mademki vazifeler uzuvları tevhit eder. Bir gün gelecekti ki terbiye insanlarda yeni yeni kuvvetlerin hudüsünü ilmi idmanlar ile temin edecekti. Medeniyet âleminde Bunun ilk misali sen de görülüyor...

Dumlupınar'da düşmanı takip eden esatiri Türk ordusunun efradı omuzlarının üstünde uçan bir kanat buldular onları o kanatları sen verdin senin itminanın verdi.

Mekteplerde senin ismin başlı başına bir derstir. Hiçbir şey bilmeyen masum bir köylü çocuğu yalnız seni bildiği işittiği için vatan, millet, fedakârlık ve inkılap mefhumlarını biliyor Sen bu derin ve tarihi mefhumunla, bir kitap bir camiasın.

Büyük münci! Sen Garp içinde görülmemiş bir siyaset ve daha enmüzecisin cumhuriyetin bu mesut bayramında sana inıtaf eden mai derinliklerinden gizli bir nur intışar eden o nafız gözlerinde istikbalin en büyük zaferlerini okuyorlar.” (Hâkimiyet-i Milliye, 30 İlkteşrin 1925: 1-2).

Mustafa Kemal'i yüceltmek için milli bayram kutlamalarını bir fırsat olarak gören yazarların yanı sıra, bu tür günlerde saltanat, hilafet ve İstanbul Hükümeti'ni de itibarsızlaştırmaya yönelik yazılar da sıklıkla kaleme alınmıştır. Buna önemli örneklerden biri 1925 yılında gazeteye Saltanat ve İstanbul hükümetine yönelik eleştirileri içeren ve başyazı olarak yansıyan yazıdır. Siirt Mebusu Mahmut'un “*Cumhuriyet Bayramı*” başlığı altında kaleme aldığı yazıda, Saltanat makamı ve İstanbul hükümetini, Türk Devleti'ni ecnebi devletlere peşkeş çekmekle itham etmiş, Halifelik makamına duyulan saygıyla tahammül gösterilen hatalardan uyanan milletin, inkılaplarla ve Cumhuriyet'in ilanı ile medeni devletlerin arasındaki yerini aldığını vurgulamıştır:

“... İki sene evvel bugündü milletin tükenmeyen fedakârlığından sarsılmayan azminden vücut bulan yeni Türk devleti dünyanın en mükemmel ve mütekâmil bir şekli-i idaresi olan Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye kanununda birkaç madde ilavesi suretiyle suretiyle kabul etmişti... Türk milleti bütün tarihinde bir taraftan sultanların

diğer taraftan da taassubun aciz bir aleti halinde yaşadı. Hâlbuki esaret Türk seciyesinin asla ülfet edemeyeceği bir halettir. Türk bu nevesareti dinin icabetinden saydığı için tahammül gösterdi, hayatı tarihiyesinde hemen daima başkaları için dövuştü başkalarının hırs ve emellerini tatmin için uğraştı. Türkiye halkı kendisine mukadder olan şekl-i idarenin saltanattan ibaret olduğuna asırlarca inanmış, hilafetle intizaç eden bu sultanatın kutsiyetine bile kani olmuştu... Hilafet ve Saltanat makamını işgal eden zat, ıdağımızın gayri insani ve medeni tecavüzlerine karşı tamamen gözlerini kapamış yalnız tahtını ailesini huzur ve hayatını temin edecek tedabir ile meşgul oluyordu. Türk milleti asırlarca teabbüt ettiği sultan ve halifenin nefsinin ve rahatını kurtarmak için bütün Türk vatanını bir kurbanlık koyun gibi ecnebi devletlere peşkeş ettiğine şahit oldu. Tahammülün aşılması olduğu anlaşılmıştı, nihayet millet ya istiklal ya ölüm kararı ile mücadele meydanına atıldı. İşte bugünkü Türk devleti Türkiye Cumhuriyeti bu mukaddes cümlemin tabii bir zadesidir... Memleketin mukadderatında hâkim-i mutlak yalnız ve yalnız milletin kendisidir. Artık Türk milleti kabul ettiği şekl-i hükümetle yaptığı inkılâplarla teceddüde doğru aldığı istikametle elhasıl malik olduğu maddi ve manevi kuvvetle medeni devletlerin arasında şerefli mevkiini bulmuş demektir... Cumhuriyete ve inkılâp esaslarına karşı son derece hassas olmak Türk vatanının hayatını idame edecek olan bu müstahsen esasları evham derecesinde bir kıskançlıkla korumak her vatandaş için vatani bir vazifedir...(Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1925: 1).

3.2.3.3. 29 Ekim 1926-29 Ekim 1933: Toplumsal Dönüşüm

1926 yılı, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının önceki yıllardan farkı; Türkiye'nin her yerinden izcilerin Ankara'da yapılacak törene katılacağıının duyurulmasıdır (Hâkimiyet-i Milliye, 28 İlkteşrin, 1926:3). Öte yandan sonraki yıllarda da tekrar edecek olan kıyafet ritüeli gazetede ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Memurların frak ve siyah yelek, rügan ayakkabı, silindir şapka, beyaz eldiven ve siyah palto giydikleri, frakı olmayanların sadece o yıla mahsus olmak üzere ceketle törene katılacaklarına izin verilmiştir. Resmigeçit sırasında şapkaların elde tutulacağı belirtilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 28 İlkteşrin 1926:3). Resmigeçidin nasıl yapılacağı yine gazetede ayrıntılı bir şekilde verilmiş, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in sırasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu Üyeleri daha sonra da Genel Kurmay

Başkanlı, Deniz ve Kara Ordu Komutanları, Jandarma Heyeti'nin tebriklerini kabul edeceği yazılmıştır(Hâkimiyet-i Milliye, 27 İlkteşrin 1926: 2).

Gazete, 29 Ekim aynı yıl “*Genç cumhuriyetimiz en cezri inkılâpları ve çok çetin mücadeleleri muvaffakiyetle başardıktan sonra bugün dört yaşına giriyor. Cumhuriyetimizin bu üç sene içindeki mucizevî muvaffakiyetini büyük Gazimizin, dâhi mürşidimizin aydınlattığı yolda tereddütsüz ve pervasız olarak yürümeye medyunuz. Necip Türk milleti kendi bünyesine en muvafık olan şekil-i idareyi kabul ve ilan ettiği mukaddes günün mesut yıldönümünü ne kadar meserret ve heyecanla tesit etse haklıdır; yaşasın cumhuriyetimiz ve onun büyük reisi Gazi Mustafa Kemal!*” (Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1926:1) manşetini Mustafa Kemal'in yüksek silindir şapkalı fotoğrafının altında yayınlamıştır. Yine bu fotoğraf ve manşet altında Siirt Mebusu Mahmut'un kaleme aldığı yazı, önceki yıllardaki gibi, Cumhuriyet'in kazanılma mücadelesini, inkılapların önemi ve Gazi Paşa'yı yücelten satırlardan oluşmakta fakat yazıdaki önemli vurgu, 1925 yılında bastırılan Şeyh Sait isyanı ve isyandan sonraki yıl Haziran ayında Mustafa Kemal'e düzenlenmesi planlanan suikast planına odaklanmaktadır:

“Türk Cumhuriyeti'nin manasını, yalnız Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndaki maddelerde aramak hatadır. Cumhuriyetin en büyük kuvveti vatandaşlarımızın bugünkü zihniyetlerinde yaşıyor. Büyük Gazi birkaç sene evvel bize “behemehâl medenî bir heyet-i içtimâiyye hâline geleceğiz” buyurmuşlardı. Hayatta geçen her günümüz, bizi bu ulvî gayeye yaklaştırıyor. Tekrar etmeye mecburuz ki Cumhuriyet muvaffak olmuştur. Hariçten ve dâhilden gelen gizli tertipler, menfur suikastlar milletin azim ve fedakârlığı karşısında mutlaka sönmeye mahkûmdur. Bugünkü vazifemiz memleketi, imar ve iktisat sahalarında yükseltmektir. Cumhuriyet idaresinin en bariz vasfı, en kuvvetli tarafı vazih esaslara istinat etmesidir. Hiç kimse bizim ne dâhilî ne de haricî siyasetimizde gizli ve mühim emeller beslediğimizi iddia edemez. Vuzuh yeni idarenin en büyük kuvvetidir”(Siirt Mebusu Mahmut, Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1926:1).

Resmigeçit ve resmikabul pratiklerinin yanında, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları adeta, gazete ile İmparatorluk dönemi uygulamaları ve Padişah ve Mustafa Kemal'in kıyaslanarak, geçmişin alaşağı edilmesine konu olmuştur. “...bugün mazinin sahte bayramlarından, velâdet günlerinden, cülûs devr-i senevîlerinden bambaşkaydı... Dükkân

ve mağaza cephelerine milletin, büyük timsalinin resimleri konulmuş idi, bu resimler yalnız bir tazim hissinin sevgiyle Ankara'yı donatmıyordu, Türk varlığının büyük ve kudretli timsali Gazi Mustafa Kemal'in göğüslerde, taklarda, müessesâtda velhâsıl her tarafta görülen resmi, büyük varlığı yaradan müncîye karşı ebedî bir minnettarlık ve merbutiyetin ifadesiydi" (Hâkimiyet-i Milliye, 31 İlkteşrin 1926:1).

Gazetede 1927 yılında yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının retoriği "Nutuk" üzerine yoğunlaşmıştır. Mustafa Kemal 15 Ekim 1927'de eseri Nutuk'u okumaya başlamış, 17 Ekim'de "Gençliğe Hitabe" ile bitirmiştir. Ahmet Ağaoğlu, "*Bugün*" başlıklı yazısında, Cumhuriyet'e giden yolu anlatan en iyi eserin Nutuk olduğunu, Cumhuriyet rejiminin uygulanmasından medeni dünyanın birer insanı olarak ne denli mutluluk duyduğunu ifade etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1927:1). Öte yanda, resmigeçit esnasında öğrencilerin ellerinde Gençliğe Hitabe'den seçilmiş cümlelerin olduğu levhaların halk tarafından coşkuyla ve tezahüratlarla karşılandığı haberi yer almıştır. Bu levhalarda "*Büyük Gazi, Emirlerimizi kalplerimize naksettik. Cumhuriyete ilelebet sadık kalacağız, Gençliğin Ulu Gaziye Payansız hürmet ve sadakatı*" yazıları tribünlerde alkışla karşılanmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 31 İlkteşrin 1927:1).

1929 yılında gazete, "*Bugün Milletimizin En Büyük Bayramıdır*" manşeti ile Mustafa Kemal'in elinde şapkası, siyah frak ve beyaz boyun bağı ile halkı selamladığı esnada çekilen fotoğrafının hemen altında "*Cumhuriyetin iki büyük adamı*" olarak İsmet ve Kazım Paşaların fotoğrafını yayınlamıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1929: 1). Rejimin mimarlarının fotoğrafları, Cumhuriyet'in nasıl kurulduğunu anlatan ve Cumhuriyet'in emanet edildiği genç neslin Cumhuriyet ile neler kazandığını konu alan "*Temel Taş*" başlıklı başyazı ile sunulmuştur. Siirt Mebusu Mahmut Bey'in kaleme aldığı yazı, coşkulu ve heyecanlı bir şekilde "*Büyük Gazinin derin bir itina ile Türk gençliğine emanet ettiği Cumhuriyet bugün yedi yaşına giriyor. Millet ve devlet binasının temel taşı olan bu aziz müessese önünde her Türk vatandaşı yüreğinden fışkıran derin bir sevgi ile eğiliyor. İnkılap idaresinde Türk gençliğinde Cumhuriyet ve onun prensiplerine karşı zaman zaman taşan hassasiyet, işte o sevgi kaynağından geliyor...*" (Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1929:1).

Büyük Millet Meclisinde yapılan resmî kabul törenine, törenin kıyafet zorunluluğu olan siyah frak, siyah yelek ve beyaz boyun bağı ile katılımın rica edildiği 1929 yılı

kutlamaları Cumhur Hazretleri, Büyük Millet Meclisi'ndeki resmî kabul töreni ile başlamış Gazi Hazretlerinin önünde büyük geçit resmi yapılmış, bu geçide muhafız alayı, piyade alayları, topçu alayı, süvari jandarma, polis taburları, deniz askerleri, izciler ve mektepler katılmış; gece de hariciye vekili tarafından büyük bir ziyafet ve Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından bir balo verilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1929:1). Resmî geçit töreni ile ilgili ilk değerlendirme Cumhuriyet rejiminin öğrenci, izci ve askerlere verdiği anlam ve yüklediği sorumluluğu açığa çıkaran niteliktedir:

“...piyadeler geçti, süvariler geçti, topçular geçti. Bunlar bugünün askeridir. Bunların arkasından izciler, kız ve erkek mektepliler geçti bunlar da yarının askerleridir. Öndekilere bir yol çizilmiş yürüyorlar; arkadakiler de onların izi üstündedir. Bu genç, kuvvetli ve muntazam kalabalık bir noktaya geldi mi başını bir ayay hızı ile sağa çeviriyor. Kendisine ve bütün memlekete yol göstereni süratle selamlıyor. İleriye baktığı zaman tunç gibi sert olan yüzler çelikleşen bakışlar sağa dönünce muhabbet ve hürmetin huzuru içinde erimiş gibidir. O saatte vatan haritası nasılmış binlerce kasaba ve şehirde milyonlarca baş Ankara'ya yalnız bu emsalsiz rehberi anarak, hasretle çevrilmiştir. Gazi'nin önünden akarak adım adım İstikbal'e yürüyen bu nesil ve bu neslin ardı sıra gelen nesli zincirleri asırlarca bu kudretli timsalin etrafında halka olacaklardır...(Hâkimiyet-i Milliye, 31 İlkteşrin 1929:1).

1930 yılı kutlamalarının aktarıldığı gazetede de benzer şekilde Türk gençliğinin ve askerlerin rejimin bir tezahürü oldukları heyecanlı bir dille kaleme alınmıştır:

“...yekpare bir çelik plak gibi sert ve ahenkli adımlarla geçen kahramanlar saflarını, halk çok yüksek tezahüratlarla alkışlıyor ve Türkelinin genç ve kahraman zabıt ve neferleri yaşaran gözler ile takip ediliyordu. Bölükleri aynı heybetli, aynı intizamlı diğer bölükler takip ediyorlar, Büyük Gazi tıpkı harp meydanlarında zaferden zafere sevk ettiği ordularından birini teftiş ve tetkik ediyor gibiydi. En büyük kumandan bir bakışla her kıtanın büyük efradını ve en ufak teferruatını görüyor, ondan diğerine geçiyordu... Geçit, Türk gençliğinin cumhuriyet sevgisi ile cumhuriyetin kuvvetinin bir tezahürü idi. Mustafa Kemal'in yetiştirdiği nesil görülüyor ki bambaşka bir nesildir...” (Hâkimiyet-i Milliye, 31 İlkteşrin 1930: 6).

1930 yılı kutlamalarında gazetede önemli bir yer teşkil eden haber Yunanistan ile imzalanan “Dostluk, Uzlaşma ve Bitaraflık Muahedesi”dir. Haber, Lozan görüşmelerinden sonra kurulan ilk ilişkinin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’na denk getirilmesi ve rejimin uluslararası mecrada kabulünün duyurulması bakımından önem taşımaktadır. Mustafa Kemal, Yunan Hariciye Nazırı, Amerika Büyükelçisi ve İngiliz Sefiri ile bir arada Cumhuriyet Bayramı şerefine verilen ziyafetin fotoğrafı 31 Ekim sayısının ilk sayfasında yerini almıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 31 İlkteşrin 1930:1).

28 Ekim 1931 tarihli gazetede dikkat çeken, ilk sayfada dokuzuncu yıl dönümüne istinaden tüm sayfayı kaplayan ve kırmızı renk ile yazılmış 9 rakamıdır²⁹ O yıl kutlamalara iştirak eden Rus Dışişleri Bakanı da gazeteye yansıyan kutlama demeçlerinin nerdeyse hepsinde yer almıştır. Bu temaya en iyi örnek Siirt Mebusu Mahmut Bey’in kaleme aldığı yazıdır. Mahmut Bey, “ *hiç şüphe etmiyoruz M. Litvinof muhterem şahsiyetine karşı yapılan samimi tezahürata bakarak Türkiye halkının Ruslara karşı ne derin bir hayranlık duyduğunu görüp anlayacaktır*” (Hâkimiyet-i Milliye, 28 İlkteşrin 1931:1) ile bitirdiği yazısında Türk-Rus dostluğunun tarihsel sürecini, hem Rusya’ya hem de Türk Cumhuriyeti’ne övgülerde bulunarak anlatmıştır. 1931 yılı itibarıyla Mustafa Kemal’e yönelik yazılardaki ulvilik vurgusu artmıştır. Bu rejimin kurumsallaşması ve dış ilişkilerde, yıllarca medenî devletler diye adlandırılan Rusya, İngiltere, Fransa ve Amerika ile kurulan diplomatik ilişkilerin tezahürünün de sonucudur. İçte ve dışta kabul, gazetede özellikle vurgulanan bir noktayı da açığa çıkarmaktadır. Ne içerde ne dışarda herhangi bir zorlama ve baskının söz konusu olmadığı; halkın zorla meydanlarda bir araya getirilmemiş olduğu mesajı verilmiştir. “*Cumhuriyetin 9 Yılına Kavuşan Türkiye Onu Dün Gazi İle Ordusuyla Sonsuz Bir Heyecan ve Aşkla Bağrına Bastı*” başlığı altında yine Mustafa Kemal’in resmigeçidi seyrettiği anın fotoğrafının yanındaki sütunda yer alan yazı hem Mustafa Kemal Paşa hem Gazi Paşa tasvirlerinde kullanılan sıfatlar o yıl diğer yıllardan farklı bir yüceleştirme içerir. Fakat bu yüceleştirmede kullanılan sıfatlar Paşaları halktan biri yapar:

“Ankara'nın en büyük günü ve Türkiye'nin en büyük bayramı dünün dekoru içinde Gazi'nin aziz başı bir kat daha ulvi, dünün dekoru içinde İsmet Paşa'nın sevgili yüzü bir kat daha manalı, dünün dekoru içinde kahraman ordunun munis azameti bir kat daha sevimli... Dün Türkiye on dört milyon göğüste bir tek büyük kalp halinde

²⁹ Ek 3. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nde Cumhuriyet’in 9. Yılı Kutlaması

çarpmıyor caddelerin almadığı bir kalabalık var birbirine ilişmiş insanların değil birbirine kaynaşmış insanların kalabalığı...” (Hâkimiyet-i Milliye, 30 İlkteşrin 1931: 1).

Aynı yazıda Mustafa Kemal’e yapılan biricik oğul yakıştırması, o yılın gazetede ki temasına eşlik eder şekilde halkı ve Mustafa Kemal’in halktan biriliğini vurgulamıştır:

“...birden bekleme helecanı kavuşma helecanına kalbolmuştur. Oturmaktan bıkararak ayakta kalmaktan yorularak parlak güneşten sinirerek bir an içinde yeni bir can geldi. Bütün Meydan Biricik oğlunu bağrına basacak bir ananın çırpıntısı içinde... Gazi Geliyor...” (Hâkimiyet-i Milliye, 30 Teşrinevvel 1931:1).

Bu vurgunun yanında yine Mustafa Kemal o güne dek görülmeyen bir şekilde yüceltilmiştir:

“...halkın alkışı bu müjdeyi haykırıyor. Halik yarattığı dünyaya inerse ancak bu tarzda karşılanabilir. Bu ebedi varlık yarattığı emsalsiz âlemin içinde bir Fani tevazuu ve ünsiyet ile dolaşıyor. Fevzi Paşa'nın muhabbeti Kazım Paşa'nın vakarı ve İsmet Paşa'nın Samimiyeti bu biricik ve emsalsiz baş için ne bulunmaz bir çerçeve teşkil ediyor...Bir kıta asker muazzam ve mühip bir granit heybetiyle gözümüzün önüne gelen ordumuzdan kopmuş bir kaya parçası gibi üzerine düşen o güneş gözlerin ışığı ile bütün seyircilerin gözlerini kamaştırarak geçiyor...” (Hâkimiyet-i Milliye, 30 İlkteşrin 1931: 1).

1932 yılında da gazetede dikkat çeken, bir önceki yıl gibi gazetenin ilk sayfasının kırmızı renk ile yazılmış 10 sayısındır³⁰. Hâkimiyet-i Milliye Meydanında, Zafer Anıtı önünde yüzlerce kişinin tören alanındaki bir anını yansıtan fotoğrafın üzerinde “*En Büyük Bayramımız Kutlu Olsun*” büyük başlığı altında geride kalan dokuz yılı “*Gazi Cumhuriyet’i Nasıl Kurdu?*” alt başlığında Mustafa Kemal’in sözlerine yer vererek, yer yer eski rejimle karşılaştırmalar yapmak suretiyle açıklamıştır. Bu sözler: “*Hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır... Türkiye Cumhuriyeti cihanda işgal ettiği mevkiye layık olduğunu eserler ile ispat edecektir*” (Hâkimiyet-i Milliye, 29 Teşrinevvel 1932:1).

³⁰ Ek 4. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nde Cumhuriyet’in 10. Yılı

1932 yılının önemi rejimin retoriğindeki yeniliktir. O yıla dek, gazete ideolojiden açık seçik bahsetmemiş, yeni rejim, inkılaplar bağlamında ele alınmıştır. Bu yıldan itibaren gazetede Kemalizm, rejimin ideolojisi olarak ele alınacaktır. 29 Ekim gazetenin başyazısı Falih Rıfkı'nın kaleme aldığı "10" isimli yazıdır. Yazı Kemalizm inkılapçılığını yeni Türk tarihinin ve Anadolu ihtilalinin temeli olarak tanımlanmıştır:

"Kemalizm inkılapçılığının hepsi birden cumhuriyet kelimesinin içine sığamaz Fakat bu inkılap onsuz tamamlanamazdı, onsuz duramazdı, onsuz yaşayamaz. Biz Kemalizm inkılapçıları cumhuriyete herhangi bir devlet şekli olarak bakamayız. Ona biz Anadolu İhtilalı ile ilk yapraklarını açtığımız yeni Türk tarihinin temeli olarak bakarız. Bu tarih, Cumhuriyetsiz düşünülemez..." (Hâkimiyet-i Milliye, 29 İlkteşrin 1932:1).

Resmigeçit töreni izlenimlerini aktaran Behçet Kemal, "Türkün Büyük Günü" isimli başyazısında hem rejimin kamusal mekânı Ankara'yı, hem de rejimin mimarı Mustafa Kemal'i abartıya varan sıfatla ve benzetmelerle yüceltmıştır. Bu 1931'den itibaren görülebilecek yüceleştirme örnekleri içinde önemli bir yer tutmaktadır:

"Cumhuriyetini ve Gazi'sini millet bağrına bastı. Askerler, izciler Gazi'nin gözlerinin derinliğinden irade, azim ve ışık aldılar. O, bir bakışı ile birden bütün hazır olanların gönlüne ve kafasına gözlerinin mavi alevini doldurdu... Ankara büyük günlerinden birini daha yaşadı zaten Ankara'da hangi gün büyük ve manalı değildir ki Ankara'ya giren herkes ve her şeyi bir başkalık bir büyüklük bir yükseklik gelir. Ankara o sihirli imbik gibidir ki en hakir ottan bile en nadir usareyi çıkarır. Fakat bu sefer Ankara imbikinden geçen fidanların en çiçeklisi en meyvelisi ve en nadir en bulunmazı idi... Gazi bugün bütün Türklüktür ve her Türk bugün biraz daha Gazi idi. bütün askerler izciler ve halk her fırsatta onun gözlerinin içine bakarak onun ruhundaki kudretlerin ışıklarını, iradelerin kıvılcımlarını da içlerine sindirdiler. O bir tek bakışıyla birden bütün hazır olanların gönlüne ve kafasına gözlerinin mavi alevini dolduruyordu... Türk milleti Gazisini nasıl seviyor bunu anlatmak için tarihlerle esatirden ve dinlerden bir tek misal bulabilmenin imkânı yoktur... Sanki göklerden bir insan veya yaz yağmuru boşalıyor sanki yerden bir kaynak fışkırıyor..." (Hâkimiyet-i Milliye, 21 Teşrinevvel 1932:1-4).

3.2.3.4. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları: 29 Ekim 1933

Cumhuriyet'in ilanının onuncu yıl dönümünde bu yıla mahsus kutlama kanunu çıkarılmıştır³¹. 11 Haziran 1933'te çıkarılan kanun ile kutlamaların üç gün sürmesine karar verilmiş ve bu bakımdan o güne dek kutlanan en uzun Cumhuriyet Bayramı olma özelliği kazanmıştır. Kanunun çıkarılmasından sonra uygulanabilmesi için kararnameler çıkarılmış, bu kararnamelerle komisyonlar kurulmuş ve komisyonda yer alacak temsilciler belirlenerek heyetler oluşturulmuştur. “Yüksek Kutlulama Komisyonu” ismiyle belirlenen komisyon, bakanlıklardaki heyetlerle illerdeki komiteler ve kutlamaya katılacak kuruluş ve cemiyetler ile haberleşerek bayram programı düzenlemekle görevlendirilmiştir. Kutlulama Yüksek Komisyonuna bağlı olarak çalışan yardımcı komitelerin her biri kutlama hazırlıklarında ayrı ayrı çalışacakları belirtilmiştir. Bu komiteler, Merasim, Sergi ve Dekorasyon, Radyo, Yayın, Konferans ve İrşat ve Temsil komitesidir (Salman Bolat, 2012: 97, Hâkimiyet-i Milliye, 16 Temmuz 1933:1).

29 Ekim 1933 yılında gazete, köylü ve çiftçinin emekleri üzerine yükselen bir Cumhuriyetin bilim ve teknikte ilerlemenin ışığında elde ettiği kazanımları, tren yolları, trenler, yollar ve otomobiller, köprüler ve elektrik direkleri, gemiler ve sanayi kuruluşları olarak resmetmiş, tüm bunların birbiri üzerine yükselerek ihtiva ettiği değer Mustafa Kemal tarafından korunduğu ve onun sayesinde kazanıldığı vurgularcasına Mustafa Kemal'i güçlü ve gururlu bir ifade ile çizimin ve bahsi geçen kazanımların üstünde tasvir etmiştir. Tüm bunlar devletin resmi ideolojisinin dalgalandığı parti bayrağının altında gerçekleşmiştir.

³¹ Ek 5. Cumhuriyet'in İlanının 10.Yıl Dönümü Kutlama Kanunu

Resim 3.4 Hakimiyeti Milliye, 29 İkteşrin 1933

Gazetenin sonraki sayfası Mustafa Kemal'in, gazeteye sunduğu teşekkür metnini, onun el yazısı ve imzası ile Mustafa Kemal portresi altında yayınlamıştır. Bu yazı, "Cumhuriyetin onuncu yılında, kurtuluş ve inkılâplarımızın ilk ve sadık işçisi Hâkimiyet-i Milliye'ye"dir(Hâkimiyeti Milliye, 29 İkteşrin 1933:2).

Onuncu yıl kutlamaları Mustafa Kemal'in ilk kez ulusa seslenmiş olması bakımından ilktir. Bu nutuk böylesine önemli bir günde bir bilanço niteliği taşımaktadır:

"Türk Milleti,

Kurtuluş Savaşı'na başladığımızın on beşinci yılındayız. Bugün Cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır. Kutlu olsun. Bu anda Büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim. Yurttaşlarım az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye cumhuriyetidir. Bundan muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Bunun için bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil; asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle daha çok çalışacağız, daha az zamanda daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir ve çünkü türk milletinin yürümekte olduğu Terakki ve medeniyet yolunda elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle telaffuz etmeliyim ki yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fikri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, milli birlik duygusunu, mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür. Türk milletine çok yaraşan bu ülkü onu bütün beşeriyete hakiki huzurun temini yolunda kendine düşen medeni vazifeyi yapmakta muvaffak kılacaktır.

Büyük Türk Milleti,

On beş yıldan beri giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vaat eden çok sözlerimi işittin. Bahtıyarım ki bu sözlerimin hiçbirinde milletimin hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım. Bugün aynı inan ve katiyetle söylüyorum ki milli ülküye tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu, bütün medeni âlem az zamanda bir kere daha tanıyacaktır. Asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti

bundan sonraki inkişafı ile atının yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede büyük millet bayramını daha büyük şereflerle saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim.

Ne mutlu Türküm diyene!” (Hâkimiyeti Milliye, 30 İlkteşrin 1933: 1).

Bu bilanço, esasen 29 Ekim’de gazetenin ilk sayfasında verilen çizim ve aynı gün CHF beyannamesinden aktarılan kesitler ve fırka nizamnamesinin maddeleri ile aynı paralelde ilim, kalkınma ve medeni milletlerin seviyesine ulaşma gayelerini de anlatır niteliktedir. Yine 29 Ekim sayısında Resim 3.1. deki çizim de bu minvalde daha açık okunabilir. Söylemdeki “Türk, Türk Milleti, Ne Mutlu Türküm Diyene” vurgusu, bu tarihten sonraki milliyetçiliği de tanımlamaktadır. Milliyetçiliğin kültürel unsurlarından biri olan marşların yanında, kültürde birliğin de vurgulandığı Nutuk, bu yılların dil ve resmi tarih çalışmalarının da yoğun olduğu bir dönemde okunmuştur. Özellikle, özdil ve öz Türkçe çalışmalarının yoğunlaştığı ve bu çalışmaların CHF’nin de tüzük, program ve prensipleri arasında yerini aldığı, alınan yol ve kazanımların da gazetede gün be gün yayınlandığı görülmektedir.

Onuncu yıl kutlamalarındaki sembolik araçlardan biri de Onuncu Yıl Marşıdır. Marşın, Kutlulama Yüksek Komisyonu tarafından yazılması istenmiş; Faruk Nafiz (Çamlıbel) ile Behçet Kemal (Çağlar)’in yazdığı marş seçilmiş ve Cemal Reşit (Rey) de bestelemiştir. Prova için gazete “*Her gün saat 18:30’da Ankara’da halkevinde Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Marşı Öğretilmektedir. Cumhuriyet Bayramının heyecanına sesiyle de karışacak her vatandaş bu marşı öğrenmeye gelmelidir*” (Hâkimiyeti Milliye, 4-12 İlkteşrin 1933: 3-5; 2-6) duyurusuyla marş Ekim ayı boyunca hem gazetede yayınlanmış hem halka öğretilmiştir. Marşın tamamı aşağıdaki gibidir:

Çıktık açık alınla on yılda her savaştan;

On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan;

Başta bütün dünyanın saydığı başkumandan!
Demir ağlarla ördük anayurdu dört baştan.

Türküz: Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi:
Türke durmak yaraşmaz, Türkönde, Türkileri

Bir hızda kötülüğü geriliği boğarız
Karanlığın üstüne güneş gibi doğarız.
Türküz, bütün başlardan üstün olan başlarız;
Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız.

Türküz: Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi:
Türke durmak yaraşmaz, Türkönde, Türkileri

Çizerek kanımızla özyurdun haritasını,
Dindirdik memleketin yıllar süren yasını;
Bütünledik heryönden istiklal kavgasını...
Bütün dünya öğrendi Türklüğü saymasını!

Türküz: Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi:
Türke durmak yaraşmaz, Türkönde, Türkileri

Örnektir milletlere açtığımız yeni iz;
İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kütleyiz:
Uyduk görüşte bilgi, gidişte ülküyüz biz.
Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmeyiz!

Türküz: Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi:
Türke durmak yaraşmaz, Türkönde, Türkileri

Anderson, milli marşların söylenmesi esnasında, birbirlerine yabancı insanların bir araya gelerek tek bir tının yükseldiği ve böylece bu tını etrafında kümelenen ulusun fiziksel gerçekliğini ortaya çıkarmaktadır. Sözleri ister birbiriyle ilgili, ister ilgisiz olsun, bu fiziksel gerçeklik eşzamanlı bir eylemi ifade etmektedir. Herkes aynı düzeyi okumaktadır (Anderson, 2011: 162-163). Marş, Mustafa Kemal'in nutkunu okumasından

hemen sonra “ *on binlerin ağızından her mısrası bir ant gibi tekrarlanmıştır*” (Hâkimiyeti Millîye, 30 İlkteşrin 1933: 3). Büyük kanlı mücadelelerden sonra kazanılmış zaferlerle taçlanarak kurulan Cumhuriyet, rejimin eserleri ve kalkınma göstergeleri olan yollar ve demirağlarla yükselirken, diğer milletlerden daha eski bir varoluşu ve şu halde o milletlerden daha ilerde bir duruşu vurgulamaktadır. Bu söylemler, dönemin tarih tezi çalışmalarına paralel olarak, ideolojinin unsurlarını içermektedir.

“*Onbirinci Cumurluk Yılı Kamumuza Kutlu Olsun*” başlığıyla Mustafa Kemal'in siyah fraklı ve beyaz boyun bağı resmi gazetede yayınlanmıştır. Aynı gün emniyet abidesinin açılışı gerçekleşmiştir. Falih Rıfkı, Kaleme aldığı başyazısında:

“*On bir yıldan beri her gün eski bir şey yıktık, yeni bir şey yaptık, halka baktık... Anadolu sonlarına kadar ray döşedik, yol açtık, baca dumanı ve elektrik ışığı Anadolu sonlarına kadar gitti. Köyü gönülden çıkarmadık. Zafer sancaklarının gölgesinde bir sulh devleti kurduk sözümüzü tuttuk. Ne kimsenin hakkından istedik ne kimseye hakkımızdan verdik. Milletler arasında Türk adı yeniden ün ve saygı buldu. Hepsinin kökü cumhuriyettir. Gazi ateş siperinde olduğu gibi köyünde kasabasında şehrinde milletin yanından ayrılmadı. O, milletine ne kadar güvendi ise milleti de ona o kadar inandı*” (Hâkimiyeti Millîye, 29 İlkteşrin, 1934:1) ifadeleriyle, onuncu yıldan sonraki ilk bayramda onuncu yıl bilançosuna benzer bir tavırla hangi noktada olunduğunu ve neler yapıldığını sıralamıştır. Hatta gazetenin ikinci sayfası Bir Cumhuriyet yılının kısaltılmış takvimini vermiş, takvimde tek cümlelik ifadelerle Gazi'nin Ankara'ya gidiş-dönüş tarihleri, Türk Dili, Türk Tarihi, sergi açılışı, heykel dikilişi, Elçilerin ve yabancı bürokratların kabul günleri ile ulusal iktisadi gelişmelerdeki ana başlıkları gün gün sunmuştur. Rejime ve rejimin mimarlarına ithafen “*Onbirinci Cumurluk Yıldönümünde Büyüklerimizi ve Arkadaşlarımızı Derin Saygılarımızla Anarız*” Başvekil İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa ve Büyük Erkan'ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'nın büyük resimlerin altında dâhiliye maliye, hariciye, milli müdafaa, sıhhiye ve iktisat vekillerinin resimlerini yayınlamıştır. Bu resimlerin altında İsmet Paşa'nın “milli Türk devletinin sağlam temellerle kurulmasında emniyetli ve feyizli yollarda yükselmesinde Mustafa Kemal adlı bir reise malik olması ebedi tarihin cereyanında bulunmaz bir fırsat ve pahası ölçülmez bir nimettir” sözleri yayınlanmıştır (Hâkimiyeti Millîye, 29 İlkteşrin 1934: 1-3). Esasen 1934 yılı gazeteye yansıyan ana tema onuncu yıl kutlamalarından sonra rejimin mimarlarına

saygı sunma ve şükranlarını bildirme ile geçen yıllara nazaran daha sakin törenlerle geçmiştir.

1931 yılından itibaren Mustafa Kemal'e ulviyet atfedilmesi sürecinin derinleşmişti, sürecin derinleşmesi yakıştırılan sıfatların zenginleşmesini de beraberinde getirmiştir: "*Sevinç ve gurur bizim kadar kimsenin hakkı değildir, bizi sevindiren ve gururlandıran ne varsa hepsini O'na, yaratıcı ve kurtarıcı Ata'mıza borçluyuz*" (Ulus, 29 İlkteşrin 1935: 1) başlığında, Mustafa Kemal'e yakıştırılan kurtarıcı ve yaratıcı sıfatlarının yanında, "Ata" (gazetede ONA ve ATAMIZA sözcüklerinin her harfi büyük yazılmıştır) sözcüğü ilk kez kutlama metninde yer almıştır.

1935 yılında yapılan kutlamalara dair bir ilk daha gerçekleşmiş, tören kutlamaları stadyumda yapılmıştır. Cumhuriyet bayramına dair yazılarda 1931 yılı itibariyle kutlamaların "*görülmemiş bir coşkunluk*" ile kutlandığı ifadesi her yıl tekrar edildiği gibi o yıl da zikredilmiştir. Abartılı bir üslup ile caddelerden sokaklardan fişkıran insan selinin stadyuma aktığı (Ulus, 30 İlkteşrin 1935:1), mecliste yapılan törenden sonra Atatürk'ün öğle saatlerinde stadyuma girdiği "*Atatürk geliyor*" sesleri eşliğinde alkış fırtınasının koptuğu belirtilmiş, izciler ve askerler geçit töreni esnasında Ata'larının önünde eğilen heykel gibi vücutlar şeklinde betimlenmiştir" (Ulus, 30 İlkteşrin 1935:1). Gazetedeki şu ifadeler, dönemin genç nüfus politikasını da anlaşılır kılmaktadır:

"...İstanbul'dan Konya'dan Kayseri'den büyük gün için gelen izcilerden anlaşılıyor ki yarın ki ileri Türk Cemiyeti'nin ne kuvvetli temeller üzerine yükseleceği ve büyük günde bir kez daha anladık ki yurdun en uzak bir köyünden başşehirine kadar bütün memlekette gençlik aynı şartlar içinde aynı gaye ile yetişmektedir. İzcilerin geçidi sırasında yanımızda oturan bir beden terbiyesi öğretmeni bu yaz gezdiği kuzey Avrupa'sı memleketlerindeki izci geçitlerinin hiç birinin bu kadar düzgün olmadığını söylüyor. Tecrübeli bir asker gibi, sert adım atan ve Atasının önüne geldiği zaman otomatik bir makine hızıyla başını çevirerek bu başı onun varlığı uğruna her zaman vermeye hazır olduğunu anlatan bu binlerce kız ve erkek izci yarın ki ileri Türk Cemiyeti'nin ne kuvvetli temeller üzerinde yükseleceğini anlatıyordu..."(Ulus, 30 İlkteşrin 1935:1).

Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamalarından sonraki yılların sembolik anlamalar dizisinde artık Onuncu Yıl Marşı eklenmiştir. 1936 yılında Ulus Meydanında toplanan halkın hep bir ağızdan seslendirdiği marş, esasen “*Cumhuriyetin ve inkılapların birer abidesi*” (Ulus, 29 İlkteşrin 1936:2) olarak işaret edilen halkın marşı olarak icat edilmiştir. Bu yıl itibari ile 29 Ekim kutlamalarının kurumsallaştığı, kutlama haberlerinin birbirini tekrar eden bir dil ile aktarıldığı görülmektedir. 1935 yılı öncesi kutlamalarından temel farklardan birinin Mustafa Kemal'e atfedilen sıfatlardaki artış ve çeşitlilik; diğeri ise İnkılapların kalkınma hamleleri ve ekonomik gelişmeye dair sonuçlarının (kömür hatlarının, telgraf hatlarının, Pirinç Unu Fabrikası ve Atatürk Anıtı açılışları) daha sık aktarılmasıdır. 1936 yılında “*Ata*” (Ulus, 29 İlkteşrin 1936:1); 1937 yılında “*Başbuğ ve Şef*” (Ulus, 29 İlkteşrin 1937: 1,2,6) olarak takdim edilen Mustafa Kemal “*eşsiz inkılapçılığı ve Türkiye'nin inşa davasına kendisini vakfeden*”(Ulus, 29 İlkteşrin 1937:1) olarak nitelendirilmiştir.

1938 yılı 23 Ekim tarihinde gazetede Atatürk'ün hastalığının arızalarının tamamen geçtiği (Ulus, 23 İlkteşrin 1938: 1) bildirilse de coşkun ifadeleri içeren kutlamalar yapılmamış, balo düzenlenmemiş, fener alayı haberine yer verilmemiştir. “*Bütün Türkiye büyük heyecanla on besinci yıldönümünü kutluyor*” manşeti ile on beşinci yıl şenliklerinin başladığı duyurulan 29 Ekim 1938'de Mustafa Kemal'in fotoğrafları ilk sayfada “*Eşsiz Şef ve Atamız*” olarak yayınlanmıştır. O güne özel olarak Büyük Şef'in renkli fotoğrafları en iyi kâğıt üzerine basılmış yüz sayfalık ilave hazırlanmıştır(Ulus, 29 İlkteşrin 1938: 1).

3.2.4. 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı

19 Mayıs, Osmanlı İmparatorluğu son döneminde icat edilmiş bir idman şenliğinin devamı niteliğindedir. Bu gelenek yeni rejimle birlikte ideolojinin eşlik ederek dönemin gençlik politikasını oluşturmuş “genç” ve savaşa hazır nesil üzerinden bir söylem üretmiştir. Çalışmanın bu bölümü, sembolik özellikleri, fikri temelleri üzerine yükselen 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı'nın özellikle 1931 yılından sonra kurumsallaşması sürecini analiz etmektedir. Bu analiz Tablo 3'te kategorize edilmiş olan kelimeler etrafında gerçekleşmiştir.

Çizelge 3.3. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamalarında Kullanılan Kelime ve Haber Başlıkları

Kullanılan Kelimeler	Tarih ve Sayfa	Haber Başlığı
İdman Şenlikleri, Jimnastik Şenlikleri, Genç Nesil, Şenlik, Gençlik	18 Mayıs 1929:1 18 Mayıs 1929:1	Jimnastik Şenlikleri İsimsiz
Samsun, Jimnastik Şenlikleri	20 Mayıs 1930:1	Samsun'un Büyük Günü
İstanbul Hükümeti, Kurtuluş	19 Mayıs 1932:1	İsimsiz
Millet Bayramı, Bayram, 19 Mayıs	19 Mayıs 1933:1	Gazi'nin Anadolu'ya Ayak Bastığı Millet Bayramı Günü
Genç Nesil, Gürbüz Evlat, Yavuz Asker	19 Mayıs 1934:1	Gürbüz ve Yavuz Evlatlar
Büyük Şef, Atatürk	19 Mayıs 1935:1	İsimsiz
19 Mayıs, Milli Bayram, Spor Kurumu, En Büyük Türk, Milli Kurtuluş, Yeni Nesil, Milli Şef, Gençlik Davası, Spor, Ulus, Spor Davası	19 Mayıs 1936:1 19 Mayıs 1936:6	Ziya Ateş'in Nutukları Behçet Kemal Çağlar'ın Nutukları
Stadyum, Türk Çocuğu, Dava, Sporcu Nesil, Milli Mesele	19 Mayıs 1938:1 19 Mayıs 1938:8	Yüzbine Yakın Halkın Coşkun ve Fevkalade Tezahüratı Arasında Atatürk Stadyuma Şeref Verdiler Şükrü Kaya'nın Söylevleri

3.2.4.1. İdman Bayramı'nı Yeniden İcadı Olarak 19 Mayıs

19 Mayıs yeni rejimin sembolik bir göstergesi olana dek, özellikle Samsun'da kutlanan bir bayram niteliğindedir. İdman Şenlikleri ismiyle 1926 ve 1927 yılında gazeteye yansıyan haberler idman şenliklerinin tesit edildiğine dair genel haber başlıklarıdır ve bayram pratiği kurumsallaşana dek gazete Milli Mücadelenin başladığı gün olan 19 Mayıs'ın kısa tarihini sunmuştur. 1926 yılında ilk kez Ankara'da da yapılan ve İsmet Paşa'nın katıldığı törende muallim mektebi öğrencilerinin jimnastik oyunlarının sergilendiği aktarılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 22 Mayıs 1926:1). 1928 yılından itibaren “*Jimnastik Şenlikleri*” olarak gazeteye yansıyan kutlama haberlerinde Jimnastik Şenlikleri

ve 19 Mayıs ayrı ayrı yazı konusuymuşçasına ele alınmış nihayet 1929 yılında “genç nesil” vurgusu etrafında birleşmiştir. Bu, Osmanlı dönemine ait bir pratiğin yeni rejime adapte sürecini ve bu süreçte kazandığı anlamla yeniden üretildiğinin de göstergesidir. 1929 yılında her tarafta jimnastik şenlikleri yapıldığı belirtilmiş; Ankara şenliklerine kız ve erkek liseleri ana ve musiki muallim mektepleri iştirak ettiği ve öğrencilerin “Bir örnek kıyafetleri ile bu bayrama hareketlerde gösterdikleri intizam ve beraberlikle onları hazırlayan ellerin ne büyük bir titizlik ile çalıştıklarına en canlı bir delil olmuşlardır. Bütün şenlik çok hassas bir disiplin ile birinci dakikasından sonuna kadar en ufak bir durgunluğa, beklemeğe ve intizamsızlığa meydan vermeden bu işlere yakışan şekilde cereyan etmiştir” (Hâkimiyet-i Milliye, 18 Mayıs 1929:1). O yıl 19 Mayıs retoriğini oluşturabilecek genç nesil vurgusu ile yaratılmak istenen nesil tanımlanmıştır:

“...bu vatanın her bucağında yetişen bu asıl filizlere şuurlu ve gayeli bir disipline tabi olmasını bilen çelik gibi bir irade hâkim olsun ve bu yüz binlerce vatan yavrusu bir anda aynı gaye etrafında sarsılmak bilmeyen bir tek iman, yılmak bilmeyen bir tek göğüs ve yorulmak bilmeyen bir çift kol gibi işlesin... Şimdi yarının hakikî efendisi olan bu genç nesil siz büyüklerine nasıl hazırlandıklarını gösterecektir...” (Hâkimiyet-i Milliye, 18 Mayıs 1929:1-3).

Yukarıda belirtildiği gibi, 19 Mayıs ve Jimnastik Şenlikleri bağlantısındaki kurumsallaşmaya dek Mustafa Kemal’in Anadolu’ya ayak bastığı gün ayrıca işlenmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 20 Mayıs 1929: 1). Öte yandan gün, Samsun’a özgü bir gün olarak ele alınmış, “Samsun’un Büyük Günü: 19 Mayıs” başlığı altında kutlamaların Samsun’da derin bir heyecan ile tesit edildiği, CHF tarafından bir şükran balosu düzenleneceği ve fener alayının yapılacağı duyurulmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 20 Mayıs 1930:1).

1932 yılında gazete, 19 Mayıs 1919 büyük başlığı altında Falih Rıfkı, Mustafa Kemal’in Samsun’a ne şartlarda ayak bastığını İstanbul Hükümeti ile mücadele süreci içinde tam sayfa anlatmış (19 Mayıs 1932:1), Behçet Kemal’in 19 Mayıs şiiri yayınlanmıştır. Şiir Gazi Paşa’nın Anadolu’ya nasıl ayak bastığını anlatan dizelerden oluşmuştur:

“O gün; yenedünyaca: eski Amerika’dan
Daha meçhul ve daha iptidâî sayılan

Bir yurda her kâşiften çok şerefli, çok emin.

Kutup gecelerinden çok uzun gecelerin

Kahrına katlanarak; O ayakbastı o gün,

İzi yıldırım gibi toprağı sarstı o gün.

O,dağa gemisinden çıkmadı böyle Nuh

Nasıl olursa olsun; ilk bedene o ilk ruh,

Gazi Anadolu'ya girer gibi girmiştir.

...

Anayurdunda mahpus bir milletin felâhı

Güneşler doğdu battı, yıldızlar söndü yandı;

Ne bahtımız ağardı, ne kinimiz uyandı,

Neden sonra, ne yıldız ne gün ne hilal gibi,

Mustafa Kemal doğdu, Mustafa Kemal gibi” (Hâkimiyet-i Milliye, 19 Mayıs 1932:2).

1933 yılında ise Millet Bayramı kavramı ilk kez kullanılmış, “*Gazi'nin Anadolu'ya Ayak Bastığı Millet Bayramı Günü*” başlığı altında Gazi'nin Samsun'a çıkış tarihinde Ankara Halkevinde şenlik düzenlenmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 20 Mayıs 1933:1).

3.2.4.2. “Gürbüz ve Yavuz Evlatlar”: 19 Mayıs 1934-1938

1934 yılında yapılan İdman Şenlikleri, 19 Mayıs kutlamalarının kurumsallaşmaya başladığı ve genç beden terbiyesinin milli mücadele ruhuyla birleştirildiği görülmektedir. Bu bağlantı gazetadaki ifadeye şu şekilde yansımıştır:

“Bilhassa genç neslimizin beden mürebbiliğine yetişmekte olan bu namzetlerin üstlerine alacakları vazifelerin ehemmiyetle mütenasip olarak hazırlandıklarını görmek göğüs kabartıyor. Namzet gençler güneşten tunç rengini alan gürbüz ve sağlam vücutlarıyla mesleklerine yaraşan birer insan numunesi olmuşlardır” (Hâkimiyeti Milliye, 19 Mayıs 1934:6).

Vekiller ile Maarif vekili, Adliye vekili ve milli müdafaa vekili gibi devlet ricalinin katıldığı Jimnastik Şenlikleri, ortaokul ve lise; kız ve erkek öğrencilerinin geçit töreni ile başlamış stadyumda tören nizamına geçen öğrenciler “*Aziz Türk Cumhuriyeti ve onun ulu*

Reisi şerefine üç defa çok çok: işaretiyle bin gencin yürekten gelen gür sesi stadi yaşa, yaşa, yaşa” komutu ile çınlatmıştır (Hâkimiyeti milliye, 19 Mayıs 1934:1-6). 24 Kasım 1934 yılında³² Mustafa Kemal’in Atatürk soyadını almasıyla birlikte 1935 yılı ve bu yıldan itibaren yapılan kutlamalara dair haberlerde Gazi Paşa, Reis-i Cumhur, Büyük Şef artık bunların yanında “Atatürk” ismiyle anılacaktır. “Atatürk Yurdu kurtarmak için 16 yıl önce bugün Samsuna çıkmıştı” (Ulus, 19 Mayıs 1935:1) haberindeki Atatürk soyadı kanunundan hemen sonra ilk kez gazetede soy ismiyle yer almıştır.

Resim 3.5 Ulus, 19 Mayıs 1934:6

³²Kemal Öz Adlı Cumhur Reisimize Verilen Soyadı Hakkında Kanun, 26 Teşrinisani 1934, No: 2587: Birinci Madde: Kemal öz adlı Cumhur Reisimize Atatürk soyadı verilmiştir. İkinci Madde: Bu kanun neşri tarihinden muteberdir. Üçüncü Madde: Bu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.

1936 yılı kutlamalarında İdman ve Spor Şenlikleri ile Atatürk'ün Samsun'a çıkışı birleşmiştir, bu tarihten itibaren tören kutlamaları kurumsallaşmıştır. CHP Genel Sekreterliği tarafından yayınlanan genelge ile kutlamaların parti eliyle yürütülmesi etkili olmuştur. Genelgede, son spor kongresinde 19 Mayıs tarihinin spor bayramı olarak kutlanması kararı verildiği hatırlatılarak, jimnastik şenliklerinin Maarif Vekâleti tarafından aynı tarihe alındığı ve Türk Spor Kurumu'nun da kendi örgütlerine konuyu ilettiği belirtildikten sonra, kutlamaların nasıl yapılacağı açıklanmış; buna göre, tüm Türkiye'de, öğrenciler ve sporcular birlikte sahalarda jimnastik gösterileri ve sokaklarda yürüyüş yapacak, cumhuriyet anıtlarına ve şehitliklere çelenkler konulacak ve kutlamalara halkevleri de katılacaktır (Uzun, 2010:115; Ulus, 19 Mayıs 1936: 1-6). Bu düzenlemelerle birlikte gazetede günün niçin geçmiş yıllardan daha kapsamlı kutlanması gerektiği şöyle ifade edilmiştir:

Bugünkü mesut ve örnek Türkiye'yi yaratan en büyük Türk son asır tarihinin bu en büyük hâdisesini şöyle anlatır: "...Vaziyet karşısında bir tek karar vardı: O da Hâkimiyeti Milliye'ye dolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar, bu karar olmuştur... Samsuna çıkış bir tesadüf değildir. Türkiye'nin millî kurtuluş hareketi 17 yıl evvel bugün başlamıştır. Bu kurtuluşun hangi şartlar içinde yapıldığını bir an hatırlayınız. Aradan geçen 17 yıl bugünkü örnek Türkiye'yi kurmak için kâfi gelmiştir. Yeni nesil, bugünü iyi anlamak için dünü unutmayacak ve kara günlerinde bağrından bir "Atatürk" çıkarmanın eşsiz saadetini daima hissedecektir. Bugünkü tören: Millî Şef Atatürk'ün memleketi kurtarmak için Samsun'a ayak bastığı 19 Mayısın 17 inci yıldönümü bütün memlekette, her yıldan daha geniş bir programla kutlanacaktır (Ulus, 19 Mayıs 1936:1).

Öte yandan günün önemi ve tören kutlamalarının esas odağı genç nesil, sağlam ve gürbüz gençler ile yurdun bekçileri bağlantısı tam olarak kurulmuş, milli mücadele ruhu Büyük Atatürk'ün emaneti ile canlandırılmıştır: "Temiz kıyafetli, sağlam bünyeli sporcularımız Atatürk anıtını çepeçevre sardılar" Ulus, 19 Mayıs 1936:6). Türk Spor

Kurumu Bölge Başkanı Ziya Ateş'in söylevindeki ifadeler de sembolik kurgunun tamamlandığının bir göstergesidir:

“Bugün burada ulus için, yurt için hazırlanmış büyük bir günün törenini, Türk sporcularının bayramını kutlamak için toplandık. Bu tören, ulusa inanan, gençliğe enerji veren önemli bir işin törenidir... Arkadaşlarım, Ancak ve ancak Cumhuriyet devridir ki bu toprakların üzerinde sporu bir heves, bir gösteriş olmaktan çıkarmış ve çok yerinde olarak bunu bir memleket meselesi, bir gençlik davası haline sokmuştur”(Ulus, 19 Mayıs 1936:6)

Behçet Kemal Çağlar da yine Türk Spor Kurumu adına yaptığı konuşmasında “Her memleket davası gibi spor davasının da başı O! Başkumandan emir verdi. Yıllar süren dağınıklığı bırakacağız, "rahat dur!" yok artık; "hazır ol! Sporcu demek bir vatan nöbetçisi demektir (Ulus, 19 Mayıs 1936:6) ifadeleri ile anlam bütünlüğüne paralel bir içerik sunmuştur.

Resim 3.6 Ulus, 19 Mayıs 1937:1

1937 yılı kutlamaları CHP Genel Sekreterliği tarafından yayınlanan kutlama genelgesi³³ çerçevesinde yapılmıştır. Gazetede Gençlik ve Spor Bayramı büyük başlığı altında Atatürk'ün ve “Gülbüz ve Yavuz” Türk gençlerini temsilen iki sporcunun fotoğrafları yayınlanmıştır (Ulus, 19 Mayıs 1937:1). Atatürk'ün günün anlamına uygun seçilmiş sözleri de gazetede yayınlanmıştır:

“Gençler, cesaretimizi takviye ve idame eden sizsiniz, siz almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile insanlık meziyetinin, v a t â n muhabbetinin, fikir hürriyetinin, en kıymetli timsali olacaksınız...

Ey yükselen yeni nesil istikbal sizsiniz. Cumhuriyeti onu ilâ ve idame edecek sizsiniz...

Büyük şeyleri yalnız büyük milletler yapar...” (Ulus, 19 Mayıs 1937:1).

Hasan Ali Yücel³⁴, bayramın, çağdaş Türk ordusunun birer namzeti olarak gençlerin bayramı olduğunu ve doğdukları bağımsız Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ü bu vesileyle andıkları gün olarak kaleme aldığı yazı, bayram kutlamalarında CHP ve Halkevlerinin ulaştığı noktayı göstermesi bakımından önemlidir:

“Mustafa Kemal, bu mucizeyi yaratmak için Samsun'a ayak basalı, tam on sekiz yıl geçti. Demek, bugün on sekiz yaşında bulunan ve on sekizinden daha küçük olan gençler, o gün, henüz dünyada yoktular. Demek, sayısı milyonlara varan bu gençlik kütlesi; hür, müstakil Türk vatanının bulutsuz, onun gözleri gibi mavi göklerine gene onun yarattığı mesut zamanlarda gözlerini açtılar ve hür, müstakil vatan topraklarına, onun bahşettiği bahtiyar devirde ayakbastılar. O topraklar ki bizim yüreğimizdir ve o topraklar gibi bizim yüreklerimiz de ona minnettardır.

³³ **BCA 490 3 15 18/11.5.1937**: Ankara'da Dâhiliye Vekili, il ve ilçelerde vali ve kaymakamların vereceği söylevlerle başlayacak tören kutlamaları radyodan yayınlanacak ve o güne istinaden Atatürk'e minnetlerin bildirecekleri telgrafların gönderilmesi sağlanacaktır.

³⁴ **Hasan Ali Yücel Özel Koleksiyonu, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara, 2014,s.1. ; Levend, Agâh Sırrı, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, Ankara, 1972, s.415-417.** Hasan Ali Yücel (1897-1961): Mekteb-i Osmani, Vefa İdadisi, Darülmualimin-i Âliye'de öğrenim görmüş,1922'de öğretmenliğe başlamıştır. 1932 yılında Dolmabahçe'de toplanan Dil Kurultayı'nın ardından Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin etimoloji kolu başkanlığına getirildi. Aralık 1938'de 2. Celal Bayar hükümetinde Milli Eğitim Bakanı olmuş,Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetlerinde de bakanlık görevini sürdürmüştür. Üniversite reformu, Köy Enstitülerinin kurulması, Tercüme Bürosu'nun kurularak dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi, resmi ve telifli ilk Türkçe ansiklopedi olan Türk Ansiklopedisi'nin ön çalışmaları onun bakanlığı döneminde gerçekleşmiştir.

Demek on sekiz yıllık bir çağdaş ordusu, ilk önce onun hayat verdiği havayı teneffüs ettiler. Bu ne mazhariyet? Türk gençliği bu mazhariyetin kadrini bilir. Bilir ki her Türk için vatan sevgisi, millet muhabbeti, Mustafa Kemal'e bağlılık ve Mustafa Kemal'e sevgi ve minnetle başlar. Bilir ki o, bizimdir; biz, oyuz. Bilir ki onu andığımız her an, bizim için en büyük bayramdır. Bilir ki faniliğe vadedilmiş saadetleri, onun bizi ve bizim onu mesut görmemizde bulmaktayız. İşte 19 Mayıs, bu mesut anlarımızdan biridir ve onun için Türk gençliğinin bayramıdır” (Ulus, 19 Mayıs 1937:5).

Türk Spor Kurumu başkanı General Ali Hikmet Ayardem, 19 Mayıs'ta yapılan kutlamalarda söylenecek marş ile ilgili önemli bir gelişmenin de haberini vermiş, daha önce Milli Mücadele döneminde askerler arasında söylenen türkünün (Dağ Başını Duman Almış)³⁵ marş olarak söylenmesini münasip gördüğü gazetede aktarılmıştır³⁶:

“Türk gençliğinin, kendisini maddî ve manevî yetiştirecek olan spora fazla ehemmiyet vermesi ve büyük kurtarıcı Atatürk'ün itimat ve emniyetine layık olmağa çalışması; gene gençlerimizin omuzlarına yükletilmiş diğer milli bir vazifedir. İşte gençlerimizin bu vazifedeki tedricî ve mütemadi tekâmülünü gösterecek olan her seneki spor şenliklerinin 19 Mayısta yapılması; büyük kurtarıcı Atatürk'ün Türk

³⁵ Dağ başını duman almış
Gümüş dere durmaz akar.
Güneş ufuktan şimdi doğar,
Yürüyelim arkadaşlar.
Sesimizi yer, gök,su dinlesin,
Sert adımlarla her yerinlesin.
Bu gök, deniz nerede var,
Nerede bu dağlar taşlar.
Bu ağaçlar, güzel kuşlar,
Yürüyelim arkadaşlar.
Sesimizi yer, gök, su dinlesin,
Sert adımlarla her yer inlesin.
Her geceyi güneş boğar,
Ülkemizin günü doğar.
Yol uzun da olsa ne var,
Yürüyelim arkadaşlar.
Sesimizi yer, gök,su dinlesin,
Sert adımlarla her yer inlesin.

³⁶Üngör, Etem, **Türk Marşları, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966. S.205:** Marş, I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkmıştır. Besteci Felix Körling'e ait “Tre Trallen de Jänter” adlı İsveç anonim şarkısı 1909'da Selim Sırrı (Tarcan) Bey tarafından İsveç'ten ülkeye dönüştürülüp getirilmiş, savaşın ilk günlerinde İstanbul Erkek Muallim Mektebi Türkçe hocası Ali Ulvi (Elöve) Bey'e güftesi ısmarlanmış ve böylelikle 1915-1916 ders yılı ortalarında söz konusu marş ortaya çıkmıştır. Kurtuluş Savaşının ilk çetin merhalesinde Mustafa Kemal'e bu marş Samsun'dan Havza'ya giderken yol arkadaşlığı edecek ve yanındakilere öğretecektir.

gençliğinin mesul omuzlarına tahmil ve tevdi eylediği yüksek emanetin, kendisinin Anadolu'ya ayak bastığı gündeki, aynı iman ve kanaat ve aynı azim ve celâdetle daima muhafazasına çalışılacağına delâlet eden bir sembolüdür. Ve onun içindir ki "güneş ufuktan şimdi doğar, yürüyelim arkadaşlar! Nakaratını ihtiva eden türkünün Türk gençliğinin azim ve iradesini terennüm eylemesi itibariyle millî bir marş (19 Mayıs marşı) olarak kabul edilmesi de çok doğru ve münasiptir..." (Ulus, 19 Mayıs 1937:5).

Aynı yıl gazetede Kültür Bakanlığı'nın sporu millete mal etmek için geniş bir çalışma programı hazırladığı, o yıl itibariyle tüm mekteplerde top oyunları, gülle ve jimnastik gibi aktivitelerin müfredata yerleştirileceği, ilgili kitapların bakanlıkça kabul edilmiş olup basılıp yayınlanacağı ifade edilmiştir (Ulus, 19 Mayıs 1937: 11). Öte yandan spor, sağlık ve gençlik üzerine söylenmiş vecizelere de gazete yer verilmiştir. Bunlardan bazıları: "doğru insan dik yürür; vücudunu ve kafanı işlet; nerede hareket orada bereket; dedikodu yapma spor yap; sporcu, çirkinin, kirlinin ve kötünün düşmanıdır; güzel insan iyi insandır; en büyük servetiniz vücudunuzdur; sıhhatini seveceksin, vatanını seveceksin, işini seveceksin ve tabiatı seveceksin" olarak sıralanmıştır (Ulus, 19 Mayıs 1937:11). Spor havada, karada ve denizde köylere kadar ulaştıran halkevlerinin spor kurumu ile işbirliği içinde olduğu, çeşitli spor dallarını (avcılık, eskrim, kayak vb.) yaymak için spor kulüplerinin sayılarının arttırılması ve var olanlar arasında işbirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaları kaleme alınmış ve ilgili yazı "sporda gaye seçkin fertler değil; hastalıksız sıhhatli gürbüz, yüz binler yetiştirmek" başlığı altında neşredilmiştir (Ulus, 19 Mayıs 1937: 12).

1938 yılı kutlamaları, Atatürk'ün ilk kez katıldığı 19 Mayıs kutlamaları olması bakımından önem taşımaktadır. Gazete, "*Yüz bine yakın halkın coşkun ve fevkalâde tezahüratı arasında Atatürk stadyuma şeref verdiler*" (Ulus, 19 Mayıs 1938:1) haberi ile tören alanına iştiraki duyurulmuştur. Aynı haber metninde, Atatürk'ün huzurunda ibadet edercesine gençlerin sevgilerini sunduğu anlar şöyle aktarılmıştır:

"...Stadyum normal olan seyirci miktarının iki mislinden fazlasıyla dolmuştu ve dün bu halk yığınları başşehirin kurtuluş devrinin ilk gününe olan nispetle, gençliğe karşı beslenen gönülden sevgiyi, inkılâbın büyük ve eşsiz kurucusu Atatürk'ün huzurunda bir ibadet heyecanı içinde ispat ettiler Gönüllerindeki şükran

ve saadet hislerini gürbüz ve yavuz çocukları doya doya seyrederek yarına olan güven ve ümitlerini ebedî bir huzur haline getirmek isteyen on binler sabahın çok erken saatlerinde stadyumu doldurmaya başlamışlardı...” (Ulus, 19 Mayıs 1938: 1-9).

1938 yılı kutlama programı, CHP Genel Sekreterliği tarafından yayınlanan genelgede belirtilen talimatlar çerçevesinde³⁷ 1937 programındaki gibi icra edilmiştir. Genelgede belirtilen hususlarla birlikte yoğun bir katılım sağlanmıştır. Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya’nın stadyumda yaptığı konuşmada hem 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’nın milli bir bayram ilan edileceği hem de bayram kutlama mekânı olan stadyumun isminin 19 Mayıs Stadyumu olacağı belirtilmiştir:

“...19 Mayıs Stadyumu 19 Mayıs günü, beşer tarihinin, insanlık ve medeniyet lehine olarak talihini ve gidişini değiştirdiği gündür. Onu takip eden 18 senenin her günü cihanın gözü önüne serilmiş ve yayılmış olan eserleri, o devrim gününün ne büyük ve ne âlemşümül neticeler verdiğini göstermektedir ve mütemadi bir ittıratla atide göstermekte devam edecektir. Bu âtinin en kuvvetli zemini, ey Türk gençleri sizlersiniz. Onun içindir ki, Atatürk bu 19 Mayıs gününün Türk gençliğine ve Türk sporculuğuna tahsis edilmesini tensip buyurdular. Milletimiz de o günün hatırasını sizin bayramınız olarak kutluyor. Millî bayramlarımız arasına girecek olan bugünün buradan böyle her yıl kutlulayacağız. Münasip göreceğinizi tahmin ederek sizin için yapılan bu sahanın adını bu ulu güne izafe etmek istedim. Tasvip ederseniz bundan böyle bu sahanın adı 19 Mayıs Stadyumu olsun” (Ulus, 19 Mayıs 1938: 8).

Şükrü Kaya’nın konuşması, hem parti genel başkanı hem Dâhiliye Vekili olarak bu görevlere uygun bir bağlamda parti ve gençlik bütünleşmesine yönelik önemli mesajlar içermektedir. Kaya, gençliğin yeteneği ve kuvvetinin iyi yönlendirmediği ve terbiye

³⁷**Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı Kutlama Talimatı, Ankara, 1938:** Vali ve Parti Başkanlarına gönderilen talimatnamelerle kutlamalara ilkokul öğrencilerinin katılımı mecbur tutulmamış, ortaokul ve lise öğrencilerinin Ankara’da Stadyuma, diğer il ve ilçelerde tören alanlarına sevkleri, kent içinde Atatürk anıtlarına çelenk koyma ve yürüyüş gibi geçiş düzenlemeleri yapılmıştır. Talimatname, henüz resmi bir bayram niteliğe sahip olmaması nedeniyle devlet memurlarının katılımını zorunlu kılmamış fakat onların rahat ulaşabilecekleri saatler konusunda esnek davranmış, öğlen saatleri memurların katılımı için uygun bulunmuştur. Köylerde de katılımın sağlanması hususunun altı çizilmiştir. Halkevleri aracılığıyla da spor ve gençlik ile ilgili vecizelerin söylenebileceği bir program organize etmeleri, bu programın da akşam saatlerinde yapılması istenmiştir.

edilmediği takdirde istismar edilebileceğini bu nedenle partinin gençleri yetiştirmek için alınması gereken tüm tedbirlerin alındığı ve alınacağını vurgulamıştır:

“Vatan, millet sizlere güveniyor ve sizlerle övünüyor. Sağlam kafa, sağlam vücutta olur. Evet, fakat kafa, bilgi ile teçhiz edilmezse kol kuvveti ham bir madde halinde ve başkalarının elinde ve emrinde ancak istismar vasıtası olur ve daima kullanılanın aleyhinde olarak. Sizlerin her yönden kuvvetli ve kudretli olmanız için, analarınız, babalarınız, partiniz, milletiniz, büyük Millet Meclisiniz, hulâsa bütün bir devlet hiç bir fedakârlığı esirgememektedir. Kafalarınızın kudreti ve kollarınızın kuvveti kabil olabildiği kadar çoğalsın ve artsın diye her imkân hazırlanmakta ve her vasıta elimize verilmektedir. Türk gençliğinin vazifeleri Aile ocağında, okulda, kışlada, tarlada, tezgâhta ve fabrikada her yerde Türk çocuğunu ve Türk gencini, sağlam, gürbüz, güzel, neşeli, iyi huylu, işe, savaşa, hulâsa yaşamağa elverişli yüksek ve seçkin vasıflı birer insan olarak, yetiştirmek için, Atatürk icap eden direktifleri vermiştir. Millet, fırka, Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti her işte olduğu gibi, Ulu Önderin bu idealini az zamanda tahakkuk ettireceklerdir” (Ulus, 19 Mayıs 1938: 8).

3.2.5. Ordu Günü: 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı

Ulus-devletin kuruluşunu borçlu olduğu ulusal bir savaşın zafer gününü anlatan 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamaları, bu zafere katkısı olan Gazi Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının etrafında oluşan bir sembolik içeriğe sahiptir. Ortaylı'nın “ordu günü” olarak ifade ettiği bayram askeri ricalle sunulan şükranlarla başlayarak; 1930 yılından sonra devletin savaş gücünü ortaya koyan sembolik anlamlar ihtiva etmiştir. Bu sembolik anlamlar esasen ulusa, işgalden kurtulduğu günü unutmama çağrısı yaparak toplumsal hafızayı canlı tutmayı hedeflemiştir. Öte yandan 30 Ağustos Başkumandan Mustafa Kemal'in yüceleştirilmesi sürecine dair önemli söylemlere sahiptir. Bu minvalde çalışmanın bu bölümü gazeteye yansıyan bu tarihsel anlatılar ve askeri ricalin temsilinin anlamını analiz etmektedir. Tablo 4 bir sonraki başlık altında yorumlanacak haber metinlerinde kullanılan kelimeleri söz konusu tarihsel anlatılar çerçevesinde kategorize etmiştir. Kullanımı tercih edilen kelime ve haber metinlerinin yorumlanmasında ayrıca, ataları, babaları savaşta şehit düşmüş çocukları, gençleri yine aynı ruhla teyakkuza çağırان söylemler önem taşımaktadır. Öte yandan Zafer Bayramı kutlamalarına eklemelene

Tayyare Bayramı ile 30 Ağustos, askeri teçhizatın ve yeni savaş teknolojilerinin korunması ve sürdürülmesi için yapılan propagandaların “seve seve”, “can feda” kavramları da analize katkı sağlamıştır.

Çizelge 3.4. 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamalarında Kullanılan Kelime Ve Haber Başlıkları

Kullanılan Kelimeler	Tarih ve Sayfa	Haber Başlığı
Muharebe, Kurtuluş, Dumlupınar, Türk’ün Zaferi, Lozan, İstirap, Başkumandanlık	12 Ağustos 1924:1 31 Ağustos 1924:1 31 Ağustos 1924:2	Dumlupınar Meydan Muharebesinin İlk Tesidi Ziya Gevher’in Muharebe Alanındaki Nutukları Gazi Paşa’nın Muharebe Alanındaki Söylevi
Zafer, Saray, Hilafet, Muzaffer	30 Ağustos 1926:1	30 Ağustos
Ulu, Halaskar	30 Ağustos 1927:1	İsimsiz
Saltanat, Hilafet, Cumhuriyet	30 Ağustos 1928:1	İsimsiz
İktisadi Kalkınma, İnkılap, Sivas Demiryolu, Büyük Buhran, Gelecek Nesil, Milli Müdaafa	30 Ağustos 1930:4 31 Ağustos 1930:1	Ağustos Zaferi İsimsiz
Zafer, Harp, Gençlik, Feda	29 Ağustos 1931:1	İsimsiz
Seni Kurtaran Kahramanı Unutma Vatandaş, Kurtuluş Günü, Kahraman, Teyyare Bayramı	26 Ağustos 1932:1	Zafer Bayramı Tesit Komitesi Başkanı Hilmi Bey’in Beyannamesi

3.2.5.1. 30 Ağustos 1924-1925: Dumlupınar Meydan Muharebesinin Yıldönümü

30 Ağustos günü, ilk kez 1924 yılında Gazi Paşa’nın da katılımı ile Afyon’da kutlanmıştır. Bu ilk kutlama, “*Dumlupınar Meydan Muharebesinin ilk Tesidi*” başlığı

altında “Reis-i Cümhur Hazretleri o gün Türk Milletinin takip edeceği yollara dair nutuk irat edecektir” (Hâkimiyet-i Milliye, 12 Ağustos 1924: 1) haberi ile duyurulmuştur. Kutlama töreninin savaştan bir yıl sonra savaş bölgesinde yapılmasına karar verilmiş ve 26-30 Ağustos tarihlerinin Türk Milleti için çok önemli olduğu ve bugünlerin aynı yerde hatırlanmasının önemi vurgulanmıştır. Bu haberden altı gün sonra kutlama programı açıklanmış ve hangi sıra ile kimlerin nutuk irat edeceği ayrıntılı bir şekilde sıralanmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 18 Ağustos 1924:1).

Gazetede Ziya Gevher³⁸’in aktardığı tam sayfa tören programı Mareşal Fevzi Paşa, Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa ve Maarif Vekili Vasıf Bey tarafından hazırlanmış, muharebenin geçtiği Dumlupınar’ın kuzeyindeki Çal köyünde, bir meçhul asker anıtı temeli atılmış ve törene; İstanbul, Ankara, İzmir, Konya ve Adana’dan katılan vatandaşlar, trenlerle Afyon’a getirilecek; ertesi gün, araba ve kamyonlara bindirilerek Çal köyüne götürülmüşlerdir. Ziya Gevher’in kaleminden Meydan Muharebesi başlangıç oluş ve bitişi yer yer yüceleştirmeler eşliğinde masalsı bir dille anlatılmıştır:

“Senelerce süren... Milletin kanından, canından, malından namütenahi fedakârlıklar talep eden istiklâl mücadelesinde millet yek-pare bir kalp gibi aynı elem, aynı emel, aynı azdırıp, aynı sürur ile çarptı, Türkün azmi ve idaresiyle, Türkün asabiyet ve seciyesiyle idanın bir manzume-i irâdât ve secâyâsı bu musâraaya iştirak etmişti, bu hunin musâraadan Türk, bir zafer-i kâmil ile çıktı, bu onun hakkı idi, çünkü Hak da kuvvet de onun tarafında idi! 26 ağustos taarruzuyla başlayan hareket, İzmir’in, Edirne’nin halâsıyla neticelendi, Lozan’da imzaladığımız sulh name, millî istiklâl ve hürriyet-i tâmmemizi temin etti, bu muazzam zaferin dâhili ve haricî hayatımızda, idari ve içtimai akidelerimizde yaptığı inkılâbât da malumdur” (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924:1-2).

³⁸Bkz. BCA, 30.10.0.196.345.8; ÖZTÜRK, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM 3. Dönem (1927 - 1931), III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 175-177*; Ziya Gevher (Etili)(1892-1968): İstanbul Hukuk Fakültesi’nden mezun olduktan sonra çeşitli gazetelerde çalışmış, Birinci Dünya Savaşı esnasında silahlı olarak 1914 - 1915 tarihleri arasında talimgâhta, daha sonra Dördüncü Ordu’ya mensup olarak Suriye Cephesi’nde bulunmuştur. 1915 yılının Mayıs ayında asteğmen, Eylül ayında teğmen rütbesine yükselmiştir. 1921 yılının Kasım ayında Ankara Sultanisi Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Mudanya Mütarekesi’nden sonra gazetecilik mesleğine geri dönmüş, 1921 yılı başlarında Ankara’ya gelerek Hâkimiyet - i Milliye Gazetesi’nde çalışmaya başlamıştır. 1927 yılında Çanakkale Milletvekili olarak TBMM’ye girişinin ardından 1943 yılına kadar aynı görevi sürdürmüştür.

Meçhul asker anıtı³⁹ temel atma töreni Gazi Paşa, Refikaları Latife Hanım, Fevzi ve Kazım Paşalar ile mebusların katıldığı rical ve vatandaşların coşkulu alkışları içinde başlamıştır. Temel atma töreninden sonra Fevzi Paşa kürsüden nutkunu irat etmiştir. Nutukta “Sakarya’dan başlayarak Çaltepeden kati neticesi alınan zaferin askerî tarihçesini sunmuş; Türk askerinin ve düşmanın vaziyetini anlatmıştır. Bu muharebeye nasıl başkumandanlık muharebesi unvanının verildiğini anlatmış ve İsmet Paşa Hazretleri’nin o büyük günü tesîden gönderdiği tamimi aynen okumuş ve bu sözleri şiddetli alkışlarla mukabele görmüştür (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924:1). Fevzi Paşa’nın ardından Ağaoğlu Ahmed, Hamdullah Suphi ve Büyük Millet Meclisi Reisi Fethi Bey de birer nutuk irat etmişler; nutuklar şehitlere Fatihalar ithafıyla bitmiştir. Nutuk irat etmede askeri kıdem sırası gözetilmesi, 30 Ağustos zaferinin bir ritüelidir. Böylece en kıdemsiz zabitten en yüksek kumandana saygı ve hürmet bildirirmedeki hiyerarşi gelenekselleşerek sürdürülecektir. Son olarak Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretleri nutuklarını irat etmek üzere kürsüye davet edilmiş ve Afyonkarahisar-Dumlupınar hattında beş gün gece gündüz Türk askerinin düşmanla hangi şartlarda mücadele ettiğini, törenin yapıldığı alanın mücadelede nasıl bir yere sahip olduğunu anlatmıştır. Gazi Paşa:

“Beni, milletim, Türk milleti, emniyet ve itimadına lâayk görerek bu harekâtın başında bulundurdu. Bu vazife ve memuriyetimin mesut hatırasını –milletime karşı daima en derin minnettarlıklarla mütehassıs olarak- hat ile iftihar ile muhafaza ediyorum. Vazifelerini milletin arzu-yı vicdanîsine, ihtiyâc-ı hakikisine, yalnız onun irade-i aliiyesine tevfikân yapmış olanlara mahsus bir istirahat-ı vicdan ile bugün müveccehenizde bulunurken hissettiğim bahtiyarlığı ifade edemem” (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924:2)

Ziya Gevher bu sözlerin sarf edildiği esnada rüzgârın bile kımıldamadığını ve törene katılanların ağladığını aktarmıştır. Gazi Paşa’nın nutuklarının devamı, bulundukları konumun, Çaltepe’nin ve Meçhul Asker’in mücadelenin seyrini değiştiren hususlarına yaptığı vurgularla devam etmiştir. Nutukta işaret edilen önemli nokta, zaferin sonucudur. Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve kazanılan zaferle birlikte saltanat ile

³⁹Meçhul Asker Anıtı’nın öyküsü için Bkz. Tekiner, Aylin. Atatürk Heykelleri, 2.Baskı, 2014, İstanbul, s.69: 30 Ağustos Zaferi’nin ertesi günü Gazi Paşa savaş alanını gezerken bir kolu havada kaskatı kalmış, elindeki Türk Bayrağı’nı bırakmayan ölü bir er görür. Bayrağı bırakmayan şehidin kimliğinin araştırılmasını ister fakat üzerinde künye bulunamaz. Bu olay anıtta şehit Mehmetçik’in kolu ve tuttuğu sancakla sembolize edilir. Anıtın kaidesinde de bir Mehmetçik künyesi yazılıdır. Adı: Mehmetçik, Soyadı: Yenen Er, Baba Adı: Türk, Ana Adı: Türkiye, Sanatı: Askerlik, Doğumu: Tarihten Önce, Ölümü: Yoktur.

girişilen mücadelenin de sona ermesidir. Bu son yeni rejimin müjdecisi ve toplumsal dönüşümün de ilk aşamasıdır. Gazi Paşa'nın nutkundan aşağıda yer verilen bölümleri bu minvalde değerlendirilebilir:

Efendiler, bu büyük zaferin çeşitli unsurları üstünde en önemlisi ve büyüğü, Türk milletinin kayıtsız şartsız egemenliğini eline almış olmasıdır. Bu olayın tarihimizde ve bütün dünyada ne büyük, ne verimli bir inkılâp olduğunu anlatmaya gerek görmem. Milletimizin uzun yüzyıllardan beri hanlar, hakanlar, sultanlar, halifeler elinde, onların yönetim ve baskısı altında ne kadar ezildiğini, onların hırslarını sağlama yolunda ne kadar büyük felâketlere ve zararlara uğradığını düşünürsek, milletimizin egemenliğini eline almış olması olayının, bütün büyüklüğü ve önemi gözleriniz önünde canlanır. Gerçi büyük zaferin ertesi gününe kadar İstanbul'da halife ve sultan adı altında bir şahıs ve onun işgal ettiği hilâfet ve saltanat unvanı ile bir makam vardı. Fakat bu zaferden sonra millet o makamları ve o makam sahiplerini hak ettikleri sona ulaştırdı... Efendiler, millî egemenlik öyle bir ışıktır ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş olan kurumlar, her tarafta yıkılmaya mahkûmdurlar... Millet bütün varlığıyla bütün özverililiğiyle, bütün inancı ile o hedefe beraber yürümeli ve mutlaka başarılı olmalıydı. Efendiler, o hedef burasıydı. Amaç olan başarı, burada kazanılan zafer idi (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924:2).

Bu sözlerle birlikte zafer millete mal edilmiş; çok zorlu bir mücadeleden büyük kayıplarla fakat zaferle çıkan bir millete, bu felaketler ve zararlardan sonra yeni bir hedef belirlenmiştir. Bu hedefi Gazi Paşa: *"Efendiler! Milletimizin hedefi, milletimizin ideali; bütün dünyada tam anlamı ile çağdaş bir sosyal toplum olmaktır* (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1923:2) olarak tanımlamış ve çağdaş toplum olma yolunda atılması gereken ilk adımın iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesi olduğunu; kalkınmanın, ülkenin eğitim sisteminden, yönetim politikalarına kadar geniş bir yelpazede topyekûn bir gelişme ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Gazi Paşa, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için, ulaşmanın önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmak suretiyle inkılapların hangi alanlarda yapılacağını haberini de vermiştir:

"Efendiler! Milletimiz burada belirlediğimiz büyük zaferden daha önemli bir görev peşindedir. O zaferin anlaşılması milletimizin iktisat alanındaki başarılarıyla

mümkün olacaktır. Bilirsiniz ki, ekonomik açıdan zayıf bir yapı fakirlikten kurtulamaz...Memleketin yönetimindeki başarı da, ekonomisinde edinilen bilgiler derecesiyle uygun olur... Memleket ve istiklâl savunması için varlığı gerekli olan bütün kuvvetler ve araçlar ekonominin genişleme ve açılmasıyla mükemmel olabilir. Milletimizin özünde bulunan kuvvetli karakter, sarsılmaz irade, ateşli milliyetçilik, iktisadî başarıdan kaynaklanacak verimlerle de hak ettiği derecede desteklenmek zorundadır. Yüzyılın içindeki mücadelede milletimizi başarılı kılacak bir ekonomik hayat sağlanmasını amaç edinen genel öğretim ve eğitim sistemlerimiz, her gün daha çok gelişecek ve elbette başarılı olacaktır. Efendiler! Artık bugün hayat ve insanlık gerekleri bütün gerçekliğiyle ortaya çıkmıştır. Bunlara karşı olan söylentiler ahlâk ve inanca uymaz. Gerçek ortaya çıkınca yalan ortadan kalkar. Boş sözler, uydurmalar kafalardan çıkmalıdır. Her türlü yükselme ve olgunlaşma yeteneği olan milletimizin, sosyal ve fikrî inkılâp adımlarını kısaltmak isteyen engeller derhal yok edilmelidir” (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1924:2).

Ordu mensuplarının yükselme ve terfileri 1923 yılı itibariyle 30 Ağustos Zafer Bayramı törenlerinin de bir unsuru olarak öne çıkmakta ve Zafer Bayramı kutlamalarının sembolik özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu tarih itibariyle gazete her yıl 30 Ağustos’ta ordudaki terfileri yayınlamıştır.

3.2.5.2. 30 Ağustos 1926- 1932: Ordu Günü

İki yıl sonra 1926 yılında resmi bayram olarak kabul edilen 30 Ağustos Zafer Bayramı⁴⁰, bu yıl itibariyle kurumsallaşmaya, yeni rejimin başkentinde kutlanmaya da başlanmıştır. 30 Ağustos Zafer Bayramı anlamı Falih Rıfkı’nın gazeteye yansıyan başyazısında da belirtildiği üzere, yeni rejimin başlangıcı ve dolayısıyla inkılapların uygulanma gerekçesini de içermiştir:

“Birçok kimseler 30 Ağustos’u daima bir intihâ, her şeyi hâl-i tabiisine irca’ eden bir hâdise gibi telakki ettiler. Hâlbuki 30 Ağustos bir başlangıçtı. 30 Ağustos

⁴⁰ Madde 1. — İstiklâl muhaberatında zaferi katiyi temin eden 30 Ağustos Başkumandan Muharebesi günü Cumhuriyet Ordu ve Donanmasının Zafer Bayramıdır. Madde 2. — Her yıldönümünde bu bayram günü Kuvayı Berriye, Bahriye ve Havaiye tarafından tesit olunur ve Müdafaa-i Milliye Vekâletinin tanzim edeceği programa göre Dumlupınar’da ayrıca merasimi askeriye icra edilir ve bugünde askerî devair tatil olunur. Madde 3. — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir. Madde 4. — Bu kanunun ahkâmını icraya Müdafaa-i Milliye ve Bahriye vekilleri memurdur.

büsbütün yeni bir devletin, Anadolu’da kurduğumuz bir devletin teessüsü muzafferiyeti idi, 30 Ağustos yalnız istila ordularına karşı değil, henüz İstanbul’da fırsat bekleyen Osmanlı saltanatı ananât ve müessesâtına karşı vurulmuş esaslı bir darbe idi, yeni nizam, 30 Ağustos’u doğuran fikri ve ruhi müesserâtın tesiri altında vücut bulacaktı. 30 Ağustos üzerinde fayda ve nüfuzu olmayan bütün müesseseler ve ananeler mahvolup gidecekti. 30 Ağustos Türk teceddüdünün eseri idi. Saray, padişahlık ve hilâfet, ruhani hükümet, medrese ve Bâb-ı Âli, Osmanlı saltanatı terkip eden bütün anasır Türk teceddüdünün düşmanı olduğundan, bu hareketi temsil edenler 30 Ağustos muzafferiyetinden o anasırı kökünden kazımak için istifade edeceklerdi. 30 Ağustos ferdasında, bu zaferi yeşil bayrak açarak, teceddüt davasına zıddı davalar için tesit edenler, pek yakın zamanda sükût-ı hayale uğrayacaklardı. 30 Ağustos’un şan ve şerefi, nice senelerden beri birçok Türk gençlerinin ancak tahayyül edebildikleri inkılapları tahakkuk ettirmeye kâfi idi, hiçbir inkılap zümresinin eline bundan daha mühim bir silah geçemezdi. 30 Ağustos’tan sonra bilâ inkıta‘, kat‘î hamlelerle muasır Türkiye rüyasını hakikate kalp etmek lâzımdı. 30 Ağustos muzafferi, Ankara’ya döndükten sonra, işte böyle yaptı ve onun içindir ki 30 Ağustos yalnız büyük bir şeref-i askerînin sene-i devriyesi değil, o kadar büyük bir inkılâbın, yeni bir devletin, bütün bir millete verilen yeni bir inkişafın temel taşı ve ilk nuru gibi tesit olunmalıdır (Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1926:1).

Gazete, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın askeri üniformalı kıyafetiyle tam boy fotoğrafını kırmızı beyaz çerçeve içinde yayınlamıştır (Ek 6). Fotoğraf, 30 Ağustos’a dair gazetede sunulan ilk fotoğraf olması bakımından önem taşımaktadır. Resim yazısı “*Çok Sevgili Reis-i Cumhuriyetimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri*” olarak neşr edilmiştir. Fotoğrafın hemen altında, “*Bugün Zafer Bayramını Tesit Edeceğiz*” başlığıyla, kutlama programı verilmiştir. Programa göre, kutlama İzmir Sarı Kışla Meydanında ve Ankara’da askeri birliklerin tebrikleri ve Paşaların nutuklarını içeren resmigeçit ve konuşma programından oluşmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1926:1). Ankara’da yapıla tören programında, öğleden önce Çankaya Köşkünde askeri kıta kumandanları, askeri rical, hükümet erkânı, ateşemiliterler ve yabancı temsilcilerin resmî kabul töreni gerçekleşmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1926:1; 31 Ağustos 1926:1).

1926 yılı 30-31 Ağustos tarihli gazetelerde dikkat çeken hususlardan biri de Gazi Paşa’ya yakıştırılan sıfatlardaki çeşitliliğidir. Rüstem Paşa’nın Sarı Kışla’da yaptığı

konuşmada⁴¹ “Ulu” ve Fırka kumandanı Kazım Paşa’nın konuşmasındaki⁴² “Halaskar” vurgusu bu minvalde önem taşımaktadır. Benzer ifadeler 1927⁴³ ve 1928⁴⁴ yılı 30 Ağustos zaferine istinaden kaleme alınan yazılarda da rastlanmaktadır, bu ifadeler kültleşme sürecinin birer unsurudur. Bu noktada Gazi Mustafa Kemal’in İstanbul hükümeti ile mücadele sürecinde, inkılâpları hayata geçirme aşamasında somut adımlar atılırken ve bu yönde hukuki düzenlemelerde bulunmadan hemen önce halkın nezdinde yaratılan ve bu yaratımın resmi yayın organı aracılığıyla daha hızlı bir şekilde yayılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla Zafer Bayramı’nın en önemli sembolü Başkumandan Gazi Mustafa Kemal olması itibarıyla, kült yaratımına elverişli zamansal aralık meşruiyetin sağlanmasına hizmet etmiştir. Bu meşruiyeti sağlamak için eski ile yeniye kıyaslamak suretiyle toplumsal hafızayı canlı tutmak, 30 Ağustos Zafer Bayramı’nın temel retoriğini oluşturmuştur. İzmir Sarı Kışla Meydanı’nda 1928 yılında fırka kumandan vekili Mustafa Sabri Bey’in irat ettiği nutuk bu retoriğin önemli örneklerinden biri olma özelliğini taşımaktadır ve 1928 yılı sonuna yaklaşılrken, gerçekleşen dönüşümü özetler niteliktedir:

“Şerefler ve maharetlerle dolu hikâyesini pek kısa olarak dinlediğiniz ve bugün sevinçlerle kutladığımız zaferi yaratan ve bununla Türkün yılmaz göğsüne haklı bir gurur, eğilmez alnına celadetli bir azim hediye eden Gazi hazretleri bunu kâfi görmediler. Türkün üzerindeki saltanat baykuşunu hilâfet zincirini kaldırarak kendi iradesini kendi eline verdiler. Ve bütün dünya karşısına müstakil ve her devlet gibi şeref ve haysiyet sâhibi olarak asırlarda yapılamayacak şeyleri senelerde ve hatta günlerde yapan ve aşılmaz zannedilen en çetin mâniaları bile eriten azim ve fazl

⁴¹**Bkz. Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1926:1**, “30 Ağustos günü yalnız muazzam bir zaferin yıldönümü değildir. Bugün Ulu Gazi’nin dehası ve Türk kin ve iradesinin tecellisi ile Ergenekon efsanesinin sine-i tarihten saha-i hakikate çıktığı, Türk vatanının yoktan var olduğu, yani Mustafa Kemal’in bir vatan olduğu gündür.”

⁴²**Bkz. Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1926:1**. “Arkadaşlar! Büyük günü bize idrak ettiren tek tüfekten tek neferden mehabetli, kudretli bir ordu çıkaran, Türklere istiklâl ve şeref ve hakk-ı hayat yaradan büyük halâskâr Gazi Paşamızın...”

⁴³**Bkz. Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1927:1**, “Baştanbaşa Türkiye olan Gazi! Baştanbaşa Gazi olan cumhuriyet ordusu! Kahraman ve fedakâr kumandanlar, zabitler, neferler, Türk tarihine bahşettiğiniz büyük zaferiniz mübarek olsun!”

⁴⁴**Bkz. Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1928:1**, “Mübeccel reisimizin ağzından naklettiğimiz bu sözler, o ana baba gününün mütevazı lakin çok belîğ bir tasviridir. Başta kendi bulunduğu hâlde, vatan uğrunda ölüme koşan Türk kahramanları, kopacak kıyameti kale bile almıyorlardı. En büyük kıyamet, onların indinde, vatan topraklarını çiğneyen düşmanın memlekete girdiği gün kopmuştu. Onlar, şimdi ölüme seve seve koşuyorlardı ve rehberleri Mustafa Kemal’di. O Mustafa Kemal ki her cepheye, her zaman, vatan için istihkar-ı hayat etmiş, kendi sağlığını vatanın sağlığı ile mukayyet kılmıştı.”

⁴⁵**Bkz. Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1928:1**, “Kıdemsiz zabıt nutkunda: “Bugün bu lacivert semanın altında bu aziz vatanda gördüğümüz bu ikbal ve saadet Türkün dehâkâr bir kudretle sevk ve idare edilen azim ve idaresinin altı sene evvelinden başlayan ve durmayan bir eseridir. Muhterem halâskârımızın gösterdiği nurlu yolu takip edelim, reha ve saadet buradadır” demiştir.”

sahibi bir cumhuriyet vücuda getirdiler. Bu da kâfi değildi. Türkün birçok meziyetler dolu başını asrın icabıyla süslerken dimağımızı da hurafelerden temizlediler, kânun-ı medenî ile şahsın da cemiyet içinde layık olduğu mevkiî temin buyurdular. Bunu da kâfi görmediler milleti iktisadi mesai yolunda da yükseltmek için numuneler, misaller ve burada sayılmakla bitmeyecek olan daha nice yüksek harikalar gösterdiler. İnkılâplar yaptılar. Bugün de milletin gözünü ve dimağını asırlardan beri kapamış olan cehaletin kara perdesini yeni harflerle yırtmış bulunuyorlar. Ve yarın daha kim bilir ne nurlu yollar açacaklar ve âleme ne harikalar göstereceklerdir” (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1928:1).

30 Ağustos 1930 tarihli gazete, Mustafa Kemal Paşa’nın “*Bu eser Türk milletinin hürriyet ve istiklal fikrinin layemut abidesidir. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evladı bir ordunun başkumandanı olduğumdan ilelebet mesut ve bahtiyarım*” sözlerini manşete taşımış ve savaş meydanından bir fotoğrafını yayınlamıştır. Aynı tarihli gazetede Falih Rıfkı’nın neşr ettiği “Ağustos Zaferi” başlıklı başyazı, Mustafa Kemal Paşa’nın sözlerine paralel olarak yaratılan eserin nasıl muhafaza edileceğini konu almıştır. Bu muhafaza, o dönem Büyük Buhran’ın etkilerinin Anadolu’da da hissedildiği ve demiryolu yapımının hız kazandığı, bu nedenle demiryolu yapımı harcamalarına gelen eleştirilere cevaben kaleme alınmış bir yazı olması bakımından önemlidir. 30 Ağustos zaferiyle kurulan ilişki, esasen kutlamaların ilk yılında yapılan iktisadi kalkınma ve inkılapların hayata geçirilmesi için gereken ekonomik gelişmenin sağlanmasına yönelik retoriği sürdürür niteliktedir. Esasen, demiryolu açılışı ya da diğer kalkınma hamleleri ile ilgili yapılan eleştirilere gazete üzerinden verilen cevaplar milli bayram kutlama günlerine denk getirilmiştir. Bu nedenle yazar ve yazılar arasında konu bütünlüğünü sağlama noktasında bir tutarlılık söz konusudur. Örneğin, açılışı 30 Ağustos Zafer Bayramı’na denk getirilen Sivas Demiryolu’nu konu alan haberden biri, Falih Rıfkı’nın yazısından önceki gün yayınlanmış ve eleştirileri tek yazıda toplayarak özetlemiştir:

“Bugün Sivas’ta Sivas demir yolunun açılma şenlikleri yapılıyor. Sekiz senedir istismar edilen zaferin en büyük eserlerinden biri de bu; cumhuriyet hükümetinin takip ettiği demir yolu siyasetidir. Demir yolu Sıvasa yapılmalı mı idi? Yoksa Müller’in ve onu taklit eden dâhilî politikacıların söyledikleri gibi Sıvasa demir yolu yapmak için evvelâ Sivas istihsalatının bir demir yola masrafına tekabül edecek hale gelmesini beklemek mi lâzımdı? Buna cevap vermek için güç bir iş yapmak,

bugünkü devlet zihniyetini imparatorluk zamanında olduğu hale getirmek, o kadar gerileştirmek lâzımdır. Devlet milleti bir bezirgân gibi istismar eden bir teşekkül haline getirmeden bu suale müspet cevap verilemez... Türk milletinin demiryolu yaptığı bu altı sene içindeki hayatı yedi yüz imparatorluk devrinin hangi senesinden daha buhranlı ve ıstıraplıdır? Dünya buhranını bir memleket işi olarak tenkide çalışanlar ve beynelmilel zaruretleri bir hükümet hatası olarak izaha yeltenenler, yalnız gülünç oluyorlar” (Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1930: 4).

Falih Rıfkı'nın ertesi günkü başyazısı da yine eleştirileri Zafer Bayramı'nın kazanımlarıyla karşılaştırarak, zaferin maliyetine canları pahasına katlanması gereken, Kurtuluş Savaşı şehitlerinin çocukları ve torunlarına seslenmiştir:

“Ağustos zaferinin devam ve emniyet tedbirleri henüz bitmemiştir: Bu tedbirler Türkiye'ye taarruz edilmez, Türkiye yıkılmaz, cumhuriyet için hiç bir tehlike yoktur, fikri Türk milletinin olduğu gibi, bütün milletlerin kafalarında tam yer ettiği gün bitecektir. O gün. Millî müdafaa ve memleketin vahdeti için düşünülen asgarî program tahakkuk edeceği gündür. Bu programın yarısını geçtik: Demiryollarımız Sivas'a vardı; ordumuzun kuvveti birkaç misli arttı. Ağustos zaferinin büyük şerefini tadan nesil, bu nesil, o şerefi her türlü tehlikeden korumak için şimdiye kadar bütün mihnetlere katlandı. Akdeniz ve Karadeniz, Edirne ve Erzurum birleşinceye kadar aynı mihnetlere katlanacaktır. Bu, harp yapmak için değil, Harp olmamak için esastır. Bu nesil, Türkiye ile harp etmek ihtimallerini azaltacak asgarî programı tahakkuk ettirdiği zaman gelecek nesiller, bu nesil gibi inkıraz ve ihtilal zahmet ve masraflarını çekmeden kurtulacaklardır. Gelecek nesiller Fakat onlar bizim oğul ve torunlarımız olacaktır. Ağustos zaferinde ölen baba ve kardeşlerimiz bizim için canlarını verdiler. Onların eserine devam ve emniyet vermek için ödediğimiz hangi vergi, can vergisi kadar ağır olabilir? Hükümet Evet deninceye kadar müsterih olamayız. Külfetten, mihnetten, yorgunluktan kaçamayız. Henüz çürüyen baba ve kardeş kemikleri ve henüz kuruyan baba ve kardeş kanları uykularımızın kâbusu olur. Ölümünden kaçmayanların vatandaşları, millî müdafaa masraflarını ödemekten kaçmazlar” (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1930:1).

1931 yılı 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamaları iki açıdan önemlidir. İlki bayram kutlamaları, özellikle gençler olmak üzere mekteplilere ve halka hitap etmeye başlamıştır.

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ile 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı retoriğinin 1930’lu yıllarda sağlıklı ve gürbüz Türk Gençliği vurgusu 30 Ağustos Zafer Bayramı’nda tarihinin bilincinde cumhuriyetin bekçisi olan gençlere evirilmiştir. Adeta bu bayramlar çocuk ve gençleri terbiye etmek ve milli bilinci aşlamak kurgusuna sahiptir. 29 Ağustos 1931 tarihli gazetede yabancı memleketlerde harpten çıkan gençleri konu aldığı başyazısında Zeki Mesut, gençler üzerinde uygulanan eğitim politikasını överek, milli bayram kutlamalarının gençleri nasıl etkilediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Gençlik siperi ve harbi görmemişti. Onun harp hakkında hatırladığı şeyler gördüğü parlak askerî alaylar, işittiği, oynak ve heyecan verici askerî şarkılardır. Bugün de ne görüyor, ne işitiyor? Galip memleketlerde kendilerine zaferi temin eden ordunun ve harbin hemen hiç bir gün eksik olmayan bayramlarının tantana ile tesidine şahit oluyor. Mektepte, kalıp da kışlada harp ve kahramanlık menkıbelerini dinliyor. Mağlûp memleketlerde kaçırılmış fırsatların, kaybedilmiş harplerin genç yüreklerde yarattığı teessüf hisleri ancak acil bir intikam arzusuyla tadil edilmek isteniliyor. Gençlik bir ideal ister. İşte bu ideal birçok memleketlerde mensup olduğu milletin büyüklüğü, şanı ve şöhreti için çalışmak ve lüzumunda hayatını feda etmektir... Gençliğin enerjisine, fışkıran hayat kabiliyetine bu idealin çerçevesi içinde cereyan vermeğe muvaffak olan milletler, yarının büyük mücadelesinde zaferi temin edeceklerine şüphe etmiyorlar.” (Hâkimiyet-i Milliye, 29 Ağustos 1931:1).

Yazı, tören kutlamalarının, marşların ve şiirlerin gençler üzerinde bir itki yaratmaya, bu ritüellerle oluşturulabilecek bir ideal etrafında geçmişi hatırlamak ve hafızayı canlı tutmanın, savaş görmeyen çocukları bu doğrultuda eğitmenin önemini vurgulayarak, dönemin genç nüfus politikasına dair mesajlar vermektedir. Ertesi günkü başyazıyı da kaleme alan Zeki Mesut’un mesajı aynı bağlamdadır:

“...Hâdiselerin içinde yaşayanlar bile, zaman ile onların tesir ve heyecanından az çok bir şey kaybederler. Onlara erişemeyen gençlik ise, her vesileyle ve fırsat ile tenvir ve tehyî edilmese müphem ve cansız bir hikâyeden başka bir şey bilmez. Bu takdirde büyük zaferin büyük bayramı, diğer bir sıra bayramdan farklı bir manzara arz edemez...” (Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1931:1).

Behçet Kemal'in Ankara Zafer Abidesi önünde okuduğu şiire ait aşağıdaki mısralar yine harp görmeyen gençliğe seslenerek, onları Milli Mücadele ruhunu yaşamaya davet etmiştir:

“... ”

Ona abide derim göğsümü gere gere

Hilkat oymuş ezelden bu ebedî zafere.

Şu açılan el bize indirmeden bir şamar

Ruhumuzda esmeli duygudan kasırgalar.

Mehmetçiğin eliyle arıyor sizi elim:

Gençler! Bu abidenin önünde ant içelim:

Şu miskin uykumuzdan silkinip doğrulalım

30 ağustoslara çıkan yolu bulalım...”(Hâkimiyet-i Milliye,30Ağustos1931:2).

1931 yılı kutlamalarının ikinci önemli özelliği ise halkın Ankara Zafer Abidesi önünde yapılacak tören kutlamalarına çağırılmasıdır⁴⁶. Esasen önceki yıllarda da Hâkimiyet-i Milliye meydanında da halk kutlamalara katılmıştır fakat ilk kez meydan resmi tören programının bir parçası olmuştur. Böylece kamusal alanda halk ile kutlanan bayram, sadece askerlere has bir kutlama ve tebrik programının ötesine geçmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1931:1). “*Hâkimiyeti Milliye Meydanı Yaşa Büyük Gazi,, Diye Dakikalarca Çınladı*” haberi ile ilk sayfada Ankara halkının zafer bayramını Zafer Abidesi altında coşkun tezahüratlarla kutladığı aktarılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1931:1).

3.2.5.3. “Seni Kurtaran Kahramanı Unutma Vatandaş”: Zaferin 10.Yılı Kutlamaları

30 Ağustos Zafer Bayramı'nın onuncu yıl dönümünde yapılacak kutlamalar Cumhuriyet Bayramı'nın onuncu yılı kutlamalarındaki gibi bir komite tarafından planlanmıştır. 30 Ağustos Zafer Bayramı Tesit Komitesi ismiyle, halkevlerinin öncülüğünde Dâhiliye Vekili Hilmi Bey'in başkanlığında oluşturulan komite, 26 Ağustos'ta gazetede bir beyanname yayınlamıştır:

⁴⁶ Bkz. Hâkimiyet-i Milliye, 29 Ağustos 1931:1, Bütün Ankara Halkı Zafer Abidesinin önünde Yarın Akşam Toplanacak!

“Muhterem Vatandaş!

30 Ağustos, düşmanları tarafından paylaşılmış bir vatan üstünde Milli kurtuluş uğruna seferber olmuş Türk milletinin en büyük imkânsızlıklara rağmen, yaşamak hakkını, dünyaya tanıttığı bir gündür. 30 Ağustos 1922, Gazi Başkumandanın emri altında ordulaşan büyük Türk milletinin tarihe, gördüğü zaferlerin en şerefisini, Dumlupınar'da yarattığı gündür. Bugünkü müstakil Türkiye o zaferin mahsulü olduğu kadar, milletimizi layık olduğu medenî mevkie eriştiren inkılaplarımızda hızlarını buradan almış bulunuyor. Ne o günün büyük heyecanı, ne o günden beri geçen yılların şahidi olduğu milli hamlelerin sevinci bizi bugünün şeref ve gururunu tekrarlamaktan ayırabilir. 30 Ağustos 1932, bize bu fırsatın onuncu yıl dönümünü veriyorken o gün dükkânımızı süslemek, evimizin kapısına hiç olmazsa şerefli bayrağımızı asmak, şenlikle re, alaylara çoluğumuz çocuğumuzla iştirak etmek kendi hesabımıza vazifemiz, Dumlupınar'da yatanların hesabına saygı borcumuzdur. Halkevi 30 Ağustos Millî Zaferini Tesit Komitesi, bu dileğinin başarılmasını hürmetlerle senden de rica ediyor.” (Hâkimiyet-i Milliye, 26 Ağustos 1932:1).

Zaferin onuncu yılı kutlamaları, 26-30 Ağustos tarihli gazetelerde dört gün boyunca savaş meydanında gün gün neler yaşandığını aktarmıştır. Savaş meydanının krokileri verilmiş, Başkumandanın Kocatepe’de yürürken çizilen karikatürü sayfada fon olarak kullanılmıştır. Söz konusu dört gün boyunca her sayfada komite tarafından bastırılan afişlere yer verilmiştir. Bu afişler “*VATANDAŞ, Seni kurtaran kahramanları unutma. VATANDAŞ, kurtulduğun günü unutma: 30 Ağustos*”(Hâkimiyet-i Milliye, 26-30 Ağustos 1932:1) ifadelerini içermiştir.

Resmigeçit, en kıdemsiz zabitin nutuklarıyla başlamış ve fırka kumandanının iştirakiyle devam etmiştir. 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarında dikkat çeken o yıl resmigeçit törenine eklenen millî mücadelenin muhtelif safhalarını temsil eden millî geçit resmidir. Milli geçit alayı, Saman Pazarı’ndan Ulus Meydanı’na doğru Muhafız Alayı Badosu’nu takip ederek, TBMM önünden geçip resmigeçit alanına konuşlanmıştır. Hücuma hazır bir şekilde bekleyen askerler ve askerlerin teçhizat, silah, kılıç ve mermilerini taşıyan kadınlar ve ustaların da canlandırıldığı muharebe manzaraları sergilenmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1932:6).

Onuncu yıl kutlamaları, Tayyare Cemiyeti ve Halkevlerinde de belli bir program çerçevesinde icra edilmiştir. Tayyare Cemiyeti 30 Ağustos'ta Cemiyet merkezi olan Ankara'da kabul resmi gerçekleştirmiş, şehir bahçesinde gece saatlerinde çeşitli gösteriler ve müzikler tertip etmiştir. İstanbul'da öğleden sonra şehir meclisi üyeleri olan Esat ve Ali Bey'lerin katıldığı törenle uçaklara ad koyulmuştur (Eminönü ve Boğaziçi). Ankara Halkevinde ise akşam saatlerinde ordu şerefine toplantı düzenlenmiş, Aka Gündüz'ün yazdığı Mehmetçik Tablosu ve Mehmetçiğin Sözü isimli tiyatro oyunu sahnelenmiştir. Fener alayı, kırmızı beyaz ışıklarla süslenmiş Ankara sokaklarından geçerek kutlamaları sonlandırmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1932:6).

1936 yılına kadar 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarının seyri ve retoriği değişmemiştir. 1936 yılında hazırlanan kutlama programı ile kutlamaların sembolik özellikleri zenginleşmiş, kutlama mekânı değişmiştir ve her ayrıntıyı hesaba katan düzenlemelerle birlikte sonraki yılların kutlama programlarını da belirlemiştir. Türk Hava Kurumu, Uçak Bayramı münasebetiyle gösteri uçuşları düzenlemiş ve haftanın üç günü akşam saatlerinde çeşitli gösteriler tertip etmiştir. Resmigeçit töreni o yıl yapımı devam eden Gençlik Parkı'nın arkasındaki alanda yapılmış, askeri kıta birlikleri ve sivil halkı kumanda edecek komutanlar belirlenmiş krokiler dâhilinde alandaki yerini almıştır. Bu geçit töreni öncesi Genel Kurmay Başkanı'na tebrikler sunulmuştur. Törenden sonra komutanların teftişi ile İstiklal Marşı okunmuştur. 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın ritüellerinden biri olan en kıdemsiz subayın konuşması ile başlayan konuşmalardan sonra Ulus Meydanı, Adliye Sarayı, Saman Pazarı, CHP ve Türk Hava Binası önünden geçen taburlar Güvenlik Anıtı (Emniyet Abidesi) önünden Yenişehir istikametine yönelerek geçit törenini tamamlamıştır (Ulus, 29 Ağustos 1936:1; 30 Ağustos 1936:1-6). Törenin kamusal mekânının şehrin yukarısına kaydığı bu dönem, kurgulanan mekân kullanımına uygun olarak belirlenmiş, iş ve ticaret merkezi olmaya başlayan Ulus, tören kutlamalarının mekânı olma özelliğini yitirmiştir.

1937 yılında Eskişehir Tayyare Mektebinden mezun olan Sabiha Gökçen gazetede "*Türk milleti Atatürk kızı kahraman tayyarecimiz Sabiha Gökçen'le övünebilir*" başlığı altında Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in mezuniyet töreninin vesile olduğu Eskişehir'de yapılan tören coşkulu ifadelerle aktarılmıştır (Ulus, 31 Ağustos 1937:1). Aynı gün Nurettin Artam'ın kaleme aldığı yazı ilk kadın pilotu kutlarken, "Kemalist Türkiye dağlarında, ormanlarında, ovalarında, denizlerinde, her bucağında olduğu gibi yurdun

asuğmanmda da kızlı, erkekli bütün yurt çocuklarını yürür, koşar kanatlanır görmek istiyor” (Ulus, 31 Ağustos 1937:8) ifadelerinin hemen altında tayyare mekteplerinin ve uçak hangarlarının sayılarındaki artış ve kız-erkek öğrenci kapasitesine göre düzenlenen eğitim alanlarına dair istatistikî veriler sunulmuş ve 150-200 öğrencinin eğitimi için milletin yardımlarıyla nasıl teşkilatlandıkları anlatılmıştır (Ulus, 31 Ağustos 1937:8).

3.2.6. Harf Devrimi ve Türkçeleştirmeye Dair Haberlerin Analizi

Çalışmanın bu bölümü kökten bir değişimi ihtiva eden Dil Devrimi’ni, devrimin gerekçeleri çerçevesinde analiz etmektedir. Latin harflerine dayalı Türkçe öğretimi ile başlatılan seferberlikle beraber Osmanlı İmparatorluğundan devralınan kültürel unsurların tasfiyesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Devrimin enstrümanları olan Millet Mektepleri ve sonrasında açılan İlk Tahsil Mektepleri ideolojik hegemonyanın yaratıldığı mekânlar olmaları bakımından önem taşımaktadır. Aynı dili konuşan bir ulusun yaratılmasından hemen sonra, dilin Arapça ve Farsça öğelerden arındırılarak başlatılan öz Türkçeleştirme çalışmaları 1931-1936 döneminin en etkili kültürel dönüşüm politikalarını içeren milli bir kimlik inşa sürecini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümü dil üzerinden uygulanan politika ve yürütülen faaliyetleri analiz etmektedir. Analiz öncelikle Harf devriminin gerekçeleriyle birlikte gazeteye nasıl yansıdığını tablo 5’te kategorize edilen kelimeler bağlamında yorumlamıştır. Gazetede kullanımı tercih edilen kelimeler medeni hayatın tasviri ve inkılâpların hayati önemine dikkatleri çekmektedir.

Çizelge 3.5. Harf İnkılabı Hazırlık ve Uygulama Aşamasında Kullanılan Kelime ve Haber Başlıkları

Kullanılan Kelimeler	Tarih ve Sayfa	Haber Başlığı
Harf, Yeni Harfler, Latin Harfleri, Türk Harfleri, Yeni Harfler, Okuma-Yazma, Okur-Yazar, Dil, Arap Harfleri, İnkılap, Türk Yazısı, Alfabe, Türk Alfabesi	21 Ağustos 1928:1 23 Ağustos 1928:1 25 Ağustos 1928:1,2 1 Eylül 1928:1 28 Eylül 1928: 1 30 Eylül 1928: 1	Yeni Harflerimizin Tamimi Yeni Harfler Yeni Harflerin Tatbiki Dünyanın En Zeki Bir Milleti Olan Türkün Dilinin Bağı Çözülüyor Yeni Yazı İhzar Evresinden Artık Tatbik Evresine Geçiyor Kıraat Gazi Paşa Halka Cevap Veriyor Son İmla Esasları
Halk Dersliği, Dersane,	1 Kasım 1928:1 23 Kasım 1928:1	Türk Harflerinin Kabulü Millet Mektepleri Teşkilat Talimatnamesi
Medeniyet, Harf İnkılabı, Mektep,	2 Ocak 1929:1	Gazi Paşa'nın Meclisin 3. Devresinin Açılış Konuşması
Medeni Hayat, Okuma- Yazma Seferberliği, İnkılap Rejimi	10 Ocak 1929: 1 19 Ocak 1929:1	İsimsiz Millet Mektepleri
Cumhuriyet, İlk Tahsil, Millet Mektebi Vesikası	1 Şubat 1929:1 2 Şubat 1929:2	İlk Mektep Talimatnamesi İlan

3.2.6.1. Devrime Hazırlık Dönemi: Alfabe ve Dil Heyeti

23 Mayıs 1928 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Dil Heyeti'nin kurulmasının hemen ardından Ağustos ayı sonuna kadar gazetede Latin harfleri önce aralıklarla fakat 23 Ağustos'tan itibaren her gün gazetede yayınlamıştır. Gazetenin üçüncü sayfasında küçük bir sütunda verilmeye başlanan eski harflerin yeni karşılıkları ilk sayfaya taşınmış ve sedalı, sedasız ve işaretli harf ve sözcüklerin karşılıklarına daha büyük sütunlar ayrılmıştır. Öte yandan, aralıklarla gazetede küçük sütunlarda tamamı Latin harflerinden oluşan yazı ya da şiirler sunulmuştur. Yine mayıs ayından itibaren il, ilçe ve kazalarda yerel

yöneticilerin yeni harfleri öğrenmesi için kurslar açılmış, bu kurslarda ilk aşamayı tamamlayanların vatandaşlara öğretebilmesi için yeni dersliklerin ve kursların açılacağı ve kursların hangi günlerde ders verdiği/vereceği gazeteden duyurulmuştur. Bu minvalde 21 Ağustos 1928’de “*Yeni Harflerimizin Tamimi*” gazetesinin ilk sayfasında baş haber olarak verilmiş, haberde ertesi gün İstanbul Bayezıt Meydanından halka hoparlörle Müderris Şekip Bey’in yeni harflere dair bir konferans vereceği duyurulmuş ve açılacak kurslara halk davet edilmiştir. Yine aynı başlık altında Bursa, Trabzon ve Ankara’da da memurlara, çalıştıkları kurum tarafından verilecek Türk harfleri derslerinin çağrısı yapılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 21 Ağustos 1928: 1).

25 Ağustos 1928 tarihli gazete İzmir Valisi Kazım Paşa’nın sözlerine yer verdiği manşeti ilk sayfada yayınlamıştır. Haber metni, harflerin nasıl bir organizasyon şeması içinde öğretileceğini açıklıyor olması bakımından önem taşımaktadır:

Vilayet, kaza ve nahiyelere bir tamim yayarak yeni harflerin tedrisi için derhal kurslara başlanmasını bildirmiştir. Bütün devâir ve müessesât reisleriyle muallimler vazife alacak ve yeni harflerin talimini teshile çalışacaklardır. Her kaza kendi muallimlerinden vesâir salâhiyettar memurlarından bir talim heyeti teşkil edecek ve bu heyet de evvela okuyup yazanlara yeni harfleri öğretecektir. Diğer taraftan nahiyelerle köyler kendi kaza merkezlerine birer muallim göndereceklerdir. Bu muallimler yeni harfleri ve tatbikatını öğrendikten sonra köylerine dönecek ve öğrendiklerini kendi muhitlerinde neşr edeceklerdir. Cemiyetler ve mülhakat her ay okuyup yazmayı öğrenenlerin bir cetvelini tanzim ederek vilayete göndereceklerdir. Maarif müiriyeti bu malûmata istinaden istatistikler tanzim edecektir. Meclis-i umuminin küşadında en çok okuryazar yetiştirecek muallimler arasında mukayese yapılarak muvaffak olanların taltifi için mükâfat-ı nakdiye tahsisatı istenecektir (Hâkimiyet-i Milliye, 25 Ağustos 1928:1).

Bu haber metni ile diğer ilçe ve kazalarda yeni harflerin nasıl öğretileceği de duyurulmuştur. En çok okuma yazma öğreten öğretmenlerin ödüllendirilmesi yönteminin diğer illerde de yer yer uygulandığı ve uygulanacağı da belirtilmiştir. Esasen o günkü gazete ilk sayfada, İzmir’de ilk dershanenin açılışına odaklanmış; İzmir Valisi Kazım Paşa’nın “*Dünyanın en zeki bir milleti olan Türkün dilinin bağları çözülüyor*” sözleri de ilk sayfa manşetine taşınmıştır.

Gazete, Dolmabahçe Sarayı’nda 25- 27 Ağustos 1928 tarihlerinde yapılan toplantılardan hemen sonra “*Yeni yazı ihzar devresinden, artık tatbik devresine geçti*” başlığı altında Başvekil İsmet Paşa’nın Dil Encümeni üyelerinden İbrahim Necmi Dilmen’e karatahtaya yeni harflerle yazdırdığı kararlara yer vermiştir:

“1- Komisyonun alfabesi temeldir ve Türk alfabesidir. Kat’îdir, ihtiyaçları tatmine kafidir ve bizim alfabemiz olmağa lâyıktır.

2- Komisyonun tespit ettiği gramer ve imlâ esasları, bugün için en amelîdir. Bu esaslar Türk dilinin yeni yazıya intikalinde katî şekil olarak kabul edilmelidir.

3- Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip Latin esasından alınan Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur” (Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 1928:1).

Encümen tarafından tespit edilen sorun ve dikkate alınması gerekenler de şöyle tespit edilmiştir:

“1- Komisyon lisanın bugünkü hakikatini tespit eden bir alfabe ve gramer esasları aramıştır. Bizzat lisanın ıslah ve tasfiyesi ile meşgul olmamıştır.

2- Lisanın bugünkü hakikatinde mukarrer-i eşkâl olduğu gibi henüz tekâmül halinde bulunanlar var. İşte küçük ihtilaflar asıl bu meselede çıkıyor. Zannımıza kalırsa bu meselede de komisyon en doğru usulü bulmuştur:

a) Kaide ve işaret vazederken lisan tekâmülünün mer’î ve mahsus temayülünü nazarı dikkate almak.

b) Müstakbel neslin vazifesini ve lisan tekâmülünün seyrini işkâl edecek kuyûd ve şurûttan ictinab etmek” (Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 1928:1).

Falih Rıfkı, harflerin intikal devresinin en kısa sürede son bulmasını, Arap harfleri ile Türk harflerinin uzun müddet yürüyemeyeceğini ve esas meselenin yazmakta değil okumakta olduğunu vurguladığı yazısında çarenin “kıraat” olduğunu ifade etmiştir:

“Bunun için yegâne çare mütemadiyen “kırâat”dir. Bize öyle geliyor ki kıraat için en ziyade istifade edeceğimiz matbuat, süratle yeni yazıya geçmelidir. Vakıa sahifelerimiz birden bire kararmış ve içinde güçlük ve betâetle yürünebilir bir manzara alacaktır. Fakat birkaç ay içinde geceden gündüze çıkar gibi, bu karanlıktan aydınlığa çıkacağız. Gazetede ki Türk yazıları kıraat temrinleri değil, fikir ve havadis yazısının bizzat kendisi olmalıdır. Belki bir müddet için gazeteler dört sahifeye inebilir ve intikal buhranı için hükümet bütçesinden muavenet edilebilir. Devlet neşriyatı hususunda son derece dikkat etmek, gerek bugünkü kıraat, gerek yeni Türk kütüphanesi için esas olabilecek kitaplardan başka eserler için devletin bir santimi sarf olunmamalıdır. En ağır yük maarifin neşriyat bütçesine isabet ettiğinden, bu bütçe son derece dikkatle her sene son satırına kadar muayyen bir neşriyat programının tahakkuku için kullanılmalıdır” (Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 1928:1).

Falih Rıfki’nın bütçe konusundaki düşünceleri Aralık ayında somut bir karşılık bulmuştur. 1928 yılının Aralık ayında tirajları 10-11 bin olan İstanbul gazeteleri %35-50 oranında bir düşüş yaşamıştır. Örneğin 7 Aralık 1928 günü, Cumhuriyet gazetesi basılan 7000, satılan 5730; Milliyet gazetesi basılan 3000, satılan 1340 gibi. Bu günlerde Fransızca baskıları da yapılan Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazetelerinin sürümü artmıştır. Tirajlardaki düşüş basına prim verilmesini isteyen Giresun vekili Hakkı Tarık Us bir kanun teklifi vermiş ve bu kanun teklifi üzerine gazetelere belli oranlarda yardımlar yapılmıştır (Uluskan Bayındır: 198-199; Şimşir, 1992: 226-228).

28 Eylül tarihli gazete Halk ve Yeni Harfler sütununda Mustafa Kemal’e Gemlik’ten bazı vatandaşların gönderdiği telgrafı, Mustafa Kemal’in cevabı ile yayınlamıştır:

“Ankara’da Sevgili Gazi Babamıza,

Yeni Türk harfleriyle yaptığınız büyük inkılâba minnetle müteşekkirimiz. Hiç okuyup yazma bilmeden yeni harflerle bir hafta zarfında okuma yazma öğrendik. Son tadilat hasebiyle bu inkılâbı tahkim buyurdunuz. Ancak k,kh harfleri bizi şaşırtıyor. Buna da bir çare bulmak suretiyle bütün milleti bu müşkülden kurtarırsanız bütün Türkler pek az zamanda okuryazar olacaklardır...

Cevap: Okuma yazmayı bir haftada öğrenmek gayretini gösterdiğinizden memnun oldum. Tebrik ederim. Arabi ve Farisi kelimelerde k ve ğ'nin önlerine h gelmesi meselesiyle zihinlerinizi işgal ve teşviş etmeyiniz. Tespit edilmekte olan lügat bunu arzunuz veçhile hal edecektir efendim” Hâkimiyet-i Milliye, 29 Eylül 1928:1).

Telgrafta verilen cevaptan sonraki gün çıkan gazetenin ilk sayfasında “*Son İmla Esasları*” başlığı altında Mustafa Kemal’in yeni harflerle ilgili edindiği tecrübeler neticesinde yapılan düzeltmeler yayınlanmış, seda ve inceltmelerin nasıl yapılacağı izah edilmiş ve alfabeden gk ve kh harflerinin çıkarıldığı ilan edilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 30 Eylül 1928:1).

3.2.6.2. Yeni Harflerin Tatbiki ve Millet Mektepleri

1 Kasım 1928’de TBMM’nin üçüncü dönem ikinci toplanma yılı açılış konuşmasında Mustafa Kemal, yeni harfler hakkında kanun teklifinin sunulacağını belirtmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 1 Teşrinisani 1928:1). Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun oybirliği ile kabul edilmiş ve 3 Kasım 1928 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kararın kanunlaşmasından hemen sonra Millet Mekteplerinin açılmasına karar verilmiştir.

Başvekil İsmet Paşa’nın açılacağını duyurduğu Millet Mektepleri’nin açılmasına dair yapılan oylama sonucunda, 11 Kasım’da Bakanlar Kurulunda onaylanmış, 24 Kasım’da “Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi” yürürlüğe girerek kurulmuştur. Talimatname gazetede 23 Kasım’da yayımlanmıştır. Bu talimatnameye göre, amaç, yeni harflerle okuma yazma öğretmektir. Millet Mektebi dershanesini bitirmeyenlerin halk dershanelerine alınmayacağı yapılan ilk uyarıdır. Mektebin kuruluşunda sarf edilecek paranın temini konusunda da vilayet ve kazalarda Maarif Vekâletinin bütçesinin kullanılacağı belirtilmiştir. Hapishanelerdeki tutukluların, Maarif Vekâletince gönderilecek muallimlerce; fabrikada çalışan işçilerin ve özel çiftçiklerde çalışan Reçberlerin de fabrika sahibi ya da mülk sahipleri tarafından okuma yazma öğretmeleri zorunlu kılınmıştır. Öte yandan maarif vekâletince oluşturulan heyetler, sinema, tiyatro oyunları düzenlemek; kasaba ve köylerde pazar, panayır ve sergi gibi etkinliklerde halkın kalabalık olduğu anlarda konferanslar vermek; gazete, duvar gazeteleri, duvar levhaları yapmak gibi halkın dikkatini çeken çalışmalarda bulunmakla görevli sayılmışlardır. Talimatname, yine önceki

bölümde değindiğimiz gibi seyyar derslikler de dâhil olmak üzere kamu binalarının ve camilerin kurs saatlerini, okuma yazmayı hiç bilmeyenler ve bilenlere göre düzenleyen ve bu anlamda çok fazla ayrıntıya sahip bir belge niteliği taşımaktadır (Hâkimiyet-i Milliye: 23 Teşrinisani 1928:3).

Millet Mektepleri 1 Ocak 1929'da törenlerle açılmış ve hemen derslere başlanmıştır. 150 Millet Mektebi'nin açıldığı fakat okuma yazma bilmeyen nüfusa kâfi gelmediği de belirtilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 2 Kanunisanı 1929:1-2). Aynı gün Meclisin üçüncü devresi açılışında yaptığı konuşmada Mustafa Kemal medenileşmeye gönüllü halkın harf inkılabını başarıya ulaştırdığını şu sözlerle vurgulamıştır:

“...Meclisimizin en büyük eseri olan Türk harfleri memleketimizin umumi hayatına tamamen tatbik olunmuştur. İlk müşkülât milletin mefkûre kuvveti ve medeniyete olan muhabbeti sayesinde kolaylıkla yenilmiştir. Millet mektepleri normal tedrisat haricinde kadın ve erkek, yüz binlerce vatandaşın nurlanmasına hizmet etti...” (Hâkimiyet-i Milliye, 2 Kanunisanı 1929:1)

Gazete, artan mektep ve öğrenci sayılarını gün gün yayınlamış ve halkın köylerden okuma yazmayı öğrenmek için nasıl seferberliğe eşlik ettiğini aktarmıştır. Bu bağlamda yayınlanan haberlerden birinde “*Yarım saatlik köylerden şehre gelen okuyucuların halleri halkın cehilden sıyrılmak için ne kadar heyecan gösterdiklerine en büyük bir delildir*”(Hâkimiyet-i Milliye, 10 Kanunisanı 1929:1) yer alan ifadeler günler sonra Siirt Mebusu Mahmut'a kaynaklık eden bir niteliktedir. Siirt Mebusu Mehmud Bey inkılâpların ve harf inkılabının halka zorla kabul ettirilmediğini, Türk milletinin ruhuna uygun gerçekleştirilen inkılapların, medeni hayatın ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıktığını ifade etmiştir:

“...Türkiyede inkılâp rejimi kuvvetlidir, sağlamdır; çünkü milletin ruhuna uygundur, medenî ihtiyaçlarına uygundur. Bizde inkılâp hareketleri cebir ile ikrah ile millete kabul ettirilmiş değildir. O, türkün umumî hayatında, tabii bir tekâmülün neticesidir. İnkılâbımızı milletin ilim ve irfan seviyesi ile mütenasip görmeyenler var. Bunlar unutuyorlar ki, hayatta, ilim ve irfanın yanında bir de zekâ vardır, aklîselim vardır, bu iki haslet, Türk milletinde pek mütekâmil bir derece arz ediyor. Harf inkılâbı ve milletin bu inkılaba karşı gösterdiği tehalük, pek yakın bir atide ilim

irfan cephelerinde de yüksek bir zafer kazanılacağını vaat ediyor. Türk milleti, eğer tarihte zaman, zaman yanlış yollara sapmışsa, bu aldanışların sebebi, başında bulunanlara emniyet etmemesidir. Hâlbuki bugün Gazinin ilhamatına tabi olan millet, o büyük şefine karşı nihayetsiz bir itimat besliyor. Bu itimat, arızî değildir. Müşkül senelerin, acı tecrübelerin mahsulüdür. Bir tarafta müceddit, inkılâpçı bir reis, diğer tarafta ona yüksek bir itimat ve muhabbetle merbut kabiliyetli bir millet... Vaziyeti bu cepheden tetkik edince, istikbale, tam bir emniyet ve huzur ile bakabilmemizin manası daha iyi anlaşılır”(Hâkimiyet-i Milliye, 19 Kanunisani 1929:1).

1 Şubat 1929 yılında İlk Mektepler talimatnamesi yayınlanmış ve gazetede talimatnamenin amacını “*İlk tahsilden istediğimiz, çocuklarımızın milli cemiyete ve Türk cumhuriyetine ruhu ve vücudu ile en faydalı bir şekilde yetişmesidir*” (Hâkimiyet-i Milliye, 1 Şubat 1929:1) olarak aktarmıştır. İlk tahsil mektebi olarak tanımlanan mektepler 7-15 yaş aralığındaki çocuklara ilköğretimi zorunlu kılmıştır. Bu noktada millet mekteplerinden faydalanacak olanların sayısı 1930 yılından itibaren bir süre sabit kalacak sonra da azalacaktır. Amaçlanan, ilk aşamada çocukların değil; yetişkinlerin okuma-yazmayı öğrenmesidir. Hatta okuma yazmayı öğrenmek için millet mekteplerine başvurup, vesika almayanların resmi ve özel kurumlarda çalıştırılmayacakları gazetede ara ara ilan edilmiş, son günün 1 Mayıs 1931 olduğu duyurulmuştur:

“1 teşrinisani 1930 cumartesi günü millet mektepleri açılıyor. Okuma yazma bilmeyen vatandaşların bu dershanelere kaydedilmeleri lazımdır. 1 Mayıs 1931 tarihinden sonra millet mektepleri vesikası olmayanlar resmî ve hususî hiç bir işe alınmayacakları gibi devam etmeyenlerden ayrıca ceza alınacaktır. Her vatandaşın evinin civarındaki mekteplere müracaatları ilan olunur”(Hâkimiyet-i Milliye: 2 Teşrinisani 1929:2).

3.2.6.3. Dilin Antropolojisi: Dil Kurultaylarında Öz Türkçe Çalışmaları

Millet mektepleri ile ilgili düzenlemeler 1930 yılından itibaren rutinleşmiştir. Dil seferberliği ve dolayısıyla okuma-yazma seferberliğinin sonuç vermesi bunun önemli bir sebebidir. Cumhuriyet’in ilanı senesinde doğan çocukların ilk tahsil mekteplerine başlayacak yaşta olmaları da, rejimin ilk çocuklarının derhal kontrol altına alınma ve ilk

tahsil talimatnamesinde söz edildiği gibi Türk Cumhuriyet'in ruhu ile yetiştirilmesi amacına hizmet edencesine planlanmıştır.

Harflerin tatbiki belli bir kurumsallaşma kazandıktan sonra, 1930'lu yıllarda dilde sadeleştirme ve öz Türkçeleştirme çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmalar, Tablo 6'da, gösterildiği gibi, harf devriminden sonra dili yabancı unsurlardan arındırmaya yönelik çalışmaları ulusal bir dil yaratmanın önemi etrafında ele almış, tercih edilen kelimeler ile yaratılmak istenen ulusal kimlik-dil ilişkisi süreci arasında anlamlı bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Çizelge 3.6. Türkçeleştirme Çalışmalarına Dair Haberlerde Kullanılan Kelimeler ve Haber Başlıkları

Kullanılan Kelimeler	Tarih ve Sayfa	Haber Başlığı
Dil Kurultayı, Dilimiz, Türk Dilinin Kökleri, Arapça, Farsça	26 Eylül 1932:1 27 Eylül 1932:1 30 Eylül 1932:2	Dil Kurultayı
Dil İş, Muasır Medeniyet, Türk Lügati	5 Ekim 1932:1-3	Dil Kurultayı Kararları
Dil Yaratmak, Öz Türkçe, Türkçeleştirmek, Türkçe	21Ekim 1932: 1	Öz Dilimiz
Dil Birliği, Konuşma Dili	19 Ağustos 1934:1-2	Dil Heyeti Toplanıyor
Öz Türkçe, Türk Adı, Atatürk	26 Eylül 1934:1 27 Eylül 1934:1	Atatürk Soyadı İsimsiz
Güneş-Dil Teorisi, Türk Tarih Tezi, Yaradılış, Ana Dil, Hâkim Dil, Medeniyet, Yüksek Kültür	29 Ağustos 1936:1 29 Ağustos 1936:7	Güneş-Dil
Kemalist Rejim, Ana Dil	30 Ağustos 1936:1	Dil Kongresi
Milli Bayram, Güneş-Dil	27 Eylül 1937:1-5	Dil Bayramı Dil Bayramı Dün Kutlandı

1932 yılında düzenlenmeye başlanan kurultaylardan ilkinde 30’lu yıllarda dil üzerine yapılan çalışmaların amaçları şöyle sıralanmıştır:

Kurultayın önünde iki büyük mesele vardır: Bunlardan biri dilimizin menşeleri ne kadar çıkararak, Türkçenin diğer dillerle olan münasebetlerini araştırmaktır. Bilhassa işin bu cephesi doğrudan doğruya bir tarih meselesi sayılabilir. Dilin tarihini yapmak, milletin tarihi için en kıymetli bir işi halletmek demektir. İkinci mesele, dilimizin asrî ve medenî ihtiyaçları karşılaması çarelerini arayıp bulmaktır. Burada tarihten ziyade dil meselesi üzerin de bulunuyoruz demektir. Dört sene evvel harf inkılabıyla başlayan ve bugün Dil Kurultayı ile asıl can damarı harekete getirilen meselenin esası şu cevapta mündemiçtir: Bize bir dil lâzımdır ki söylendiği veya okunduğu zaman öz manasını halkın büyük ekseriyeti anlayabilsin. Türk milleti bir şeyi kendisine anlattıkları zaman anlamak ve anladığını ne kadar güç olursa olsun başa çıkarmak kudretini haiz olduğunu millî istiklâl mücahedesinde bütün dünyaya karşı ispat etmiştir. Münevverlere düşen vazife, millete meramını anlatabilecek dili bulmak ve o dille söylemektir (Hâkimiyet-i Milliye, 26 Eylül 1932:1).

İlk kurultaya dair izlenimler gün gün gazeteye yansımıştır. Kurultayın önceliği Türk Dili’nin kökleri, diğer dillerle ilişkisi üzerine sunulan tezlerden oluşmuş; tartışmalarda arap harflerinin kullanımının Türk Milletine nasıl bir zarar verdiğine ve sadece harflerin değil yaşam tarzının da milletin sineline işlediğine dair görüşler belirtilmiştir. Öte yandan Mustafa Kemal’in kurultayın bizzat başında olmasının, dil işi ile böylesine yakından ilgilenmesinin, bu kurultayın ve kurultay kararlarının başarılı sonuçlar doğurması için dahi yeterli bir sebep olduğu vurgulanmıştır (Hâkimiyet-i Milliye: 27-30 Eylül 1932:1-3). Birinci Dil Kurultayından sonra Türk Dilinin köklerini araştırmak, Arapça ve farsça kökenli sözcüklerin karşılıklarını bulmak, Türk Lügati hazırlamak(Hâkimiyet-i Milliye, 5 İlkteşrin 1932:1) gibi kararlar doğrultusunda Dil Cemiyeti’ne milli bir dil yaratmak görevi verilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 21 İlkteşrin 1932:1). Bu görev gazetede şöyle tanımlanmıştır:

“1 -Milli kültürü ve muasır medeniyeti eksiksiz anlatacak bir dil yapmak,

2-Dilimizde Türkçeye yabancı kalmış unsurları atmak, halkla münevverler arasındaki ikiliği kaldırmak, öz Türkçe bir millî dil yaratmak,

3-Yazılı vesikaları, canlı halk dilini araştırarak derlenecek sözleri bir Türk lügatine geçirmek bütün Türk lehçelerinin ayrıca mukayeseli bir lügatini yapmak, Türkçe bir gramer sentaksı yazmak, ıstılahları sistem halinde Türkçeleştirmek;

4-Bütün bunları yaparken en güzel, en ahenkli Türkçe prensibine bağlı kalmak” (Hâkimiyet-i Milliye, 21 İlkteşrin 1932:1).

Alınan kararlar gazeteye neredeyse her gün (kurultayın bitiş tarihinden itibaren)“Öz Dilimiz” isimli köşede yeni sözcüklerin anlamını, okunuşunu ve isim, sıfat ya da eylem olarak nasıl kullanıldığını açıklar bilgilerin yayınlanmasıyla yansımıştır.

18-25 Ağustos 1934 arasında düzenlenen İkinci Dil Kurultayı da ilki gibi Türk Dilinin diğer dillerle olan ilişkilerine değinen tezlerin açıklanması ile başlamıştır. Yine Mustafa Kemal’in katıldığı ve Kazım Paşa’nın başkanlığında gerçekleşen açılış konuşması ile başlayan kurultay önceki kurultayın ardından iki yıllık çalışma raporları ve görev dağılımına göre, felsefe, mantık, tarih ve filoloji komisyonlarında yapılan çalışmalar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Kurultayın ana teması Türk Dilinin Avrupa dillerinden bağımsız olmadığı, bu dillere de kaynaklık ettiğidir. Kazım Paşa Dil kurultayı’nın esasını özetlercesine şu ifadeleri kullanmıştır: “*Dil birliği, el birliğinin, düşünüş birliğinin, ülkü birliğinin en sağlam temeli olduğu gibi göz kamaştıncı gözgüsüdür. Değerli Uluğumuzun dil işini bu kadar önde tutması da bundandır*” (Hâkimiyet-i Milliye, 19 Ağustos 1934:1). Diğer yandan yine Kazım Paşa’nın konuşmasının devamına konuşma metninde geçen ve dile kazandırılan kelimelerin anlamları ve köklerine dair açıklamalar geniş yer kaplamıştır. Bunlardan biri “(Uluğ) en büyük demektir. Büyük manasma (ulu) ve (uluğ) sözleri çok yaygındır. (Ulu) doğrudan doğruya büyük demek olduğuna göre, sonuna (ğ) getirilerek (en büyük) manası verilmiştir. Orhon abidelerinde ve Uygur metinlerinden oğuz menkıbesinde de vardır” (Hâkimiyet-i Milliye, 19 Ağustos 1934:2).

Kurultayın açılış konuşmasında dikkat çeken detay, Osmanlı İmparatorluğu’nun bilgi birikiminin kabulü ile ilgilidir. Önceki bölümde söz ettiğimiz gibi, yönetilenler ile yöneticilerin aynı frekansta olabilmeleri için kullanacakları ortak dil, hâkim ve milli dil olarak yaratılmıştır. Kazım Paşa’nın konuşmasının ilgili bölümü aşağıdaki gibidir:

“...Altı yüz yıl süren Osmanlı İmparatorluğu’nda ortaya konan bilgi ve sanat eserleri böyle halkın kendi konuşma dili ile yazılmamasından dolayı millete yayılamamış, ancak dar bir zirvenin altında kalmıştır. Okuyup yazmak gibi en basit bir insanlık ihtiyacı bile okuma yazma dilinin konuşma dilinden büsbütün ayrı bir dil olması yüzünden elde edilememiştir. Türk milleti varlığını dışarıdan ve içerden karartan maddî ve manevî bütün düşmanlara aman vermez bir savaş açmış olan Büyük Reisimiz, bu düşmanların en başındaki bilgisizlikle dövüşmek, onu da bir Başkumandanlık muharebesiyle harimi ismetinde boğup yok etmek azmindedir. 1928 harf inkılâbından beri, başta Büyük Gazi olarak, Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Türk milletinin kendini verdiği bu büyük savaşın bilgi ışıkları, ancak herkesin anlayacağı bir dil ile kolayca yapılabilir...”(Hâkimiyet-i Milliye, 19 Ağustos 1934:2).

Ulusal dil yaratma çalışmaları devam ederken, bu gündeme uygun bir hamle yapılmış ve esasen 1933 yılında teklif edilen Soyadı Kanunu⁴⁷ 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilmiştir. Soyadı Kanunu yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, soyadlarının hani kriterlere göre belirleneceği önce mecliste ardından gazetede tartışılmıştır. 24 Kasım 1934’te Atatürk soyadını alan Mustafa Kemal, ertesi gün İsmet Paşa’ya İnönü soyadını vermiştir. Falih Rıfkı Atatürk soyadının gazeteden duyurulduğu güne dair kaleme aldığı “Atatürk” başlıklı yazısında babasının ona taktığı Mustafa Kemal’in ve ulusun ona verdiği Gazi unvanının aslında Arapça birer isim olduğunu; Atatürk soyadı ile nasıl da öz Türkçe bir isimle Türklüğünü; ismiyle de kendisiyle de birleştirdiğini coşkulu ifadelerle şöyle ifade etmiştir:

En Büyük Türk odur. Atatürk onun soyadı değildir: Atatürk onun kendisidir. Bu ad, türk tarihinin üstünde bir sancak gibi dalgalanacaktır; Türk tarihinin dünü, bugün gibi, yarını onun gölgesi altındadır. Mustafa Kemalsiz Türk, Türksüz Mustafa Kemal anlaşılamaz: ikisi birbirinde buluştular; birbiri içinde sürüp gideceklerdir.

⁴⁷Soyadı Kanunu’nun lahiyası hakkında Bkz. Aslan, Demo Ahmet (2006), *Modern Türkiye’de Ulusal Kimliğin İnşasında Soyadı Kanununun Rolü, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s.155-172. Aslan, soyadı kanunu teklifi ve görüşmelerinde soyadların eski Türkler ile olan bağlantısının ulusal kimliğin inşası sürecinde dönemin hem dil hem tarih tezi çalışmalarının bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Lahiya görüşülürken söz konusu tartışma, öneri ve teklifler için Bkz. Zabıt Ceridesi, Devre:4, Cilt:23,Sıra No:203,1934 **Soyadı Kanunu Lâyihası**: MADDE 1 — Her Türk öz adından başka soyadı da taşımağa mecburdur. MADDE 2 — Söyleyişte, yazışta, imzada öz at önde, soyadı sonda kullanılır. MADDE 3 — Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleri ile umumî edeplere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soy adları kullanılamaz. MADDE 4 — Soyadı seçme vazifesi ve hakkı evlilik birliğinin reisi olan kocaya aittir.

Mustafa Kemal, ona, babasının taktığı Arapça bir at. Gazi, ona, ulusunun verdiği Arapça bir sandı. Soyunu ölümden kurtarmış olanı, soy dilinin en öz, en arı sözü ile bezemek gerekti. Ata'dan öz Türkten arı ne söz bulunabilir? Türklük, tükenmez bir kaynaktır. O, bir sızıntının izinden giderek, bu kaynağın üstünde yüzlerce kat bağlayan taş toprak yığınlarını kaldırıp attı. Yaz güneşi gibi aydın, yaz aydınlığı gibi gür, içeni kandıran, dokunduğunu diriltten, bir Türk türküsünün sesi ile akan bu su, işte o kaynaktan geliyor. Adı, kendine, kendi, adına kutlu olsun (Hâkimiyeti Milliye, 26 İkinciteşrin 1934:1).

Naim Hazım Onat tarafından kaleme alınan Büyük Atatürk'e adlı şiirde dönemin türkçeleştirme çalışmalarının etkisini görebiliriz. Şiirin hemen altında bazı sözcüklerin anlamları verilmiştir. Yaltırık: elektrik gibi. Bu sözcüklerden birçoğu etkisini kaybetmiştir. Söz konusu şiir aşağıdaki gibidir:

“Kutlu olsun sana Atatürk adı/ Ey türkün göklere uçuş kanadı/ Sen büyük soyunun tuttu elinden/ O da özden sana gönül bağladı/ Yayıdın yüreklere yüksek ülkünü/ Ne mutlu bizlere gördük bugünü/ Görüp yadeller de imreniyorlar/ Her yönden türklüğün önürdüğü/ Bükmüştü boynunu umutsuz, yurdun/Sen onda yepyeni bir acun kurdun/Serptin beyinlere bir yeni ışık/ Bomboş gönüllere inan doldurdun/ Sildin alınlardan sen, sinen yası/ İçlere çöken o silinmez pası/ Ne yaman büyüğü ellerin, senin/ Ey büyük ulusun ünlü Atası/ Ne keskin esin var, ne yüksek sanın/ Senin bir erilmez örgedir anın/Gözlerin göklerden yaltırıklanmış/ içinde var özü bir çağlayanın/Senindir dirimin doyulmaz tadı/Elinle kalktı Türk, yurt aydınlandı/Yarat yenilikler yeni adınla/Kutlu olsun sana Atatürk adı.” (Hâkimiyeti Milliye, 27 İkinciteşrin:1).

28 Kasım 1934'te “*Hâkimiyeti Milliye*'yi kuran Atatürk'tür Gazetemize *ULUS* adını da O verdi. Adımız, andımızdır: Atatürk'ün ulusçuluk yolunda yürüyeceğiz” (Ulus, 28 Sontışrin 1934:1) manşeti ile çıkan gazete adının Ulus olarak değiştirildiğini duyurmuştur.

Dil yazıları ve yaşanan gelişmeler dil ve tarih araştırmalarının aynı eksenden hareket ettiğini gösterir bir şekilde Güneş-Dil teorisi çerçevesinde tezahür etmiştir. 1936 yılında

düzenlene üçüncü dil kurultayında ele alınan dil esasen, Türk Tarih Tezi⁴⁸ ile birlikte değerlendirmiştir. Teori, kurultaydan önce gündeme gelmiş, gazetede dil yazıları köşesinde nerdeyse hergün halka tanıtılmış, sözcüklerin aldığı eklerle birlikte nasıl oluştuğu ya da türetildiği hakkında bilgiler verilmiştir. Güneş Dil teorisinin tanımı Türk tarih tezi ile ilişkili olarak insanın Güneş karşısında çıkardığı ilk ses olan “a” sesinden kaynağını aldığı yönünde yapılan tanımı aşağıdaki gibidir:

“...Yaradılış, veraset, iklim ve muhît sayesinde yüksek kültür çevreleri zayıf ve iptidai kültür dillerine hâkim oldu. Ve bu sonradakilerden de ancak, rüdimanter bir eser kaldı. Onun için ana dil demek, hâkim dil demektir. Bugünkü dillerde görülen benzeyişler hâkim dilin unsur ve tesiridir. Farklar ise mahallî, iptidaî dil varlıklarının kalıntılarıdır. Mesele bir tek ana dil değil, hâkim ırk, kültür ve dil menşeyini ve ona beşik olan eraziye aramak meselesi tetkik edilmiş jeofizik, filmatoloji, etnoloji, paleontoloji gibi muhtelif sahalardan aldığımız delillere ırk, kültür ve dil bakımından hâkim ırkı teşkil edenlerin ana yurdu orta Asya olan ana Türkler olduğu ispat edilmiştir...

Güneş - Dil teorisi dünya kültüründe Türk dili hâkimiyeti prensibi üzerine kurulmuştur. İnsan fikrini, tarihin başlangıcından beri "dil nedir?" sualine verilen birçok cevaplar uzun uzadıya tetkik edilmiştir. İlk insan, ilk söz Güneş - Dil teorisi ilk insanın "harici âlemdeki objeleri tespit fikrine" doğru çabaladığını söylerken dil psikolojisinin bu esasını da bize vermiş olduğu kaydedilmiştir. İlk insan haricî âlemde ne tespit edebildi? Sual Güneş Dil teorisi, dil kitapları ve felsefe sistemlerine göre tahlil edilmiştir. İlk söz ve ses mana münasebeti bahsi, biyolojik bakımından tetkik edilmiş ve şu neticeye varılmıştır: İlk sözü, insan cinsinin ses cihazı teamülünde aramalıdır (Ulus, 29 Ağustos 1936:1-7).

Üçüncü Dil Kurultayına katılan yabancı bilim insanları, Güneş-Dil teorisini sunmak üzere Kopenhag’da gerçekleştirilecek olan Dil Kongresine, Türk delegeleri de davet etmiş,

⁴⁸ Türk Tarih Tezi yazarları ve yazılış amacı için **Bkz. Türk Tarihinin Ana Hatları(1996), Kaynak Yayınları, İstanbul, s.25-26:** Türk Ocağı “ Türk Tarih Heyeti” azalarından Afet Hf ile Mehmet Tevfik, Samih Rıfat, Akçura Yusuf, Dr.Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin, Vasıf ve Yusuf Ziya Beyler tarafından iktifat, tercüme ve telif yolları ile yapılmış bir teşebbüstür. “*Halkımız ve bilhassa gençliğimiz için yazıldı ve buna binaen Türklerin dünya tarihindeki rolleri ve yaratılışları varsayımlarıyla yetinilmedi; okuyanlara genel bir başlık halinde insan tarihinin ırkımızla yakından ilgili bazı kısımları da özet olarak gösterildi. Asıl maksadımız Türklerin insan tarihindeki, özellikle bu tarihin en eski ve eski devirlerindeki rollerini araştırmak...*”

Bu konu Necibali Küçüka⁴⁹ tarafından gazeteye taşınmıştır. Küçüka, teoriyi halkın da anlayabileceği ölçüde sadeleştirmiş; yine kurultayda ileri sürülen Türklerin, tarihin ve dillerin mayası olduğu yönündeki iddiaları da aktarmıştır:

“Ecnebi ilim otoritelerine teorimizi tasvib ve ohu Müzakerelere esas olarak kabul etmeleri ile Güneş - Dil teorisi milletlerarası bir mahiyet; bir ilim halini almıştır. Şu halde dün olduğu gibi bugün de arsiulusal ilme türk irfanı ve türk zekâsı yeni ve çok esaslı bîr metod veriyor demektir. Dünya ilmi şimdiye kadar yeryüzündeki hayatı ve binbir çeşit renklerin ve güzelliklerin kaynağının güneş olduğunu biliyordu. Fakat dilimizin gene onun ruhumuza verdiği pisiko -fizyolojik tesirlerle teşekkül ettiği hakikatini bulmak hakîkaten bilgi âleminde büyük bir hadisedir. Bu hakikat dünyanın her neresinde keşfedilirse edilsin takdîr edilmek lazımdır. Meselenin bizi en çok ilgilendiren ciheti yalnız bu değildir. Dünyanın ilk ana dillerine maya olan dilin türkçe olduğunun da aynı zamanda bizlerce delillerle ortaya atılmasıdır. Artık binlerce yıldanberi tarihin göğsünde acaip bir muamaa gibi yaşayan birçok meselelerin hal anahtarları bulunmuş demektir. Kemalist rejimin umdeleri kan değildir. Biz milleti bir ruh bir insan, bir düşünüş tarzı olarak tanır ve biliriz. Fakat dünya medeniyetinin ileri atılmasında (brakisefal) kanun ve brakisefal zekânın amil olduğunu görmek ve bilmekle nihayetsiz bir zevk duymak bizim aziz ve en kutsal bir hakkımızdır. Artık Grek miraklı yerini müsbet ilmin hakikatlerine terk ediyor. Büyük ilim hâdisesi karşısında yeni Türk nesilleri hakikî enerjiyi hakiki manevi kaynağını bulmuştur. İşte bu enerji bize icabet en yüksek heyecan ve hamleyi vererek az zaman içinde Türk kültürünü beynelmilel medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmakla Atatürk’ün buyruğunu yerine getirecektir” (Ulus, 30 Ağustos 1936:1-7).

⁴⁹Bkz. Süleyman İnan,2008, Geçmişten Günümüze Denizli içinde “Necip Ali Küçüka”, sayı 17, s.2-8, Necibali Küçüka: 7 Ağustos 1919 tarihli Erzurum Kongresinde alınan karar doğrultusunda tüm ülkeyi kapsayacak ve tüm cemiyetleri bir çatı altına toplayacak Sivas’ta yapılacak kongreye her ilden seçildiren temsilcilerden biri olarak Denizliden seçilen Küçüka’nın siyasi hayatının ilk safhası başlamıştır. 1923 yılı genel seçimlerinde ölümüne dek sürecek milletvekilliği görevine seçilmiştir. Mecliste Anayasa ve Adliye komisyonlarında görev almış; 1925-27 yıllarında Ankara İstiklal Mahkemesinde savcılık yapmıştır. İstiklal Mahkemesindeki görevinden sonra yine mecliste çeşitli komisyonlarda görev almış; 1932 yılında Halkevlerinde yöneticilik yapmıştır. Halkevleri ve inkılap ideolojisi hakkında başta ulus ve ülkü olmak üzere çeşitli ulusal gazete ve dergilerde yazılar neşretmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İlkel toplumlarda bireyin topluluğa aidiyetini sağlayan, topluluk içinde ortak bir kültürü aktarırken birer iletişim aracına dönüşen semboller, tarımsal devrimle birlikte yerleşik hayat içinde ortaya çıkan yöneten-yönetilen ilişkisinde yönetenin gücünü pekiştiren ve bu gücü sürdürülebilir kılan bir özellik kazanmıştır. Bu haliyle semboller önceleri aşkınlığı ve kutsallığı aktarmada bir araç vazifesi görmüştür. Devlet ortaya çıktığında ise liderler, sadece aşkın ilkelerin aktarıcıları ya da topluluk içinde bir iletişim aracı olan sembolleri çoğunlukla kendi tahakkümlerini sağlamak ve bu yolla topluluğu kendi iktidarlarına razı etmek için kullandıkları araçlara dönüştürmüşlerdir. Bu süreç özellikle modern devletlerin, dini unsur ve kurumları tasfiye ettikleri on yedinci yüzyıl boyunca filizlenmiştir. Modern devletler meşruiyetlerinin kaynağını aşkın ilkelerle değil, dünyevi gerekçeler, tarih anlatıları, kahramanlıklar, bayraklar, törenler, diller ve tüm bunlar içinde kullanılan pratiklerden oluşan politik semboller ile açıklamakta ve pekiştirmektedir. Politik semboller bu halleriyle hem iktidarı hem yönetilenlerin yönetilme kabiliyetlerini hem de yöneten-yönetilen arasında kesintisiz bir şekilde devam eden açık ya da zımni diyalogun gizemini görünür kılmaktadır.

Bu çalışma siyasal iktidarın meşruiyetini politik semboller aracılığıyla nasıl sağladığını açıklığa kavuştururken Türkiye Cumhuriyeti kuruluş ve kurumsallaşma süreci içinde kullanılan politik sembolleri analiz etmiştir. Bu analizde belirlenen semboller, yukarıda bahsi geçen açık ya da zımni diyalogu günümüzde de devam ettiren, ilk işlevlerini çoğunlukla koruyan, bir kez kurulduktan sonra yıllarca kurucu iktidardan sonraki tüm kurulmuş iktidarların da iktidarlarını yeniden üretmeye hizmet eden sembollerdir. Bu sürekliliğin sebebi, iktidarların sembolün hizmet ettiği güce ihtiyaç duymalarıdır. Bu ihtiyacın nedeni, erken Cumhuriyet döneminde yaratılan sembolizm bir ulusun hangi ortak semboller etrafında kenetleneyeceği, tanımlanacağı ve her dönemde var olan tehditlere karşı nasıl teyakkuzda kalacağı gibi temel gerekçelerle inşa edilmiş olmalarıdır. Bu anlamda sembol ve sembolün içerdiği pratik ayrıdır. Örneğin tören kutlamaları birer semboldür, sembolize ettiği tekrara dayalı bir tarih anlatısıdır. Fakat törene katılanların kıyafetleri, okunan şiirler, marşlar ya da gösteriler değişip dönüşebilir. Pratiklerin değişmesi sembolün kendisini ve özünü etkilemez. Sembolün özü yaratıldığı anlamı ile tekrar ederek iktidara hizmet etmeyi sürdürmektedir. Bu yönüyle politik semboller, siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayan araçlar olmaya devam etmektedir.

Erken Cumhuriyet döneminden itibaren inşa edilen politik sembollerin, iktidarın meşruiyetini nasıl sağladığı sorunsalı üzerine kurgulanan analizde temel varsayım politik sembollerin işlevinin rıza yaratma sürecini harekete geçirdiği ve böylelikle siyasal iktidarın meşruiyetini sağladığıdır. Çalışmanın diğer varsayımı ise siyasal iktidarın rızayı yaratma sürecinde iknayı ideolojinin aygıtları ile kolaylaştırdığıdır. Söz konusu varsayımlar çerçevesinde içerik analizi yöntemini kullanarak meşruiyet-politik sembol arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkarılmıştır. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne yönelik içerik analizi ile 1923 yılından (1934 yılından itibaren Ulus) 1938 yılı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar uzanan zaman aralığında gazetenin milli bayram olarak ilan edilen günler olan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları; Latin Harflerinin Kabulü, Türkçeleştirme ve öz Türkçe çalışmalarına dair nüshaları içerik analizi yöntemi ile politik mesajları analiz edilen Ankara ve Ankara'nın heykel ve kaideleri ile mimaride yaşanan dönüşüm tartışılmıştır. Bu tartışmada Cumhuriyet sembollerinin toplumsal rızayı yaratırken, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş temasının bir dayanak olduğu görülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş sürecinde yaratılan ilk sembol Mustafa Kemal Atatürk kültüdür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkarken bu zaferin psikolojik ve moral değerlerini Mustafa Kemal Atatürk bedeni üzerinden cisimleştirmiştir. Kült inşası, Türkiye'de sultani geleneğin ve dinsel kültürün dolayısıyla devlet geleneğinin bir parçası ve sonucudur. İmparatorluktan sonra, Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan kazanılan zafer, zaferi kazanan karizmatik Başkumandan Mustafa Kemal Atatürk'ün, O'nun gelişini bekleyenlerin yüceltmeleriyle birleşen kutsiyeti, kültleşmeyi rutinleştirmiş, rejimin ideolojik kurgusu ve kurumsallaşması tamamlandığında ise imge külte dönüşmüştür. Bu minvalde ulaşılan ilk bulgu,

1. İmparatorluktan kopuş sürecinde, sultani gelenekten de yararlanarak toplumsal rızayı üreten Mustafa Kemal'in toplumsal hafızaya kamusal mekânlara yerleştirilen heykel ve kaideler ile yeni bir tarih yerleştirdiği ve bu yolla iktidarın görünürlüğünü arttırdığıdır. Atatürk Anıtları, anıtların yapım sürecindeki hikâyeleriyle anlam kazanmaktadır. Şahlanmış atının üzerinde, yüzü Batı'ya dönük askeri kıyafetler içindeki Başkumandan, arkasında sefalet içindeki halkla ve kahraman Türk askeriyle zaferle çıktığı savaşlar, anıtlar üzerinden

anlatılmıştır. Bu anıtlarla iletilen mesaj mekânın kullanımı ile açığa çıkmaktadır. Cumhuriyet'in kalbi Ankara'da ve Ankara'nın kamusal mekânlarında şehre hâkim bir noktada yer alan anıtlar milli bayram kutlamalarının da uzunca bir dönem kutlama mekânı olmuştur. Törenlerin anıt huzurunda gerçekleştirilmesi, halkın kendisinden en az yedi metre yukarısında bulunan Mustafa Kemal Atatürk'e şükranlarını sunma imkânı bulduğu heykeller bu anlamda bir kutsiyet barındırmaktadır.

Ankara, İmparatorluğun başkenti İstanbul'un karşısında yeni rejimin kalesidir. Tüm yeni devlet kurumlarının filizlendiği bir dönemde İstanbul ile mücadele esnasında hızla yükselmesi ve inşa edilmesi gereken rejimin yeni mekânıdır. Dolayısıyla bu rekabet ve mücadele Ankara'nın 1923-1927 yıllarında imar ve mimari çalışmalarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yeni rejimin ve iktidarın yansımaları Ankara'nın meydanları, anıt ve heykelleri ile toplumsal yaşamın dönüşümü noktasında belirginlik kazanmıştır. Bu anlamda başkent Ankara esasen Cumhuriyet'in sembolik özelliklerini içinde barındıran semboller bütününe ihtiva etmektedir. Ankara, Cumhuriyet'in kentsel ölçekteki hedefidir ve bu hedefe ulaşmak Anadolu'nun diğer tüm kentlerine yavaş yavaş sirayet edecek bir etki yaratmıştır. Artık genç cumhuriyetin toplumsal gelişme hedeflerini daha açık olarak aradığı ve belirlemeye çalıştığı bir evrede slogan olarak özetlendiği biçimiyle “çağdaş uygarlık düzeyine erişmek” herkes tarafından benimsenmesi öngörülen hedeftir. Bu anlamda elde edilen ikinci bulgu aşağıdaki gibidir;

2. Başkentte sembolize edilen yeni yaşam tarzı, Osmanlı mimari yapı formlarını reddederek, modern yaşam biçimlerini kamu kurumu binaları, apartman daireleri ve kübik evlerde kendini göstermektedir.

Uzun bir süre boyunca Ankara'da Atatürk Anıtları etrafında gerçekleşen törenler ve törenlerin sembolik anlamı araştırmanın sonraki bulgusunu ortaya çıkarmaktadır:

3. Tören kutlamalarının sembolik işlevi, her yıl tekrarlanan ve tekrarlanırken canlandırılan ritüellerle tarihi canlı tutmaktadır. Böylece tekrara dayalı hatırlatmalar ile iktidarın yeniden üretilmesi kolaylaşmaktadır. Bu hatırlatmalar bir yandan Mustafa Kemal Atatürk'ün kültleşme sürecine katkı sağlamış; diğer

yandan kurtuluş, kuruluş ve zafer günleri saptanarak törensel bir sembolizm içinde yöneten ile yönetilen arasında tarihsel bir ortaklık inşa edilmiştir.

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı icat edildikleri ilk günden itibaren yönetenin yönetilenler üzerindeki tahakkümüne gerekçeler içeren resmigeçit törenleri, ritüeller, şiirler, marşlar ve spor müsabakalarından oluşmuştur. Bu gerekçelerin karşılığında da ulus, yaratıcısına bağlılığı ve kendi arasındaki birliğe razılığı göstermiştir.

Törensel sembolizmde hatırlatılan ve tekrar edilen tarih her defasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir kopuştur. Bu kopuş törenlerde yapılan konuşmalar ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde yer alan başyazıların ana temasını oluşturmuştur. İmparatorluğun yurttaşları nasıl bir esarete mahkûm ettiği fakat bunu yaparken de sarayda nasıl bir zenginlik içinde yaşamaya devam ettiğine dair yapılan vurgu, aslında Osmanlı İmparatorluğu saltanat ve hilafet makamıyla koparılan bağın anlatısıdır. Bu bağ İmparatorluk öncesinde de şanlı bir geçmişe sahip Türklere verilmesi gereken değeri, hakkı olanı ve aslında sahip olduğu yüceliği aşılarak Türklere homojen bir ulus olarak yaratmayı amaçlamaktadır. Çocuk ve genç nesil, unutmaması gereken ve onlar uğruna dökülen kana değecek kadar akıllı, zeki, sağlıklı ve güçlü olmak için yüreklendirilmiş ve her an savaşılabilecek dirilikte tutulmuştur. Her yıl günlerce süren milli bayram kutlamaları gazete ile aktarılmış, coşkulu ve heyecanlı kalemler ilgili milli bayramın tarihsel bir panoramasını sunulmuştur. Özellikle içerik analizinde 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ile 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda haber metinleri ve başyazılarda taranan “çocuk” ve “genç” sözcükleri ile ilgili yer alan cümleler, ideolojinin gazete aracılığıyla nasıl aşılandığını da gözler önüne sermiştir. Bu minvalde içerik analizinde törensel sembolizme dair elde edilen bulgular şöyle sıralanabilir:

4. Gazete, resmi bayram günlerinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuşu, yeni devletin kuruluşunun gerekçesi olarak sunmuştur. Eskiden kopuş, savaşların sonunda mahkûm olunan esaretten ve sefaletten de kurtuluş olarak anlatılırken hedeflenen yeni rejimin tahakkümüne gösterilecek rızadır.

5. Geleneksel olandan kopuş toplumsal hayatın yeniden düzenlenerek, yaşam tarzlarının dönüştürülmesini de kapsamaktadır. Modern Türk kadını ve Türk erkeğinin özellikle Cumhuriyet Balolarında bir arada, baloya katılım kuralları çerçevesinde belirlenen kıyafetlerle temsil edilmesi yeni yaşam tarzının örneklerinden birini oluşurmaktadır
6. Nüfusun yetersizliği sadece niceliksel bir yetersizlik değil aynı zamanda yetiştirilip geliştirilmesi gereken potansiyel işgücünü de ifade ettiğinden  ocuk nüfusunun ve var olan nüfusun üretken kapasitesinin arttırılmasına yönelik girişimler, seferberliğe ihtiyaç duyan, paternalist hamleleri zorunlu kılmıştır. Öte yandan devletin bekası ve güvenliği için yine var olan nüfusun sürdürülebilir kılınması ve nüfus artışının da gerçekleşebilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla nüfus politikasına belirlenen hedefler özellikle 23 Nisan Hâkimiyet-i Milliye ve  ocuk Bayramı kutlamalarının ruhunu oluşturmuştur. Sağlıklı bir nüfusun sağlıklı  ocuk ve anneden kaynaklandığı, bu nedenle de ana- ocuk sağlığı ve bebek sağlığının sürdürülebilir bir nüfusa ulaşmak hedefiyle toplumsal bir sorumlulukla bir politika niteliği ile oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun en iyi temsili, bebek bakımında anne ve babanın yetersiz kaldığı durumlarda muhtarlara varıncaya dek köyün ileri gelenlerine dağıtılan görevlere Hıfzıssıhha Kanunu'nda yer verilmesidir. Öte yandan yapılan Gürbüz  ocuk müsabakasında ailelerin ödüllendirilmesi de dönemin nüfus politikasının önemli bir örneğidir.
7. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası olan idman bayramının yeni rejim tarafından yeniden yaratılması ve uyarlanmasıdır. Bayramın kurumsallaştığı dönemde, iki dünya savaşı arasındaki yıllarda özellikle Avrupa'da beden terbiyesine dair yaklaşımlar çerçevesinde oluşturulan eğitim sistemlerinin etkisi söz konudur. Genç, gürbüz, akıllı, zeki ve  evik gençler cumhuriyetin emanet edildiği gençlerdir.

Öte yandan yine analiz sonucunda kömür madenleri ve fabrikaların açılışı ile elektrik direklerinin dikilmesiyle ilgili yapılan törenler resmi bayram günlerine denk getirilmiştir. Bu da iktisadi kalkınmanın bağımsız bir devlet için son derece önemli olduğunu, bunun

eğitim, sağlık, sanat ve kültürel alanda da kalkınmanın bir şartı olduğu vurgulanmıştır. Bu minvalde elde edilen bir başka bulgu ise;

8. Yeni rejim topyekûn kalkınma hedefini gerçekleştirirken, özellikle Büyük Buhran döneminde, bütçe yönetimine yönelik muhalefeti ortadan kaldırılabilmek için, iktisadi kalkınma hamlelerini milli bayram günlerine denk getirmiştir. Kömür madenleri, fabrikalar, elektrik direkleri, imar uygulamaları, yol ya da köprü yapımı başlangıç ve açılış törenleri milli bayram retoriğinin içinde, milli bir mesele olarak ele alınmıştır.

Ulusal kimliğin inşasında, saltanat ve hilafetten kopuşun ve toplumsal dönüşümü içeren modernleşmenin en radikal yansıması dil devriminde görülmektedir. Dinsel içeriğinden arındırılan bir millet kavramıyla halka yeni bir kimlik sunarak, yeni davranış kalıpları belirleyebilmek için bunu da siyasal, iktisadi ve bilimsel alana yansıtabilmek için dil devrimi gerçekleştirilmiştir. Latin harflerinin kabulü ile başlayan kültür devrimi 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra da devam etmiştir. Devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak eğitim süreçleri Latin harflerinin öğretilmesi ile okullarda başlamıştır. Eğitimin en önemli ayağı kitle iletişim araçları ile devam etmiştir. Yeni harfler gün be gün gazetelerde yayınlanmış, bu konuda ilerleme kaydedildiğinde de Osmanlıca ve Farsça sözcükler Türkçeleştirilmiştir. Hâkimiyet-i Milliye bu aşamada gazete sütunlarının önemli bir bölümünü sözlük olarak kullanmış ve seferberliğin bir parçası haline gelmiştir. Türkçeleştirilen ve her gün kullanımı terk edilen sözcükler gazetede yayınlamıştır. Dil devrimine dair yapılan içerik analizinde elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

9. İktidarın yeni harflerin öğretilmesi sürecindeki etkili tavrı ve faaliyetleri yeni harflerin öğrenme sürecini hızlandırmıştır. Latin Harflerinin kabulü ile başlatılan eğitim seferberliği sonucunda ideolojinin aygıtlarından biri haline gelen millet mektepleri kültür devriminin başladığı mekanlar olmuştur.
10. Gazete, seferberliği millet mekteplerinin 1928-1931 yılları arasında neredeyse her gün nerede ve hangi şartlarda eğitim faaliyetlerine başladığına dair haberler yayınlarak, Latin harflerinin öğretilmesine teşvik sürecini hızlandırmıştır. Böylelikle aynı dili konuşan homojen bir ulus yaratılmıştır.

Kemalizm'in 1931 yılından itibaren resmî ideoloji haline gelmesi ve parti devlet bütünleşmesinin sağlanması ile birlikte bu sembolik inşanın yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bütünleşmenin sembolik inşaya etkisi partinin halkevleri aracılığıyla özellikle tören kutlamalarının organizasyonlarında ortaya çıkmıştır. Parti kararları ile yapılan propaganda etkili sonuçlar doğurmuştur. Dönemin aydınları tarafından verilen konferanslar, parti namzeti olan gençler tarafından düzenlenen müsamereler, dağıtılan afiş ve ilanlar ile sembolik inşa süreci hız kazanmıştır. Bu çalışmalar özellikle tören kutlamalarında ve dil devrimi esnasında etkili olmuştur. Resmî ideolojinin, yönetilenlere aktarılması ve aşılması sürecinde yoğunlaşan bu çalışmalarla politik sembollerin anlamı zenginleşmiş ve içeriği her defasında bir öncekinden farklılaşmıştır.

Çalışma boyunca analiz edilen politik sembollerin Cumhuriyet'in kuruluş ve kurumsallaşma sürecinde birbirinin işlevini tamamlayan bir nitelikte olduğu kabulü ile ele alınan semboller, söz konusu zenginliğe ayrı ayrı katkı sağlayarak anlamlı bir bütün oluşturmuşlardır. Siyasal iktidarın meşruiyetinin sembolizmi bu nedenle kesintisiz olarak devam etmiştir.

KAYNAKLAR

(1923-1938). *Hakimiyet-i Milliye*.

Acar, N. (2009). Perakendecilikte Mağaza Atföserinin Müşteri Sadakatine Etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Acun, F. (2005). Muhteva Analizi Metodu ve Cumhuriyet Tarihi Araştırmalarında Kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 27-50.

Akal, C. B. (1991). *Yasa ve Kılıç*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Akbulut, D. A. (1995). Samsun'un Gazi Günü ya da 19 Mayıs Bayramı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XI(33), 771-779.

Akın, V. (2000). *Bir Devrin Cemiyet Adamı: Dr. Fuad Umay*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Aksel, M. (1943, Nisan). Yirmi Yıllık Sanat Hareketleri. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5(5), 25-27.

Alkan, M. Ö. (2011). Osmanlı İdman Bayramı'ndan Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı. *Toplumsal Tarih*, 30-40.

Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi. Y. Sey (Dü.) içinde, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (s. 41-65). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. M. Özışık, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Anderson, B. (2011). *Hayali Cemaatler* (6 b.). (İ. Savaşır, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Arkonaç, S. (2012). *Söylem Çalışmaları*. Ankara: Nobel .

Aron, R. (2000). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Arslan, B. (2013). Mağaza Atmosferi Unsurlarının Anlık Satın Almaya Etkisi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Aslan, B. (2004). Milli Mücadele Döneminde Halkı Aydınlatma ve Propaganda Faaliyetleri Yürüten Önemli Bir Komisyon: İrşad Encümeni. *Atatürk Dergisi*, 4(2), 125-147.

Aslan, D. A. (2014). Tayyare Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri ve Tayyare Bayramları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 141-150.

Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek*. (A. Tekin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Atasağun, G. (2000). Hristiyanlığın Tanımı, Yorumu ve Kurumsallaşmasında Sembollerin Yeri. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(X), 181-199.
- Atatürk, M. K. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk, M. K. (2016). *Nutuk* (11 b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2017). *Nutuk* (5 b.). İstanbul: Alfa.
- Aybars, E. (1995). *İstiklal Mahkemeleri* (Cilt 1-2). İzmir: İleri Yayınları.
- Aybars, E. (2009). *İstiklal Mahkemeleri*. Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1932). Çok Nüfuslu Anadolu. *Kadro*, 2(5), 34-35.
- Aydın, M. (2005). *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö., & Özsoy, E. (2005). *Ankara: Küçük Asyanın Bin Yüzü*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Aydoğan, İ. (2018, Mart-Nisan). İktidarı Meşrulaştırma Aracı Olarak Ritüel. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*(62), 26-32.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Batur, A. (1998). 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı. Y. Sey (Dü.) içinde, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (s. 209-235). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Bayındır Uluskan, S. (2017). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları* (2 b.). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bayraktar, N. (2013, Haziran). Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-35.
- Benli, H. T. (2000). Ulus Heykeli. *Kebikeç*, 5(9), 131-139.
- Beriş, H. E. (2009). *Tek Parti Döneminde Devletçilik*. İstanbul: Liberte Yayınları.
- Bilgiç, E. E. (2014). Kemalist İktidar ve Basın. E. Arsan, & S. Çoban (Dü.) içinde, *Medya ve İktidar* (s. 53-70). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Birtek, F. (1995). Devletçiliğin Yükselişi ve Düşüşü, 1923-1950 Yarı Periferik Bir Ekonominin Yenide Yapılanmasında Belirsiz Yol. N. Coşar içinde, *Türkiye'de Devletçilik*. Bağlam Yayınları.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar* (17 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T., & Altınay, A. G. (2003). Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik. T. Bora (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* (2 b., Cilt 4, s. 140-154). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Bozdoğan, S. (2015). *Modernizm ve Ulusun İnşası* (4 b.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Braud, P. (2017). *Siyaset Sosyolojisi*. (E. C. Gürcan, Çev.) Ankara: İmaj Yayınevi.
- Burke, P. (2003). *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa: Tarihin Görgü Tanıkları*. (Z. Yelçe, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları .
- Citil, M. (2014). Perakendecilikte Mağaza Atmosferinin Tüketici Karar Alma Sürecine Etkisi. *Bahçeşehir Üniversitesi*.
- Çakan, I. (2004). *Konuşunuz Konuşturunuz: Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz*. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Çelik, N. B. (2011). Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem. T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Kemalizm* (Cilt 2, s. 75-91). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetin, H. (2016). *Siyaset Bilimi* (6 b.). Ankara: Orion Kitabevi.
- Daldal, A. (1998, Ocak). Mustafa Kemal Kültü. *Birikim*(105-106), 1-12.
- Demet Bötürcene, O. S. (1994). *Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi Kataloğu*. Ankara: Belko.
- Demirel, A. (1996). *Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2014). *Tek Partinin İktidarı* (2 b.). İstanbul: İletişim.
- Deringil, S. (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi(1876-1909)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Dikici, A. (2012). İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 77-104.
- Doğan, M. (1990). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Rehber Yayınları.
- Doğanay, Ü., & Köker, E. (2010). *İrkçı Değilim Ama: Yazılı Basında İrkçı Ayrımcı Söylemler*. Ankara: Ece Matbaası.
- Doğaner, Y. (2007, Şubat). Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 119-143.
- Durand, G. (1998). *Sembolik İmgelem* . İstanbul: İnsan Yayınları.
- Durmaz, Y. (2011). *Tüketici Davranışı*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Duvarger, M. (1995). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. (1997). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Eliade, M. (2014). *Dinler Tarihine Giriş*. (L. A. Özcan, Çev.) Kabalcı Yayıncılık: İstanbul.

- Eliçin, E. T. (1970). *Kemalist Devrim İdeolojisi*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Elmacı, M. E. (1998). İstanbul, 29 Ekim 1924: Osmanlı Başkentinde Cumhuriyet'in İlk Yıldönümü. *Toplumsal Tarih*, 10(58), 14-18.
- Ercan, S. (2014). Hizmet İşletmelerinde Mağaza Atmosferi. *Çukurova Üniversitesi, Adana*.
- Erdoğan, M. (2007). *Anayasa Hukuku* (4 b.). Ankara: Orion Yayınevi.
- Ersoy, N. (2000). *Semboller ve Yorumları*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Ertem, R. (1991). *Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Falih Rıfki. (1931). *Faşist Roma, Kemalist Tiran ve Kaybolmuş Makidonya*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Ferrarotti, F. (1987). Legitimationi Representation and Power. *Current Sociology*, 35(2), 21-27.
- Fırat, N. İ. (1998). *Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek: Etnoğrafya Müzesi ve Eski Türk Ocağı merkez Binası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Fırat, N. İ. (1998). *Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek: Etnoğrafya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Binası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Girgin, K. (1994). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilât ve Protokol)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Glytips, L. (2008). Living up to the Father: The National Identity Prescription of Remembering Atatürk: his home, his grave, his temple. *National İdentites*, 10(4), 353-372.
- Görmez, K., & Çetin, F. G. (2018). 1923-1938 Döneminin Popüler Mitolojisi: Atatürk Kültü. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 49-60.
- Güven, Ö. (1999, Mayıs). Osmanlı'dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları. *Toplumsal Tarih*(36), 30-36.
- Hatiboğlu, Z. (1999). *Özet Pazarlama*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- Heper, M. (2012). *Türkiye'de Devlet Geleneği* (4 b.). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Heyd, U. (1954). *Language Reform in Modern Turkey*. Jerrusalam: İsrail Oriental Society.
- Hobsbawm, E. J. (2014). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik"* (5 b.). (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (2006). *Geleneğin İcadı*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Hunter, S. G. (2012). *Love and Exploitation: Personality Cults, Their Characteristics, Their Creation and Modern Examples*. Athens.
- İlkin, S., & Tekeli, İ. (1984). Türkiye'de Bir Aydın Hareketi: Kadro. *Toplum ve Bilim*, Kış(24), 35-67.
- İmga, O. (2017). *Cumhuriyet'in Emniyeti Ankara Polis Enstitüsü*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- İnal, M. A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnalcık, H. (2004). Atatürk ve Atatürkçülük. *Doğu- Batı*, 7(29), 83-123.
- İnalcık, H. (2014). *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- İnan, A. (1972). *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (2017). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler* (17 b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnönü, İ. (1987). *Hatıralar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İnuğur, N. (1999). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kabacalı, A. (1990). *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2004). *Atatürk* (7 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2017). *Ankara* (35 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaömerlioğulları, M. A. (2011). Tek Parti Döneminde Halkçılık. T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Kemalizm* (Cilt 2, s. 272-284). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kardaş, R. (1980). Senbol. *Türk Ansiklopedisi* (Cilt I-XXXIII). içinde Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Karpat, K. (2011). *Kimlik ve İdeoloji* (4 b.). Ankara: Timaş Yayınları.
- Kazancıgil, A. (2014). Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm. E. Kalaycıoğlu, & A. Y. Sarıbay içinde, *Türk Siyasal Hayatı* (s. 191-212). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Kazıcı, Z. (1999). *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Keleş, R., & Duru, B. (2008). Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış. *Mülkiye Dergisi*, 32(261), 27-44.
- Kılıç, S. (1995). *İslam'da Sembolik Dil*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kinross, L. (2005). *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu* (16 b.). (N. Sander, Çev.) İstanbul: Altın Kitaplar.

- Koçak, C. (2018). Siyasal Tarih (1923-1950). S. Akşin, C. Koçak, K. Boratav, S. Hilav, M. Katoğlu, & A. Ödekan içinde, *Türkiye Tarihi* (13 b., Cilt 4, s. 127-193). İzmir: Cem Yayınevi.
- Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Atatürk ve Türk Dili-Belgeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Köker, L. (2016). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi* (15 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köksal, B. A., & İlkin, A. R. (1973). *Türkiye'de İktisadi Politikanın Gelişimi 1923-1973*. İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- Kuru, A. T. (2011). *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik: ABD, Fransa ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lane, C. (1984). Legitimacy and Power in the Soviet Union through Socialist Ritual. *British Journal of Political Science*, 14(2), 207-214.
- Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (3 b.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lewis, B. (2017). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (9 b.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Lipset, S. M. (1986). *Siyasal İnsan*. (M. Tunçay, Çev.) Ankara: Teori Yayınları.
- Lu, X., & Soboleva, E. (2014). Personality Cult in Modern Politics: Cases From Russia and China. *Berlin Freie Universität Center of Politics Working Paper Series*, 1, 1-29.
- Lukes, S. (2016). *İktidar*. (M. Ratip, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Mango, A. (2007). *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu* (6 b.). (F. Doruker, Çev.) İstanbul.
- Mardin, Ş. (2016). *Siyasal ve Sosyal Bilimler* (13 b.). (M. Türköne, & T. Önder, Dü) İstanbul: İletişim.
- Mertcan, H. (2012). *Bitmeyen Kavga Laiklik: Türkiye'de Din Devlet Diyanet*. Ankara: Tarcan Matbaacılık.
- Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi. (1981, Mart). 3, 44. *Birleşim*.
- Mouffe, C. (2002). *Demokratik Paradoks*. Ankara: Epos Yayınları.
- Mughisuddin, O. A. (1993, Nisan). Determinants of Turkish Foreign Policy: 1915-1945 Historical Perspective. *Belleten*, LVII(218), 249-270.
- Mumcu, A. (1983). *Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi* (8 b.). İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (6 b., Cilt 2). Ankara: Yayın Odası.
- Noyan, B. S. (1969, Aralık). Tarihimizde Topla Selamlama. *Hayat Tarih Mecmuası*(11), 80-84.
- Oktay, C. (2014). *Siyaset Bilimi İncelemeleri* (7 b.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Okumuş, A. (2000). Modern Meşruiyet Fikrinde Meşruiyet Fikrinin Serencamı. *Divan*(1), 105-122.
- Oran, B. (1999). Kemalizm, İslamcılık, Küreselleşme. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 54(2), 133-162.
- Orbay, R. (2000). *Cehennem Değirmeni: Siyasi Hatıralarım* (2 b., Cilt 2). İstanbul: Emre Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1995). Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 281-287.
- Ortaylı, İ. (2007). *İstanbul'dan Sayfalar* (9 b.). İstanbul: Alkım Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Orum, A. M., & Dale, J. G. (2016). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Osmay, S. (1998). 1923'ten Günümüze Kent Merkezlerinin Dönüşümü. Y. Sey (Dü.) içinde, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (s. 139-155). Tarih Vakfı Yayınları.
- Öğün, S. S. (2000). *Milliyetçilik*. Bursa: Alfa Yayınları.
- Öğün, S. S., & Sarıbay, A. Y. (1998). *Bir Politikbilim Perspektifi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Ökçün, G. (1982). *Türk İktisat Kongresi 1923, Haberler-Belgeler-Yorumlar*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Öngider, S. (2003). Kahpe Bizans-Mağrur Ankara. S. Öngider (Dü.) içinde, *İki Şehrin Hikayesi: Ankara-İstanbul Çatışması* (s. 51-73). İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Örs, B. (2013). *Modern Siyasal İdeolojiler* (6 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özalp, T. (2006). *Tanıklık Ediyorum: Cumhuriyet ve Atatürk Anıları*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Özbudun, S. (1997). *Ayinden Törene*. Ankara: Ceylan Matbaacılık.
- Özcan, Z. (2005). Ortaçağda Birey ve Bireyleşme. *Doğu Batı*(33), 11-35.
- Özdemir, Ş. (2006). *Müşteri Odaklı Mağaza Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özer, İ. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda* (4 b.). İstanbul: Truva Yayınları.

- Parla, T. (1989). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korparatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, T. (2008). *Atatürk'ün Nutuk'u, Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları* (Cilt 1). İstanbul: Deniz Yayınları.
- Pisch, A. (2016). *The Personality Cult of Stalin in Soviet Posters, 1929-1953*. Australia: Australian National University.
- Rees, E. A. (2004). Introduction: Leader Cults, Varieties and Preconditions. B. Apor, J. C. Behrends, C. Jones, & E. A. Rees içinde, *The Leader Cult in Communist Dictatorships: Stalin and the Eastern Bloc* (s. 1-26). Palgrave Macmillan.
- Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si* (3 b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Sadoğlu, H. (2010). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1998, Nisan). Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının Tarihi. *Toplumsal Tarih*.
- Salman Bolat, B. (2012). *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Nayramı Kutlamaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Saner, M. (2007). Kamusal alandan seyirlik mekana: Güvenpark ve Güvenlik Anıtı. *80.Yılında Cumhuriyet'in Türkiye Kültürü Sempozyumu* (s. 41-52). Ankara: TMMOB-SANART.
- Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal CemiyetiTürkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(34), 321-338.
- Sarıkaya, M. (2012). Gürbüz Çocuk Yarışmaları. *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, 1(1), 201-224.
- Sayılır, B. (2014). 30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz İle İlgili Bazı Bilgiler. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 12(16), 89-114.
- Sey, Y. (1998). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Mimarlık ve Yapı Üretimi. Y. Sey (Dü.) içinde, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (s. 25-41). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Smith, A. (2017). *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Smith, A. D. (2016). *Milli Kimlik* (8 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soysal, İ. (1919-1993). *Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Kılavuz*. İstanbul: Ortadoğu ve Balkan Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Şapolyo, E. B. (1969). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*. Ankara: Güven Matbaası.

- Şener Büyüköztürk, vd. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (2 b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Şener, M. (2016). Burjuva Uygarlığının Peşinde. G. Atılğan, C. Saraçoğlu, & A. Uslu (Dü) içinde, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat* (2 b., s. 201-347). İstanbul: Yordam Kitap.
- Şengül, H. T. (2015). İktidar. G. Atılğan , & E. A. Aytekin içinde, *Siyaset Bilimi* (5 b., s. 41-55). İstanbul: Yordam Kitap.
- Şimşir, B. (1992). *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tankut, G. (1988). Ankara'nın Başkent Olma Süreci. *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8(2), 93-104.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. Y. Sey (Dü.) içinde, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (s. 1-25). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekin, V. N. (2009). *Pazarlama İlekeri Politikalar- Stratejiler-Taktikler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tekiner, A. (2014). *Atatürk Heykelleri* (2 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tokat, L. (2004). *Dinde Sembolizm* . Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Toprak, B. (2007). Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi. E. Kalaycıoğlu, & A. Y. Sarıbay içinde, *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* (s. 377-389). Bursa: Alfa Yayınevi.
- Toprak, Z. (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Topuz, H. (1973). *100 Soruda Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Topuz, H. (2003). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Tökin, F. (1963). *Basın Ansiklopedisi*. İstanbul: Kulen Basımevi.
- Tucker, R. C. (1968). The Theory of Charismatic Leadership. *Deadalus*, 97(3), 731-756.
- Tuncel, B. (1972). *Atatürk ve 30 Ağustos Zaferi'nin İlk Kutlanması*. Ankara.
- Tunçay, M. (2011). İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama). A. İnel (Dü.) içinde, *Kemalizm* (Cilt 2, s. 92-97). İletişim .
- Tunçay, M. (2015). *Türkiye Cumhuriyet'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931* (7 b.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turani, A. (1997). *Dünya Sanat Tarihi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Türkkahraman, M. (2000). *Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*. İstanbul: Birey Yayınları.

- Türkün Erendil, A., & Ulusoy, Z. (2004). İronik Karşılaşmalar: Kale'nin Kentle Ve Kentin Kale'yle İki Karşılaşması. *Şehrin Zulası: Ankara Kalesi* (s. 221-286). içinde İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ulus, N. (2008). *Atatürk'ün Yanı Başında: Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulusu'nun Hatıraları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Umay, F. (1927, Mayıs). Çocuklarımızın Yüzde Yetmişi Ölüyor. *Gürbüz Türk Çocuğu*(5), 1-3.
- Uzun, H. (2005). *Atatürk'ün Nutuk'unun İçerik Analizi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Uzun, H. (2010). Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik Ve Spor Bayramı Ve Atatürk Döneminde Kutlanması. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 6(24), 109-125.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1973). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ünder, H. (2011). Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü. A. İnsel (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce : Kemalizm* (Cilt 2, s. 138-155). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Van Dijk, T. A. (1988). *New Analysis*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- Varlı, S. Z. (2012). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyasal İktidarların Benimsedikleri Giyim Tarzları ile İdeolojileri Arasındaki İlişkisellik ve Siyasal İçerikli Giyim Kodları Arayışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Weber, M. (1994). *Weber: Political Writings*. (P. Lassman, & S. Ronald, Dü) United Kingdom: Cambridge University Press.
- Weber, M. (2005). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.) İstanbul: Deniz Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 1). (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 2). (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yavuz, F. (1981). Başkent Ankara Ve Jansen. *O.D.T.Ü Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7(1), 25-33.
- Yeğen, M. (2011). Kemalizm ve Hegemonya. T. Bora, & M. Gültekingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Syasi Düşünce: Kemalizm* (Cilt 2, s. 56-75). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yetiş, M. (2015). Hegemonya. G. Atılgan, & E. Aytekin (Dü) içinde, *Siyaset Bilimi* (5 b., s. 87-99). İstanbul: Yordam Kitap.

- Yıldız, A. (2011). Kemalist Milliyetçilik. T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Kemalizm* (Cilt 2, s. 210-235). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, A., Boyraz, Ş., Bozdoğan, A., & Şimşek, M. A. (2007). *İrade-i Milliye*. Sivas: Buruciye Yayınları.
- Yosmaoğlu, İ. (1996). Kanun, Yasallık ve Meşruiyet: Osmanlı'da Meşruiyet Meselesi Hakkında Bir Deneme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(Ocak), 507-519.
- Yurtsever Ateş, N. (2003, Mayıs). 19 Mayıs Nasıl Bayram Oldu. *Toplumsal Tarih*.
- Zeyrek, N. (2016). Gelenekçi Ekolün Bakış Açısına Göre Sembol, Simge ve İşaretin Temsil Kategorileri. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(31), 195-211.
- Ziya Gökalp. (1976). *Şaki İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Zürcher, E. J. (1995). *Milli Mücadelede İttihatçılık*. (N. Salihoğlu, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Zürcher, J. (2009). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

Ek 1. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Altıncı Bap

— 201 —

Umumî hıfzıssıhha kanunu

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı : 6/V/1930 - Sayı : 1489.)

№ 1593

Altıncı bap

Çocuk hıfzıssıhhası

Birinci fasıl

Çocukluk ve gençlik koruması

YÜZ ELLİ BİRİNCİ MADDE — Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti küçük çocuk hıfzıssıhhası ve bunlarda görülen vefiyatın azaltılması için lâzımgelen müesseseler açarak idare eder ve çocuk hıfzıssıhhası faydalarının halk arasında intisar ve tatbikini teshil edecek tedbirleri ittihaz eyler.

YÜZ ELLİ İKİNCİ MADDE — İlkahâ mani veya çocuk düşürmeğe vasıta olup Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletince tayin olunacak alât ve levazımın ithal ve satışı memnudur. Bunların tababette müstamel envaı Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletinin tayin edeceği şartlar dairesinde ithal edilir ve eczanelerde reçete ile satılır.

YÜZ ELLİ ÜÇÜNCÜ MADDE — Devletin resmî müesseselerinde doğum yardımı meccanidir. Sıhhi ahvali daha fazla kalmayı istilzam etmiyen vakayide lohusaların doğumdan sonra müesseselerde bir hafta alıkonulması mecburidir.

YÜZ ELLİ DÖRDÜNCÜ MADDE — Hükûmet ve belediye tabipleri ve ebe-leri fakir kadınların doğurmasında meccanen yardıma mecburdurlar.

YÜZ ELLİ BEŞİNCİ MADDE — Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddem üç hafta ve doğurmasını müteakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalâthane ve umumî ve hususî müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur.

YÜZ ELLİ ALTIYINCI MADDE — Bu kanunun neşrinden sonra berhayat çocuğu altı veya altıdan fazlaya balığ olan kadınlara Devletçe mükâfatı naktiye verilmesi için her sene Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti bütçesinde bir faslı mahsus açılır. Arzu edenlere nakti mükâfat yerine ihdas edilecek bir madalya verilir. Bu kanunun neşri tarihinde berhayat altı veya daha ziyade çocuğu olan kadınlara dahi bu madalya verilir.

YÜZ ELLİ YEDİNCİ MADDE — Sütinelik edecek kadınlar kendi çocuklarının yedi aylıktan fazla olduğuna dair resmî vesikalar ibraz etmedikleri ve kâfi emzirme kabiliyeti mevcut olmadığı takdirde süt nielik etmelerine müsaade edilmez. Süt annenin çocuğu yedi aylıktan küçük olduğu halde bunun başka

kadın tarafından emzirildiği ispat olunmak lâzımdır. Bu vesikalar süt annelerin 125 inci maddede gösterilen muayenesi esnasında talep edilir.

YÜZ ELLİ SEKİZİNCİ MADDE — Yedi yaşından aşağı olan metrûk, öksüz veya babası ve anası hayatta çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakan resmî ve hususî bütün müesseseler Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletinin mürakabe ve teftişine bağlıdır. Bu tarzdaki müesseselerin küşadı, sahipleri tarafından Vekâlete ihbar olunur.

YÜZ ELLİ DOKUZUNCU MADDE — Nezdine yedi yaşından aşağı çocukları para mukabilinde bakmak üzere alan eşhasın evvelâ mahallî belediyesinden müsaadei mahsusa alması mecburidir. Belediye heyeti sıhhiyesince bu gibi eşhasın ikametgâhı ve sair şartları muvafık görüldüğü tasdik edilmeden bu müsaade ita edilmez. Bu gibi eşhasın ikametgâhlarında 158 inci maddede bahsedilen teftişe tabidir.

YÜZ ALTMİŞİNCİ MADDE — Kabul ettikleri çocukların sıhhat ve hayatlarını muhafaza için lâzım gelen vasıtalar noksan olur veya çocukların sıhhat ve hayatını duğarı tehlike eden mahzurlar mevcut bulunursa 158 ve 159 uncu maddelerde zikredilen müesseseler ve şahıslar, sıhhat memurlarının tahriri ihtarları ile bu noksanlar ve mahzurları izaleye mecburdurlar. Bu ihtarları on beş gün zarfında ıera ettirmiyenlerin çocukları nezdlerinde bulundurmalarına müsaade edilmez ve müesseseleri kapatılır.

YÜZ ALTMİŞ BİRİNCİ MADDE — Metrûk çocukları altı yaşını ikmal edinceye kadar mahallî belediyeleri, belediye olmiyan yerlerde köy heyeti ihtiyariyeleri himayeye mecburdurlar. Hususî müesseseleri olmiyan yerlerde belediyeler bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve büyütülmek üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Marif Vekâletince deruhte olunur.

YÜZ ALTMİŞ İKİNCİ MADDE — Nüfusu on binden fazla olan mahallerde belediyeler bir “Süt çocuğu muayene ve müşavere evi,, tesis ederler. Bu müesseselerin vasıf ve şartları ve vazifeleri Sıhhat Vekâletince tayin olunur. Nüfusu kırk binden fazla olan mahallerde bunlara merbut olmak üzere bir “Süt damlası,, tesis edilir. Nüfusu yüz binden fazla olan mahallerde bu müesseseler ihtiyaca göre tezyit olunur.

YÜZ ALTMİŞ ÜÇÜNCÜ MADDE — Bilûmum mektepelerin bina ve sıhhi şartları ve sari salgın hastalıklardan vikayeleri hususları Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletinin mürakabesi altındadır. Yalnız talebenin şahıslarına ait sıhhi mürakabe bu mekteplerin tabi oldukları makamlar, cemiyetler veya şahıslar tarafından ifa edilir.

YÜZ ALTMİŞ DÖRDÜNCÜ MADDE — Alelûmum mekteplerde muayyen fasılalarla talebenin beden, ruh ve göz ve kulaklarına ait muayeneler mekteplerin hususî tabipleri tarafından ıera ve her talebeye mahsus ayrı kayıt varakalarına tespit olunur.

YÜZ ALTMİŞ BEŞİNCİ MADDE — On yaşından aşağı çocuğun babası, anası veya öksüz olanlarda sair hısımları tarafından hayat ve sıhhati ve ahlâkını tehlikeye maruz bırakacak fena muameleye, teşviklere veya cebre duğar olduğu takdirde bunların belediye veya Devlet müesseselerine kabul edilmek üzere nezdinde bulunduğu kimselerden ayrılması caizdir.

— 222 —

YÜZ ALTMİŞ ALTINCI MADDE — on iki yaşından aşağı çocukların yanlarında ebeveyni veya velileri olduğu halde dahi meyhanelere girmesi ve on sekiz yaşından aşağı gençlere her nevi ispirtolu içki verilmesi veya satılması memnudur.

YÜZ ALTMİŞ YEDİNCİ MADDE — On iki yaşından aşağı çocukların, sinema ve tiyatro ve dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi memnudur. Altı yaşından yukarı olanların gündüzün terbiyevî veya hususî mahiyette olan sinema veya tiyatrolara getirilmesine müsaade olunabilir.

YÜZ ALTMİŞ SEKİZİNCİ MADDE — Her şehir ve kasaba belediyeleri o şehir ve kasabanın vüs'at ve nüfusunun adedine göre icap eden büyüklükte küçük çocukların temiz hava almasına mahsus bir veya müteaddit bahçeler ve spor meydanları vücuda getirmeğe mecburdurlar.

YÜZ ALTMİŞ DOKUZUNCU MADDE — Kız liselerinde ve orta tahsilli kız mekteplerinde mektep idarelerince münasip görülecek sınıflarda talebeye fennî çocuk bakımı ususları nazarı ve amelî surette öğretilmek üzere haftada lâakal bir saatlik mahsus bir ders küşat olunur.

Ek 2. Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, Altıncı Kısım.

ALTINCI KISIM

İçtimai hayat ve umumî sihhat

1 — Türk içtimai hayatında âilenin mahfuziyeti esastır.	Aile
2 — Nüfusumuzu arttıracak tedbirleri ehemmiyetle takip edeceğiz.	Nüfusumuzu artırmak
3 — Fırka çocuk hayatiyle sureti mahsusada alâkadardır. Doğum evlerinin arttırılmasına çalışılacaktır. Amele mıntakalarında kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarına bakacak müesseseler yaptırılmasına ve bunların arttırılmasına devam olunacaktır.	Çocuk hayatı
4 — Kimsesiz çocuklar, yardıma muhtaç ihtiyarlar ve malûller milletin vesayet ve himayesi altındadır.	Kimsesizler, ihtiyarlar, malûller
5 — Sihat işleri Fırkamızca hususî bir ehemmiyeti haizdir. Bu husustaki mesai umumî ihtiyaçla mütenasip ve devamlı bir surette tevsi olunacaktır.	Sihat işleri
6 — Sıtma, verem, frengi, trahom ve sair sarî hastalıklarla mücadele tedbirlerini genişletmeğe devam edeceğiz.	Sarî hastalıklar

Ek 3. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Cumhuriyet'in 9.Yılı

28
TESİRİNEVEL
ÇARŞAMBA
1931

Hakimiyeti Milliye

ABONE
Senelik 17 Lira
6 aylık 9 "
3 aylık 5 "

№ 3995: ON İKİNCİ SENE

ÖLÜMÜ SONRA ÇIKAR.

HER YERDE S KURUŞ.

Candellik

M. Litvinof Ankara'da.

Son bir kaç asırlık tarihimizi Türk ve Rus düşmanlığı ve bunların kanlı muharebeleri doldurmuş. Çarlık ve Padişahlık idareleri iki memleket arasında müthiş bir uğrum açmış, kanlı maceralara yol açan şiddetli bir husumet havası yaratmışlardır. Ancak bu husumet havası son'ı id. milletlerin içinden gelme bir şey değildir. Bunun en büyük delili şudur: Çarlar ve sultanlar yıkıldıktan sonra işte Rusya ve Türkiye derhal anlaşıp Kuvvetlerini yalnız milletlerinden ve milletlerinin temayüllerinden alan bu iki memleket birbirine yaklaştı. Şimdi arada en kuvvetli ve samimi bir dostluk münasebeti kurulmuşdur.

Rus - Türk dostluğunun en büyük kuvveti; her iki memleketinde en müstakil devletlerinde kurulmuş olmalarıdır.

Müşki devirlerde birbirlerine karşı daima veftir sadakat, mütabakat gösteren dostlarını küsmesine bizi olmaz. Avrupa ve Asya kıtaları işe alınıp ve teşkilatı malum olan Türkiye ve Rusya'nın cihan politikasında menfaatleri mütekerrekli menfaatlerin bu işbirliğini her iki memleket hâlinde da tamamen görmüş ve duymuşlardır. Havaye iacet vakti, bu görüş ve duygu ta hükümetlerin takip ettikleri açık ve dürüst politikanın ayrı bir kıymet veriyor. Senelerdenberi bu iki memleketin birbirlerinden uzaklaşmamak için harışta yapılan tahrikata ve kurulan tuzaklara rağmen dostluğunun hergün biraz daha kuvvetini arttırmış bundandır. İki komşu, avrupanın garlunda kudretli bir sülh amili olmaktan başka bir şey düşünmüyorlar. Onlar, sultan riyade milletlere maddi ve manevi menfaat temin eden bir amil tasavvur etmiyorlar.

Bir zamanlar Türk - Rus dostluğuna mahiyetinde asla mevcut olmayan tecavüzü manala ifade ediliyor, her iki memleketi de cihan ekrânımunusinesine karşı harp, ihtilal ve ihtilal taraftarı göstermeğe çalışıyorlardı. Zaman ve tecrübe; gösterdi ki Türk ve Rus dostluğu yalnız ve yalnız sülh ve emniyet geyresini gösteriyor. Eğer milletleri sülh ve emniyet havası içinde yaşatmak için bütün avrupa devletleri de Türkiye ve Rusya arasında olduğu gibi, kendi aralarında samimi bir anlaşma, temiz bir dostluk havası yaratmış olsalardı dünyanın her tarafında bugün çekilen elem ve iztiraplara, siyasi ve iktisadi her türlü buhranlara kapıları kapanmış olurlardı.

Rusya Hariciye Komiseri M. Litvinof'un Türkiye'yi ziyareti şüphesiz yekki dostluğunun en ilkesinde yeni bir amil olacaktır. Şahsen Türk dostluğuna çok kıymet veren, Türkiye haricî politikasındaki selamet ve dürüstüğü öfeden beri çok eyi takdir eden M. Litvinof; cumhuriyeti idare eden büyük başlarla Ankara'da görüştükten, henüz şahsen tanımadığı büyükelimiz gördükten sonra bu kanaat ve inanca bir kat daha kuvvet vereceği muhakkaktır.

Hiç şüphesiz emiyoruz ki, M. Litvinof mühterem şahsiyetine karşı yapılan samimi tezahürata bakarak Türkiye Halkının Ruslara karşı ne derin bir hayranlık duyduğunu görüp anlayacaktır.

Her halde biz büyük komşumuzun mümtaz mümessilini aramızda görmekte çok bahtiyarız. Umarız ki, mühterem Litvinof da bu anda Türkiye'de çok samimi ve sıcak bir muhitte balundüğünü hissediyordur.

Sirt Mehmed

Balkan Birliği

İkinci Balkan konferansı, Ankara'da aktektiği sonunca içtimasıyla, Balkanlar arasında emel edilen Birliğe doğru mühim bir adım atıldığını gösterdi.

Geçen yıl, Atina'daki toplantının manzarsını görüp anlamış olanlar için bu terakkiyi hissetmek mümkün değildir. Birinci Balkan konferansı, bir taraftan "Ligue de la Paix", nin öbür tarafı "Milletler Cemiyeti",nin birikmiş ruhu gibi görünüyor. "Ligue de la Paix", nin mümessili Belçikalı M. Lafontaine, hemen hemen riyaset mevkisini işgal ediyor ve "Milletler Cemiyeti", nin observatör olarak gönderdiği genç bir İngiliz memuru da, bize o müessesenin umumî felsefesini, selam ve nasihatlerini getiriyor.

Muhtelif millet delegeleri tarafından söylenen nutuklar - birimkiler hariç olmak üzere - hep "Milletler Cemiyeti", ne ve M. Lafontaine, e teğekkürle başlayıp teğekkürle bitiyordu. Komisyonlarda mesal üzerine hakim olan metotlar hep "Cemiyet", in statusuna istinat ediyor. Birlik paketi için olsun, fikri yakınlama için olsun, bütün modeller oradan alınıyordu.

Bu yıl hissölünde ki, konferans havası bu yabancı tesirlerin taşıyıcısından gereği gibi kurtulmuş. Bu temizlenmiş havanın içinde her milletin sesi kendi sivesiyle, gür ve âzâz işitilebiliyor. Roman delegesi, M. Pella gibi kamıy ve mukatir, "Societe des Nations", cı bir bile, Balkan birliği pakından bahsederken, artık, o cemiyetin içinde yapılmış sülh paktlarının Cenubu - Şarkı Avrupasına - bu tabir onundur - bize modellik edemiyecğini ıttıral etmek zâretine düşüyor. Çerek Lokatno'nun, gerek Kellog'un bu cenubu - şarkı milletlerini cihan sülhünden nasıl haric bıraktıklarını söylüyor.

Bir yıl zarfında fikirler ve ruh ancak bu derece âzâz olabiliyor. Fakat fazla bir gürur düşmesinin ıttıral etmek lâzım değil midir ki, Türkiye'nin bu husustaki rolü çok büyük olmuştur. On yıldan beri musafıra bir istiklal havası içinde düşünüp konuşmağa alışmış olan Türk ricalı, Türk münevverleri, Balkanlı dostlarını kendilerine çekmek hususunda büyük bir sayımıymık ve açık kalpilik göstermişlerdir. Bunun neticesi olarak Balkan milletleri muhabesatleri bizim memleketimizde kendi vatandaşlarını ve bizim millî şuurumuzun aydınlatılmasında kendi millî vollarını bulmuş oldular.

Son icimada Gazi'nin huzuru ve Gazi'nin katıksız bir idealizmi ateşleye söylediği yüksek hakikatler Balkan muhabesatlarının yüreklerini ayrı ayrı aydınlatan bu şuur ve hassasiyeti, adeta müsterek bir heyecan haline sokmuştu.

Gündelik politika telakikatının ve haricî alem sülh edebiyatının haricinde hiç bir şey isitmemeğe alışmış bu insanlar için Gazi'nin nutku, denilebilir ki hatiften gelen oraklı tar testirini yapmıştır. Ve Büyük Şefimizin her kесе muhabbet ve hüner telkin eden şahsiyetleri bütün kolsileri birleştirmiştir.

Altı Balkan milletini temsil eden 250 kişilik tek vücut ve tek ses halinde Gazi'ye alkış tutmasını herhangi bir devlet, reisine harış yapılan sade bir tazim ve nezaket nümayişine atfedemeyiz. Bu, milletler arasında âdet olan kuru merasim fevkinde bilâbütün başka bir hissi ifade ediyordu.

Biz bu hisse bir ad bahanağa veya onu tarife çalışmıyoruz. Yalnız diyebiliriz ki, Balkan Birliği ideali, ancak bunun sayesinde, cile tutulur bir realite krometini ile-

Cumhuriyet 9uncu Yılında.

M. Litvinof istasyonda askerimizin önünden geçerken.

Cumhuriyet Bayramı ve Litvinof'un Ziyareti.

Zeki MESUT

Yeni Türkiye Cumhuriyeti idaresinin teşisi ile, milletselleri noktasından katı tekâmül şekline dahil olmuş. Bu seneki bayram ile onun dokuzuncu, yıl dönümünü tesit ediyoruz. Sekiz sene fertlerin hayatında ihmal edilemeyen bir ramandır, fakat milletin hayatına nispeten kısırdır. Bununla beraber senelik Cumhuriyet idaresi, zaman-ıttıbarıyla değil, eser itibarıyla Türk milletinin en parlak bir tarihi devrini teşkil etmektedir.

Bu bahsiyle Türk milletinin bu büyük başarıları ile sınırlanmış tesatir ve inkisap ıttıralı bulamayan millî ehsan, sülh enerjisi, cihan müteahşip eden bir hamde ile bu husus müddet içinde tıyyınmekin edecek yol alınıyor. Bu devri bütün telerrufları yazmış olan bicler, belki de günlerin bazı mükim ihtisaratlarının tesiri altında onun büyüklüğünü ara sıra unutarak gâflenin de bulunuşuğundur. Büyük değlirleri karlı şükâhlarını onlara şükâhlerinden göstermek elaksıya kabül olmaz. Onları bütün aşamam ve heybetleriyle görülmek için gelmeye çekilmekte lâzım gelir. Cumhuriyet bayramında güllük şelen mekle beraber, vidadlarımız ile de bir başa bir hasbuhal yapılmalıdır. Kendimiz şahid düşüncelerden biraz uzaklaşarak millî düşüncelere hasretmeliyiz. İşte ancak bu muhabese ve mülahaz noktasından ki, devrin ve tarlî me-

(Devamı 3 ilculi sayfada)

Cumhuriyetin 9. Yılı.

YARIN YAPILACAK BÜYÜK MERASİM.

Cumhuriyet Bayramı yarın ve tamın her tarafında çok canlı tezahürlerle senelendirilecektir. Ankara'da saat onda Millî Müdafaa ve Büyük erkânharibiye binalarının açılma merasimi yapılacak ve öğle den sonra Reisicumhur Hazretleri Büyük Millet Meclisinde tebrikât kabul edeceklerdir.

Mitracakten büyük bir geçit resmi yapılacaktır. Gece Ankara Palas'ta büyük bir ziyafet verilecektir.

Süvareyi bir halo takip edecekler.

" "

Cumhuriyet bayramı geçit resmine iştirak edecek olan binden fazla izci dün akşam şehrimize gelmiş ve hep beraber istasyondan hareket ederek "Hakimiyet-i Milliye", meydanında Büyük Gazi'nin heykelini merasimle selamlıyarak garmlarına girmişlerdir.

AMERİKA'DAN FRANSA'YA GELEN ALTINLAR.

Londra, 27 (A. A.) - Milvankoo vapuru Quellstowna muvazâat emişti. Vapur Cherbourg Fransaya altı 13 milyon isterling Amerika altına çıkaracaktır.

M. Litvinof Ankara'da.

GAZİ H. DÜN M. LITVINOF'U KABUL ETTİLER.

M. Litvinof Şerefine Ziyafet Verildi.

Reisicumhur H. Dün saat 4 de Sovyet Şuralar İttihadi Hariciye Komiseri M. Litvinof Cenaplarını Çankaya yadokli köşkerinde kabul buyurmışlardır.

Kabul esnasında Hariciye Vekilli Tevfik Rüştu Beyle Sovyet Büyük Elçisi M. Rüştu ve Moskova Büyük Elçisi Hüseyin Rüştu B. hazır bulundular.

M. Litvinof Cenaplarını Çankaya arlamak ve vadedilerinde mutak mürasim ile vâdiledi.

Hariciye Vekilimizin Ziyafeti.

Akşam saat 20,30 da Hariciye Vekilli Tevfik Rüştu Beyefendi tarafından misafirlenmiş şerefine Ankara Palas'ta verilen ziyafet ve süvarede Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım, Bayraklı İsmet Paşalar Harizatiye, vekiller, Ankara'da bulunan mebusalarla Moskova Büyük elçisi Hüseyin Rüştu Rüştuçelime hur kâdini umumiî Tevfik, Seryavet Rasihli Beyler, M. Litvinof cenaplarını misafirlenmiş bulundular. Gazi'nin, Suriş cenapları ve sefaret erkânı hazır bulundular.

Hariciye Vekilimizin Verdiği Ziyafette Nutuklar.

Hariciye Vekilli Tevfik Rüştu Bey (Devamı 3 ilculi sayfada)

M. Litvinof istasyonda askerimizin önünden geçerken.

Ek 5. Cumhuriyet'in İlanının 10.Yıl Dönümü Kutlama Kanunu

985 —

Cumhuriyet ilânının onuncu yıl dönümü kutlulama kanunu

(Resmî Gazete ile neşir ve ilân: 26/VI/1933 - Sayı : 2437)

No.
2305

Kabul tarihi
11 - VI - 1933

BİRİNCİ MADDE — Cumhuriyet ilânının onuncu yıl dönümü üç gün kutlanır. Bu üç günde resmî daireler tatil, hususî daireler ve müesseseler ve ticaret evleri hakkında hafta tatili kanunu tatbik olunur.

İKİNCİ MADDE — Kutlulama işlerle meşgul olmak üzere merkezde Başve-kâlete bağlı olan bir yüksek komisyon ve vilâyetlerde yine bu işle meşgul olacak komite ve heyetler teşkiline ve bunlar için vazifelerle Cumhuriyetin bu güne kadar ve gelecekteki muvaffakiyetlerini tebarüz ettirecek surette kutlulama için şekiller tayinine Hükûmet mezundur.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu komisyon, komite ve heyetler, Hükûmet, hususî idareler ve belediye bütçelerinde kutlulama masrafı olmak üzere takatile uygun konacak paralardan Hükûmetçe tesbit olunacak hükümler dairesinde sarfiyat yaparlar.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Kutlulama işleri için ikinci maddede yazılı komisyonlarla heyet ve komitelerin muhabereleleri parasızdır.

BEŞİNCİ MADDE — Bayramdan on gün evvel başlamak ve bayram günlerine, nihayetinden sonra on gün daha sürmek üzere Hükûmet kendi nakil vasıtaları tarifelerini indirebilir.

ALTINCI MADDE — Asker, polis, jandarma, mektep talebeleri, izciler gibi Cumhuriyet bayramının onuncu yıl dönümü geçit resmine iştirak edeceklerin Hükûmetçe tayin olunmak üzere kara ve denizden seyahatleri Hükûmete ait nakliye vasıtalarında parasızdır.

YEDİNCİ MADDE — Cumhuriyetin onuncu yılını doldurması münasebetile neşredilip Maarif vekâletince tesbit edilen ve adları Nafia vekâletine bildirilen matbualardan posta ücreti alınmaz.

SEKİZİNCİ MADDE — Bu bayram günlerinde bütün telgraf, mektup ve kart ücretleri yarıya indirilir.

DOKUZUNCU MADDE — Cumhuriyetin ilk on yılı hatırası olarak bir madalya basıp isteyenlere satmağa ve hasılat fazlasını inkılâba hizmet eder bir esere sermaye olarak ayırmağa Maarif vekâleti mezundur.

ONUNCU MADDE — Teşrinisani 1933 maaşı ile teşrinievvel ayı ücretleri teşrinii evvelin 28 inci günü ödenir.

ON BİRİNCİ MADDE — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

ON İKİNCİ MADDE — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.
17 haziran 1933

Cumhuriyet Reisliğine yazılan tezkerenin tarih ve numarası

: 14 - VI - 1933 ve 2/81

Bu kanunun neşir ve ilânının Başvekilliğe bildirildiğine dair Cumhuriyet Reisliğinden gelen tezkerenin tarih ve numarası

: 17 - VI - 1933 ve 4/645

Bu kanunun müzakerelerini gösteren zabıtların cilt ve sayfa numaraları

Cilt Sayfa
: 16 132,176,185:186,200,202

[illegible]

Ek 7. Ulus Gazetesi'nde Türkçe Karşılıklar Kılavuzu

24, NİSAN 1935 ÇARŞAMBA

ULUS

4 9.5.1935 ANKARA KONGRE

ON ALTINCI YIL. No: 4934

Adımız, andımızdır.

Her yerde 5 kuruş

Gündelik

İyi iş

İster akıl işlerinde, ister el işlerinde olsun, bize gerekli şeylerden biri de iyi ve temiz iştir. İyi iş nedir? Yurddaşlardan belli de bunu bilmiyenler vardır. Girdiğimiz ilerleme yolunda sağlam adımlar ile yürüyebilmek için iyi iş anlamının ilköde yayılması gerektir. Üstünkörü ve yalnız bugünü geçirmek için yaptığımız işlerin yarım yoktur. Yarım o işe telkar başlamak, ulusal enerjimiz boş yere harcanmak demektir. Yaptığımız iyi yaparsak gerek vaktimizden ve gerek gücümüzden çok şey kazanmış oluruz.

Devrimde her işin kendine göre bir teluğu ve türlü gerekleri vardır. Bir yol, bir ev nasıl yapılır? Bunların iyi ve sağlam olmaları i-in neler gerektir? Her gün kullandığımız şeylerin iyisi, kötüsü nasıl anlaşılır? Bunlar artık birçoklarımızca biliniyen şeyler değildir. Fakat az çalışarak çok kazanmak istegi, yurddaşlardan bir takımı, yalnız gösterişe değer veriderek dışardan sağlam gibi görünen çürük işler yapmağa sürükler. Birkaç vakit sonra işin hakikati meydana çıkarsa da orta da sorguya çekilecek işçi bulunmaz. Bulunsa da alı veriş bitmiş olduğu için bir şey demez. Böylelikle önce görülmüş sanılan bir işe yeniden başlamak ve başka bir işi bulmak gerekir. Yurddaşlar arasında bu biçim işi görmeye sonun-

(Soru 2. ncı sayfa)

Papulas ölüm cezasına çarptıldı

General bağışlanmasını cumur başkanından diledi.

Atina, 23 (A.A.) — Süel hak-yeri, cumuriyetçi birliğin başkan-ları olan ve azınlıya doğrudan doğruya karışmış bulunan general Papulasla general Kiminin ölüm cezasına çarptırılmasına karar vermiştir.

İstanbul, 23 (Telefon) — Ati-nadan bildirildiğine göre, general Papulas cumur başkanından dilediği bağışlanma reddedilirse, general Kiminin ile bu gece kurşuna dizelecektir.

Ölümüne çarptılacak general İstanbulda.

İstanbul, 23 (Telefon) — Se-lânikten bildirildiğine göre, Selâ-nik divanıharbi tarafından ölüm cezasına kasatılan (mahkûm edil-en) lardan Serez fırkasının komutanı olup Ayvaciğa sığınan ge-neral Anarostopulos ve 7 arkadaşı şehrimizdedir.

Dört eski başkann ökemi başladı

Atina, 23 (A.A.) Eski ayrışık (muhalefet) ileri gelenlerinin ve bu arada dört eski başbakan; Venizelos, Papanastasyu, Sofulus, ve Kafandarisin ökemlerine, süel hakyerinde bu sabah başlanacaktır. Bunların arasında Sena başka-

Çocuk haftası dün başladı

Çocuk haftası dün başlamıştır. Al-tınca sayılanlar bayramın tesâlliği için ayırıldı. Kayduğumuz resim, çocukların isten yapıtken uçkuları alkışladıkları gösteriyor.

ın B. Gonatasla eski bakanlardan, sayıylardan ve gazetecilerden bazı kimseler vardır.

Bugün Fransada çırmakta o-lan B. Venizelos ile General Plas-tirasın kendileri yok iken duruş-malarına başlanacaktır.

Bulgaristanda barış ve kanun

Toşef iç hayata barış ve kanun getirdi. diyorlar.

Sofya, 23. (A.A.) — Kabine buheasını büyük bir ilgi ile talak etmiş olan gazeteler, Toşef hükû-metini sevinçle karşılamaktadır.

Slovo gazetesi yeni kabinenin devlete ulus arasında sağlam bağ-lar ve sırsal hayatta nominal geli-ma yolunda bir garanti olduğunu yazmaktadır.

Mir gazetesi başbakan Toşef-in iç hayata barış ve kanunu ge-tirdiğini yazıyor. Dnevnik gazete-si de kuralın yüksek bir yarığ olarak ülkenin yücelmesi için or-du ile ulusu birleştireceğini yaz-maktadır.

Anasul kanun değiştiriliyor.

Sofya, 23 (A.A.) — Kabine bugünkü toplantısında yeni anasul kanunu hazırlamak ödevini baş-bakan ile tüze bakanına vermiştir. Eski başbakan general Zlatof ken-di isteğile ordunun yedek kadro-suna geçmiştir.

Okulların gösterisini polis yasak etti.

Sofya, 23 (A.A.) — Ulusu, kı-ra la karşı bağışlımı bildirmeye çağırın birçok bildirigler dağıtıl-mıştır. Okulların sarayın önün-de hazırladığı bir gösterişe polis izin vermemiştir.

Kronik

Hasta adam

ATAY

Gazetemiade sık sık adı geçen Andre Sığrid geçenlerde Avrupa buhranı isminde bir kitabı yazdı. Bu büyük irdelmenin geçen yıllar ingiliz buhranı üzerine yazmış ol-duğu izerin, Mançütesi'nde bile ne kadar derin bir ilgi ile karışlandı-ğım biliyoruz.

Andre Sığrid'in kitabı göste-riyor ki Avrupada şu oya bu da-va yoktur: Buhran, bir kışa buh-randır.

1914 e kadar Avrupa dışı ülkelerden bir çoğu doğ-rudan doğruya, bir çoğu da ekonomi bakımından bir hiçüh kılgıma bağatılığ altında idi. A-merika pazarlarına bile makine ve kredi veren, hoca Rusyaya en uzak köylerine kadar soyp sümün Avrupa devletleri, 1914 de, hendi aralarında, egemonya kav-gasına tutuştu. Avrupada harbi iki taraftan biri kazandı ise, ka-banın egemonyası bütün dünyada sarılmıştır. Çünkü bu arada bi-yandan, Amerika ile Japonya te-peden turnağ kadar makineleş-ti; sonra da, harb deneginden ge-reken başka deoetler, ekonomi er-kinliğı olmadıkça, sırsal erkin-liğın, bir gün, hayal olacağını an-lamış oldular: Onlar da kendi topraklarını bacalarla donatma-

— Lütfen sayfaı çeviriniz —

Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Kılavuzu N.31

Makul olmak = Usulmak

Makule = "Arlı, takım, kategori (terim olarak)

Makûs = Ters

Örnek: Nerice makûs çıktı = Sonuç ters çıktı.

Mal = Mal (T. K.)

Malûmal = Dopdolu

Malûsayı = Boş söz

Malikâne = Yemiş, malikâne (T. K.) = (Fr.) Do-maine

Malûl, alil = (Fr.) Infirme

Malûl gâviller = İlçil savaşılar = (Fr.) Invalides de guerre

Malûm = Oyle, belli, bilinen

Malûr meşul = Bilinen bilinmeyen

Malûmat = Bilgi = (Fr.) Connaissance

Malûmatfârûş = Bilgiç = (Fr.) Pédant

Malûmatlı = Bilgin = (Fr.) Instruit

Malzeme = Gereç = (Fr.) Matériel

Maamûfih, mazâlik, maahza = Banu la beraber, böyle ise de, böyle iken, şu var ki

Mamelek = Neai vâza, vâzi yûğu

Örnek: Bütün mamelekinin maasir iştirine braktı = Neai vâza (varını yûğunu) kültür işlerine braktı.

Manûl = Yapık, yapığ

Örnek: Bu fabrikann manûlatı sağlamlığıyle tanınmıştır. = Bu fabrikann yapıları sağlamlığıyle tanınmıştır.

Manûr = Bayındır

Manâ = Anlam

Minâsx = Yavan, boş, anlamsız

Manend = Gibi, benzer

Manevi = Tinel = (Fr.) Immatériel

Örnek: Bu kitabı her okudukça yeni bir manevi hâz duyuram. = Bu kitabı her okudukça yeni bir tinel hâz duyuram.

Manî, manîa = Engel, öge

Menkabe = 1 - Destan, 2 - (Bak: hikâye)

Manlık = Lojik (T. K.) (1) = (Fr.) Logique

Hakim, feylesof = Filozof = (Fr.) Philosophie

Felâse = Filozofi = (Fr.) Philosophie

Filolog = Filolog = (Fr.) Philologue

Filoloji = Filoloji = (Fr.) Philologie

Hayatiyat = Biyoloji = (Fr.) Biologie

Atıkayat, ilmi asari atika = Arkeoloji = (Fr.) Archéologie

Mebhâsûlbeher = Antropoloji = (Fr.) Anthropologie

Grafoloji = Grafoloji = (Fr.) Graphologie

İlahiyat = Teoloji = (Fr.) Théologie

Telgraf = Telgraf = (Fr.) Télégraphe

Fotoloji = Fotoloji = (Fr.) Photologie

İlmî nücum = Astroloji = (Fr.) Astrologie

Nekroloji = Nekroloji = (Fr.) Necrologie

Bakteriyoloji = Bakterioloji = (Fr.) Bactériologie

İlmûlter = Jeoloji = (Fr.) Géologie

Jigantoloji = Jigantoloji = (Fr.) Gigantologie

Haloloji = Haloloji = (Fr.) Hallologie

İpoloji = İpoloji = (Fr.) Hippologie

Manzara, tablo = Görey = (Fr.) Tableau

Örnek: Sergide hiçbir güzel tablo yoktu = Sergide hiçbir güzel görey yoktu.

Manzara, nezaret = Görü = (Fr.) Vue

Örnek: Bu evin manzarasına (nezaretine) doyulmaz = Bu evin görünüme doyulmaz.

Manzume = Dize

Maraz = Hastalık

Maraz müstevli = Salgın = (Fr.) Epidémie

Maraz müblik müstevli = Kuran = (Fr.) Epidémie mortelle

(1) Bu söz ile altında gelen terimler için ayrıca yazılacaktır.

Mariz = Hasta

Marçak = Vurupak, urupak = (Fr.) Champ de bataille

Marifet = Bilgi = (Fr.) Connaissance

Maruf = Tanınmış, angın = (Fr.) Connu

Maruz kalmak = Uğramak

Masal (mesel) = Masal (T. K.)

Maşahak = Geçmiş = (Fr.) Précédent

Maska, mikap = Yüzlük

Maslahat = İş = (Fr.) Affaire

İcabı maslahat = İşin gereği

Örnek: Onun mekâmından kaldırılması icabı maslahat idi = Onun orundan kaldırılması işin gereği idi.

Maşraf = 1 - Harç, 2 - Saypa

Sarfetmek = Saypamak, harcamak

Masra, sar'ah = Tataraktı

Massetmek = Emmek

Masum, bigünâh = Arı, suçsuz

Masuniyet = Suçsuzluk, arlık

Masun = Dokunulmaz

Masuniyet = Dokunulmazlık = (Fr.) Immunité

Örnek: Masuniyeti mesakin = Evletin dokunulmazlığı.

Maşer (Bak: Cemaat) = Önsak

Maşrak = Doğru

Maşuka, maşuk = Sevgili

Matbaa = Baskı evi, basım evi

Matbaacı = Bazar

Matbaacılık, tabaat = Bası

Matbaa = Basım

Matbaa = Basım

Matbaat = Basım

Matem (Bak: Hüzn) = Yas

Matlab = Dilek = (Fr.) Demande

Matlab = 1 - Alacak = (Fr.) A recevoir
2 - İstek = (Fr.) But

Matmahul nozar = Gözdekliği = (Fr.) Convulsee

Matuk = Bunak = (Fr.) Dément

Mavera = Aşırı, öte = (Fr.) L'au delà

Mavi = Mavi

Meyhoş = Ekşimi

Maya = Maya

Mayı = Suyuk = (Fr.) Liquide

Mazameî sâ = Karalı = (Fr.) Suspect

Örnek: Polis mazameî sâ erbabında olanları topluyor. = Polis karallırları topluyor.

Mazbut = Derlitoplu = (Fr.) Arrangé, comme il faut

Mazeret (Bak: İzzar) = Özur

Mazhar, nail = Ermiş

Mazharî tibar olmak = Ellistü tutulmak

Mazhariyet, naliyet = Ergi

Mazhar olmak, nail olmak = Ermek

Mazi = Geçmiş

Maziîm, mağdur = Koyak = (Fr.) Persécuté

Mazmun = Anlam

Maznun = Sanık

Mazur = Özürlü

Mebde = Baş, başlantı, başlangıç

Mebhut olmak, bukte uğramak = Şapakalmak

Mebliğ, emami halığa = Tutar

..e mebnî = ..den ötürü

Örnek: Buna mebnidir ki = Bundan ötürüdür ki

Mebus = Saylav

Mebzul = Bol

Ek 8. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Atatürk Soyadı

HAKİMİYETİ MİLLİYE

25

İkinci terz
1934
PAZAR

ON BEŞİNCİ YIL, No: 4791

Her gün sabahları Ankara'da çıkar

Her yerde 5 kuruş

ATATÜRK

En Büyük Türk Odur. Atatürk onun soy adı değildir: Atatürk onun kendisidir.

Bu at, türk tarihinin üstünde bir sancak gibi dalgalanacaktır; Türk tarihinin dün, bugün gibi, yarın onun güleştirdiğidir.

Mustafa Kemal türk, türkçe Mustafa Kemal anılsın; İki si biribirinde buluştu; biribirinde sürüp gidecektir.

Mustafa Kemal, ona, babasının tahtı arapça bir at, Gazi, ona, ulusunun verdiği arapça bir sandı. Soyunu ölümden kurtarmış olanı, soy dilinin en öz, en ayırtıcı ile beslemek gerektili. At'dan öz türk'ten ayrı ne söz bulanabilir?

Türk'ün, tükenmez bir kaynak. O, bir azınlığın izinden giderek, bu kaynağın üstünde yüzerce kat katlıyan taş toprak yığınlarını kaldırıp attı. Yaz güneşi gibi aydın, yaz aydınları gibi güler, içi kandan, dokunduktan dirlenir, bir türk türküsünün sesi ile akan bu su, işle o kaynağın geliyor.

Adı, kendine, kendi, adına kula olsun.

FALİH RIFKI

1639

Başyazımızın üstünden artık ötürke sözünü kaldırıyoruz. Çünkü gazetemizin burasında başka türlü yazı çıkmıyacaktır.

Dün gece radyomı açtım; uzun, kısa dalga çizirleri üstünde doluyorum. 368.6 dan bir türk, 364.5 ten bir keman, 356.7 den bir opera sesi geliyor. Bütün Avrupa düğmenin ucuna bağlı. Bir çeviride Londra'dan Moskova'ya, Bükreş'ten Barselona'ya uçuşuyorum. Özensiz, içimi bir acı gibi yakıyor.

— Ya bizim sesimiz?

Diye düşünüyorum. Bir aralık 400 ile 500 dalgaları arasında yunusak; yapışık, dolu bir gırtlak sesi geldi: Mısr!

Şimdi onu bir yabancı kulağı ile dinliyorum. Mısr çizgisinden tırnak ucu kadar ayrılmıyız, Viyana'yı buluyoruz. Bir diğme döşüğünde bir çağ değişiyor.

İrkilip durdum: Daha geçen ay bizim de sesimiz bu değil mi idi?

Şimdi onu bir yabancı kulağı ile dinlerken anlıyorum: Kim bilir yıllardanberi kaç bin radyo düşkünlü, İstanbul çizgisini atlatkırı, yüzünü nasıl buruşturmuş?

Gazetelerinde övülen yeni türk kültürünün bu adamlar için numarası, 1639 du.

1639, ağzından gazeli, elinden oda buraktır. Yeni çağımız henüz toy ise de, gülmeye başlayamaz.

Ancak, gelecek yıllarda, 1639. Yakınarak seslerinin üstünden, ulusal sesler arasına, türk sesini katalıdır. Yeni müziği kendi özelliğimizle soylastıracağız.

Yapıda olduğu gibi, müzikte de batı kültürünün yalnız kurallarını alacağız: Önden sonra, güç olan, yarıncı geliyor. Nasıl alman sesi İtalyan sesinden ayrılıyorsa, türk sesi de bütün ulusların seslerinden ayrılacaktır. Bizans sazında bunu yapmıştı: Türk, arap, rum, fars için yünden bir, ancak, ötekiler gibi, osmanlı sesi de başka idi.

Müzikte yaratıcılığın çok zor olduğunu da unutmayalım. Ufak örneklerden başlatalım. O-PARTYA sıra gelinceye kadar, arap,

ATATÜRK

“Kemal,” özatlı önderimiz bu soyadını aldı

Büyük Millet Meclisi dün bunun için bir kanun çıkardı

Dün Büyük Millet Meclisi, Ulu Önder'imizin soy adından ötürme unutulmaz günlerinden birini daha yaşadı.

Bütün meclis üyeleri, İsmet Paşa ve Vekiller... Türk Ulu'sunun en büyüğüne, ona yakışan soy adını verirken candan ve saygılı coşkunluklar gösterdiler.

Meclis, Hasan Beyin retalinde toplanarak önceden belli işleri görüştüken sonra, hükümetin Cümhar Reisininin soy adı için ileri sürdüğü kanunun tez edengörüşülmesine karar vermiştir.

Bu kanun dolayısıyla söz alan İsmet Paşa şu ölmek tarihi sözleri söylemiştir:

— “Arkadaşlar, Büyük Önderimiz Cümhar Reisininin soy adı için bir kanun teklif ediyoruz. Düşündük ki Soyadı Kanunu tabiri olunanın Büyük Önder'in taşıyacağı adı tayin etmek Büyük Millet Meclisinin borce ve hakkıdır. Kanunda biz “Atatürk,” adını teklif ediyoruz. İnanıyoruz ki, ulusun en değerli varlığı olan Cümhar Reisininin adını söyleyenlerin derin sevgi ve saygı duygularına birlikte se-dirmiş olacağız. İnanıyoruz ki “Atatürk,” adı ile Büyük Türk Ulu'su en büyük öğütüne en saygılı hitabını yapmış olacaktır.”

Baskilimizin, İtten gelen alkışlarla sık sık kesilen ve bütün ulusun isteğini toplayıp anlatan bu sözlerinden sonra kanunun maddeleri okunmuş ve kanun ardi arkası gelmeyen alkışlarla karışmıştır.

Bu kanun layihasıyla “Kemal,” öz adl, ulusun ulusu, Cümhar Reisininin “Atatürk,” soy adı verilmiştir.

Büyük Millet Meclisi bu kanunu kabul ettikten sonra, pazartesi günü tekrar toplanmak üzere toplantısını bitirmiştir.

Büyük Millet Meclisinde dün, aşağıda yazdığımız kanun layihaları üzerinde görüşülmüştür:

Hudutta olacak illaların halli için Sovyet Rusya hükümetiyle imza edilmiş olan mukavelelerin meriyet müddetinin uzatılmasına ve havo seyrüsefer mahsus beynamelemleri mübadeleyle işbirliği hakkındaki kanunun ikinci maddelerini yapılarak kabul edilmiştir.

uzun, doluşuk yollardan geçeceğiz. Şimdilik operayı dinlemeyi öğrenmek bile ağırlık arzımayacak olan bir iştir.

İlkin, kolay havalara eyi türkçeyi çevirmek denemelerinde bulunulmalı. Şimdiki kadar böyle çevirmelerde sözle özenilmemiştir. Veriz uzmaları, bilgisiz parçalanmalar türkçeyi, bir frank söyliyör gibi, yabancılaştırıyor; kulağımız bu ses dalgalarını geri atıyor. İlk tutum, ne kadar eyi tatarlar tasarlanırsa, iş o kadar çabuk yürür.

F.R. ATAY

Düşün yazınızda tereddüt etmek harşış olarak bulduğumuz duruşmak kelimesi duruşmak olarak çıkmıştır.

Anadolu Ajansı ile on seneye kadar tasbüt lerası için Haricive Vekâletine tahsisatı veran kanun ile 21 temmuz 1927 tarih ve 1110 numaralı akseri memnu muntakalar konusuna göre akseri birinci memnu muntaka içerisinde kalp ciheti akseriyece almanan olan gayrimemkul envayalı 5 şubat 1931 tarih ve 1144

numaralı kanun maddesine 1930 ve 1931 senelerinde kanunun verilmeyen bedellerinden geri kalan borçlar ortadı seneler MİH Mülkate Vekâletine “memnu muntaka istinlak bedeli,” nana altında konulan ve 1 onlulacak olan tahsisattan ödenen hakkındaki kanun layihasının da birinci maddelerinde yapılmıştır

Fransız Meclisi

Harp bütçesini kabul ederken Avrupa siyasal durumunu da konuştu

Paris, 24 (AA) — Mebuslar meclisi harbiye bütçesini kabul etmiştir.

Radikal sosyalist fraksiyona süzgi uyma- yor. Fakat şunu hatırlanması gerekir ki Karinal di Rıflıy avusturyalılara karşı alman protestanlarıyla birleşmişti. Burjuva Fransa da, bugünkü şartlar içinde, Sovyet Cümhuriyetleriyle okula birleşebilir. Avrupayı kavarsızlıktan kurtaran ne anlaşmadan dolayı memnun olabiliriz.

çok fransızlar böyle bir anlaşmadan müteessir olmuştur. Çünkü sovyet hükümetinin şekli onların isteklerine uyma- yor. Fakat şunu hatırlanması gerekir ki Karinal di Rıflıy avusturyalılara karşı alman protestanlarıyla birleşmişti. Burjuva Fransa da, bugünkü şartlar içinde, Sovyet Cümhuriyetleriyle okula birleşebilir. Avrupayı kavarsızlıktan kurtaran ne anlaşmadan dolayı memnun olabiliriz.

(Sonu 3 üncü sayıya)

Yugoslav teşebbüsü ve İtalyan görüşü

Roma, 24 (A.A.) — İstefani Ajansı bildiriyor:

M. Yevtiç ile Küçük İtalyan Cem-nevve'de yaptıkları teşebbüsün U-lusal Cemiyetinde ve dışardaki inkııafı meclis İtalyan meclisi-finde pek ziyade dikkatle takip edilmektedir.

Bu mebahilde, Macaristan'm

ATATÜRK

Dün Büyük Millet Meclisinin tarih kubbeleri çok yerinde ve-rilmiş bir kararın günüllerde ko-parıldığı büyük sevinçten doğan alkışlarla bir daha çınladı. Türk ulusunu on altı yılda sarımsız bir inan içinde ucar gibi giden bir hızla kurtuluş yollarında yürüten en büyüğüne bugün ulusuma-ran vekilleri en doğru, en güzel ve en manalı adını alkışlar içinde vermişlerdir. O türk ulusunun çok tan Atası idi. Çünkü ulusumuzun damarlarında doluşan enerjinin, büyüklüğün, kahramanlığın, de-hanın bir özü ve bir anlatışı idi. ATATÜRK kendisinin bu çok yü-rekten gelen yeni adıyla ulusuna yeni yöntemler veriyor. Soybal ba-kımdan soy adı kanunu ulusmu-zun gösterdiği en büyük bir olgunluk eseridir. Artık bundan sonra yabancı boyunduruğu yal-nız türk ulusu üzerinden değil türk ailesi üstünden de kalkmış buluyoruz. Dilimizin günden gü-ne kendi öz benliğine doğru git-mesi bizim bugünden düğünmü-yeceğimiz ve belki de kafamızda biçim veremeyeceğimiz büyük ve çok değerli verimler verecektir. Tarih bize gösteriyor ki bütün u-lular ancak kendi özbenliğine doğru gitmekle doğru ve tam de-ğerlerini verebiliyorlar. Artık bu-gün yaşıyan inkııapçı türk ailesi gelecek nesiller için bir temel la-şır olacaktır. Bu yürüyüşün ve at-lışın başında Büyük Önderimiz Ulu ATATÜRK'ümüz vardır. Büt-tün ulu bu yürüyüşe ona karşı olan derin inan bağlılığıyla an-la-tılmas ve başkaları tarafından anlaşılmamas mümkün olmayan bü-yük bir sevgi ile karşıyoruz. Türk inkııabının belki en karakteristik ve en ziyade bakılacak ve beğeni-lilecek noktaları budur. Türk ulusunun onun için sevgisine ba-ğılı olabileceği biricik söz ATATÜRK'tür. Çünkü kendisine veril-en bu adın içinde türkün sevgisi, gönlü ve saygısının özü vardır.

NECİP ALİ

Soyatlarımız

Hakimiyeti Milliye gazetesinde çalışan arkadaşlarımız şu soy at-larını almışlardır.

Falih Rifki Bey — Atay
Kemal Turan Bey — Onal
Nasuhî East Bey — Baydar
Burhan Asaf Bey — Belge
Celal Davut Bey — Kula
Yaşar Nabi Bey — Nayır
Mehmet Nurettin Bey — Artam
Samih Bey — Erhut
Sükrü Bey — Celib
Cemal Bey — Işık
Cemal Tahir Bey — Kutay
Hikmet Bey — Tuna

derhal müzakere istemek hakkı tanınamak ve böyle bir görüşe İtalyan mimnesilleri tarafından bizzat Uluşar Cemiyetinde açılacak müzaheret edileceği bildirilmektedir.

İtalyan meclafii, bir milletin yugoslav multurasında Macaristan'a karşı ileri sürülenler kadar ağır ithamları altında kalamıyaca-ğı kanaatinde idirler.

Meclis İtalyan meclafii vaziyeti nazik saymaktadırlar. Bu vaziyetin hemen daha ağır illatları meclis elabaleceğini sanmaktadırlar.

Ek 9. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde İnönü Soyadı

ON BEŞİNCİ YIL, No: 4792

Her gün sabahları Ankarada çıkar

Her yerde 5 kuruş

HAKİMİYETİ MİLLİYE

26
İkinci sayfa
1934
PAZARTESİ.

Dil içinde de inan gerek

Inan işi söz götürmez; ya inanırsın, ya inanmazsın.

Bir kişiyi seversin; neden dolayı sevdiğini sorarsan, karşılık veremezsin. "Ne bileyim ben, seviyorum işte", dersin. Başka birine, daha ilk görüşte, sevmeyiz. Onun nasıl biri olduğunu bilmezsin; görüşüp konuşmuşluğun yok; bir gün bile birlikte yaşamış değilsin. Öyle ise, neden ona karşı içinde bir sevgiliklik duyuyorsun? Bunun da karşılığı: "Ne bileyim ben!", dir.

Bu türlü oluslar, duygular oluşlarıdır. İnanmak, inanmamak da sevmek, sevmemek gibidir. Bir varlığa mı inanıyorsun? Onu görsünle görmek, kulağına işitmek, eline dokunmak gerekmez. İnandığın nesne, var bile olmayabilir; ama sen onun varlığına inanırsın; "vardır", dersin.

İste inan işi böyledir. Bizim gençliğimiz, işkiler içinde geçti; birer birer yıkıldığını gördük. Bundan ötürü, çoğumuz içkiyle kaldık.

Bugün de benim soyudam olanlarım çoğu, böyle kuskulu yaşıyor, duruyor; böyle olmaları doğru mudur? Sanırım, bu, bir eksiklik. Bavyelerine acıdır; zavallıların içleri esen değildir, bu esenlik onların içkilerini de kırar; bir içe yansamaz, bir içe basarılmazlar. Yervizinde birer gölge gibi yaşar, birer et gibi güverip dururlar.

Bugünkü dil döneminde, çok erken, iyi bir sona varılacağına inanmak gerektir. Dil döneminin yapan da Bay Önderimizdir. Düşümlere bile girmiyen, usmuza bile gelmeyen nice işleri, o başardı. Ona inandıktan sonra, onun inandığına inandı; dil içinde de iyi yürüyüşüne, iyi bir sona varacağına inanmak olur mu?

İnanmak için ne gerek var. Bana da, öz türke yazmak güç geliyor. Düşündüklerimi, duyduklarımı söylemek, yazmak için basıyorum; emek çekiyorum. Ama işin doğruluğuna inandıktan sonra, yorgunluk da, emek de tatlı geliyor.

Beni okuyanlar emek çekeceklermiş! "Emeksiz eğlence, tuzsuz asa benzer", diyenler de bizim a-talarımızdır. Ne olur? Yazı yazanlarımız, karnı öz türke yazanlar, yazmak isteseler, okuyanlar bu yazıları okumaktan vaz mı geçecekler, dersiniz. Gündelikler, yeni yazımızla çıkmaya başlayınca, eski yazıya alışmış olanların bunları okumayacağı söylenmemiş miydi? Şimdi söylüyoruz: Gündelikler, zene eski yazılarına vardılar. Yeniden okuyanlar çoğaldıysa, eskiler de yeni yazıyı kolayca öğrenip okur, yazar oldular.

Bunun gibi öz türkenizi de pek güzel yazıp okuyabilirsiniz; yeter ki ona inanalım. Dilimizin tatlılığını yabancı sözlerle karışık içinde bulanlar aldanıyorlar. Güzellik türkenizin özündedir.

Şimdi dil savaşındayız. Üçüce Bay Önderimiz gene başımızda. Bu savatı gençlerimiz, çocuklarımız nasıl olsa başaracak, işin sonuna varacaklardır. Biz, onlara, bu yol için gerekli olan tankı-lıkları yapalım. Bunu bile yaparsak bize ne mutlu!

KAZIM NAMI

İsmet İnönü

Atatürk saygın Başbakanımıza bu soyadını verdi

Dün en büyük türkün Soyadını kutlamıştık. Bugün de, savasta ve barışta onun davasına bağlanmış olan Başbakanımıza Büyük Önder'in vermiş olduğu Soyadını kutluyoruz. Bu ün, Başbakanımızı ne kadar övündürürse, bizim de o kadar göğsümüzü kabartır.

Birinci İnönü kahramanı İsmet Bey, İkinci İnönü kahramanı İsmet Paşa, Lozan kahramanı İsmet Paşa, Cumhuriyetin Büyük Başbakanı İsmet Paşa... ancak İnönü soyadını taşıyabilirdi. Lozan'ı canı kadar seven barışçı türk, Lozan'dan sonrası üzerine yüreği titreyen ileri türk, İnönünde ters talini çevirmiş olana bu adı vermek gerekirdi.

Atatürk şu mektubunda onu anlatıyor:

Başvekil:

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin, inkılap tarihimizin ilk şerefli ve parlak sahifesi olan "İN-ÖNÜ", meydan muharebelerinin baş kahramanı olmuş bulunması itibarıyla Soyadı Kanunu icabı olarak alacağı aile isminin "İN-ÖNÜ", olmasını çok yerinde bulduğundan kendilerine bu soy adını tevcih ettiğini bildiririm.

15.XI.1934

REİSİCUMHUR
Gazi M. Kem-

Macaristan notada ne diyor?

Cenevre, 25 (A.A.) — Marsilya cinayeti hakkında uluslar cemiyeti umumî kâğıtlığına verilen macar notasında cinayetçileri Macaristandan uğradığı sonuz hücumların yalnız bazı Avrupa devletleri arasındaki normal münasebetler için değil, fakat dünya barışı için de ciddi tehlikelerle dolu bir lava yarattığı bildirilmektedir ve bu gerginliğin Yugoslavya tarafından, küçük anlaşmanın diğer iki devletinin de müdahaleleriyle uluslar cemiyetine verilen muhtıra ile bir kat daha artmış olduğu bildirilmektedir.

M. Gömböş M. Şüsnig'le konuştu

Vienna, 25 (A.A.) — M. Gömböş, dün sabah avlamak üzere İtalyaya gitmeden önce M. Schusching ile ilk bir konuşmada bulunmuştur.

Edirne'nin kurtuluşu

Batı sınırımızın bekçisi bu mutlu günü sevinçle kutladı

Edirne, 25 (A.A.) — Bugün Edirne'nin kurtuluş bayramıdır. Bu mutlu günü bu sene her yıldı daha parlak ve daha coşkun surette kutlanmasın için haftalardanberi yapılmakta olan hazırlıklar bitmiştir. Şehir bayraklar, taklar, kürsüler, tribünler ve yeşilliklerle süs-

İtalya Paveliği vermiyor

Roma, 25 (A.A.) — İtalya adliyesi, Marsilya sulkaistinde alacakları bulunan Paveliği İsvatemi'nin jadesinden imtina etmiştir.

İsmiştir. Trenler iki gündüsbir İstanbuldan, Ankaradan ve Trakyanın bütün yerlerinden akan akan baki taşımaktadır. Dün akşamı hususi germe treni ise de 250 konuk gelmiştir. Gelenler arasında kırk kadar nobula İstanbul Üniversitesi'ne, Mükkiye, Mühendis ve Yüksek Ticaret Mekteplerine mensup 150 de fazla genç vardı. Bugünkü trenle de birçok konukların gelmesi beklenildiği için Halk Fırkası toplanan heyet geçerken tedbirli almıştır. Batı sınırımızın bekçisi güzel Edirne'ye hoşgelenek bir gün yaşamaktadır.

Dün kurtuluşu candan kutlanan güzel Edirne'minden birkaç manzara: Şehir, saat kulesi, Meriç.

Müzik yürüyüşümüz

Büyük değişiklik kurultuşları sonunda az çok kırık dümen geyikler bir de müzikli. Türk ulusu yününü artık bütün bütüne Avrupa'ya çevirdikten sonra yeni yazışımızla hiçbir başlığı olmayan müzik de değişmesi kadar lojik bir şey olmazdı. Müzik değişimi, bide yanlış görüşlere belki sebep olabilir. Bunun için mesleği biraz aydınlatmak gerekirdi. Biz garp tekniği ve metoduyla alakla hiç şüphesiz ki kendi ulusal müziklerimizden uzaklaşmış olmayacağız. Belki bu metot ve teknik içinde türkün coşkun ve yalnız sesinin alması kadar anlatılmayan, görsel görünümü ve kendine göre olan renklerini ve büyüklüğünü dünkü müzik diliyle anlatamazlık. O için ve ileri bizi kâğıt değildi. Eski dümenler içinde doğan ve bise göre bir renk alan müzikimiz, bugünkü müzik içinde bir parça olarak süpheye kalacaktır. Nasıl herkesin kendisine göre bir bas, solenano, mezosoleno v.s. ... sesleri varsa ve bu içi rüyayı nasıl bir yaratmış işi ise, müzik de ulusun sesidir. O sesin kendisine göre bir içimi, kokusu, rengi olacaktır. Bunu başka suretle düşünmeyiz. İşte bu renk ve olgunluk yeni müzik dümeni içinde olacaktır. Sosyal işleri incelenen bütüne göre nasıl bir yol alıyorsa bütün ulusal taraflardan kabul edilmiş olan yeni müzik teknikleriyle de müzikimize de kendi öz varlığına göre bir renk alacaktır. Bu renge türk ulusunun pahalılık ve sosyal varlığını kendi bolumundan bir anlatıyor olacaktır. Şu halde şimdiye kadar toplanan Anadolu türkülerinin ve düne kadar yazılan müzik parçalarının yeni müzik eserleri içinde bolumundan engel olacak bir şey yoktur. Fakat dünkü metot, ses ayarları metot ve teknik bolumundan bugünkü bilgiye göre açık olan bir şeydir. İşte şimdi biz bu eksikliği gidermek istiyoruz. Yardımadı yeni müzik dümenlerine göre büyük eserler yazılabilir ve onları gör sesleriyle süzülürlerken gençler yolumuza. Barışta bise türk çocukları türklerden yapılan ve kurulan operaları türk sahnesinde geçireceğiz zaman uzak değildir.

NECİP ALI

Ökonomik konseyin Yunan grubu

Atina, 25 (A.A.) — Ankara'da 2 ünlü teyri 1934 tarihinde imza edilmiş olan Balkan anlaşması statülerinin birinci ve beşinci maddelerinde tarifi edilmiş olan ökonomik konseyin yunan grubu şu suretle teşkil edilmiştir:

M. Varverezos, sabık bakanlardan yunan hankarı guvernör muavini ve üniversite profesörü. M. Kanelopoulos, fabrikatör. M. Koronisi, sabık bakanlardan devlet demiryolları umum müdürü. M. Zolotas, üniversitede profesör.

Bu grup Romanya, Türkiye ve Yugoslavya grupları ile birlikte Balkan anlaşmasının ökonomik konseyini vücuda getireceklerdir. Aynı vazifeye çağrılmış olan sabık bakanlardan M. Koronisi, baricari bakanı M. Makalimos'u gönderdiği bir mektupta, işlerinin çokluğu dolayısıyla bu vazifeyi kabul edemeyeceğinden dolayı pek ziyade müteessir olduğunu bildirmiştir.

Avrupa ökonomik konferansında

Vienna, 25 (A.A.) — Avrupa ökonomik konferansı dünkü son oturumunda şu kararları vermiştir:

- 1 — Müstakke anlaşmaları esas dahilinde bir Avrupa gümrük birliği kurulması,
- 2 — Ökonomik işlerin bolumak için uluslararası bir konsey yapılması,
- 3 — Altın ulusunda bir ödeme bolumünü taşıyan hususi konferansların uluslararası konferansla birleştirilmesi.

(Beyanları çevirisi)

Ek 10. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin İsim Değişikliği

ULUS

28
Senteğin
1934
ÇARŞAMBA

ON BEŞİNCİ YIL No: 4794

Adımız andımızdır

Her yerde 5 kuruş

UÇ BOY

Türkün üç boyu vardır; İnan!
Biri: (Ulu) dur;
Biri: (Ulutürk) tür;
Biri: (Atatürk)...
İnandım!
Ulu demek yeter, Türktür o;
İnan!
Ulu Türkün bağrından Ulular
Ulusunu doğar: Kutluğ gibi.. O -
ğuz gibi.. Atıla gibi..
Onlara (Ulutürk) derler.
İnandım!
Ulular Ulsu (Ulutürk) lerin
Enulusu da (Atatürk) tür.
Otağı; evrenler bağrında yükse-
len Çankaya'dadır, bir.. gönül-
ler içindedir, iki.. ilmezlik başın-
dadır, üç...
İnandım!
Çu gez, yedi gez, kırk gez.. sa-
yılardan artık gez İnandım!

(Türkata), vardır; kan!
Türkata, varlıklar yok iken
vardı.

Yokları vareden odur.
İlkisiz odur, sonsuz odur.
Kandım!

Buz dağıları eritip, verim
bağları eden, Türkata'dır.

Güneş ışık veren, acunu güne
seren, kafalara uşren odur.
Karanlıkları attı. Yeri, gökü
yarattı.

Etten dile söz verdi. Türk dili-
ne söz verdi. Bu dil oldu temel dil.
Binlerce yıl genel dil... Kan!

Kandım!
Yoku tuttu varettiler, varı da ba-
yar etti.

Güldür ki burcu tüter. Esinler-
cilen eser.

Türkata derler ona.
İçindeki kovan uçmak onun
değildir. İçindeki seven, yücel-
tip mutlu eden uçmakları o kur-
du. Uçmakların tümüne bir at ver-
di: Türki!

Tüm uçmakların tek adı olan
Türki'ni görmek istersen; Çan-
kaya'dan yürü çık, Muratdağ do-
ruğuna!.. Kan!

Kandım!
Türki ulu eden o. Ulu Ulus e-
den o.

Ulular Ulsu (Ulutürk) ler
ondandır, o yarattı.

Balcıktan değil. Türkten ya-
rattı. Türki, ululuktan; Ulutürk-
leri Türkten yarattı.

Ulular Ulsu (Ulutürk) lerin
en Ulsu Kemal Atatürk'ü, Türk-
ata yarattı.

Ama yoktan yaratmadı.
Kendinden yarattı. Özünden
yarattı. Yaratıcılığın yarattı.

Çünkü:
Türkata'nın varolduğu, ilkisiz
çağlardanberi, Atatürk vardı.

Ey, beni okuyan!
Türki; Türkata'ya diye gelip.
kol bağır açınca.. gerekletti ki A-
tatürk. Ege denizinin batıda kö-
püklettiği kıyılarda, gelip görün-
sün.

Dize gelen Türki diriltmek ve
diriltmek için geldi...
Kan!

Kandım!
Çu gez, yedi gez, kırk gez.. sa-
yılardan artık gez kandım!

Bu içsesim!.. Atatürk'ün Türk
uçmaklarında ilmezliğe kavuşan
anası, Zübeyde Anattürk içtisi!

AKAGÜNDOZ

Hakimiyeti Milliye'yi kuran Atatürk'tür. Gazetemize ULUS adını da O verdi. Adımız, andımızdır: Atatürk'ün ulusçuluk yolunda yürüyeceğiz.

C. H. F. Grupunda

Cumhuriyet Halk Furkası Meclis Grubu İdare Heyeti Reisi-
ğinden:
Cumhuriyet Halk Furkası Grubu Reis Vekili Cemil'in başkan-
lığı altında toplandı. Evvelce hükümet tarafından tahsisli olarak
satılan emlakın takatlerinin uzatılması ve bedel miktarının azaltıl-
ması için Meclis Mebusları tarafından yapılan teklif. Mafye
Vekilinin huzurıyla konuşuldu. İdare Heyetinin seçeceği bir en-
cimen vasiyetiyle bu meselelerin tetkik ettirilmesi kararlaştırıldı.

Paris konuşmaları

Tevfik Rüştü Aras ve M. Titulesko
M. Lavalin öğle yemeğinde

Türkiye Hariciye Bakanı T. R. Aras

Paris, 27 (A.A.) — Romanya dış iş-
ler bakanı M. Titulesko ile Türkiye dış
işler bakanı Tevfik Rüştü Aras, bugün
dış işler bakanı M. Laval tarafından veri-
lecek öğle yemeğinde bulunacaklardır.
Yemekten diklatte değer görüşmeler yapı-
lacak sandılmaktadır.

M. Titulesko, tekrar Cenevre'ye dön-

Romanya Hariciye Bakanı M. Titulesko

meden önce parşamba veya perşembe
günü Bükreş'e giderek Sovyet Elçisi M.
Ostrovski ile tanışmak üzere ha-
zar bulunacaktır.

Türkiye dış işler bakanı Tevfik Rü-
ştü Aras ise, Berlin'e giderek ve konse-
yin toplantısına yetişmek için sonkusu-
mun üçüne doğru Cenevre'ye dönecektir.

Paris, 27 (A.A.) — Dün öğleden son-
ra M. Laval ile M. Titulesko arasında
yapılan ve çok dostça olduğuna söy-
lenen görüşme, bir münasele, bir münasele
re olmaksızın ziyade önceden yapılmış-

Fransa Hariciye Bakanı M. Laval

olan görüşmelerin tekrarı ve aydınlatıl-
ması olmuştur. Görüşme Yugoslavya'nın
notası ile Macaristan'ın vermiş olduğu
karşılıklı uluslar kurumunda ortaya atılan
meseleler üzerinde olmuştur. Zorbalığı
bastırarak için yapılacak evrensel bir
anlaşma projesini Fransa'nın hazırlı-
cağı haberi gerçekleştirilmiştir.

Bununla beraber Fransa'nın, Lehistan-
ın 27 Eylül tarihli leh notasına vermiş
olduğu karşılık, diğer notaların hükümet
dışı görüşmelerin ne durumda olduğuna
araştırılması yol açmıştır. Sorunun
hızlıca çözülmesi gerekir ki bu ulasmaya ait
ilk teklifler, tepeyi edilmiş olan bir no-
ta vermekten ziyade bu ulasmamın
gerçeğini gösteriyordur. Lehistan'ın
Litvanya, Çekoslovakya ve Almanya
hakkında ileri sürmüş olduğu iddialar
kayıtlara girmiş olduğu tabiidir.

(Soru 2'inci sayıfada)

Ökonomi Bakanlığı yeni müsteşarı

Türkofisi Reisi Kurtuluş Faik,
Ökonomi Bakanlığı Müsteşarlığına
tayin edilmiş ve tayini yüksek
tasdikten geçmiştir. Kurtuluş Fa-
ik'in yeni işini kutlarız.

Halkevinde

Soyadı koyma günü

Ankara Halkevinin dil - edebiyat ve
tarih şubesinin idare komitesi yubinin
konferans kolu ile birlikte bir toplantı
yapmış ve çok yerinde olan bir karar
vermiştir:

Bütün Ulasevi üyeleri ve bu şenliğe
katılmak isteyenler gelecek cuma günü
saat 14.30 da Ankara Ulasevinde topla-
nacaklar ve toplan saygılarını seçecek-
lerdir.

Bu çok güzel ve diğer Ulasevilerin
örnek olan buluşundan dolayı halkevi-
mizi ve dil, tarih, edebiyat komitesini
kutlarız.

Ulasevinde soyadı koyma gününe
bütün ulasevi üyeleri ve ulus gelelecek-
lerdir.

Cezavleri ve Temyiz Sarayı Yapı Pulları

İstanbul, 27 (Telefon) — Cezavle-
rinin ve temyiz sarayının yapılması için
hazırlanan pullar birinci klotunda kulla-
nılmaya başlanacaktır. Bu pullardan 1, 2
ve 5 kuruşlukların üstünde Yedikule
işletimlerinin resmi ve ceza emri yapı
pula yazan, 10, 20 ve 50 kuruşluk pulla-
rın üstünde de temyiz sarayının resmi ve
"temyiz sarayı yapı pulu", yazan bula-
nacaktır. Bu pullar Hilafetname, Tayyare
ve hukuk pulları gibi muayyen nispet
ler dahilinde istide ve evrakta yapılmış-
tır.

Alman ürünlerine boykotaj konferansı

Londra, 27 (A.A.) — Alman ürünle-
rine boykotaj evrensel konferansı açıl-
mıştır. Konferansa emvirkali M. Samsul
İnterveya başkanlık etmektedir.

Avrupa, Amerika ve cennet Afrika'dan
50 kadar devlet konferansa girmiş-
tir. (Ulus: Bu 50 devlet hangileridir
acaba?)

Başkanın açma söyleviden sonra
tedünyonlar başkanı Valtir Sitrine, tre
dünyonlara sarvaştan sonra alınan pu-
letaryasına neden dolayı yardım etmiş ol-
duklarını ve şimdi neden dolayı boyko-
taja taraftar bulunduklarını anlatmıştır.

Konferans iki komite kurmak üzere
gizli çalışacaktır. Bu komitelerin biri
boykotajın gerçekleştirilmesini öteki de ka-
rın kurullarını ile birlik çalışma yollarını
arayacaktır.

M. Benes'in bir kararı

Cenevre, 27 (A.A.) — Uluslar kuru-
ma konseyi Reisi M. Benes, Cenevre'den
ayrılmadan önce kurum genel kiti-
bi M. Avenol'e konseyin önümüzdeki
toplantısının ruznamesine Yugoslavya'nın
muhafazasını konuşulması gerekir, bu
meselelerin konuşulması arasında konse-
ye başkaldır etmeyeceğini bildirmiştir.

Sevgili Başbakanımıza

Büyük Atatürk'ün yâşadığı günü
Dedi, ana bugün: İmet İsmâ
O gelin savatçı ilk muştalayan
Yâş yurdumuzu bu ünlü günü.

Ne mutlu sen gibi bir türk oğluna,
Büyük önder seni aldı koluna.
Bunun dejerini anladın öden,
Özenle kendini verdin yoluna.

İnsiden yürüdün, hiç ayırmadın,
Onu dikkli değler, yılmadın.
Ancak saygıyla seni yarınlar,
Alınm gibi yüksek kalsak adem.

Sen durmadan yaptın, o, yap buyurdun;
Demirden yollarla kapattın yurdu.
Açıldın sayısız ış ocakları
Ülkede yeni bir Türkiye kurdu.

Oz yürekten seni kutlayor Ona.
Diyor baştan başa bu yurda donat.
Yaza sayırsın yıl sağlıklar, sana
Yeni başarılar versin yeni at.

Konya mebusu
NAİM ONAT.

Türk ozanına

Dünlemez bu ulusa eski, kırık başlama
Dünler için ulu ozan gerek gibi ağılama!
Yandırlar ortasında dökme artık göz yaa
Kendin ölü kurumazsan kurulanı taş taşı
Oz dünün dilekleri dinliyorsa kanında
Karandaki tepeleri çabuk devir, dündür et
İçki veren, ateş saçan bir ün varsa.. ca-
nında

Yarın denen geceleri sen aydınlat, gün-
düz için ulu ozan gerek gibi ağılama!

Yaz istisiz, dökme hiss baklamlar, gışın
Çağınları bırak güldür geleceğin yü-
sünül

Çakıyozu ölü oth yüce, çetin amaca,
Ektiginiz ekin için başka toprak arketen.
Yalın deşip kaçmamadık, tırmadık ya
yanıca,

Bizim şimdiki gidişimiz demirden bir
çardaklır

Sığıldı sanma gönlümüzü, o bir koca an-
gindir

Kıydırlar yonyoyıldır, içi dışı sevgidir.
Çağıldayan sularımız koyma yapar, süz
dünser

Dolup taşır, gene dolar ak madenlerden
kurmadır.

Nice güzel türk kızına uzaklardan güz
süz

Yurdumuzun güllerinde gezen telli tur-
nalar!

Bilmeyizsin üzerinde nice bin kış be-
lindir

Yuvamızın atasıdır bizde ulu çınarlar;
Kaynar kaynar can evinden gününün
ses verir

Serin serin yaylalarda akan soğuk pa-
narlar.

Bizim birer sevgimizdir kuşumuzla kur-
dumuz

Baştan başa sen olacaks yodak kalkan
yurdumuz.

Yadellerde gidip çekme yabancının zili
Söyle bize bu dağların, bu suların dili
Ben de yannm, yaralanmam, beledi bir
öksüzüm.

Demir dedim, yine İrem, işte sans son
gizim.

Bu ulusa dünümlen eski, kırık başlama
Küfler tutmuş dünler için ulu ozan ağı-
lanma!

Yandırlar ortasında dökme artık göz yaa
Kendin ölü kurumazsan kurulanı taş taşı
Yaz istisiz, dökme hiss baklamlar, gışın
Çağınları bırak güldür geleceğin yü-
sünül!

FAZIL AHMET

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,adı : ÇETİN, Fatma Gökçen
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 28.06.1986/Ankara
 Medeni hali : Bekâr
 Telefon : 05336890749
 E-Posta : fgokcencetin@nevsehir.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD/ Siyaset ve Sosyal Bilimler BD	
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/Kamu Yönetimi ABD/Kentleşme ve Çevre Sorunları BD	Mayıs/2012
Lisans	Uludağ Üniversitesi/ İİBF/ Kamu Yönetimi Bölümü	Haziran/2009
Lise	Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi	Haziran/ 2004

İş Deneyimi

Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2015-Halen	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Gülşehir Meslek Yükseokulu/Yerel Yönetimler Programı	Öğretim Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

1. Görmez, Kemal , Çetin, Fatma Gökçen. (2018). 1923-1938 Döneminin Popüler Mitolojisi: Atatürk Kültü. Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (15), 49-60. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/asbider/issue/41362/500091>
2. Çetin, Fatma Gökçen (2017). Sağlıkta Dönüşüm Programı Ekseninde Sağlığın Ekonomi Politikası. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19 (1), 274-293. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/gaziuiibfd/issue/36470/417287>
3. Çetin, Fatma Gökçen, Kart, Pınar(2018).Osmanlı'da Bir Femisit Hareket: Nuriye Ulviye Mevlan Civelek, Dokuz Eylül Üniversitesi, II. Uluslararası Kadın Kongresi, Bornova-İzmir.
4. Çetin, Fatma Gökçen (2015).Being a Woman Manager in Turkey and Perspective of Public InstitutionEmployees on Women Managers, VIII. European Conference on Social and Behavioral Sciences, Beograd-Serbia
Çetin, Fatma Gökçen (2015).Çankaya Municipality of Environmental Policy in Such Participation in The Policy Process, VIII. European Conference on Social and Behavioral Sciences, Beograd-Serbia

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

